

UDK 061.23:008(474.5)(091)
Sk-06

Sudarytojai: **Vacys Bagdonavičius, Rima Palijanskaitė**

Atsakingasis redaktorius **Vacys Bagdonavičius**

Kalbos redaktorius **Marius Černiauskas**

Iliustracijų tvarkymas **Dalia Toliušienė**

Techninis redaktorius **Vytautas Kaltenis**

© **Vacys Bagdonavičius, 2013**

© **Rima Palijanskaitė, 2013**

© **Vydūno draugija, 2013**

ISBN 978-609-95541-1-2

SKAISČIU TIKĖJIMU, GALINGU VEIKIMU

Vydūno draugijai – 25

Vilnius, 2013

VYDŪNAS
1868-1953

TURINYS

Rima Palijanskaitė. Pratarė	6
Vydūno draugijos ženklas	8
Vydūno draugijos vėliava	9
Vydūno draugijos himnas	10
Iš draugijos įstatų	12
Vietoje credo. Vydūno 1918 m. balandžio 10 d laiškas Lietuvos Tarybos Pirmininkui	12
VYDŪNO DRAUGIJOS GARBĖS NARIAI	13
Vacys Bagdonavičius. 25 metai Vydūno idėjų šviesoje	14
Vytautas Kaltenis. Tas nujautimas gyvenimo gelmių...	29
Vacys Bagdonavičius, Vytautas Kaltenis. Ar gali išblukti tautinės spalvos?	54
VYDŪNO DRAUGIJOS KLUBAI	68
Saulius Sodonis. Atsiminimai apie Vydūno draugijos pradžią Kintuose ir Šilutėje	68
Donata Danutė Stukaitė. Šviesos artumoje: Vydūno draugijos veikla Kaune 1988-1998	75
Robertas Kėrikas, Sigutė Augutienė. Vydūno klubas Klaipėdoje	80
Stasys Dragūnas. Šiaulių miesto Vydūno ir Ajurvedos klubo veikla	84
Bonifacas Ruželė, Zenius Jurgelaitis. Panevėžio Vydūno klubas	87
AKADEMINIO SKAUTŲ SAJŪDŽIO VYDŪNO JAUNIMO FONDAS ČIKAGOJE	90
Vacys Bagdonavičius. Jis buvo Lietuvos ažuolas, likimo persodintas	90
Vacys Bagdonavičius. Vydūno Fondo (Čikaga) dovana Vilniaus universitetui Bibliotekai	95
Vydūno draugijos sveikinimas Čikagos Vydūno Fondui jo 60-mečio proga	96
ŠIEK TIEK DAUGIAU IŠ VYDŪNO DRAUGIJOS GYVENIMO	97
Svarbiausieji mūsų rūpėsčiai. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui p. Vytautui Landsbergiui	97
Vacys Bagdonavičius. Ar taps kada nors “Villa Sonne” Vydūno muziejumi?	100
Rima Palijanskaitė. Vydūno sugrįžimai Tilžėje	105
Vacys Bagdonavičius. Dvidešimt metų, kai į gimtą žemę sugrįžo Vydūno palaikai	109
Rima Palijanskaitė. Vydūno draugijos stovyklos Bitėnuose	119
Vytautas Gocentas. Į Bitėnus kapinių tvarkyti, Vydūno pagerbt	128
Rima Palijanskaitė. Vydūnas – tiltas tarp lietuvių ir vokiečių kultūrų	133
Lietuvos Respublikos Kultūros Ministrui p. Arūnui Gelūnui	139
Rima Palijanskaitė. Vydūno atminimo įamžinimo Detmolde pėdsakais	141
Lietuvos Respublikos Ministrui pirmininkui Andriui Kubiliui	
Klaipėdos miesto merui Vytautui Grubliauskui	151
Vydūno draugija kreipiasi: paminklą Vydūnui statykime visi kartu	153
Brangi dovana Vydūno draugijai	154
Jonas Trinkūnas. Vydūnas ir Romuva.	155
Rita Tarvydienė. Vydūno draugija – Vydūno minties mokytojai	157
Georgijus Garmus. Vydūno draugija	158
Linda Lemhena. Žvilgsnis iš šalies: vydūniškoji dvasia Lietuvoje	160
PRISTATOME VYDŪNĄ	162

Rima Palijanskaitė

Vydūno draugijos pirmininkė

PRATARMĖ

1988 metų lapkričio 5 dieną įsikūrusiai Vydūno draugijai šiomet sukako 25 metai. Vydūno dvasios suburti, Draugijos nariai per šiuos metus padarė daug reikšmingų darbų. Šiuo leidiniu bandoma tarsi atsigręžti į Draugijos ištakas, pažvelgti į jos įvairialypę veiklą ir svarbiausius nuveiktus darbus.

Domėtis kultūriniu šalies gyvenimu ir į jį įsijungti ne vieną Draugijos narį turbūt įkvėpė paties Vilhelmo Storosto-Vydūno (1868–1953) pavyzdys. Jis buvo itin aktyvus ne tik kūrybinėje, bet ir visuomeninėje veikloje: 1895 m. subūrė Tilžės lietuvių giedotojų draugiją ir jai vadovavo iki ją uždraudžiant 1935 m.; 1902 m. įkūrė teosofų draugijos skyrių Tilžėje, kuris aktyviai veikė iki tų pačių 1935-ųjų metų. Mąstytojas domėjosi Lietuvos gyvenimu, jos kultūriniais įvykiais ir pats aktyviai juose dalyvavo, skaitydamas paskaitas, leisdamas žurnalus, dalyvaudamas visuomeninių organizacijų veikloje.

Didžios ir kilnios asmenybės mus ne tik žavi – jos skatina mąstyti ir tobulėti. Jau tarpukario Lietuvoje būta Vydūno sekėjų, gerbėjų bei jo idėjų puoselėtojų. Buvęs Telšių gimnazijos moksleivis (vėliau tapęs Vydūno globėju) Antanas Krausas atsiminimuose rašė: „Nuo pirmos paskaitos jis mane sužavėjo, giliomis, šviesiomis mintimis pavergė ir įsiskverbė kaip burtininkas į mano dvasią. Likau visą amžių jo pasekėju. Jo tvirtos, aiškios mintys, lyg angelas sargas, vedė mane apsaugančiai per gyvenimo klystkelius ir pagundas.“* Vydūnizmas jau tarpukario Lietuvoje įsitvirtino kaip reiškiny, kuriam būdinga tam tikra pasaulėžiūra, vertybės, gyvensena. Pasak N. Indrašiaus, Vydūną kai kurie jaunuoliai laikė „lyg kokiu pranašu, dievišku žmogumi“, o jo „skelbiamas mokslas kai kurių vadinamas Vydūnizmu.“** Vydūno vardas po karo buvo gyvas lietuvių išeivių gretose. Akademinio skautų sąjūdžio Čikagoje (JAV) 1952 m. įkurtas fondas, skirtas lietuviams

studentams paremti, jo vardu pavadintas taip pat neatsitiktinai...

Sovietmečio Lietuvoje ilgus metus buvo vengiama oficialiai kalbėti apie Vydūną. Tačiau Vydūno draugijos ištakos, apie kurias rašoma šiame leidinyje, brendo būtent tais slogaus sovietmečio metais. Vydūno klubai Klaipėdoje ir Šilutėje įsikūrė Sąjūdžio gimimo išvakarėse ir buvo tarsi dvasinis pasirengimas siekti laisvės – pradėti realias permainas Lietuvoje.

1988 m. pabaigoje įsikūrusiai Vydūno draugijai ėmėsi vadovauti Vacys Bagdonavičius. Taip prasidėjo ilga šio didžiai atsidavusio vydūniečio kelionė su Vydūnu, tebesitęsianti iki šiol. Apie Vydūno draugijos veiklą ir indėlį, puoselėjant Vydūno idėjas bei jo atminimą Lietuvoje ir už jos ribų, geriausiai ir tegalėjo papasakoti pats Vacys Bagdonavičius, jam talkinant Vydūno draugijos garbės nariui žurnalistui Vytautui Kalteniui. Ilgamečio Vydūno Draugijos pirmininko prisiminimus ir veiklos istoriją papildė Draugijos skyrių – veikusių ir tebeveikiančių – Lietuvos miestuose istorijos, Vydūno draugijos partnerių ir bičiulių atsiliepimai bei atskiri tam tikrą veiklos barą nušviečiantys pačių Draugijos narių straipsniai.

Vydūno draugijai minint savo veiklos 25-metį, steigiasi Vydūno vardo draugijos Detmolde (Vokietija) ir Soviet-ske (Tilžėje). Tad Vydūno draugijai Lietuvoje iškyla nauji iššūkiai ir uždaviniai, o kartu ir naujos galimybės skleisti humanistines Vydūno idėjas ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų...

---

*Krausas A. Vydūno gyvenimo ir veiklos bruožai // Mūsų sparnai, 1969, Nr. 26, p. 20.

**Indrašius N. Vydūnizmas // Jaunimas, 1930, Nr. 20, p. 274.

VYDŪNO DRAUGIJOS ŽENKLAS

Vydūno draugijos ženklas

Draugija pasirinko vieną iš tų ženklų, kurie būdavo spausdinami Vydūno knygų viršeliuose bei antraštiniuose lapuose. Jis grafiškai atspindi pačią Vydūno filosofijos sistemą, pagrindines jos idėjas.

Ženklas sukonstruotas kaip besiskleidžiąs lotoso žiedas, kuris senovės Rytų išmintyje simbolizavo pasaulio ir žmogaus dvasinį šviesėjimą, sąmonėjimą, vadavimąsi iš materijos. Pats žydėjimas – tai dvasios galių suklestėjimas, tikroji laisvė.

T raidės pavidalo figūra simbolizuoja tą visumos dalį, kuri iš dvasios yra virtusi materija. Skersinis žymi ribą tarp gryniosios dvasios ir materijos, t.y. ja pasireiškusios dvasios. Vertikalioji linija reiškia tai, kad materija yra persmelkta dvasios ir yra taip pat yra sąmoninga. Virš skersinio esantis apskritimas – grynoji dvasia, absoliutas. Trikampis jame simbolizuoja besireiškiančių to absoliuto hipostazių – Visagalybės (Atma), išminties (Budhi) ir Meilės (Manas) – trejybę.

Žmoguje reiškiasi tiek materialioji visumos dalis, tiek minėtosios trys dvasinio absoliuto hipostazės. Šia prasme žmogus – aukščiausiaji pasaulio evoliucijos pakopa, būtybė, pasiekusi gryniosios dvasios valdas. Tai besiskleidžiąs lotoso žiedas.

VYDŪNO DRAUGIJOS VĒLIAVA

*Vydūno draugijos vėliava 1993.
Dailininkė Nijolė Stunskaitė*

VYDŪNO DRAUGIJOS HIMNAS

LIETUVIŲ GIESMĖ

Pasiūventimui

1. Mes Lie-tu- vos vai-kai sto-vė-sim vien-sirdžiai (vir-ta¹) do-ra,
 2. Ir sek-sim Pro-bot-Sius In Švie-san ti-kint-Sius. A-kis Švie-sop,
 3. Skaistšiu ti-kė-ji-mu, ga-lin-gu vei-ki-mu gī-ve-si-me
 4. O Mei-lė, ká i-ra pa-ti augs-ta Švie-sa, lai Sven-ti-na

ran-koj¹) ran-ka vi-si už Lie-tu-vá, Tė-vi-ne Lie-tu-vá;
 šir-dis Die-vop, ugra-ziai nu Švis vi-sa Tė-vi-nė Lie-tu-va;
 ir Šve-si-me²) iš Bot-Šiūn mí-li-má Tė-vi-ne Lie-tu-vá;
 ir lai-mi-na vi-sus ir Lie-tu-vá, Tė-vi-ne Lie-tu-vá;

1) Pirmame posmių šios vietos žodžiai turi priegaidą ant i skiemens; giedant balsai plaukia ir kitiškai nepasidaro taip žinoma kaip kalbant.
 2) arba puošime. -) Norint giedoti šią giesmę tik 3 balsais, reikia vietoj didžiųjų imti mažesnius notas, kur jų yra.

1988 m. įsisteigusi Vydūno draugija šią Giesmę pasirinko savo himnu.

*Mes Lietuvos vaikai stovėsime vieniširdžiai,
Tvirta dora, rankoj ranka
Visi už Lietuvą, tėvynę Lietuvą.*

*Ir seksime probočius į šviesą tikinčius.
Akis šviesop, širdis Dievop,
Gražiai nušvis visa Tėvynė Lietuva.*

*Skaisčiu tikėjimu, galingu veikimu
Gyvensime ir šviesime
Iš bočių mylimą Tėvynę Lietuvą.*

*O meilė, ką yra pati aukšta šviesa,
Lai šventina ir laimina
Visus ir Lietuvą, Tėvynę Lietuvą.*

IŠ DRAUGIJOS ĮSTATŲ

2.1. Draugijos tikslai:

2.1.1. Įgyvendinti lietuvių tautos gyvenime Vydūno idėjas, kaip vieną reikšmingiausių jos dvasinio atgimimo versmių.

2.1.2. Rūpintis Vydūno kūrybinio palikimo leidimu, studijavimu, tyrimu ir populiarinimu.

2.1.3. Skatinti kūrybinę inteligentiją, kad ji savo darbais pratęstų Vydūno misiją.

2.1.4. Telkti draugijos narius ir visuomenę Vydūno memorialinių vietų tvarkymui, priežiūrai ir globai.

VIETOJE CREDO: VYDŪNO LAIŠKAS LIETUVOS TARYBAI

Tilžėje 1918 m. balandžio 10 d.

Aukštoje pagarboje laikytinas Lietuvos Tarybos Pirmininke!

Teesie man leista Tamstai ir visai Lietuvos Tarybai, kaip Lietuvos atstovei šiuo svarbiu metu, pasakyti nors keli žodžiai.

Negaliu dar visai atjausti, kiek tai reiškia, kad Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė Vokios (Vokietijos – V.B.) yra pripažinta. Per labai tebeniaukia karas visą tolimesnę regėjimą.

Vienok yra man gyvos giedros vilties dėl Lietuvos ateities. Ir visai tvirtai tikiu, jog Lietuva išeis iš šių metų, nors labai nuskurdusi, vis dėlto pajaunėjusi ir jaunatvės pasitikėjimu bei jaunatvės galiomis: manau Lietuva pasistengs būti pasaulyje viena aiškiausių žmoniškumo reiškėjų.

Žmogus tam gyvena, kad nuolatai žymiau rodytų, jog jis yra žmogus. Ta galimybė yra jo esybėje, kuri yra žmoniškumas. Reikalinga tik tėra, kad žmogus visuomet ir norėtų būti žmogus.

Platonas vadina valstybę, tą tautoje augusių gyvatos tvarką ir žmoniškumo apraišką, didžiuoju žmogumi. Iš tikrųjų valstybė ir turi tą patį pagrindą bei tą patį uždavinį, kaip ir atskiras žmogus.

Sakoma, Lietuva statoma ant demokratijos pamato. Rodos reikėtų tai taip suprasti, kad kilniausias visų Lietuvos gyventojų, būtent pačių Lietuvių ir jų svečių, žmoniškumo pajėgos turės būti Lietuvos valstybės pagrindas: jos esmė ir jos stiprumas.

Visi kuone be skaičiaus valstybės gyvenimo reikalai, kaip svarbūs jie yra ir būtų, teturi tik antros eilės svarbumo šalia teisybės, teisingumo, tvirtybės, plačios ir aukštos nuožvalgos ir sąžiningumo bei patvaros. Kame toms žmoniškumo išraiškoms pirmoji vieta skiriama, ten nereikia didžių politikos gudrybių valstybei klestėti. Gyvybė tik jomis teminta. Kartais nuslėptos jos pagaliau tik atlaiko viršų. O kaip man rodos, Lietuva yra šalis, kurioje žmogus tikrąjį žmoniškumą labai aukštai stato. Todėl ir galima Lietuvos ateitimi tikėti. Amžinoji Apvaizda yra pasirinkusi Lietuvą aukštam uždaviniui. Kiekvienas Lietuvos sūnus turėtų tai atjausti ir atitinkamai gyventi. Mūsų viltis tad kas dieną daugiau įvyks. Ir ką dieną galėsime žvelgti į ateitį didesniu pasitikėjimu, dėkingi, kad mums likimas parinko gyventi Lietuvai.

Su tikra pagarba širdingai sveikina

Vydūnas

[Iš: Lietuvos aidas. 1918. Balandžio 19.]

DRAUGIJOS GARBĖS NARIAI

IN MEMORIAM

Lidija Bajoraitė (1890-1990)
Julius Balčiauskas (1918-2008)
Gerardas Baueris (1940-2013)
Birutė Baltrušaitytė (1940-1996)
Valteris Kristupas Banaitis (1918-1999)
Ona Bėčiuvienė (1938-1996)
Monika Bitlieriuvienė (1906-1991)
Joana Daunienė (1933-2007)
Jonas Gudavičius (1936-2003)
Petras Jakštas (1898-1988)
Bronius Kviklys (1913-1990)
Jonas Lankutis (1925-1995)
Eva Erika Labutytė-Vanagienė (1938-2003)
Vytautas Lansbergis-Žemkalnis (1893-1993)
Ansas Lymantas (1921-2002)
Vladas Limantas (1920-2011)
Hansas Masalskis (1924-2006)
Algimantas Masiulis (1931-2008)
Aleksandras Merkelis (1907-1994)
Pranas Mikalauskas (1923-1997)
Vytautas P. Mikūnas (1922-2007)
Stefa Nosevičiūtė (1926-2001)
Antanas Poška (1903-1992)
Isaakas Rutmanas (1926-2003)
Rapolas Serapinas (1904-1989)
Kazimieras Skebėra (1897-2003)
Fricas Skėrys (1919-1994)
Ignas Skripkus (1910-1999)
Rūta Staliliūnaitė (1938-2011)
Donata Stukaitė (1924-2012)
Steponas Stulginskis (1908-1995)
Rapolas Šaltenis (1908-2007)
Vladas Vaitekūnas (1906-2002)
Vanda Zaborskaitė (1922-2010)
Pranas Zundė (1923-2005)
Mykolas Žilinskas (1904-1992)

SU MUMIS ESANTYS

Ramūnas Abukevičius (Vilnius)
Bernardas Aleknavičius (Klaipėda)
Leonas Ciunis (Vilnius)
Miroslav Danys (Vokietija)
Viktorija Daujotytė (Vilnius)
Stefanija Gedgaudienė (JAV)
Udo-Paul Haase (Vokietija)
Juozas Ivanauskas (Kaunas)
Vytautas Kaltenis (Vilnius)
Domas Kaunas (Vilnius)
Raminta Lampsatytė (Vokietija)
Aušra Martišiūtė-Linartienė (Vilnius)
Friedrich Wilhelm Nehl (Vokietija)
Marija Purvinienė (Kaunas)
Martynas Purvinas (Kaunas)
Aldona Ruseckaitė (Kaunas)
Leonas Stepanauskas (Vokietija)
Jurgenas Storostas (Vokietija)
Jonas Trinkūnas (Vilnius)
Dalia Užpelkienė (Šilutė)
Ksavera Vaištarienė (Vilnius)
Gražbylė Venclauskaitė (Šiauliai)
Petras Venslovas (Kaunas)
Aleksandras Žarskus (Kaunas)
Vincentas Žemaitis (Vilnius)
Birutė Žemgulienė (Bitėnai)
Kazimieras Žemgulys (Bitėnai)
Vladas Žuklys (Kaunas)

25 METAI VYDŪNO IDĖJŲ ŠVIESOJE

Nors mūsų nepriklausomybės atstatymo laikrodis tiks nuo 1990 metų Kovo 11-osios, tačiau laisvai būčiai tauta akivaizdžiai regima forma pabudo 1988-ųjų kovą, Lietuvai švenčiant Vydūno 120-ąsias gimimo metines. Tą sukaktį šventė ne tuometinė valstybė ir jos institucijos, o pati tauta, joje besikuriančios visuomeninės organizacijos, savos iniciatyvos ėmėsi, nors ir po padu laikyti kultūros ir švietimo židiniai, tokie kaip kultūros namai, bendrojo lavinimo bei aukštosios mokyklos, teatrai, bibliotekos, „Žinija“, radijas, televizija, spauda. Tuometinis plačiai skambėjęs Vydūno prisiminimas buvo pradžia veržlios dvasinio laisvėjimo bangos, panašios į tą, kurią dar prieš gerą šimtmetį regėdamas Maironis pasakė: „Nebeužtvenksi upės bėgimo“.

Būtume neteisūs nutylėdami Vydūno pagerbimus paskutiniaisiais dviem sovietinių laikų dešimtmečiais. 1968-aisiais buvo gražiai prisimintas jo šimtmetis, jo gerbėjai surengė ne vieną minėjimą, stengėsi skleisti jo idėjas, jomis patys rėmėsi įsitraukdami į disidentinių judėjimą ar laikydami pasyvios kultūrinės rezistencijos. Vydūnas palaikė prispaustos tautos dvasią, mokė išlaikyti vidinę tvirtybę, neprarasti tautinės savimonės ir dvasingumo bei vilties dėl būsimos laisvės. Tačiau Vydūno išmintis taip stiprinančiai veikė tik tuos, kurie nebuvo pasidavę okupanto diegiamai ideologijai, kurie patys buvo gyvos dvasios ir ją stengėsi gyvinti kituose tais būdais, kuriais buvo įmanoma tai daryti. Palankiausia tam buvo kultūrinė veikla.

Po Vlado Žuklio memorialinės lentos atidengimo Vydūno gimtinėje Jonaičiuose 1968 10 19. Susitikimo su visuomene Jonaičių tarybinio ūkio kultūros namuose prezidiumas: LKP Šilutės RK II sekretorius, Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Šilutės rajono pirmininkas Zbignevas Steponavičius, klaipeдіetis mokytojas Vladas Nausėdas, Literatūros muziejaus mokslinė bendradarbė Joana Daunienė, Latvijos respublikinės bibliotekos darbuotoja Gunta Rudzītė, poetas Salys Šemerys-Šmerauskas, šilutiškis mokytojas R. Kuzmickas, Vilniaus universiteto doc. Bronius Genzelis, Vacys Bagdonavičius ir Jonas Trinkūnas.

Tuo tarpu oficialioji opinija buvo gana nepalanki tam, kad Vydūno išmintis nevaržomai susiliestų su visa tauta. Tačiau pavykdavo ir jos ledus pralaužti, o Vydūno vardas kartkartėmis pasirodydavo spaudos puslapiuose, pasigirdavo per radiją ar televiziją. Bet su Vydūno kūryba nebuvo supažindinama mokyklose, jam nebuvo atveriamos leidyklų durys, jo dramų nelaukė teatrų scenos. Entuziastams reikėjo visaip gudrauti, norint surengti kokį jam skirtą vakarėlį ar paskaitą apie jį. Bet tokių entuziastų buvo, ir jie šį tą padarė, kad Vydūnas nepražūtų visiškoje nežinioje. Po dvidešimties metų nuo jo pusiau slapto grįžimo Lietuvos kultūros padangėn, jo paties žodžiais tariant, „tautos gyvybei atsivėrė kelias“, o jo 120-mečio sukaktis suteikė gražią progą garsiai apie jį prabilti ir atvirai pasakyti apie jo palikimo svarbą tautos atgimimui.

Iš esmės tada, prieš ketvirtį amžiaus, atgimė ne tiek pats Vydūnas, o veikiau priespaudos užduosinta tautos gyvybė, kuri mums asocijavosi su vienu iš įstabesniųjų jos puoselėtojų, kurio graži sukaktis kaip tik tada suėjo, vardu. Kam artimiau buvo pažįstamas Vydūno idėjinis palikimas ir žinomos tikrosios jo radimosi intencijos, tam regėjosi gražios tautos atsigavimo perspektyvos, kurios, rodėsi, tiesis tame palikime sukauptos išminties spindulių rodoma kryptimi. Tada buvo intuityviai suvokta, vardan ko pakyla tauta, vardan

Vydūniečių sąjūdžio suvažiavimo Kintuose prezidiumas 1988 05 08. Vilniaus universiteto docentas Domas Kaunas, Kintų žuvininkystės ūkio direktorius Alfonsas Pekarskas, dr. Vacys Bagdonavičius, poetas Virginijus Gasiliūnas, kraštotyrininkas Kazys Budginas, mokytojas Saulius Sodonis. / Bernardo Aleknavičiaus nuotrauka

Iniciatyvinės grupės Vydūno draugijai įsteigti nariai Kintuose sodina qžuoliuką 1988 05 08. / Bernardo Aleknavičiaus nuotrauka

ko ji veržiasi būti „sau tauta“, o žmogus „sau žmogumi“. Toji pakilusioji tauta buvo graži tauriu dvasingumo spindėjimu, kilnia drąsa, širdingu vieningumu, bekompromisiu tiesos ir teisingumo siekimu. Už kelių mėnesių po Vydūno jubiliejaus gimęs Sąjūdis ėmė rengti tautą nusi-mesti imperijos pančius. Tai beveik visuotinai asocijavosi ne tik su politinės laisvės iškovojujimu, bet ir su visokio įmanomo oku-pacijos sąlygomis susikaupusio

blogio įveikimu. Visus tuometinius tautos veiksmus drąsiai buvo galima tikrinti su vydūniškuoju vertybių kompasu. Jų kryptis būtų nuostabiai sutapusi su to kompasu rodoma kryptimi. Buvo akivaizdu, kad tėvynė gyva, o klausimas „Betgi kaip?“ tada būtų skambėjęs tiesiog kaip nesuprantamas ar netgi absurdiškas.

Ši sukaktis, galima sakyti, Vydūną prikėlė tautos sąmonėje, apie jį tapo ne siaurai, o plačiai žinoma. Iki tol šis didis kūrėjas buvo lyg užmaršties tremtyje, jo vardas sušmėžuodavo tik gilioje mūsų kultūros paveldo periferijoje, tik retomis progomis, tik nedaugelio gerbėjų teišgirstamas. Tie, kurių dėka prieš dvidešimt penkerius metus, pavasarį, Atgimimo spinduliuose išniro Vydūno paveikslas, suprato, jog negalima leisti to paveikslu vėl kažkur nuktišti iki kitos progos. Per daug aktualios, teisingos ir taurios buvo išminčiaus skelbtos idėjos, kad jos galėtų ramiai tūnoti istorijos relikty lentynose ir tik kaip praeities dvasinio gyvenimo pėdsakas būtų įdomios kokiam nors tyrinėtoju.

Vienas iš iškilmingiausių tuometinių minėjimų per pačią Vydūno gimimo dieną – kovo 22 d. – įvyko Šilutėje. Po minėjimo pasilikę kartu pavakaroti Vydūno idėjų gerokai paveikti entuziastai iš tos pačios Šilutės, Klaipėdos, Kauno, Vilniaus sutarė, jog reikia įkurti visą Lietuvą apimančią draugiją, kuri sujungtų jau veikiančius Vydūno klubus Šilutėje, Panevėžyje, besisteigiančius Klaipėdoje, Kaune, Vilniuje.

Po Šilutės 1988 03 22 konferencijos, skirtos Vydūno gimimo 120-osioms metinėms. Pirmoje eilėje: Vilniaus universiteto docentas Domas Kaunas, Virgilijus Skirkevičius, Šarūnas Laužikas, Vaclovas Rimkus, dr. Vacys Bagdonavičius; antroje eilėje: iš kairės trečias Saulius Sodonis, ketvirtas – Laisvūnas Kavaliauskas, septintas – Kazys Budginas.

Draugijos kūrimo idėja buvo paremta ir dar labiau sustiprėjo tų pačių metų balandžio 26 d. Vilniuje, Lietuvos mokslų akademijoje vykusioje jubiliejinėje mokslinėje konferencijoje. Gegužės 8 d. daugybė Vydūno gerbėjų iš visos Lietuvos suplūdo į Kintus (Šilutės raj.). Tą dieną buvo iškilmingai atidengtas paminklinis akmuo, pažymintis, jog čionai buvusi pirmoji Vydūno, kaip mokytojo, darbo vieta (Kintų pradžios mokykloje jis mokytojavo 1888–1891 m.). Šalia to akmens buvo pasodintas Vydūno atminimui skirtas ąžuoliukas. Bažnyčioje (joje tada buvo parodų ir koncertų salė) veikė Vydūnui skirta parodėlė, kurios unikalus eksponatas – šilutiškių klubiečių Kazio Budgino, Šarūno Laužiko, Sauliaus Sodonio Taline neseniai rasta ir iš ten atsivežta Vydūno arfa. Tądien buvo išrinkta iniciatyvinė grupė Vydūno draugijai steigti: vilniečiai filosofas Vacys Bagdonavičius, istorikas Domas Kaunas, poetai Marytė Kontrimaitė ir Virgilijus Gasiliūnas, klaipėdiškis muziejininkas Dionyzas Varkalis, kintiškis mokytojas Saulius Sodonis, priekuliškis kraštotyrininkas Kazys Budginas. Draugijos steigiamasis suvažiavimas įvyko Vilniuje tuometiniuose Profsajungų rūmuose 1988 m. lapkričio 5 d. dalyvaujant keliems šimtams žmonių iš visos Lietuvos. Tie žmonės Vydūno idėjas apie tautos laisvę kaip apie sąlygą tikrajam žmoniškumui skleisti laikė ir Atgimimo idėjomis. Tų idėjų dvasia pleveno ką tik įvykusio Sąjūdžio suvažiavimo dalyvių kalbose bei jo priimtuose dokumentuose.

Įstabiausia, kad retas sąjūdininkas tebuvo skaitęs Vydūną ir ne iš jo paėmė Sąjūdžio suvažiavime sakomas mintis. Jas padiktavo priespauda ir baisūs jos padariniai, iš kurių skaudžiausiai bent kiek dvasingumo turinčiuosius žeidė žmoniškumo sunykimas. Vydūnas kaip tik daugiausia ir kalbėjo apie būtinybę ugdyti žmoniškumą. Draugija steigėsi pirmiausia tam, kaip buvo užfiksuota jos įstatuose, kad „įgyvendintų lietuvių tautos gyvenime Vydūno idėjas, kaip vieną reikšmingiausių jos dvasinio atgimimo versmių“. Į pirmąją Draugijos tarybą buvo išrinkti: Vacys Bagdonavičius, Birutė Baltrušaitytė, Petras Bielskis, Kazys Budginas, Leonas Ciunis, Silvestras Gaižiūnas, Virgilijus Gasiliūnas, Bronislavas Genzelis, Gediminas Jankus, Vytautas Kaltenis, Domas Kaunas, Jonas Kilius, Marytė Kontrimaitė, Česlovas Kudaba, Ieva Labutytė, Jonas Lankutis, Jurgis Mališauskas, R. Mildažis, Jonas Nekrašius, Stefa Nosevičiūtė, Algirdas Patackas, Šarūnas Reikalas, Isaakas Rutmanas, Bonifacas Ruželė, Irena Seliukaitė, Virgilijus Skirkevičius, Saulius Sodonis, Tomas Stanikas, Donata Stukaitė, Virgis Šatas, Vytautas Šilas, Jonas Trinkūnas, Al-

dona Vaitiekūnienė, Vaclovas Vingras, Vincentas Žemaitis.
 Į draugijos valdybą išrinkti: V. Bagdonavičius (pirmininkas), K. Budginas (pirmininko pavaduotojas), S. Gaižiūnas (pirmininko pavaduotojas), D. Kaunas, Š. Reikalas, B. Ruželė, T. Stanikas, J. Trinkūnas, A. Vaitiekūnienė.

Pirmaisiais draugijos Garbės nariais steigiamasis susirinkimas išrinko Bernardą Aleknavičių, Lidiją Bajoraitę, Gerhardą Bauerį, Moniką Bitlieriuvienę, Joaną Daunienę, Juozą Ivanauską, Bronių Kviklį, Ramintą Lampsatytę, Vytautą Landsbergį-Žemkalnį, Anšą Lymantą, Hansą Masalskį, Algimantą Masiulį, Aleksandrą Merkelį, P. Mikalauską, Vytautą Mikūną, Antaną Pošką, Rapolą

Serapiną, Kazimierą Skebėrą, Fricą Skėrį, Igną Skripkų, Rūtą Staliliūnaitę, Leoną Stepanauską, Jurgeną Storostą, Rapolą Šaltenį, Petrą Venslovą, Vandą Zaborskaitę, Mykolą Žilinską, Vladą Žuklį.

Draugiją sudarė bet kurioje Lietuvos vietoje jau buvę ar naujai beįsisteigę skyriai, klubai arba kitokie dariniai, veikią kaip savarankiški juridiniai asmenys, įsipareigoję vykdyti bendruosius tikslus, užfiksuotus draugijos įstatuose. Jokio vadovavimo iš viršaus nebuvo ir nėra – tik ben-

Vydūno draugijos steigiamasis suvažiavimas Vilniaus profsąjungų rūmuose 1988 11 05. Suvažiavimo vedėjai Tomas Stanikas ir dr. Vacys Bagdonavičius. / Onos Pajėdaitės nuotrauka

dradarbiavimas. Draugijos įsisteigimo metu tokie skyriai veikė Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Šilutėje. Skyriai (ar klubai) paprastai nebuvo identiški, kiekvienas turėjo savo veiklos specifinius barus. Šilutiškiams rūpėjo sutvarkyti ir įamžinti Vydūno gimtinę ir kitas su juo susijusias vietas. Klaipėdiškiai bandė ieškoti Vydūno kultūrinės veiklos Mažojoje Lietuvoje pėdsakų. Kauniečiai stengėsi puoselėti vydūnišką dvasią visuomenės gyvenime. Šiauriečiai, susibūrę vėliau, didesnę dėmesį kreipė į vydūniškus sveikos gyvensenos principus. Panevėžiečiai, remdamiesi Vydūnu, siekė savo mieste ir regione ugdyti visuomenės filosofinę kultūrą. Vilniečiai ėmėsi leidybos, kitų Vydūno palikimo skleidimo darbų. Vilniuje veikianti organizacija, būdama viena iš asocijuotų draugijos narių, kartu tapo ir jos „skėčiu“, atliekančiu jos veiklos koordinacinę funkciją. Draugijos būstinė Vilniuje šiuo metu yra Basanavičiaus g. 29. Dabar kiekvieno skyriaus ar klubo veiklos specifika nebėra tokia ryški ir yra orientuota į tai, kas labiau aktualu tuo ar kitu gyve-

nimo momentu. Kai kurių skyrių veikla gerokai apsilpo (pvz., Klaipėdos), kai kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių nustojo veikę. Toks likimas ištiko pradžioje bene aktyviausiai veikusius Šilutės ir Kauno klubus. Juos Vydūno idėjų sklaidos ir atminimo pagerbimo baruose pakeitė kiti šiuose vietovėse veikiantys kultūros židiniai: Kaune – Etninės kultūros centras, Maironio lietuvių literatūros muziejus, Šilutėje – F. Bajoraičio viešoji biblioteka, Kintų Vydūno kultūros centras, Pagėgių viešoji biblioteka. Ypač įdomi Šilutėje įsisteigusio pirmojo klubo evoliucija. Jo vadovai ir aktyviausi nariai tapo Šilutės krašto Sąjūdžio branduoliu, o po 1990-jų kovo 11-osios – pirmąją rajono savivaldybės valdžia. Rajono valdymo reikalai užgožė su Vydūno klubo veikla susijusius rūpesčius. Tačiau vydūniškoji dvasia bent pradžioje švietė naujosios valdžios kelyje.

Buvome viena iš pirmųjų (tegl ir ne pačių pirmutinių) Atgimimo metais atsiradusių draugijų, sutraukusių didžiulį dvasiškai gyviausių šviesuomenės žmonių skaičių. Šiandien tokiu didžiuliu būriu girtis nebegalime. Tačiau ar verta dėl to nusiminti? Juk tie aktyviausieji žmonės pasklido po visokius kitus besikuriančius sambūrius, tapo įžymiais valstybės, poli-

Vydūno draugijos steigiamojo suvažiavimo dalyviai: Virginija Bagdonavičienė, Kazimieras Skebėra ir Bronius Kazlas. / Onos Pajedaitės nuotrauka

tikos, visuomenės veikėjais, verslininkais, sėkmingai ar ne taip sėkmingai besidarbuojančiais Tėvynės labui. Džiugu, kad postūmį veikti, kryptį ir šviesą jie gavo iš Vydūno. Tai – viena. O antra, ar mes, kurie likome jau daug mažesniu būriu, tapome tokie silpni, kad beveik nieko nuveikti nebepajėgiamo? Lyg ir nekuklu girtis, bet kai žvilgteri, kas padaryta – pats nustembi. Nustembi dėl to, kad kasdienybės rūpesčių sraute (draugijos veikla irgi yra tame sraute), atrodo, nieko įstabesnio nepadaro- ma ar padaroma pernelyg mažai, dėl to nuolat slegia sunkiai paaiškinamas nepasitenkinimas, nusivylimas dėl energijos ir talkininkų stygiaus išsikeltiems uždaviniams vykdyti. Tačiau, kai sudedi visa tai, kas per tą ketvirtį amžiaus draugijos padaryta, pamatai, kad nuveikta ne taip jau mažai. Tarsi nejučiomis tas nemažai atsirado dėl to, kad triūsta be didesnio triukšmo, ne- sireklamuojant, jaučiant vidinę būtinybę, kukliai atliekamo dar- bo, o ne puikavimosi juo prasmingumą. Mūsų renginių svečiai dažniausiai dėkoja už patirtą dvasinę atgaivą, ramumą ir sutelktį – už tai, ko labiausiai pasigenda kitų susibūrimų renginiuose. Va- dinasi, dirbdami jaučiame Vydūno dvasią, esame jos veikiami ir vedami, ir tai atsispindi mūsų darbo pobūdyje, santykiyje su tais, į kuriuos orientuojame savo veikimą. O tai, sakyčiau, yra labai svarbu.

Svarbiausias draugijos pasiekimas yra tas, kad Vydūnas didžiai tautos šviesuomenės daliai tapo ne tik žinomas, bet ir kad tautos sąmonėje pradeda užimti vieną iš garbingiausių vietų tarp jos didžiųjų asmenybių. O kad taip atsitiktų, tos vietos išryškini- mą reikėjo gerai argumentuoti. Tą aktyviausieji draugijos nariai ir darė. Kaip jau minėta, prieš draugijai pradėdant veikti, jo vardas daugumai tautiečių kėlė nusistebėjimą. Ideologinė sovietmečio konjunktūra Vydūną buvo priskyrusi nutylimų „buržuazinių“ autorių kategorijai, tad apie jį kalbėti anuomet buvo ne tik nemadinga, bet ir nelabai tepageidautina. Šiuo požiūriu jam mažiau pasisekė kaip, pavyzdžiui, A. Baranauskui, Maironiui, V. Krėvei, Vaižgantui ir daugeliui kitų didžiųjų mūsų kultūros kūrėjų. Jie bent buvo mokyklų programose, buvo leidžiami jų raštai, kad ir labai kruopščiai parinkti. Apie Vydūną – beveik mirtina tylą. Šiandien Lietuvoje Vydūnas yra žinomas ne mažiau kaip, pavyzdžiui, J. Basanavičius, S. Daukantas ar tarpukario Lietuvos prezidentai, daugybė gana pasižymėjusių dabartinių kultūros, politikos, visuomenės veikėjų. Jo idėjomis daug kur remiamasi, įvairiomis progomis jo mintys dažnai cituojamas. Tai rodo tų idėjų dabartinį aktualumą, į kurį dėmesį atkreipė būtent aktyviai veikianti Vydūno draugija.

Žinoma, tai, kad mąstytojas tapo plačiai žinomas ir dažnai ci-

tuojamas, ne visada rodo giluminę sąlytį su jo teiktais išminties klodais, ne visada reiškia, jog nuoširdžiai siekiama tos išminties šviesoje peržiūrėti savąjį elgseną. Deja, šiandien nuo tų klodų pastebima tautos dalis netgi nutolo dar labiau, negu buvo anuomet. Bet tai jau ne mūsų kaltė. Mes tik galime pasakyti ir iš visų savo jėgų stengiamės pasakyti, jog mažiau mūsų gyvenime būtų blogio, jeigu į Vydūno siūlytąją vertybinę orientaciją žiūrėtume labai rimtai, jeigu nuolat savyje budintume ir leistume galimai veikti jo žadintam žmoniškumui. Mūsų nepriklausomos valstybės gyvenime, deja, aiškiai per maža tėra nutiesta ne tik kelių, bet ir takelių prie to žmoniškumo. Maža orientavimosi rodyklių, o pastatytosios labai dažnai išvartomos, nes ryškesnės rodyklės yra link „Spėkos ir medegos“ paminklo, kurį Vydūno misterijos „Probočių šešėliai“ herojus Tautvyda dar praėjusio amžiaus pradžioje taip ryžtingai nuvertė. Savo veikimu pasitardami su Vydūnu, kiek pajėgiame stengiamės rodyti kelius prie to paties Tautvydos pastatytojo kito paminklo – paminklo „šviesybei, dorybei, žmoniškumui“, stengiamės, kad tauta tąjį paminklą regėtų, kad kiekvienas jos vaikas pajustų jo spindesio gaivinantį ir įkvepiantį poveikį.

*Per Kultūros dienas skirtą renginį Šv. Kotrynos bažnyčioje Vilniuje 2008 04 15.
Dr. Vacys Bagdonavičius, fotografas Vytautas Ylevičius ir Justinas Marcinkevičius. / Juozo Valiušaičio nuotrauka*

Vydūno draugijos garbės narė prof. Raminta Lapsatytė iš Berlyno, Draugijos pirmininkė Rima Palijanskaitė, garbės pirmininkas dr. Vacys Bagdonavičius ir Draugijos vėliavos autorė dailininkė Nijolė Stunskaitė Draugijos būstinėje 2011 09. / Tomo Staniko nuotrauka

Tasai mūsų veikimas nuosekliai vyksta pagal Draugijos įstatuose konkrečiai numatytus labai paprastai suformuluotus tikslus – rūpintis Vydūno „atminimo įamžinimu, palikimo studijavimu, propagavimu bei idėjų įgyvendinimu tautos gyvenime“.

Didžiąja dalimi dėl draugijos veiklos Vydūnas ne tik prikeltas iš užmaršties ir dabar plačiai žinomas, bet ir pakankamai sureikšmintas jo kūryba kaip itin svarbi ir šiandien ypač aktuali tautos paveldo vertybė. Taip jam atiduota ir derama pagarba, kurios jis nusipelnė ir kurios patyrė toli gražu ne tiek, kiek priklausytų. Tos pagarbos viršūnės – paminklinės lentos su skulptūriniu portretu atidengimas Tilžėje (dabar Sovetskas) 1989 m., palaikų perlaidojimas iš Detmoldo į Bitėnus 1991 m. spalį, iškilmingai pažymėta 125-ųjų metų gimimo sukaktis 1993 m. pavasarį, Bitėnų kapinių sutvarkymas, jo vardu pavadinto kultūros centro bei muziejinės ekspozicijos jame atidarymas restauruotame buvusios Kintų pradinės mokyklos pastate 1994 m., atminimo lentos bei paminklinio biusto atidengimas Detmoldo (Vokietija) 2013 m. pavasarį. Vienu metu kai kam ėmė atrodyti, kad tos pagarbos Vydūnui pareiškiami net per daug. Mes manome kitaip: pagerbti Vydūną stengtasi ir tebesistengiama ne dėl pompastikos, o tiesiog norint atkreipti kuo didesnę

dėmesį į tai, ką jis paliko, ir pasižiūrėti, ar ne to palikimo vertybių mums labiausiai trūksta. Kas gali šiandien paneigti, kad mūsų gyvenime nesumažėjo žmoniškumo ir akivaizdžiai nepadaugėjo vis išulesnį pavidalą igaunancio pažmoniškumo? Vydūno pagerbimą suprantame, kaip jo dvasinio palikimo sureikšminimo ir suaktualinimo vieną iš būdų. Nenorime iš Vydūno padaryti stabo, prieš kurį reikėtų lenktis nežinant, ko jis vertas. Mūsų veiklos prasmė: tirpdyti tą nežmoniškumą ir stiprinti žmoniškumo dvasią, vadinasi, tęsti paties Vydūno misiją – remiantis jo išmintimi tautoje „ugdyti tauresnį žmoniškumą“.

Pirmiausia draugija stengiasi, kad Vydūno palikimas taptų visiems matomas ir prieinamas. Tų pastangų rezultatas labai akivaizdus: dabartine rašyba išleista keturi Vydūno filosofijos raštų tomai, atskiromis knygomis traktatai „Sąmonė“, „Sveikata, jaunumas grožė“, „Gimdymo slėpiniai“, rinktinė rusų kalba „Я верю в святое таинство“ (visų sudarytojas ir išangų autorius Vacys Bagdonavičius), publicistikos ir eseistikos dvitomis „Žvilgis į gyvenimo gelmes“, „Pasikalbėjimai apie sveikatą“, rinkinys jaunimui „Kaip tapti saulėtu žmogumi“ (visų sudarytoja Rima Palijanskaitė), dramų rinktinė „Amžina Ugnis“, draminių pasakų vaikams rinkinys „Sigutė“, garsiosios istoriosofinės knygos „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ vertimas iš vokiečių kalbos. Gerokai įsibėgėjo draugijos vicepirmininko Tomo Staniko inicijuotas ir jo parūpintomis lėšomis finansuojamas projektas – Vydūno knygų fotografuotinis leidimas. Taip jas leisti yra prasminga todėl, kad skaitytojui į rankas patektų autentiškas Vydūnas, t. y. kad jo veikalus būtų galima skaityti jo paties sukurtu raidynu, kurį jis XX a. pradžioje pateikė kaip tautinį, kaip geriausiai atspindintį lietuviškumo dvasią ir kurį pats nuosekliai vartojo iki gyvenimo pabaigos. „Noriu lietuvių raštijai lietuviškos rašybos, – rašė jis viename iš savo lietuvių kalbos vadovėlių. – Tame visas mano rašybos slėpinys.“ Susigyvenus su originaliomis Vydūno knygomis, jo raidynas ne tik nevalgina, bet tampa labai savas ir žavus. Bent su Vydūno tekstu jis yra tarsi augte suaugęs, tarsi sustiprinantis jo minties reiškimo galią. Tokiu būdu jau yra išleista reikšminga Vydūno filosofinių ir grožinių knygų dalis: filosofijos traktatai „Sąmonė“, „Mūsų uždavinys“, „Tautos gyvata“, dramos „Probočių šešėliai“, „Jūrų varpai“, „Vergai ir dykiai“, „Laimės atošvaita“, „Piktoji gudrybė“, apysakėlė „Kaimo didvyris“, vokiškai rašytas istorijos veikalas „Lietuva praeityje ir dabar“. Artimiausiu metu pasirodys tokiu būdu išleistos Vydūno studija apie K. Donelaitį vokiečių ir lietuvių kalbomis bei draminė trilogija „Amžina Ugnis“, o vėliau šitaip bus išleistos ir visos kitos Vydūno knygos. Šis projektas yra tik dalis didelio leidybos projekto, pagal kurį dabartine rašyba iki Vydūno gimimo 150-mečio (2018 m.) bus išleistas visą jo kūrybinį palikimą apimęs daugiatomis raštų rinkinys, keletas teminių, reprezentacinių bei suvenyrinių leidinių.

Toli gražu ne tokiu mastu, kaip norėtume, bet vis dėlto Vydūnas yra prabilęs iš teatrų scenos – draugijos gimimą pasitiko Kauno dramos teatre Juozo Ivanausko režisuota regesijų drama apie Vydūną „Amžinas keleivis“. Režisierius buvo tarp pirmųjų draugijos garbės narių. Kita draugijos garbės narė režisierė Stefa Nosevičiūtė akademiniame Vilniaus dramos teatre pastatė draminę pasaką „Sigutė“ (1990 m.), trečiasis garbės narys Ramūnas Abukevičius – draminę pasaką „Žvaigždžių takai“ Kauno dramos teatre (1997 m.). Šis aktorius ir režisierius Vydūno žodį keletą metų propagavo ir kaip skaitovas su tuo žodžiu apsilankydamas daugelyje Lietuvos vietų. Dar vienas garbės narys režisierius Leonas Ciunis Vydūno 125-mečiui su Vilniaus senamiesčio teatro kolektyvu pastatė misterijos „Probočių šešėliai“ dalį „Šventa ugnis“, o 130-mečio sukakčiai su kariūnų teatro aktorais parengė tų

pačių „Probočių šešėlių“ dramatinę skaitymą. Vydūną iš scenos gražiai populiarino režisieriaus Petro Bielskio vadovaujamas Klaipėdos universiteto teatras, atgimimo metais pastatęs „Probočių šešėlių“ dalį „Ne sau žmonės“ ir net keletą metų rodytą žiūrovų ypač pamėgtą komedią „Piktoji gudrybė“. Gražiai skambėjo ir daugybę vaikų bei suaugusiųjų viliojo režisieriaus Rimanto Driežio režisuotas Vydūno teigiamos pajuokos vaidinys „Pasveikimas“ „Lėlės“ teatre, vėliau parodytas ir per televiziją. Įspūdingas buvo ir jauno režisieriaus R. Paškevičiaus per televiziją rodytas spektaklis „Probočių šešėliai“. Negalėjo nejaudinti per televiziją rodytas Joniškio kultūros namų Vaikų liaudies teatro „Bendraamžiai“ spektaklis – Vydūno „Pasiilgimas“. Gaila, kad liko neįgyvendintas įspūdingas režisierės a. a. Aurelijos Ragauskaitės projektas Vydūno 125-mečiui pastatyti jo „Probočių šešėlius“. Tas projektas taip ir liko popieriuje, laimei, aprašytas jos knygoje „Režisierės užrašai“ (2000 m.). Jeigu ši sumanymą būtų pavykę įgyvendinti, būtų buvęs žengtas didelis žingsnis link Vydūno kūrybos renesanso teatre. Dabar Vydūno balso teatre kaip ir nesigirdi. Tikrasis sceninis jo atgimimas dar ateityje, o artėjantis didžiojo dramaturgo gimimo 150-metis yra gera proga tą atgimimą paspartinti, iš naujo pažadinti teatrų ambicijas šia linkme. Tasai pažadinimas, manau, yra draugijos garbės reikalas. Beje, pati draugija yra svajojusi apie Vydūno teatrą. Juk būna stebuklų, ir svajonės kartais išsipildo, žinoma, šventai laikantis liaudies išminties, kuri sako: „Žmogau, stenkis pats, ir Dievas tau padės“. Labai norėtusi, kad toks stebuklas įvyktų.

Ypač gražiais pasiekimais draugija gali pasigirti Vydūno palikimo tyrimų ir populiarinimo baruose. Turime jau net 12 draugijos narių ar garbės narių parašytų Vydūnui skirtų jo gyvenimą, grožinę kūrybą bei filosofiją analizuojančių ar fotografiškai atspindinčių knygų, kurių autoriai – B. Aleknavičius, V. Bagdonavičius, D. Kaunas, A. Martišiūtė, R. Palijanskaitė, R. Tamošaitis, 2 kolektyvinius mokslo straipsnių rinkinius (vienas iš jų vokiečių k.). Išleistas 2 Vydūno muzikiniam palikimui skirtos kompaktinės plokštelės. Kalbant apie mokslo ir populiarinimo darbus, skirtus Vydūnui, pasakytina, jog didesnės ar mažesnės apimties straipsnių bei studijų skaičius bus peršokęs 300, kai kurie iš jų yra pasiekę ir užsienio mokslinę spaudą. Nuolat rengiamos jam skirtos konferencijos, iš kurių pažymėtinos 1993 m. pavasarį Vilniuje vykusios „Vydūno edukologinis palikimas“, Vydūno 125-mečio jubiliejui skirtoji bei „Vydūnas ir šiuolaikinė filosofija“, 1992 m. spalio mėn. Šilutėje vykusioji „R. Steineris ir Vydūnas“, Klaipėdos universiteto kartu su draugija nuo 2000 metų rengiama kasmetinė tarptautinė „Į sveiką gyvenimą ir skaidrią būti Vydūno keliu“, Vilniuje 2013 m. vasario 20 d. įvykusi tarptautinė „Vydūnas ir vokiečių kultūra“. Klaipėdos konferencijų medžiagos kasmet išleidžiamos atskirais pranešimų rinkiniais, Vilniuje vykusios konferencijos pranešimų rinkinys, jį papildžius keliais šiai tematikai skirtais straipsniais, išleistas vokiečių kalba. Kitų ankstesnių konferencijų pranešimai sudėti į rinkinį „Vydūnas lietuvių kultūroje“ (1994 m.). Draugijos nariai bei garbės nariai perskaitė daug pranešimų apie Vydūną kitose mokslinėse konferencijose, taip pat – ir tarptautinėse. Kaip klasikas Vydūnas labai išsamiai pristatytas 2010 m. išleistoje akademinėje XX amžiaus pirmosios pusės lietuvių literatūros istorijoje, gražintas į mokyklų programas, į kurias nepriklausomybės pradžioje buvo įtrauktas ir iš kurių prieš keletą metų neįvardytos piktos rankos buvo išbrauktas, o dabar pristatomas kaip viena iš ryškiausių XX a. pirmosios pusės mūsų kultūrą reprezentuojančių asmenybių. Vydūno kūryba analizuojama universitetuose dėstomuose kursuose (būta

Prie Vydūno vėliavos Vydūno ir Rericho draugijų nariai su Vilkaviškio mokytojais ir moksleiviais Vilkaviškio kultūros rūmuose 2003 m. kovas

ir jam specialiai skirtų), parašyta nemažai diplominių, bakalaurinių, magistrinių darbų. Mūsų kultūros erdvėje Vydūnas matomas ir iš daugelio kitų jo pristatymo formų. Apie jį skaityta nemažai paskaitų visuomenei, pasakota radijo ir televizijos laidoje, rengiamos parodos, vyksta ne tik jubiliejiniai (ypač išskilmingai buvo pažymėta gimimo 125-mečio (1993 m.), 130-mečio (1998 m.), 140-mečio (2008), 145-mečio ir mirties 60-mečio (2013 m.) sukaktys), bet ir kasmetiniai minėjimai, forumai, kitokie renginiai, kuriuos organizuoja ne tik draugija, bet ir jos įkvėpti muziejai, bibliotekos, mokyklos, universitetai, kitos įstaigos, visuomeninės organizacijos. Ypač gražiai šiuose baruose yra pasidarbavę Šilutės F. Bajoraičio viešoji biblioteka, Kintų Vydūno kultūros centras, Maironio lietuvių literatūros muziejus Kaune. Vydūno vardu pavadinamos mokyklos, gatvės. Pažvelgus į visą Vydūnui skirtą mokslinę ir populiarinimo produkciją, galima pasakyti, kad šioje sferoje draugija darbuojasi bene stipriausiai. Beje, į populiarinimo sferą įeina švietėjiški draugijos ir jos klubų renginiai, paskaitų ciklai ar atskiros paskaitos visuomenei. Iš tokių ciklų paminėtini „Vydūno fenomenas“ ir „Vydūno misija“ Kauno lektoriuje, „Ar tęsime Vydūno misiją?“, „Vydūno keliu į sveiką gyvenimą ir skaidrią būti“ Vilniuje. O kur dar laidos per televiziją ir radiją, kurių per metus būna bent po kelias.

Ypač svarbu tai, kad Vydūnas jau įtrauktas į vidurinių mokyklų programas, kad juo ypač susidomėję mokytojai lituanistai, kurie yra atidžiai išklausę draugijos narių skaitytas paskaitas ar jų ciklus Lietuvos pedagogų kvalifikacijos kėlimo institute bei Vilniaus edukologijos universitete. Kartais Vydūno sąlytis su mokykla duoda ypač gražių vaisių. Vydūno 130-mečiui įstabią literatūrinę kompoziciją parengė Vilniaus M. Daukšos

vidurinės mokyklos moksleiviai. Gražiai ir labai kūrybiškai, vydūniškai, suvokiamas dvasingas ir harmoningas su tėvyne, pasauliu ir kosmine visuma sąsajas jaučias žmogus ugdomas Šilutės Vydūno gimnazijoje. Tokių gražių sąlyčio su Vydūnu pavyzdžių yra ir daugiau. Įsimintini moksleivių rašinių konkursai, kuriuos organizuoja Šilutės rajono švietimo skyrius, Šilutės viešoji biblioteka, Vydūno vardu pavadintos Klaipėdos ir Kauno mokyklos, Kintų Vydūno kultūros centras.

Gražia gaida Vydūno muzikinis palikimas aidėjo atliekant vokaliniam trio „Diemedis“. Deja, tas „Diemedis“ nulūžo, su mumis amžinai atsisveikinus jo vadovei, beje, draugijos garbės narei Onai Bėčiuvienei. Šiandien tą aidėjimą pratęsia aktyvi draugijos narė solistė Aušra Liutkutė, kurios balsu Vydūno daina skamba minėjimuose, dažname vakare ar kitokiame renginyje, o iš jos įdainuotos kompaktinės plokštelės „Dainos iš Vydūno rinkinių“ tų dainų galima klausytis ir namuose. Šios dainininkės iniciatyva choras „Vilnius“ įrašė, o draugija išleido kompaktinę plokštelę „Vydūno giesmės ir dainos“. Labai gražiai pagerbti Vydūną muzikos kalba sumanė draugijos garbės narė Hamburgo muzikos akademijos profesorė kompozitorė Raminta Lampsatytė, kuri kas kelinti metai organizuoja ir mecenuoja jaunųjų kompozitorių „Tylos“ konkursą. 1996 m. konkursas buvo skirtas Vydūnui. Jo laureatais tapo vilniečiai Snieguolė Dikčiūtė ir Vytautas Jurgutis (jaunesnysis).

Su Vydūnu visuomenei gana artimai susipažinti padėjo ir draugijos iniciatyva sukurtas dokumentinis filmas „Tamsoje būti šviesa“ (režisierius Zacharijus Putilovas, scenarijus bendraautorius ir konsultantas V. Bagdonavičius). Vydūniškoji gaida labai sugestyviai ir, pasakyčiau, ypatingai skambėjo draugijos garbės narės a. a. Birutės Baltrušaitytės poezijoje, prozoje ir eseistikoje. Įdomus, nors ir nuo tikrovės kiek nukrypęs Vydūno paveikslas atsiskleidė ir dar vieno draugo garbės nario, jau pasitraukusio Anapilin Prano Antalkio-Mikalausko apysakoje „Nepažįstamas Vydūnas“.

Vydūno įvaizdis atgyja ir dailėje. Tam buvo skirta jubiliejinė 125-mečio paroda, surengta Lietuvos kultūros fondo salone. Tarptautiniu tapo Vydūnui skirtų ekslibrių jubiliejinis konkursas. Po jo Vydūno vardas plačiai nuskambėjo per pasaulį, o ekslibriai atskleidė netikėčiausias Vydūno idėjų interpretavimo galimybes. Šio konkurso spiritus movens – draugijos garbės narė dailininkė a. a. Eva Labutytė, savo kūryba atidavusi gražią duoklę ne tik Mažajai Lietuvai, bet ir Vydūnui, mūsų laikais lino raižinyje sukūrusi bene pirmąjį jo portretą. Šiuolaikiniai dailininkai yra sukūrę ne vieną Vydūno portretą ar jo idėjas interpretuojantį dailės kūrinių. Vydūno idėjos įprasminamos ir ne viename kasmet Bitėnuose vykstančių plenerų metu sukurtų paveikslų, liekančių čionykščiam paveikslų sode.

Svarbus įvykis Vydūno įamžinimo baruose buvo Kintų memorialinio muziejaus atidarymas 1994 metais. Ši su Vydūnu tiesiogiai susijusi vieta (mat čia buvusioje mokykloje Vydūnas 1888–1891 m. mokytojavo) sujungia Vydūnui skirtą muziejaus ekspoziciją (joje garbingą vietą užima Taline atrastoji Vydūno arfa) ir dailės mokyklą. Čia kūrybiškai pritaikomi vydūniškieji kūrybingumo, kaip augančio žmogaus dvasios sklaidos ugdymo, principai. Tai yra tiek dailės mokytojo Romo Tarvydo, tiek muziejininkų Ritos Tarvydienės ir Sauliaus Sodonio (dabar jis žurnalistas) nuopelnas.

Visapusiškai pagerbiant, įamžinant Vydūno kaip kraštiečio atminimą, jo įvaizdį įtvirtinant žmonių, ypač jaunimo, sąmonėje, prisideda Šilutės rajono savivaldybės Kultūros ir švietimo skyriai, Šilutės viešoji F. Bajoraičio biblioteka. Tiek Vydūnui, tiek

kitiems tos žemės kraštiečiams skirti renginiai ir įamžinimo akcijos yra ypač šilti ir turiningi. Su šiomis institucijomis, taip pat su buvusiu rajono meru, beje, vienu iš pirmųjų čionykščių vydūniečių, Šarūnu Laužiku draugija yra nuoširdžiai ir vaisingai bendradarbiavusi, susilaukusi nuoširdaus dėmesio stovyklaudama Bitėnuose. Dabar tokį dėmesį jaučia ir reikalingos paramos vydūniečiai susilaukia iš daugiau kaip prieš dešimtmetį susikūrusios Pagėgių savivaldybės, jos mero Virginijaus Komskio, geru žodžiu mini buvusius merus Vaclovą Algirdą Mišeikį ir Kęstą Komskį. Gražias pastangas Vydūni pagerbti ir jo kūrybai propaguoti deda Pagėgių viešoji biblioteka bei šios savivaldybės Kultūros centras.

Įstabus Vydūno draugijos gyvenimo fenomenas – stovyklos, jau dvidešimt vieneri metai įsikuriantios Bitėnuose labai jaukioje mūsų bičiulių Birutės ir Kazimiero Žemgulių sodyboje. Įstabios tos stovyklos ne tik todėl, kad čia turiningai prabėga vydūniškuoju dvasingumu prisodrinta, gražiu bendravimu ir dar didesniu tarpusavio suartėjimu bei suartėjimu su vietos žmonėmis paženklinta besibaigiančios vasaros savaitė, kad kiekvieną kartą išsivežami nepaprastai geri įspūdžiai, bet ypač todėl, kad draugija čia yra sukūrusi puikų pelnyto pasididžiavimo vertą savo bendrą kūrinį – gražius meniškus mūro ir metalo vartus bei dailią medinę tvorą, o ja papuoštos kapinės ne tik yra priglaudusios Vydūną, bet ir faktiškai tampa tikroju Mažosios Lietuvos panteonu. Čia buvodami su didele pagarba prisimename jau Anapilin iškeliavusius šilutiškį miškininką Julijų Balčiauską, įstabiai apželdinusį ne tik Vydūno kapavietę, bet ir visas kapines ir šių kapinių sargą Joną Gudavičių, labai daug padėjusį mums įgyvendinant savąjį keletą metų vykdytą projektą. Labai daug pastangų draugija dėjo, kad būtų įkurtas memorialinis Vydūno muziejus jo gyventame name Tilžėje, tačiau dėl nepalankaus Karaliaučiaus krašto bei Tilžės miesto ankstesnės vadovybės nusistatymo bei mūsų valstybės institucijų atkaklumo stokos šis

sumanymas liko neįgyvendintas. Dabar prie šio reikalo grįžtama vėl. Tikėjimo sėkminga jo baigtimi ypač teikia tai, kad to reikalo atnaujinimo iniciatyvos ėmėsi rusiškoji Tilžės (Sovetsko) miesto šviesuomenė, kad tą iniciatyvą visokeriopai palaiko Lietuvos Respublikos konsulas Soveske, o ypač jame besidarbuojantis lietuvių bei lietuviškojo kultūros paveldo puoselėjimo entuziastas ministro patarėjas Bronius Makauskas.

Gana plačią vagą Vydūno draugija išvarė kartu su Lietuvos Rericho draugija nuo 1999 m. rengdama įvairiose Lietuvos vietose vykdavusius etikos forumus, kuriuose kartu su įvairių sričių

Vydūno ir Lietuvos Rericho draugijų svečias iš Indijos Svamis Lokešvarananda 1996 06 24.

bei visuomenės atstovais iš Vydūno idėjų bei gyvosios etikos pozicijų buvo svarstomi kultūros, socialiniai, teisingumo, politikos ir kiti aktualūs valstybės gyvenimo klausimai, priimamos ir aukštosioms valstybės institucijoms įteikiamos rezoliucijos. Tokių forumų įvyko bene keturiolika, keli iš jų surengti Lietuvos Respublikos Seime, vienas kitas skirtas Vydūnui. Bendromis Vydūno draugijos, asociacijos „Taika per kultūrą“ bei Lietuvos Rericho draugijos pastangomis pasiekta, kad Lietuvos Respublikos Seimas tarp atmintinų dienų balandžio 15-ąją (tą dieną 1935 m. buvo pasirašytas Rericho paktas) įteisintų kaip Kultūros dieną. Šis Seimo nutarimas priimtas 2006 m. liepą. Nuo 2007 m. visoje Lietuvoje vyksta iškilmingi Kultūros dienos skirti renginiai, kuriuose aktyviai dalyvauja ir Vydūno draugija. Tos dienos proga surengtos kelios tarptautinės konferencijos (dauguma jų – LR Seime), per kurias visada skaitomi Vydūno draugijos atstovų pranešimai.

Ramia, bet užtikrinta tėkme srovėna kasdieninis draugijos gyvenimas, kuriame nuolat prisimenama Vydūno nuoroda, jog „esame spinduliai begalinės šviesos“, jog reikėtų stengtis būti „aiškiomis žmoniškumo apraiškėmis ir tuo kitus tam žadinti.“ Tam skirti draugijos renginiai, pašnekesiai, susitikimai su mąstytojų pažinojusiaisiais ir jo dvasiniam kontekstui artimais žmonėmis. Draugija niekada nesiekė mesianistinių tikslų ir neskelbė, kad tik ji gali išvaduoti Lietuvą iš visų sunkumų. Ji stengiasi veikti išvien su visomis teisingumo ir dvasinės gerovės savo Tėvynėje siekiančiomis organizacijomis, dalyvauja beveik visose tam siekimui skirtose akcijose ir džiaugiasi, kad tose akcijose reikalingas didelį autoritetą tautoje įgijęs Vydūno vardas. Savo ramiu, nuosekliu darbu ir veikimu draugija primena paties Vydūno įkurtą ir jo 40 metų vadovautą Tilžės lietuvių giedotojų draugiją. Tikėkimės, kad po 40 mūsiškės draugijos gyvavimo metų niekas jos neuždraus, kaip atsitiko su Tilžės giedotojais, ir ji padarys tai, kad Vydūno skelbti idealai tikrai taptų mūsų tautos ir valstybės svarbiausiais veikimo principais. O ar valstybė stengsis orientuotis į tuos idealus, parodys tai, kaip ji pasirūpins įgyvendinti Vydūno gimimo 150-mečio programą, kurią neabejotinai turėtų pasiūlyti savo pačios 30-metį pasitiksianti Vydūno draugija.

Vytautas Kaltenis
Vydūno draugijos garbės narys

„TAS NUJAUTIMAS GYVENIMO GELMIŲ...“
*Dviejų dešimtmečių Vydūno draugijos priešistorės
(1968–1988 m.) bruožai*

Vydūno gimimo 100-osios metinės

7-asis XX amžiaus dešimtmetis siejamas su vadinamuoju Nikitos Chruščiovo politiniu atšilimu. Stalino skulptūros nuverstos, palaikai išnešti iš mauzoliejais. Žmonės pasijuto saugiau, bent jau nesitikėjo masinių represijų. Dabar kitaminčius uždarydavo į psichiatrines ligonines, girdi, tik bepročiai gali būti nepatenkinti sovietų valdžia ir jos laimėjimais.

Gerokai laisvesnis tapo kultūrinis gyvenimas, režimui siekiant svarbiausio tikslo – naujojo žmogaus išauklėjimo. Atėjus Leonidui Brežnevui, įsivyravo bet kokių permainų vengimas, o viešajame gyvenime buvo piešiamas siurrealistinis „išvystyto socializmo“ paveikslas. Tarp kultūros darbuotojų dar kurį laiką užsilaikė „atšilimo“ koncepcija.

1961 m. Vilniuje įkurta Kraštotyros draugija, kurios pirmininkas buvo Kultūros viceministras Vytautas Jakelaitis, pavaduotojas – Antanas Stravinskas. Draugijos veikla buvo varžoma, politizuota, bet pradėjo veikti skyriai miestuose ir rajonuose, plėtėsi krašto pažinimo ir tyrinėjimo, etnografijos, tautosakos, kalbos faktų užrašinėjimo darbai. Nuo 1963-ųjų kartu su studentų vasaros praktika rengtos sudėtinės kraštotyros ekspedicijos, kurių apibendrinta medžiaga skelbta lokalinėse monografijose – išleista daugiau kaip 30 knygų, ėjo leidinys „Kraštotyra“.

1964 m. Klaipėdoje pirmą kartą po karo buvo paminėtos Kristijono Donelaičio 250-osios gimimo metinės, surengta liaudies meistrų (tautodailininkų) darbų paroda „Metų“ tematika. Suorganizavę kultūros įstaigų darbuotojų išvyką į Tolminkiemį, šventoriuje jau rādome vilniečių parengtą stelą su informacija apie poetą lietuvių ir rusų kalbomis. Pradėjome rengtis kitų dviejų iškilų kraštiečių – Ievos Simonaitytės 70-osioms ir Vydūno 100-osioms gimimo metinėms.

Tam tikslui 1966-ųjų vasarą aplankiau Ievą Simonaitytę Priekulėje, kur ji vasarodavo. Norėjau paprašyti sutikimo surengti jos jubiliejinį minėjimą Klaipėdos kultūros rūmuose. – Kodėl dabar? Kai buvo mano gimimo 60-metis, kai buvo 50-metis iš Klaipėdos negavau net atviruko ar sveikinimo telegramos!

– Negaliu prisiimti atsakomybės, – ginuosi, – kai Jūs šventėte 50-metį, aš lankiau Vytautėlių pradinės mokyklos trečiąją klasę. Tai kaimas arčiau Kėdainių ir Kauno, nei Klaipėdos. Beje, tais metais perskaičiau, gavęs iš mokytojo Jono Kvedaro bibliotekos „Aukštųjų Šimonių likimą“, 1946 metų laidą. Dar po dešimties metų klausiausi Jūsų apsakymo, kai jį skaitėte susitikime su skaitytojais Kauno profsąjungos rūmuose.

Kad skaičiau „Šimonis“ – gerai. O ką aš atsimeņas iš „Šimonių“?

Papasakojau apie marą – kokį vaizdą ir įspūdį padarė vaikui jo aprašymas.

*Vydūno gimimo 100-ųjų metinių minėjimas
Klaipėdos jūrų prekybos uosto kultūros
namuose 1968 04 07. Dainuoja Stasio
Šimkaus muzikos technikumą dėstytojos:
Nijolė Mameniškienė, Aldona Kvedaraitė
ir Genovaitė Gokaitė. / Albino Stubros
nuotrauka*

– O ką dar žinai apie klaipėdiškius? – vėl rašytojos klausimas. Buvau dalyvavęs kraštotyrininkų ekspedicijose. Pjaulų pradinės mokyklos vedėjas Stanislovas Jankus, mokytojavęs Klaipėdos krašte dar iki karo, mums pasakojo apie Priekulės lietuvių jaunimo draugiją „Viltis“, veikusią prie Vydūno, vėliau dailininko Adomo Brako vadovaujamos „Santaros“. Į renginius, net į repeticijas iš Klaipėdos atvažiuodavo Ieva Simonaitytė. 1933 metais, minint Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos Respublikos dešimtmetį, Priekulės miestelio kryžkelės skvere santariečiai pasodino ažuoliuką. (Tuomet mes abu nė nenujautėm, kad po tuo ažuolu 1997-aisiais rasis rašytojai skirta Dalios Matulaitės skulptūra „Šventvakarių Ėvė“.) Čia atvažiuodavo Vydūnas, kuris yra dirigavęs „Vilties“ chorui. Klaipėdos miesto kultūros skyrius Vydūno gimimo 100-metį taip pat ruošiašis iškilmingai sutikti...

Vydūno skaitęs buvau daugiau nei Simonaitytės, be to, ir Vydūno pėdsakai uostamiestyje buvo ryškesni. Jį prisimindavo Liaudies operos teatro choro seniūnas Algirdas Aušra ir choristė Ieva Aušraitė-Šiaudvytienė – Vydūno bendražygio Jono Aušros vaikai, dar buvo gyva jų motina, to meto aktyvi dainininkė Mėta Šimkutė-Aušrienė, Elzė Mėta Rėzaitė-Bacevičienė, kiti senieji klaipėdiškiai. Lankiausi Vydūno gimtinėje Jonaičiuose, bet vos grįžusį atsivijo Šilutės pareigūnai: ko Kalteniui reikia iš to vokiečio?! Įsijautęs į pasakojimą,

nepastebėjau, kad rašytojos veido išraiška mainosi. Ji net labai nepatenkinta.

– Jei tau Vydūnas rūpi, tai ko čia atėjai? Tasai mergininkas, garbėtroška ir intrigantas, tasai vyliūgas, savanaudis ir dviveidis! Jis pats slapta valgydavo mėsą, o kitus mokė pasninkauti. Toks studentas iš Drevernos Vilius Dovilas ir mirė, sekdamas Vydūną, bet negalėjęs prisitaikyti prie jo gyvenamos. Savo knygoms, kurių niekas neskaito, leisti Vydūnas išviliojo iš Martos Raišukytės visą jos kraitį.

Tam kartui teko nutilti.

Ievos Simonaitytės jubiliejinis renginys Klaipėdoje buvo surengtas tuoj po Vilniaus surengto minėjimo. Ir nuo tada rašytoja nestokojo klaipėdiečių dėmesio. Jos buvusiame bute Vilniaus g. 13–7 (buv. Tilžės g. 11), iškelus gyventojus, buvo įrengta miesto biblioteka Nr. 8 su visuomenine Ievos Simonaitytės skaityklos taryba, kad ateityje čia būtų galima įrengti jos memorialinį muziejų. 1977-aisiais Ievai Simonaitytei buvo suteiktas Klaipėdos

miesto garbės piliečio vardas. Bet ji nieko nenorėjo girdėti apie Vydūną, dailininką Adomą Braką, mirusį Sibiro tremtyje, nors globojo jo sūnų Tautvydą. Ji nepritarė, kad viešai būtų pagerbtas ir kitas jos amžininkas keturvėjininkas poetas Salys Šemerys-Šmerauskas. Suprantu, tam tikru atžvilgiu ji tikrai norėjo apsaugoti kultūros istorijos paveldo entuziastus nuo nemalonumų.

1967 m. vasario 18 d. įsteigta Indijos bičiulių draugija (jos oficialus pavadinimas – LTSR Kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugijos Indijos sekcija, bet pavadinimas labai įvairavo, pirmininkas Ričardas Mironas, pavaduotojas – Jonas Trinkūnas, tarp steigėjų – Vaclovas Bagdonavičius, Alfonsas Andriuškevičius, Antanas Gudelis), subūrusi filologų – būsimų ramuviečių – branduolį. Lygia greta radosi Lietuvos aukštųjų mokyklų turistų, besidominančių etnine kultūra ir Lietuvos istorija – žygeivių, muzikinių grupių („Gėlių vaikai“ ir kt.), etnografinių (folkloro) ansamblių judėjimai.

Artėjant Vydūno gimimo 100-mečiui, „Tarybinės Klaipėdos“ redaktorius Judelis Mes-sie pasikvietęs mane atsiprašė, kad negalys mano straipsnio apie Vydūną spausdinti kovo 22-ąją, kaip žadėjęs. Išspausdins po to, kai išeis respublikiniai laikraščiai.

– O jei parvežčiau respublikinės periodikos, paruoštos Vydūno jubiliejui, skiltis?

– Pabandyk!

Nuvažiavęs į Vilnių, perėjau per kelias redakcijas ir be didelio vargo gavau, ko reikėjo redaktoriui. Tebelaikau savo rinkinyje 1968 m. kovo mėnesio Jono Lankučio straipsnių „Vydūnas ir jo humanistinė tautinės kultūros idėja“ („Kultūros barai“, Nr. 3) ir „Vydūno dramaturginiai principai“ („Pergalė“, Nr. 3) korektūrinius puslapius, kuriuos atvežiau redaktoriui ir pridūriau, kad Vydūno jubiliejaus dieną „Tiesos“ laikraščio 2-ojo puslapio apatinėje dešinėje pusėje numatomas spausdinti Kosto Doveikos straipsnis „Įdomi asmenybė, savitas rašytojas“ su paantrašte „Šimtosioms Vydūno gimimo metinėms“. Taip pat „Literatūros ir meno“ bei „Gimtojo krašto“ redakcijos spaudai parengs ir tomis dienomis išleis du originalius Vaclovo Bagdonavičiaus straipsnius.

Redaktoriui to užteko. 1968 m. kovo 22 d. „Tarybinė Klaipėda“ lietuvių ir rusų kalbomis išspausdino mano straipsnį „Švietėjas“, skirtą Vydūno 100-osioms gimimo metinėms. Straipsnis iliustruotas dar niekur nespausdinta dailininko Kazio Šimonio paveikslo „Vydūnas“, kurį jubiliejui užsakė išeivijos lietuviai, reprodukcija.

Tą pačią dieną, 1968 03 22, išėjo „Lietuvos žvejo“ laikraštis lietuvių ir rusų kalbomis, kuris išspausdino redakcijos straipsnį „Vydūnas“ su rubrika „Mūsų kalendorius“, Viliaus

Kazio Šimonio tapytas Vydūno portretas
1968. / Lietuvos dailės muziejus

*Vydūno gimimo 100-ųjų metinių minėjimas
Klaipėdos jūrų prekybos uosto kultūros
namuose 1968 04 07. Kalba poetas Salys
Šemerys-Šmerauskas. / Albino Stubros
nuotrauka*

Storostos-Vydūno 100-osioms gimimo metinėms. Redaktorius Venantas Butkus.

Vydūno gimimo 100-ųjų metinių minėjimą Vilniaus universiteto Kolonų salėje 1968 03 22 surengė Universiteto Lietuvių literatūros katedra ir Indijos bičiulių draugija. Susirinkusieji graibste graibstė „Tarybinio studento“ 1968 03 20 numerį, kuriame buvo išspausdintas jubiliejui skirtas V. Bagdonavičiaus straipsnis „Kūrėjas, siekęs aukščiausio žmogiškumo“. Įžanginį žodį minėjime tarė akad. dr. Juozas Jurginis, rašytojo kūrybą apibūdino doc. dr. Petrė Česnulevičiūtė. Apie Vydūno savitą filosofiją, turėjusią didelę įtaką jo grožinei literatūrai, kalbėjo Indijos bičiulių draugijos pirmininko pavaduotojas J.Trinkūnas. Atsiminimais pasidalijo doc. Napoleonas Indrašius, klaipėdietis poetas Salys Šemerys-Šmerauskas, šiaurietė Jadvyga Nainienė, mokytojas iš Alantos Mykolas Šeduikis. Dalyvavo poetas Teofilis Tilvytis, šiaurietė aktorė Potencija Pinkauskaitė. Universiteto teatrinės studijos studentai paskaitė Vydūno kūrinių, suvaidino scenas iš tragedijos „Pasaulio gaisras“. Virš scenos – išdidinta penkiasdešimtmečio Vydūno nuotrauka, prie sienos eksponuojami Julijos Šalkauskienės ir Mykolo Šeduikio sukurti mąstytojo portretai. Informaciją apie renginį „Šekspyriškos dvasios žmogus“ su M. Kuraičio nuotrauka išspausdino „Tarybinis studentas“ 1968 03 27.

Kaune Vydūno gimimo 100-ųjų metinių minėjimą 1968 03 24 surengė Lietuvių literatūros muziejus. Minėjimą pradėjo muziejaus direktorius Juozas Kulikauskas. Su Vydūno dramaturgija supažindino Vilniaus universiteto doc. dr. Petrė Česnulevičiūtė, jubilieto pasaulėžiūros bruožus apžvelgė J. Trinkūnas, atsiminimais dalijosi Alantos mokyklos mokytojas Mykolas Šeduikis, režisierius Antanas Sutkus, šiaurietė artistė Potencija Pinkauskaitė. Koncertavo Skriaudžių etnografinis ansamblis.

1968 04 05 Vydūno jubiliejinis minėjimas surengtas Vilniaus universiteto Kauno bendramoksliniame fakultete (III rūmai). Su Vydūno gyvenimu ir veikla, jo pažiūromis supažindino V. Bagdonavičius ir J. Trinkūnas, apie Vydūną emigracijoje kalbėjo Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Scenos veteranas, režisierius Antanas Sutkus pasakojo apie Vydūno „Probočių šešėlių“ pirmosios dalies, kur ir pats vaidino, pastatymą amžiaus pradžioje. Bet jo pasakojimas tragiškai nutrūko: bekalbantį tribūnoje režisierių A. Sutkų ištiko mirtimi pasibaigęs infarktas. 1968 05 31 minėjimas pratęstas. V. Bagdonavičius ir Vytautas Landsbergis-Žemkalnis pakartojo savo pranešimus, aktorė Po-

Vydūno gimimo 100-ųjų metų minėjimas Viniiaus universiteto Kauno bendramoksliniame fakultete (III rūmai) 1968 04 05. Tribūnoje Vacys Bagdonavičius, sėdi: Antanas Sutkus, aktorė Potencija Pinkauskaitė, Lidija Bajoraitė, poetas Salys Šemerys-Šmerauskas, Ruginis, Jonas Trinkūnas, Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, literatūrologas dr. Juozas Jasaitis.

Pratęstas Vydūno gimimo 100-ųjų metų minėjimas Kaune 1968 05 31. Tribūnoje Vacys Bagdonavičius, sėdi Juozas Kulikauskas, Potencija Pinkauskaitė, Vytautas Landsbergis-Žemkalnis.

tencija Pinkauskaitė prisiminė pažintį su Vydūnu ir Grožvydos vaidmenį Vydūno dramoje „Amžina Ugnis“. Kaunietis mokytojas Antanas Sakalauskas paskaitė Vydūno posakių, S. Lukošius epidiaskopu pademonstravo nuotraukų. Klausytasi netikėtai nutrūkusios A. Sutkaus kalbos įrašo. Apie šiuos du vakarus „Jonavos balse“ 1968 04 13 „Iš skaitytojo bloknoto“ rubrikos straipsnyje „Aktorius miršta scenoje“ rašė Gediminas Ilgūnas.

A. Sutkaus mirtį scenoje paminėjo Marija Macijauskienė („Apie tuos, kurių nebesutiksim“, 1968 m. „Švyturys“ Nr. 15, p. 8). Dar tomis dienomis Vydūnui skirtas Alfonso Gučo straipsnis „Vydūno pažiuros į žmogaus tobulėjimą“ („Tiesa“, 1968 04 13).

Klaipėdos miesto Vydūno 100-ųjų gimimo metinių minėjimas surengtas 1968 04 07 Jūrų prekybos uosto kultūros namuose. Rengėjas: Ievos Simonaitytės skaityklos visuomeninė taryba, kurios pirmininkas, kartu ir literatų būrelio prie „Tarybinės Klaipėdos“ laikraščio vadovas bei literatūrinio priedo „Gintaro lašai“ vienas iš redaktorių Vytautas Kaltenis. (Nereikia painioti su Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės bibliotekos, kuri tokio vardo dar neturėjo!) Tos dienos „Tarybinės Klaipėdos“ laikraščio literatūrinis priedas „Gintaro lašai“ (Nr. 6) išėjo su tautodailininko Eduardo Jonušo grafiniu Vydūno portretu redakciniu tekstu „Vydūnas: vėjas nepadidina jūrų, jų bangas sukeldamas“. Salėje buvo eksponuojamas kitas E. Jonušo pastele tapytas Vydūno portretas.

„Tarybinės Klaipėdos“ literatūrinio priedo „Gintaro lašai“ pirmasis puslapis, skirtas Vydūno gimimo 100-osioms metinėms, 1968 04 07. Specialiai šiam numeriui tautodailininkas Eduardas Jonušas sukūrė grafinį Vydūno portretą.

Minėjimą pradėjo ir vedė Klaipėdos miesto vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas Ignas Ruginis. Apie Vydūną ir jo kūrybą kalbėjo V. Kaltenis ir Lietuvos knygų rūmų darbuotoja Aurelija Rabačiauskaitė. Atsiminimais dalijosi keturvėjininkas Salys Šemerys-Šmerauskas, pirmasis Vydūno biografas. Buvęs Žardės ūkininkas Mikas Buntinas pasakojo apie savo tėvus Mikėlį ir Urte, brolius ir seserį, kurie skleidė Vydūno idėjas visą gyvenimą, klaipėdiškių siekius susijungti su Didžiąja Lietuva. Buntinų ūkyje lankydavosi Vydūnas (yra išlikusi 1925 m. nuotrauka – Vydūnas po vaidinimo Buntinų ūkyje, žr. MLE t. 4, p. 721), čia vyko „Aidos“ choro repeticijos, buvo 1923 metų Klaipėdos krašto sukilėlių virtuvė, kuria rūpinosi

jis kartu su žmona Marinke ir svainiu dailininku Adomu Bra-ku. Minėjime kalbėjo ar kitaip išpūdžiais dalijosi buvusi „Aidos“ choro choristė Ema Buksnovičiūtė, klaipėdiškės Marija Klingerytė-Stankevičienė, Elzė Rėzaitė-Bacevičienė, Liaudies operos teatro choristė Ieva Aušraitė-Šiaudvytienė, buvusio Klaipėdos muzikinio teatro aktorė, Kraštotyros muziejaus direktorė Bronė Liktoraitytė-Elertienė. Stasio Šimkaus muzikos technikumui dėstytojos Nijolė Mameniškienė, Aldona Kvedaraitė

ir Genovaitė Gokaitė iš knygos „Lietuvos aidos“ padainavo keturias Vydūno dainas: „Pasiraginimas“, „Prie lopšelio“, „Tėvynė“ ir „Kūdikių dienos“. Mokytojo Kazio Biliūno klasės birbynininkai sugrojo Vydūno harmonizuotą lietuvių liaudies dainą „Trijų seselių jaunas brolelis“, Juozo Naujalio dainą Maironio žodžiais „Lietuva brangi“ ir Aleksandro Kačanausko harmonizuotą lietuvių liaudies dainą „Siuntė mane motinėle“. Solo birbyne grojo Jonas Urbonas, akomponavo Silvestras Miltenis. Arvydas Paltinas grojo vargonais. Savo eiles skaitė miesto literatai.*

Buntinų sodyba Žardėje, prie Smiltalės, netoli Klaipėdos 1915 metais (neiškusi). Čia neretai lankydavosi Vydūnas, repetuodavo „Aidos“ choras, veikė lauko virtuvė 1923 m. Klaipėdos sukilėliams. / Iš dabar Čikagoje gyvenančio Ramūno Arvido Buntino šeimos albumo

*Praėjus kuriam laikui, ar tik ne iš Marijos Klingerytės-Stankevičienės, kuriai galėjusi perduoti rašytoja Ieva Simonaitytė, gavau išėivijos laikraščio (galbūt „Draugas“) skiautelę su informacija apie Klaipėdoje surengtą Vydūno gimimo 100-ųjų metinių minėjimą. Toje informacijoje esu paminėtas kaip organizatorius, tik pavardė iškreipta. Pamaniau, kad tyčia, pridengiant mano asmenį. Gaila, kad tos informacijos neišsaugojau.

„Aidos“ choro choristė, Vydūno draugijos garbės narė Lidija Bajoraitė (1890–1990) Kaune, 1988. / Vytauto Kaltenio nuotrauka

Dar pora žodžių dėl Ievos Simonaitytės požiūrio į Vydūną. Ruošdamas straipsnį „Tiesai“ Vydūno 120-osioms gimimo metinėms, kartu su doc. dr. Eriku Purvinu svečiavausi pas

Tilžės lietuvių giedotojų draugijos choristę Lidiją Bajoraitę. Purvinas man buvo sakęs, kad po karo pas L. Bajoraitę lankydavosi dvi moterys, viena iš jų Palaikaitienė ar panašiai, kurios „daug plepėjo apie Vydūną, bet neargumentuotai“. Jos užeidavo ir pas Ievą Simonaitytę. Rašytoja iš tokių laisvų pasakojimų ir susidarė nuomonę apie Vydūną. L. Bajoraitė tai patvirtino: „Simonaitytė Vydūno faktiškai nepažinojo. Tokios poniūtės, kaip Palaikaitienė, ką jos sakė, Simonaitytė užrašė. Mes kartą paklausėm:

– Ėve, kodėl tu melavai?

Ji atsakė:

– Taip reikia!

Taip rašyt gražiai niekas nemokėjom. Bet ji buvo grubi. Ligonis, pati negalėjo vaikščiot. Svetimais tikėjo. Ką kiti sakė. Žmonės juo mažiau žino, tuo daugiau šneka.“

Tenka pripažinti, kad pats Vydūnas tarpukariu iš aukšto žiūrėjo į staiga sužibėjusią Mažosios Lietuvos literatūros žvaigždę – Ievą Simonaitytę. Dabar, sovietmečiu, ji lyg ir atsilygino jam tuo pačiu. Kuriam laikui Mažosios Lietuvos didieji – Vydūnas ir Simonaitytė – tarsi suskirstė mažlietuvius į dvi

grupes, pripažindami tik savo gerbėjus. Užbėgdamas įvykiams už akių, pasakysiu, kad ir V. Bagdonavičius ne iš karto ėmė juos jungti į vieną lietuvių kultūros reiškinių. Pirmojoje savo knygoje (1987 m.) jis nė žodžio neištarė apie Simonaitytę. Net išspausdinęs 1929 metų nuotraukos fragmentą, kur Vydūnas sėdi šalia Simonaitytės, būsimosios „Aukštųjų Šimonių likimo“ autorės, jis neįvardino.

Antroji Rasos šventė ant Kernavės piliakalnių... Pernai (1967 m.) Indijos bičiulių draugijos lituanistai, dalyvaujant per šimtą sostinės akademinio jaunimo, uždegė Rasos šventės aukurą ir pasklido kartu su žiniuone Eugenija Šimkūnaite po apylinkės pievas kupoliauti. Kiti statė Rasos Vartus ir rengė pagrindinį laužą, kuris buvo uždegtas saulei leidžiantis ir degė ligi ausros. Kaip pasakytų Simonas Daukantas „Nebuvo kitos linksmesnės šventės, nesgi pagal pasakų tą rytą saulė šokus“.

Šiomet (1968 m.) dalyvauja gal triskart daugiau žmonių nei pernai. Visą trumpiausią metų naktį, kai augmenija klesti ir

veši, o žmonės, apimti bendrystės jausmo, rodos, pasirenę pasiekti dangų, eita ieškoti paparcio žiedo, plaukiota Nerimi valtimis, išpuoštomis gėlėmis ir vainikais su ugnelėmis, simbolizuojančiomis saulę. Lankomi javų laukai – su deglais ir paruginėmis dainomis, kad javai geriau augtų. Prausiamasi gausia ryto rasa, kad būtų sveiki ir gražūs. Krykštaujama ir juokiamasi. Prasilenkdami vieni kitus sveikina, sako linkėjimus ir pagarbos žodžius Saulei ir protėviams. Juk svarbu, kad jaunimas suprastų, kaip mūsų tėvai artimai suaugę su gamta, kokia giedra jų pasaulėjauta ir turtingas dvasinis pasaulis, ir kad mes esame viso to paveldėtojai. Tik neužtenka tų lobių užrašyti ir saugoti muziejuose, privalu jų prasmę išlaikyti kiekvieno širdyje.

Pasak Justino Marcinkevičiaus:

*Svaigus tas klaidžiojimas savyje,
saldus žiūrėjimas į savo aušrą.*

Prie laužo arbatai sėdi keletas šventės organizatorių, įkvėptų Daukanto ar Justino Marcinkevičiaus, tai – J. Trinkūnas, V. Bagdonavičius, A. Andriuškevičius, Petras Dirgėla. Tariasi, kam iš eilės redaguoti informacinį laišką „Ramuva“. Po pernykštės šventės būta valdžios nepasitenkinimo, atseit, kokias ten raras brauko jaunimas, susirinkęs ant piliakalnių? Kokios aušros jie laukia?

Rasos ugnių liepsna, augmenijos vešlumas, laisvas jaunimo juokas kai kam atrodo kaip grėsmė ateinančiai dienai. Vacys galvoja apie Vydūno nuo 1896 metų ant Rambyno atgaivintas Rasas (Jonines). „Tiek vyrai, tiek moterys šį vasaros saulėgrįžos metą sieja su vilčių ir lūkesčių išsipildymu. Šviesa, laimė, gyvenimo džiaugsmas – visa, atrodo, žengia pro gyvybės angą“ – tąsyk kalbėjo Vydūnas.

Pajautos slėnį dengia rūkas. Nuo Kernavės piliakalnių dvelkia vėsoma, kuri tą rūką stumia į Nerį. Toks mažytis tarpas iki saulės tekėjimo. Tarp senų klevų ugnine strėle pralekia geltonai žalio apdaro raudonsnapiš paukštis, išleidęs tarsi lietuviškos birbynės garsus: fi-tiu-liju. Iš medžių viršūnių tuoj pasipila kitų volungių frazės: čr-rr, jek-jek-jek.

Iš rūko išlenda žmogus ir prieina prie vyrų.

– Labas rytas! – Jis atsinešė paketą, kurį tuojau išvynioja ir iškelia paveikslą – Vydūno portretą.

Tai mokytojas Mykolas Šeduikis, piešęs Vydūną iš natūros 1928 metais ant Birutės kalno – per mokytojų seminaro užsiėmimus. Šiomet Vydūno gimimo 100-osioms metinėms padaręs keletą kopijų. Originalą prarado per pokarį, slėpdamas jį nuo pašalinių akių.

Rašytojas P. Dirgėla imasi pasirūpinti portretu, žada jį eksponuoti. Mokytojas sėdasi prie laužo ir imasi smuiko, pats, kaip Vydūnas tame portrete, švytėdamas atidavęs savo darbą į Vilnių.

Su V. Bagdonavičiumi, Vilniaus universiteto aspirantu, arčiau susipažinau 1969-aisiais Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijoje. Jis man pasisakė, kad, paskatintas vokiečių baltisto Viktoro Falkenhahno, ėmėsi disertacijos apie Vydūno filosofiją. Buvo labai drovus, atrodė tarsi išsigandęs ar ko bijantis. Dėl Vydūno jį padrąsinau, papasakojau apie rašytojo gimimo 100-ųjų metinių miesto minėjimą 1968 metų balandžio 7 dieną Klaipėdos jūrų prekybos uosto kultūros namuose, perdaviau renginio kvietimą ir savo rašinius „Tarybinės Klaipėdos“ laikraštyje.

Prie atidengtos memorialinės lentos Vydūno gimtinėje Jonaičiuose 1968 10 19. Iš kairės Jūratė Eitminavičiūtė, Juozas Ardzijauskas, Latvijos respublikinės bibliotekos darbuotoja Gunta Rudzītė, Vacys Bagdonavičius ir Jonas Steponas Vajėga

jos „Pasaulio gaisras“.

Kai suėjome į salę, ribos tarp žiūrovų ir artistų tarsi nebuvo, nors vaidintojai pusmetriu aukščiau – jie pakelti ant scenos. Renginį lydintis pakilus estetiškas supratimas veikė nuotaiką, jungėsi į vieną scenoje po lengvu šydu vaidinamą misteriją, o stacionis susispaudusių žmonių salė buvo labai realistiška. Salys Šemerys-Šmerauskas skaitė eilėraštį, skirtą Vydūnui, V. Bagdonavičius, nepatogiai palipęs ant scenos, pasakojo apie Vydūną. Įsivaizdavau,

Mes buvom susitikę prieš metus (1968 10 19) Jonaičiuose atidengiant Vlado Žuklio memorialinę lentą Vydūnui. V. Bagdonavičius buvo atvykęs kartu su universiteto docentu Broniumi Genzeliu, Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos pirmininko pavaduotoju A. Stravinsku, J. Trinkūnu, A. Andriuškevičiumi, kitais vilniečiais. Renginyje dalyvavo Latvijos respublikinės bibliotekos darbuotoja Gunta Rudzītė, iš Klaipėdos – poetas Salys Šemerys-Šmerauskas, buvusi Tilžės lietuvių giedotojų draugijos choristė Zuzana Daugirdienė, žurnalistai Albinas Stubra, Bernardas Aleknavičius, iš Kauno – Literatūros muziejaus mokslinė bendradarbė Joana Daunienė, LKP Šilutės RK II sekretorius, Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos rajono pirmininkas Zbignevas Steponavičius, rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas L. Bridžius ir mokytojas R. Kuzmickas.

Vėliau Jonaičių tarybinio ūkio kultūros namuose Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos darbuotojų vokalinis ansamblis padainavo mažlietuvių dainų, šio universiteto teatrinės studijos aktorai (režisierius Vladas Limantas) parodė ištrauką iš Vydūno tragedi-

lyg jis sakytų prakalbą kokioje prieškarinėje lietuvininkų šventėje.

Per pertrauką V. Bagdonavičių užkalbinau ir jis man nuoširdžiai pasipasakojo, kad darbuojasi dėl Vydūno. Bet kai susitikome po metų Vilniuje, kalbėjomės taip, tarsi to pokalbio Jonaičiuose nė nebuvo. Supratau, kad jis mane laiko geriausiu atveju konformistu, tai per daug nelindau jam į akis. Man nerūpėjo Vydūnas kaip mistikas, galintis dvasią maitinti, jis man labiau tiko tautiškumui reikšti. Tokį jį priėmiau 7-ajame dešimtmetyje, toks ir dabar jis man reikalingas.

Esu buvęs Tauro bendrabutyje, kur V. Bagdonavičius gyveno su žmona Virginija. Jų kaimynai buvo mano bendradarbė Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijoje Lilija Kudirkienė. Esu dėkingas jai ir jos šviesaus atminimo vyrui etnografiui Juozui Kudirkai už dovanotą Ievos Simonaitytės raštų šešiatomį.

Apie memorialinės lentos Vydūnui atidengimą Jonaičiuose rašė:

1968 10 24 „Tiesa“: V. Lomsargis „Vydūno gimtinėje“;

1968 10 24 „Kauno Tiesa“: A. Jucevičius „Vydūno gimtinėje“;

1968 10 25 „Tarybinis studentas“;

1968 10 26 „Literatūra ir menas“: V. Bagdonas ir A. Stravinskas „Atidengta memorialinė lenta Vydūnui“;

1968 10 26 „Literatūra un maksla“: Gunta Rudzītė „Vidūna pieminai“.

Apie Aurelijos Rabačiauskaitės nustatytą namą Tilžėje, ant kurio sienos bus pritvirtinta Vilniaus dailės kombinato parengta memorialinė lenta, 1968 08 09 rašė „Vakarinės naujienos“, 1969 07 26 „Literatūra ir menas“ išspausdino A. Rabačiauskaitės straipsnį „Ten, kur gyveno Vydūnas“. Prie straipsnio dar spausdinama informacija, kad 1969 07 08 Tilžėje ant namo Sovietskaja g. 15a (dabar Lenino g. 17) pritvirtinta memorialinė lenta su įrašu dviem kalbomis apie tai, jog čia gyveno Vydūnas. Namą nurodė Anė Rimdžiuvienė, gyvenusi Piktupėnuose, patvirtino architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Atidengiant lentą dalyvavo Sovetsko miesto paminklų apsaugos draugijos pirmininkas Isaakas Rutmanas (įsisteigus Vydūno draugijai išrinktas Garbės nariu), vykdomojo komiteto kultūros skyriaus vedėjas V. Sapieginas.

Man poetas Juozas Macevičius yra sakęs, kad atidengiant šią lentą kalbėjo jis, dalyvavo Lietuvos rašytojų sąjungos sekretorius Albinas Bernotas ir Knygų rūmų darbuotoja A. Rabačiauskaitė, šilutiškiai – bene LKP Šilutės rajono komiteto II sekretorius, rajono kraštotyrininkų vadovas Zbignevas Steponavičius.

1969 01 31 įsisteigė Vilniaus kraštotyrininkų ramuva. Steigiamasis ramuvos vakaras buvo skirtas dzūkų liaudies dainai. Jis surengtas Vilniaus universiteto Kolonų salėje. Be senųjų Pamerkių kaimo (Varėnos r.) dainininkų Onos Pucienės, Miko Matkevičiaus ir Jono Baniuškaičio, dalyvavo VU studentė Veronika Janulevičiūtė.

Išdalintas pirmasis informacinis laiškas „Ramuva“, kurio programiniame straipsnyje rašoma: „Liaudies meną, papročius, tautosaką mes laikome ne užgusiomis vertybėmis, o mūsų kasdienai reikalingų dvasinių vertybių šaltiniu.“ Savo tikslų ramuviečiai pasiryžę siekti klausydamiesi dainų ir pasakojimų, dainuodami bei sekdami patys, švėsdami senas kalendorines šventes, minėdami kultūros istorijos sukaktis, keliaudami po gimtinę, ieškodami dar užsilikusių papročių, senojo ikirikščioniško tikėjimo nuotrupų.

Trečiojoje Rasos šventėje prie Kernavės piliakalnių dalyvavo apie 700 dalyvių. Savo eiles skaitė poetai Marcelijus Martinaitis, Sigitas Geda, pasakas ir padavimus sekė Ričardas Miro-

nas, Norbertas Vėlius, aktorius Tomas Vaisieta. Ištraukas iš Vydūno „Amžinosios ugnies“ skaitė A. Gudelis, atsiminimais apie Vydūną pasidalijo mokytojas iš Alantos M. Šeduikis, dar kartą pademonstravęs savo tapytą Vydūno portretą. Prie ramuviečių prisijungė dainininkė Veronika Janulevičiūtė.

1969 08 21 „Gimtasis kraštas“ išspausdino M. Lapinskaitės-Bitlieriuvienės straipsnį „Mano pažintis su Vydūnu“ ir Vydūno 1938 07 19 laišką autorei.

Vydūno gimimo 120-osios metinės

Indijos bičiulių draugija (LTSR kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugijos Indijos sekcija) 1969 m. gruodžio 11 d. Vilniaus universiteto aktų salėje surengė Mahatmos Gandžio gimimo 100-ųjų metinių minėjimą.

Įžanginį žodį pasakė draugijos valdybos pirmininkas R. Mironas, pranešimus „Gandžio asmenybė“ bei „Gandis ir Vydūnas“ skaitė draugijos nariai V. Bagdonavičius ir A. Gudelis. Minėjime kalbėjo inžinierius iš Indijos Mahinderis Singhas ir Indijos pasiuntinybės Tarybų Sąjungoje patarėjas Amadis Damodaranas. Koncertavo n. a. Valentinas Adamkevičius, „Lietuvos ansamblio birbynininkas R. Budrys ir kanklininkė B. Simonaitienė, koncertavę ir Indijoje. (Pagal „Literatūros ir meno“ 1969 m. gruodžio mėn. numerio informaciją).

Vydūno gimimo 110-osioms metinėms 1978 03 23 „Gimtasis kraštas“ išspausdino B. Aleknavičiaus fotolangą su rubrika „Mūsų kalendorius“. Pranešama, kad Klaipėdoje, Paveikslų galerijos skulptūrų kiemelyje eksponuojamas Alberto Donato Belevičiaus sukurtas Vydūno portretas. B. Aleknavičiaus tekste minimas Kintų pradinės mokyklos pastatas, kur 1888–1892 m. gyveno ir dirbo rašytojas, o nuotraukose – Vydūno memorialinė lenta gimtinėje Jonaičiuose ir dailininkas E. Jonušas prie 1968 m. sukurto Vydūno portreto.

1978 07 15 „Literatūroje ir mene“ V. Bagdonavičiaus straipsnyje su rubrika „Iš mūsų kultūros istorijos“ – „Paskutiniai Vydūno kūrybos dešimtmečiai“ apžvelgiama karo ir pokario laikotarpio Vydūno kūrybinė biografija. Per nepilną pragyventą pokario dešimtmetį išleista autobiografinė knyga „Kalėjimas – laisvėjimas“ (1947 m.), filosofinis traktatas „Tauresnio žmoniškumo užtekėjimas“ (1948 m.), literatūros istorijos etiu-das „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje“ (apie K. Donelaitį, lietuvių ir vokiečių kalbomis, 1948 m.), trumpa apysakėlė vokiečių kalba „Paprasto lietuvių palikimas“ (1948 m.), senovės indų epo „Mahabharata“ filosofinės dalies „Bhagavadgita“ vertimas (1947 m.), keliolika straipsnių emigrantų periodikoje.

Minėtame straipsnyje V. Bagdonavičius aptaria rašytojo to meto kūrybos praradimus, persekiojant naciams.

Stambus filosofinis traktatas „Žmonijos sąmoningumas tikybinuose jos padavimuose, šventraščiuose ir šventuose žymekliuose“ 1941 m. išspausdintas O. Mauderodės spaustuvėje Tilžėje, bet hitlerinė valdžia neleido platinti. Slapčiomis gauti 14 egzempliorių žuvo evakuacijos metu. Kitas panašaus pobūdžio veikalas „Sąmonės paslaptis“, parašytas vokiškai, dingo Berlyno bombardavimo metu „Mehdem“ leidyklos griuvėsiuose.

Ypač skaudus 1934 metais pradėto stambaus (apie 400 puslapių) kultūrologinio veikalo „Tautinis susipratimas Prūsų Lietuvoje“ rankraščio praradimas. Jame „remiantis gausybe dokumentų, atsiminimais, periodine spauda, savo paties įspūdžiais, buvo plačiai nušviesta

nacionalinio Prūsijos lietuvių sąjūdžio raida nuo XIX a. antrosios pusės iki XX a. 4-ojo dešimtmečio vidurio, parodytos visos to sąjūdžio apraiškos – kova dėl gimtosios kalbos, kultūrinių ir kitokių lietuviškų draugijų veikla, periodika, literatūra. To veikalo netekimas yra ne tik neužpildoma spraga autoriaus kūrybiniame palikime, bet ir nuostolis mūsų kultūros pažinimui“, – rašo V. Bagdonavičius.

Kauno A. Šiaučiūnaitės trikotažo gamybinio susivienijimo laikraštis „Kolektyvinis darbas“ 1978 08 30 pateikia savo bendradarbio Augusto Tamaliūno korespondenciją „Kur krantą skalauja baltoji banga“ apie tekstilės ir lengvosios pramonės darbuotojų vaikų atostogas pionierių stovykloje „Nida“, kuri yra už Thomaso Manno namelio. Neva kaunietis profesorius Kazimieras Ragulskis autoriui nurodęs Mažosios Lietuvos gyventojų lėšomis pastatytą vilą, kurioje 1934–1940 m. vasaromis gyveno ir kūrė Vydūnas. Vila vadinasi „Ramybės namelis“. Abu svarstė, kad čia galėtų būti įsteigtas Vydūno muziejus.

1979 09 29 „Tarybinėje Klaipėdoje“ su rubrika „Pajūrio kultūros istorijos puslapiai“ spausdinamas D. Kauno laiškas redakcijai „Aidos draugijos 70-mečiui“, kuriame pateikiami duomenys apie „Aidos“ draugiją ir jos vieno kūrėjo ir chorvedžio, Mažosios Lietuvos kultūros veterano Viliaus Bajoro (gimė 1899 02 23 Balandžiuose, Ragainės aps., mirė 1979 08 23 Melle, VFR) atsiminimus apie „Aidos“ draugiją „Išdainavome visas daineles“. Pirmasis draugijos vaidintojų grupės suvaidintas veikalas buvo Vydūno komedija „Kur prots“ per draugijos šventę Klaipėdos miesto salėje. Dar tokie vakarai surengti Plikiuose, Priekulėje, Pagėgiuose ir Panemunėje (kartu su Vydūno choru). Vydūno veikalas „Mūsų laimėjimas“ buvo suvaidintas Klaipėdos krašto jaunimo suvažiavimuose Juodkrantėje ir Rambyne.

Išspausdinta informacija apie Vydūno veikalų paplitimą ir didelį „Aidos“ draugijos įnašą į Klaipėdos krašto lietuvių tautinį gyvenimą siejosi su XX a. aštuntajame dešimtmetyje puoselėjama kultūrine viltimi.

1981 04 02 „Vakarinės naujienos“ spausdina Vytauto Vitkūno informaciją „Vydūno filosofija ir kūryba“, kurioje rašoma, kad Lietuvos MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto mokslinis bendradarbis V. Bagdonavičius Vilniaus miesto liaudies universiteto literatūros fakulteto lankytojams skaitė pranešimą „Filosofiniai Vydūno kūrybos pagrindai“. Pranešėjas daug dėmesio skyrė Vydūno filosofinių principų, pagrįstų panteizmui gana artimu pasaulio raidos supratimu, susiformavimui, kurį nemažai nulėmė senovės indų filosofija. V. Bagdonavičius pabrėžė, kad kone visi Vydūno darbai skirti dvasinės kultūros problemoms. Po pranešimo

Vilniaus universiteto Kiamo teatro aktoriai, vadovaujami režisieriaus Leono Ciunio, parodė Vydūno „Probočių šešėlių“ ir „Pasaulio gaisro“ fragmentus.

Apie šį liaudies universiteto literatūros fakulteto renginį, vyksiantį 1981 03 19, 19 val. Respublikinės bibliotekos konferencijų salėje, anonsavo 1981 03 18 „Vakarinės naujienos“. 1981 09 30 Vilniaus radijo komponentų gamyklos laikraštis „Elektronas“ išspausdino liaudies universiteto prorektorės Nijolės Verkeliienės korespondenciją „Užrašų knygelės pasipildė naujais faktais...“ Korespondencijoje pasakojama apie gamyklos Liaudies universiteto kraštotyros ir paminklų apsaugos fakulteto užsiėmimą, kurį surengė fakulteto dekanas pavaduotojas Vytautas Šilas.

Užsiėmimo metu aplankytos įžymios istorinės Šilutės rajono vietos ir Kuršių nerija. Šilutėje liaudies universiteto klausytojai susitiko su bibliofilu ir kraštotyrininku Petru Jakštu, asmeniškai pažinojusiu Vydūną. Mažių kaime jie aplankė P. Jakšto nurodytą Vydūno gimtinę ir nufotografavo gyvenamąjį namą (spausdinamas „Elektrono“ laikraštyje), kuris labai apleistas. Jame tada gyvenęs P. Gurevičius sakė, kad jam neleidžia to namo remontuoti.

1982 07 14 Vilniaus radijo komponentų gamyklos laikraštis „Elektronas“ išspausdino konstravimo biuro inžinieriaus, liaudies universiteto kraštotyros ir paminklų apsaugos fakulteto prodekanas V. Šilo straipsnį „Prie kaimo namelio“ su rubrika „Po to, kai rašėme“. Straipsnyje rašoma, kad po apsilankymo Mažių kaime buvo kreiptasi į Kultūros ministeriją siūlant ištirti ir patikslinti Vydūno gimimo vietą. Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos viršininkas E. Misiulis redakcijai atsakęs, kad gamyklos kraštotyrininkų pateikti faktai yra nauji, kad Mažių kaime esantis gimtasis Vydūno namas nėra įrašytas į istorijos paminklų sąrašą, paprašė ir toliau tęsti tyrimus.

Dar kartą susitikti su gamyklos liaudies universiteto klausytojais buvo pakviesti tariaimo Vydūno gimtinės namo savininkas Pijus Gurevičius ir Petras Jakštas. P. Jakštas jiems pateikė naujos medžiagos, kuri persiųsta Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybai. MA filosofijos, sociologijos ir teisės instituto mokslinis bendradarbis V. Bagdonavičius perskaitė pranešimą apie Vydūno gyvenimą ir kūrybą, susipažinęs su jų veikla, pateikė pasiūlymų.

1982 10 02 „Literatūra ir menas“ išspausdino D. Kauno straipsnį „Kur Vydūno gimtinė?“, palaikydamas P. Jakšto teiginį dėl Vydūno gimtinės. P. Jakštas, „remdamasis senąja vokiečių literatūra, teigia, kad 1868 m., kai gimė Vydūnas, jo tėvas gyveno gretimo Mažių kaimo sodyboje, vadintoje Šimkaičiais. Esą kai kurie Vydūno biografai Šimkaičius net laikę (neteisingai) atskiru kaimu (Jakštas P., „Kur gimė Vydūnas?“, „Tarybinė Klaipėda“, 1982 01 10). Žodžiu, Jonaičių mokykla, ant kurios šiandien kabo Vydūno paminklinė lenta, su rašytojo biografija nesusijusi.“

D. Kaunas siūlo atkreipti dėmesį į straipsnį „Iš Vydūno gyvenimo“, paskelbtą 1934 m. kovo 21 d. „Naujajame Tilžės keleivyje“. Jame nurodoma ir P. Jakšto išaiškintoji gimimo vietos sutampa. 1928 m. kovo 21 d. minėtame laikraštyje taip pat buvo išspausdintas biografinis straipsnis „Vydūnas“. Rašinyje apie Vydūną, be kita ko, nurodoma: „Trobelė, kur jis gimė, stovėjo darže ant Šyšos kranto. Priklausė ji tuokart Vydūno tėvo giminaičiui Palkiui.“ D. Kaunas atkreipia dėmesį, kad Vydūnas kokių nors pastabų ar patikslinimų nepaskelbė.

V. Bagdonavičius neabejoja, kad Vydūno gimtinė Jonaičiuose, netoli 1968 10 19 pažymėtos buvusios mokyklos. Ant Šyšos kranto dar išlikę tos sodybos pamatai. 1982

12 18 „Literatūroje ir mene“ atsakydamas D. Kaunui ir P. Jakštui, V. Bagdonavičius rašo: „Abejoti nedavę pagrindo ne tik literatūra ir enciklopedijos, bet ir daugelis paties Vydūno autobiografinių pasisakymų“. Tose apylinkėse Storostų buvo ne vienas. Kraštotyrininkai užtiko vieno Vydūno protėvių Mažiuose sodybą, kurioje galėjo gyventi Vydūno prosenelis. Vydūno senelis jau turėjo gyventi Pagryniuose, nes čia gimė rašytojo tėvas Anskis. Vydūno tėvas savo ūkio neturėjo, gavęs evangelikų kunigo vietą dabartiniame Žemaičių Naumiestyje, apsigyveno pas giminaitį Palkį Jonaičiuose, nes žmona nenorėjo gyventi carinės Rusijos valdose. Išnuomotasis namelis stovėjo pagrindinės sodybos pakraštyje, Šyšos pakrantėje. Būtent jame ir gimė šeimoje antrasis vaikas Vilius – būsimasis Vydūnas. Kad Vydūnas gimė Jonaičiuose, Palkių sodyboje, tvirtinama visose rimtesnėse rašytojo biografijose.

1983 03 25 „Tarybinė Klaipėda“ S. Arūno žinutėje (A. Šaltenio nuotrauka) rašoma, kad I. Simonaitytės bibliotekos skaitykloje surengtas vakaras Vydūno gimimo 115-osioms metinėms paminėti. Pranešimą perskaitė MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto mokslinis bendradarbis Vacys Bagdonavičius. Su rašytojo autografais įvairiems asmenims skirtose knygose supažindino VU vyresnysis dėstytojas, istorijos mokslų kandidatas Domas Kaunas. Veikė Vydūno kūrinių ir medžiagos apie jį parodėlė.

1983 12 04 „Tarybinė Klaipėda“ su rubrika „Iš Mažosios Lietuvos istorijos“ išspausdino B. Aleknavičiaus straipsnį „Sesuo prisimena brolių“. Mažosios Lietuvos poeto Frydricho Bajoraičio-Paukštelio gimimo 100-ųjų metinių proga (gruodžio 9 d.) autorius plačiai aprašo susitikimą su Vydūno Tilžės giedotojų draugijos choriste, rašytojos Ievos Simonaitytės bičiule ir bendradarbe Lidija Bajoraite. Pateikta F. Bajoraičio-Paukštelio biografija, žinių apie jo įsteigtą Mažosios Lietuvos keliaujantį knygynėlį ir Prūsijos lietuvių jaunimo susirašinėtojų sąjūdį, jaunėlę seserį Emiliją, Vydūno choro vedantįjį soprana, Adomo Brako sužadėtinę, slaugiusią brolių ir talkinusių jam tautinio švietimo veikloje.

1987 12 17–23 „Gimtas Kraštas“ išspausdino Albino Kenešio straipsnį „Mažosios Lietuvos Santara“ (ilustruojama Juozo Grušio raižiniu „Santara“). Straipsnis skiriamas 1912 m. spalio 6 d. įsteigtos lietuvių jaunimo draugijų atstovybės „Santara“, kurios įkvėpėjas ir pirmasis pirmininkas buvo Vydūnas, 75-mečiui. „Santara“ telkė Mažosios Lietuvos lietuvių jaunimą tautinei veiklai: kūrė naujas draugijas, rengė sporto ir kultūros renginius, ekskursijas, šventes ant Rambyno kalno. Tačiau krašte pradėjus steigti šaulių būriams ir jų chorams, 1934 m. „Santara“ buvo paversta „Jaunosios Lietuvos“ organizacijos padaliniu. Nors ji ir išlaikė savo veiklos autonomiją, draugijoms vadovauta jau vadų principu, įvesta panaši į jaunaliuvių uniforma.

1983 12 25 „Tarybinė Klaipėda“ su rubrika „Kristijono Donelaičio gimimo 275-osioms metinėms artėjant“ spausdina B. Aleknavičiaus straipsnį „Nelyginant galingas srautas...“ ir iliustruoja Evos Labutytės grafikos kūriniu „Kristijonas Donelaitis“. Straipsnyje tarp kitų Mažosios Lietuvos šviesuolių minčių apie „Metus“ pateikiamas ir Vydūno požiūris į Donelaitį. Pažymima, kad jis skaitė pranešimą K. Donelaičio gimimo 200-ųjų metinių minėjime Katyčiuose, o Tilžės jaunimo susirinkime paragino įsteigti K. Donelaičio fondą neturtingiems moksleiviams šelpti. K. Donelaitis aptariamasis veikale „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ (1932 m.) bei studijoje „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m. kaip jį vaizdavo Kristijonas Donelaitis“ (1947 m., vokiečių ir lietuvių kalbomis) Pastarojoje Vydūnas rašo: „Raštas yra regima kalba, kuri ir sunkiose sąlygose gali išlikti

erdvėje ir laikuose, ir žmonių tautiškus ypatumus stiprinti. Visa tai turbūt K. Donelaitis numanė. Todėl jo pastangos, jo skatinimai ir raginimai yra tautiškos ir taip pat žmogiškos reikšmės.“

1987 metų vasarą pasirodė V. Bagdonavičiaus studija „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“. Šiame darbe, skirtame mąstytojo gimimo 120-osioms metinėms, Vydūnas pristatomas kaip vienas ryškesnių kultūros filosofijos atstovų Lietuvoje. Pateikiant stambesnius mąstytojo biografijos metmenis, Vydūno gyvenimas ir veikla parodomas kaip „filosofinių principų formavimosi ir praktinio pritaikymo arena.“ Kartu ši knyga buvo postūmis bundančiam skaitytojui ieškoti tautinio sąjūdžio šaknų. Ši knyga buvo pristatyta 1988 metų respublikinei premijai.

Visi 1988 metai buvo pažymėti tautos atgimimu, istorinės atminties atgaivinimu. Dabar Vydūnas žiniasklaidoje minimas dažniau nei kada po karo ir pristatomas išsamiau.

Vydūno gimimo 120-osims metinėms V. Bagdonavičius dar išspausdino 4 straipsnius periodikoje: 1988 m. „Pergalėje“ Nr. 3 „Vydūnas ir šiandiena“ (pridedamos Vydūno paskaitos, skaitytos 1923 metų lapkričio 12, 13 ir 14 dienomis Kauno Tautos teatre); „Kultūros baruose“ Nr. 3 „Vydūno dingusio veikalo apmatai“ kartu su Vydūno 1935 metų rankraščio „Prūsų lietuvių likimas (50 metų tautinių draugijų Prūsų Lietuvoje)“ ir jo autoriaus 1935 m. nuotraukos publikacija bei Kazimiero Skebėros atsiminimais „Du susitikimai su Vydūnu“; 1988 m. kovo 24–30 d., „Gimtajame krašte“ „Dramatiškasis Vydūno gyvenimas“ su Motiejaus Narbuto 1987 m. sukurto Vydūno bronzinio medalio nuotrauka; „Tarybinėje Klaipėdoje“, Nr. 67 (12256), „Būti aiškia žmoniškumo apraiška“. Straipsnis iliustruojamas skulptoriaus Liongino Garlos Vydūno biusto nuotrauka.

„Pergalės“ žurnalo 1988 m. trečiajame numeryje Viktorija Daujotytė recenzuoja V. Bagdonavičiaus studiją „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“, kurioje pabrėžiama, kad „Vydūno filosofija iš esmės ir atsirado kaip pasipriešinimo tautinei asimiliacijai teorinis pagrindimas“. Pasak recenzentės, V. Bagdonavičius žengė naują žingsnį, filosofinį aiškinimą koordinuodamas pastangomis įjungti Vydūną į bendras filosofines tradicijas ir kartu rasti jam prideramą vietą lietuvių kultūros istorijoje.

1988 03 22 „Kauno tiesa“ išspausdino Literatūros muziejaus skyriaus vedėjo Virgilijaus Šato apžvalginį straipsnį „Žadinęs skaidrų žmoniškumą“ su nuotrauka iš muziejaus fondų – Vydūnas savo kabinete 1934 m. Straipsnis išsamiai apžvelgia Vydūno palikimą. Jame pabrėžiama, kad šio kūrėjo filosofiniai traktatai, draminiai veikalai, kultūrinė veikla, gyvenimo būdas susipynė į vieną darnią sistemą. Straipsnis baigiamas Vydūno citata: „O tik labai norėčiau, kada teks gyvenimą baigti, būt buvęs tautoje aiški žmoniškumo apraiška ir tuo kitus tam žadinęs“.

Vydūno gimimo 120-osioms metinėms 1988 m. kovo 19 d. „Literatūra ir menas“ išspausdino Silvestro Gaižiūno straipsnį „Lietuviškosios Kastalijos Magistras“, iliustruotą XX a. pradžios portretine Vydūno nuotrauka. Danutė Petrauskaitė tame pačiame „Literatūros ir meno“ numeryje pagal rastus Vydūno 1925 metų laiškus tikslina, kada jis skaitė paskaitas iš kultūros istorijos Klaipėdos muzikos mokykloje.

1988 m. kovo 19–22 d. „Tiesa“ spausdino su rubrika „Literatūriniais keliais“ V. Kaltenio kelionių apybraižą („Šiapus ir anapus Nemuno“, „Žvaigždėti medžiai“, „Gyvumo žodžiai“ su iliustracijomis: Vydūno nuotrauka iš jo asmeninio dokumento, išduoto 1952 05 24, dailininko Adomo Brako 1938 m. tapyto Vydūno portreto reprodukcija, Tilžės

lietuvių giedotojų choro 1927 metų Klaipėdos dainų šventėje nuotrauka ir nuotrauka iš kanadiečio Anso Lymanto archyvo, kurioje užfiksuotas nacių teroro aktas: 1935 m. Tilžėje ant stulpo pakarta Vydūno iškamša). Vydūnas mums padeda suartėti, o suartėti reikia, kad išliktume, – bandžiau teigti toje publikacijoje. Nemažai kalbėjausi su V. Bagdonavičiumi ir B. Aleknavičiumi, kurie nuosekliai gilinasi į Vydūno gyvenimą ir kūrybą, aplankiau buvusią Vydūno Tilžės lietuvių giedotojų choro dalyvę Lidiją Bajoraitę (1890–1990) ir „Aidos“ choro pirmąją sopraną Eimą Buksnovičiūtę (1901–1995), Arnoldo Endzino (1906–1984), kurio šeima artimai bendravo su Vydūnu, sūnų Albiną, dr. Eriką Purviną (1908–1999), ketvirtąjį dešimtmečio pradžios VDU studentų korporacijos, rengusios Vydūno paskaitas Kaune, pirmininką, Vydūno bendražygio Jono Aušros dukterį Ievą Šiaudvytienę, Kauno valstybinio dramos teatro aktorę Rūtą Staliliūnaitę, suvaidinusią Martą

Klaipėdiškio dailininko Adomo Brako tapyto Vydūno portreto reprodukcija. / Iš žurnalo „Naujoji Romuva“, 1938, nr.1/2

Raišukytę-Rūtą Gedimino Jankaus dramoje apie Vydūną „Amžinasis keleivis“. Pasinaudojau savo užrašais iš susitikimo Vydūno gimimo 100-ųjų metinių proga su dailininku Kaziu Šimoniu (1887–1978).

Tos kelionės metu padirbėjau Kaune Lietuvių literatūros (dabar Maironio lietuvių literatūros) muziejuje, vyriausiajai fondų saugotojai Daliai Laurinavičienei maloniai leidus. Pagal mano sąrašą su ja sutikrinome Vydūno archyvą, neseniai atsiųstą Anso Lymanto (1921–2002) iš Kanados per Kultūros ministro pavaduotoją Vytautą Jakelaitį. V. Jakelaitis savo dvitomyje „Saulei leidžiantis: toks buvimas drauge“ (Vilnius: Alka, 2002 m.) rašo (t. 2., p. 184), kad tą brangų siuntinį parvežė rašytojas Algimantas Čekuolis. Ką Lymantas žadėjo, tą ir atidavė! Dabar aš turėjau progą viešai padėkoti jam už man siųstas knygas, kurių gavau ne visas, bet tada negalėjau prisipažinti.

Lymantas iš Montrealio 1968 01 07 man rašė, beje, naudodamasis Vydūno raidynu:

Brangus Tautietei, buvo labai malonu gauti Jūsų laiškutį su užklausu apie dr. Vydūną. Man tai buvo maloni staigmena, nes tai pirmas laiškas, kurį gavau iš Klaipėdos. Jau bus 25 metai, kaip jos nemačiau. O ten aš augau, praleidau savo jaunystės dienas, lankiau mokyklą ir baigiau gimnaziją.

Dar labiau buvau nustebintas, kad dabartinėje Lietuvoje esama tautiečių, kurie prisimena tokių žymų Mažosios Lietuvos veikėjų, rašytojų, muziką ir filosofą kaip dr. Vilių Storostą-Vydūną. Jam šiais metais lygiai sueina 100 metų nuo jo gimimo.

Medžiagos apie dr. Vydūną turiu gana daug. Pridėdu sąrašą.

Tame A. Lymanto sąrašė buvo išvardyti paties Vydūno straipsniai ir knygos, Salio Šemerio, A. M. Katiliškio, J. Strolios, A. Krauso, A. Merkelio, H. J. Jakužaičio publikacijos, vokiškai parašytos Vydūno knygos „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ vertimo į lietuvių kalbą rankraštis. Nuotraukų „tiek iš praėjusių laikų Prūsų Lietuvoje, tiek ir iš paskutinių laikų iki jo mirties“. Be to, A. Lymantas rašė, kad turintis ir pomirtinę Vydūno kaukę.

Kituose laiškuose su Lymantu tarėmės, kaip tą turtą perimti, nes aš jau turėjau patirties, kad ne viskas, kas būna pašto siuntinyje, pasiekia adresatą.

Dabar, keliaudamas Vydūno literatūriniais keliais, žinoma, ilgiausiai užtrukau Šilutėje ir Tilžėje.

Kintuose tebebuvo apleistas pastatas, kuriame 1888–1892 metais dirbo ir gyveno Vydūnas, nors Šilutės rajono valdžia žadėjo tą pastatą sutvarkyti dar Vydūno gimimo 100-mečiui, kai derinome turistinį maršrutą po Pamarį. Dabar, praėjus 20 metų, 1988 03 28 „Tiesos“ redakcija gavo oficialų Kintų J. Čiulados žuvininkystės ūkio direktoriaus Alfonso Pekarsko raštą, kuriame, be kita ko, rašoma:

Liūdina, kad Vydūno sodyba Kintuose apleista, ir tai tiesa, [...] Ūkis sutiko finansuoti atstatymo darbus ir būti genrangovu, Švietimo skyrius projektą užsakė, 1985 metais Paminklų konservavimo instituto Klaipėdos skyrius pradėjo projektavimo darbus. 1987 metais sužinojome, kad projektą žadama užbaigti tik 1989 metais. Kreipėmės į ministeriją, institutą, į jo Klaipėdos skyrių – projektavimo darbai ir toliau juda lėtai.

Iš molio drėbta buvusi mokykla statyta prieš 3 amžius. Projektuotojų paskaičiavimu, šio paminklo atstatymas turėtų kainuoti apie 150 tūkstančių rublių, suprantama, pradėti atstatymo darbus be projekto neįmanoma. Tai ir darome, ką galime: lipdome sienas, užkaišiojame stogą. Kaupiame medžiagas, vien medienos reikia kelių dešimčių kubų. [...] Jau keli metai organizacijose saugoma šiam namui skirta memorialinė lenta. Kai ūkis sodybą atstatys, paminklų apsaugos darbuotojai, tikiuosi, sugebės prikalti šią lentą jai skirtoje vietoje. Bet argi tai vieny mūsų rūpestis? Jeigu valstybė įteisino paminklą, tuo pačiu įteisino ir resursus jo priežiūrai, kurie turi būti nukreipti pagal paskirtį.

Tilžėje su Šilutės rajono kraštotyros draugijos pirmininke Nina Lauraitiene apsilankėme bute, kuriame gyveno Vydūnas. Tuo metu jame gyveno Olga Šemeliova su savo anūkės šeima. Ji atsikėlė čia iš Smolensko su sūneliu Viktoru 1946-aisiais, įsidarbino popieriaus fabrike vairuotoja. Gavu butą su bendra virtuve arčiau garažo, kuriame jau gyveno garažo viršininkas Nikolajus Kostevas, įsikūręs buvusioje Vydūno svetainėje, atitvertoje nuo virtuvės sustumiamą pertvarėle. Visuose kambariuose buvo likę baldų, net lova su visais patalais. Kai vėliau Kostevas išsikraustė, išsivežė viską. „Buvo dar ir toks didelis muzikos

instrumentas“, – prisiminė senoji moteris, pagal jos pasakojimą supratome, ar tik ne rojalis.

Dar tebebuvo tos pačios kambarių sienos ir durys. Pasak Olgos Šemeliovos, palėpėje net tie patys sienų apmušalai. Ir leidomės mediniais laiptais taip pat braukdami rankomis senus, dar Vydūno liestus, porankius.

1987 m. Šilutėje įsisteigęs Vydūno klubas, telkęs savo rajono, Priekulės, Klaipėdos ir Sovetsko kraštotyrininkus, buvo gana veiklus. Trys vyrai – šilutiškiai Saulius Sadonis su Šarūnu Laužiku ir priekuliškis Kazys Budginas, ieškoję Vydūno buto daiktų, 1988 m. vasarą aptiko Vydūno arfą Taline ir ją parsivežė. Tačiau rašytojo bibliotekos knygų, paveikslų, skulptūrų, kuriuos prisiminė liudininkai ar matome jo buto nuotraukose, pėdsakų neaptikta.

K. Budginas, lankęsis buvusiam Vydūno bute Tilžėje jau po mūsų, 1988 03 06 išspausdino straipsnį „Tarybinėje Klaipėdoje“ su rubrika „Vydūno gimimo 120-osioms metinėms artėjant“ – „Ką slepia Klauzijaus gatvė?“. Jis Šemeliova vadina Šmeliova, o Kostevą – Kosivu. Skirtingai mes supratome ir kada jie čia atsikėlė gyventi. Man Šemeliova sakė, kad kai ją ikėlė, Kostevas jau gyveno Vydūno svetainėje, jie naudojosi bendra virtuve. Bet Budginas nurodo ir naują aplinkybę: jam Šemeliova sakiusi, kad atsikrausčiusi 1948 m. matė daug knygų, paveikslų ir medžio drožinių, o Kostevas-Kosivas sakęs, kad jam atsikrausčius į Vydūno butą 1947-aisiais, butas buvo tuščias, knygos ir kiti daiktai buvę sudėti to paties namo palėpėje virš buto, kuriame gyveno A. Blinikovas.

Man labiausiai rūpėjo surasti klaipėdiškio dailininko A. Brako tapytą Vydūno portretą. Šio paveikslu reprodukcija išspausdinta Vydūno gimimo 70-mečiui žurnalo „Naujoji Romuva“ Nr. 1–2 viršelyje. Marija Brakienė yra minėjusi, kad tai didelis paveikslas ir jis patikęs Vydūnui. Žinių apie kitus paveikslus radau Vydūno 1947 metais Detmolde išleistoje knygoje „Kalėjimas – laisvėjimas“. Pacitavau tą knygą 1988 02 24 savo laiške šilutiškiams, kad jiems būtų lengviau organizuoti paieškas. Vydūnas rašo:

Įžengiau po dviejų mėnesių vėl į savo butą. Susivokiau savo kambaryje. Nuostabus jausmas! Tarsi būčiau įžengęs į šventnamį. Stengiaus gyvai numanyti, kas įvyko. Susimąsčiau. O tada ir žvalgiaus. Sienos su vaizdais, ant stalų ir spintų statulos. Čia P. Rimšos „Artojas“, ten N. Luščinaitės „Mergaitė su savo kryžiumi“, kitur V. Uogelės drožiniai, M. Lapinskaitės „Anykščių Šilelis“, K. Šimonio „Atnašavimas“, Fidaus, Böcklino, Feuerbacho ir kiti vaizdai ir dar senos pagarsėjusios graikų ir kt. statulos. O čia mano arfa!

Atsisėdau už jos. Suskambėjo. Pirštai lyg savaime kėlė iš stygų balsus. Kaip tai nuostabu! Skambėjo, virpėjo visoje menėje. (42 psl.)

Kviečiamam dar kartą teko keliauti Klaipėdon. Pasiėmiau [1940 m.] rugsėjo 28 d. man Lietuvos dovanojamo Adomo Varso tepliuotą mano atvaizdą. Naujai aptverdinęs jį pakabinau tarp dviejų vokiečių menininkų seniau prieš Pirmąjį didįjį karą kurtųjų.

Iš tų trijų kūrinių man pačiam lyg atsispindi mano gyvenimo tūris. Vienas vaizdas, menininko Max Wendricho, man turint vos daugiau kaip 40 metų, rodo mane kaip maldingą jaunuolį, antrasis, profesoriaus Richardo Pfeifferio tepliuotas, kai man jau buvo praėję 45 metai, mane vaizduoja kaip kokį žynį. Bet lietuvių kūriny, man suėjus 68 metus, skelbia iš mano veido lyg mano sieloje apsireikštų visas žmonijos liudesys. Tikriausiai jis mane visais metais ir siautė, bet ne dėl savo, o dėl lietuvių tautos ir visos žmonijos skausmų. Bet Adomas Varnas norėjo mane vaizduoti kaip menininką. Mane rodė skambinantį savo arfą. (54–55 p.)

Taigi, ne rojalis, o arfa!

Tais metais Tilžėje nesusitikau su skrupulingu miesto gidu Isaaku Rutmanu (1926–2003), su kuriuo buvome seniai pažįstami. Bet buvo malonu patirti, kad Sovetsko miesto kultūros skyriaus vedėjas Viktoras Dobrodejevas ir naujasis kraštotyros lyderis Aleksandras Maslovas taip pat nuoširdūs lietuvių kultūros gerbėjai. Vedėjas dar jaunas, jis neatsimena, kokios buvo Vydūno gimimo šimtmečio iškilmės Sovetske, kai buvo atidengiama memorialinė lenta ant namo, kur gyveno rašytojas. Bet čia pat iš lentynos išėmė aplanką su Lietuvos rašytojų sąjungos rusų kalba parengtomis paskaitomis apie Vydūną, laikraščių bei žurnalų iškarpomis. Pažadėjau ir aš savo rašinį išversti į rusų kalbą ir jiems atsiųsti. Ir dar tą patį pavasarį pasiūniau į Sovetską savo bendradarbio Kosto Šmigelskio vertimą bei iliustracijų kopijas.

Turiu paliudyti, kad „Tiesos“ publikacija, skirta Vydūno gimimo 120-osioms metinėms, mano ir vyriausiojo redaktoriaus Alberto Laurinčiuko asmeniniai pokalbiai su Šilutės rajono vadovais, padėjo apsispręsti LKP Šilutės rajono komiteto pirmajam sekretoriui Juliuui Ulbai, kad ryžtųsi palaikyti taip aktyviai veikiantį vadinamąjį internacionalinį Vydūno klubą ir leistų surengti mokslinę konferenciją, kurioje ir pats dalyvavo. Rajono centrinėje bibliotekoje veikė Vydūno knygų paroda. Tai iš dalies lėmė ne tik šios konferencijos sėkmę ir viešumą, bet atrišo rankas ir kitiems Vydūno klubams, rengusiems jubiliejinius minėjimus Klaipėdoje, Kaune, Vilniuje ir kitur. Kaip iš gausybės rago pasipylė straipsniai periodikoje.

1988 03 19 „Komjaunimo tiesa“ su rubrika „Istorija ir nūdienu“ išspausdino lietuvių ir rusų kalbomis Virginijaus Gasiliūno straipsnį „Humanizmo pranašas“, skirtą Vydūno gimimo 120-osioms metinėms. Straipsnis iliustruotas trisdešimtmečio (1898 09 22) Vydūno nuotrauka. Autorius pabrėžia, kad filosofija Vydūnui buvo ne tikslas, o priemonė taurinti žmogaus ir tautos gyvenimą. Kad tik dvasiškai tobulėdami, perprasdami savo esmę, puoselėdami gimtąją kalbą, papročius, kultūrą Mažosios Lietuvos lietuvininkai galės atsispirti nutautėjimui.

1988 03 23 „Tarybinė Klaipėda“ išspausdino P. Aukštaičio žinutę ir Albino Stubros nuotrauką iš Vydūno gimimo 120-osioms metinėms skirto renginio Klaipėdos Ievos Simonaitytės viešojoje bibliotekoje. Apie Vydūno nuopelnus lietuvių filosofijai ir kultūrai kalbėjo filosofijos mokslų kandidatas V. Bagdonavičius. Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų mokomasis teatras parodė Vydūno dramos „Probočių šešėliai“ antrąją dalį „Ne sau žmonės“ (režisierius Petras Bielskis). Audronės Kaukienės vadovaujamas folkloro ansamblis „Vorusnė“ padainavo keletą Mažosios Lietuvos liaudies dainų. Veikė paroda „Žmogus Vydūno humanistinėje filosofijoje“.

1988 03 25 „Sovetskaja Litva“ išspausdino Mildos Augulytės straipsnį su rubrika „Vydūno gimimo 120-osioms metinėms“ (rusų k.) „Rašytojas, filosofas, švietėjas“, trumpai pristatantį Vydūno kūrybą ir veiklą, už kurią jis buvo nacių persekiojamas. 1938 04 05 „Literaturnaja gazeta“ išreiškė visuomenės protestą ir paramą Vydūnui, kai jis buvo kalinamas.

1988 03 26 „Tiesa“ išspausdino „Eltos“ informaciją apie kovo 25 d. Vilniuje, Meno darbuotojų rūmuose surengtą Vydūno jubiliejinį vakarą, kurį vedė Rašytojų sąjungos sekretorius Vytautas Martinkus, pranešimą skaitė filosofijos mokslų kandidatas V. Bagdonavičius. Pranešėjas pabrėžė humanistinių rašytojo idėjų aktualumą mūsų dienomis. Koncertinę programą atliko Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų moko-

masis teatras (režisierius Petras Bielskis) bei Klaipėdos dramos teatro aktorių grupė, folkloro ansamblis „Vorusnė“, vadovaujamas Audronės Kaukienės. Veikė rašytojo gyvenimui ir kūrybai skirta paroda.

1988 03 29 Šilutės rajono laikraštis „Komunistinis darbas“ plačiai aprašė Šilutėje kovo 22 d. įvykusį išpūdingiausią tuometinėje Lietuvoje Vydūno minėjimą. Su rubrika „Iškilmingai pažymėtos Vydūno 120-osios gimimo metinės“ spausdinamas I. Žiemytės ir V. Žiogo straipsnis „Ir šiandien prabyla į mus...“, kuris iliustruojamas Laimos Jakulienės nuotraukomis. Kartu su rajono vadovais konferencijos dalyviai apsilankė Vydūno gimtinėje Jonaičiuose, ten padėjo gėlių. Vydūno harmonizuotas dainas dainavo Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų folkloro ansamblis „Vorusnė“.

Centrinėje rajono bibliotekoje veikė knygų, paveikslų, nuotraukų ir kitų dokumentų paroda, kurioje bene pirmą kartą buvo surinkta tiek daug eksponatų iš įvairių bibliotekų ir muziejų, asmeninių kolekcijų. Buvo eksponuojamas Liongino Garlos sukurtas Vydūno biustas, Vydūno pomirtinės kaukės kopija. Parodą surengti padėjo Šilutės Vydūno klubas. Atidarant parodą kalbėjo LKP rajono komiteto antrasis sekretorius Zigmas Locaitis, kraštotyrininkas Petras Jakštas. Buvo iškelta mintis perkelti Vydūno palaikus iš Vokietijos į jo gimtinę.

Į konferencijos, kuri vyko Šilutės kultūros namų salėje, prezidiumą pakviesti: Vilniaus universiteto docentas Domas Kaunas, pranešėjas, filosofijos mokslų kandidatas Vacys Bagdonavičius, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotojas filologas Saulius Žukas, LKP CK kultūros skyriaus instruktorius Gediminas Kirkilas, istorikė Petronėlė Žostautaitė, Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų režisūros katedros docentas Petras Bielskis ir Lietuvių kalbos ir literatūros katedros docentas Jurgis Mališauskas, dailininkė Eva Erika Labutyte, „Literatūros ir meno“ redakcijos skyriaus vedėjas Alfredas Gusčius, rašytojas Vytautas Martinkus, Sovetsko miesto kraštotyrininkas Isaakas Rutmanas, „Gimtojo krašto“ korespondentas Vytautas Markevičius.

Šilutės moterų choras pasveikino konferencijos dalyvius daina „Kur bėga Šešupė“. Konferenciją pradėjo LKP Šilutės rajono komiteto pirmasis sekretorius Julius Ulba. Jis kalbėjo apie Vydūno, pažadinusio tautinį sąjūdį, atminimo išsaugojimą. Filosofas V. Bagdonavičius pirmiausia pasidžiaugė, kad pirmą kartą Vydūno gimtinė šitaip jautriai ir gražiai mini jo gimtadienį. Visa tai leidžia tikėtis Vydūno kūrybos įvertinimo renesanso, nes tai ne mažiau brangi asmenybė lietuvių širdžiai kaip Maironis. Šių dienų patirtis rodo, kad buvo teisingas Vydūnas, kitados mokęs žvelgti pirmiausia į žmogaus dvasią, puoselėti kultūrą, o ne teikti pirmenybę materialinei gerovei. V. Bagdonavičius paminėjo svarbiausius Vydūno gyvenimo įvykius, jo mokytojavimą Kintuose, vadovavimą Tilžės lietuvių giedotojų draugijai, apžvelgė 40 metų trukusią kultūrinę veiklą. „Tai būta asmenybės, harmoningai sutalpinusios savy daug talentų ir pašaukimų“, – sakė V. Bagdonavičius.

Istorikė P. Žostautaitė apžvelgė istorines ir kultūrinės Vydūno gyvenimo sąlygas, apibūdino lietuvininkų kovą prieš nutautinimą.

Docentas D. Kaunas kalbėjo apie knygos reikšmę, tuometines knygų leidybos sąlygas, „Rūtos“ draugiją, išleidusią daugumą Vydūno raštų.

Filologas S. Žukas apibūdino praėjusio amžiaus pradžios kultūrinę situaciją, literatūros atgimimą po rusifikavimo, polonizavimo bei germanizavimo laikotarpio. Kalbėjo apie Vydūno grožinę kūrybą, tuometinius meniškumo kriterijus.

Menotyrininkas P. Bielskis palietė teatrines Vydūno pažiūras, pabrėžė jų aktualumą dabar. Vydūnas tvirtino, kad kultūringa, save suvokianti tauta gali būti vertinga žmonijai. Kalbėtojo nuomone, nusižiūrėję į Vydūną, galėtume sukurti unikalų teatrą, kuriame vaidintų orientaciją, nuovoką, intuciją turintys neprofesionalai, panašiai kaip vaidindavo šventėse ant Rambyno kalno.

Po konferencijos Anykščių liaudies teatras parodė Vydūno pjesę „Numanė“.

Greta konferencijos aprašymo spausdinama ir Vytauto Kučinsko žinutė „Paminėjo ir kintiškiai“ – apie Vydūno jubiliejinį renginį Kintų koncertų salėje. Renginio vedėjas mokytojas Saulius Sodonis apibūdino Vydūno asmenybę ir jo literatūrinį plikimą. Poetė iš Dreverno Regina Kraynienė padeklamavo Vydūno ir savo eilėraščių. Priekulės Ievos Simonaitytės knygos bičiulių draugijos narė mokytoja Edita Barauskienė apžvelgė Vydūno grožinius kūrinius, istorinius darbus, aiškino Vydūno alegorinių-simbolinių dramų reikšmę ir savitumą. Kitas šios draugijos ir Šilutės Vydūno klubo narys K. Budginas nagrinėjo Vydūno pedagogikos metodus ir ugdymo kryptingumą. Šilutiškis Jurgis Plonaitis, kurio motina buvo Vydūno mokinė, dalijosi prisiminimais. S. Sodonis paskaitė savo močiutės Jadvygos Nainienės prisiminimų. Vienas iš Šilutės Vydūno klubo vadovų Virgilijus Skirkevičius kalbėjo apie jubiliejinius renginius kituose Lietuvos regionuose, Tilžės (Sovetsko) kraštotyrininkas Isaakas Rutmanas parodė skaidrių, klaidėdėtis, Kultūros fondo narys Dionyzas Varkalis pasiūlė įrengti ekspoziciją, skirtą Vydūnui. Kintų J. Čiulados žuvininkystės direktorius Alfonsas Pekarskas informavo renginio dalyvius, kaip vyksta buvusios mokyklos, kurioje dirbo ir gyveno Vydūnas, restauravimo darbai. Su rubrika „Vydūno jubiliejaus renginiai“ kitas V. Kučinsko žinutės variantas spausdinamas 1988 04 08 „Tarybinėje Klaipėdoje“. Tame numeryje spausdinama ir B. Spevakovienės žinutė apie Palangoje surengtą Vydūno minėjimą, kuriame kalbėjo mokytojas Steponas Skeivys, docentas Alfredas Tytmonas, koncertavo A. Kaukienės vadovaujamas Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų folkloro ansamblis „Vorusnė“.

1988 04 02 „Literatūra ir menas“ su rubrika „Vydūno gimimo 120-osios metinės“ išspausdino Alfredo Gusčiaus straipsnį „Žmogus – vientisa begalybė“. Autorius pamini vykusius jubiliejinus vakarus, ta proga išleista V. Bagdonavičiaus monografiją „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“ (1987 m.), pateikia minčių dėl Vydūno idėjų populiarinimo. Pavyzdžiui, cituoja kaunietį žurnalistą Vytautą Markevičių, kuris mano, kad Vydūno palaikus būtų tikslinga perkelti iš Detmoldo (VFR) į gimtinę, atidaryti muziejus Kintuose, kur mokytojavo Vydūnas, ir Tilžėje, kur jis gyveno. Žurnalistas siūlo veikiančius Vydūno klubus Šilutėje, Klaipėdoje, Panevėžyje sujungti į bendrą vydūniečių veiklą koordinuojantį vienetą, kad ir prie Kultūros fondo Klaipėdos skyriaus. Pageidauja, kad būtų išleidžiama daugiau Vydūno kūrinių. 1968 m. išleistos knygos „Amžina ugnis“ per maža.

1988 04 02 „Tiesa“ išspausdino Ramunės Ramanauskaitės informaciją su V. Žirgolio nuotrauka apie Kauno dramos teatre pastatytą Gedimino Jankaus spektaklį „Amžinas keleivis“. Spektaklyje kalbama apie Vydūno įkalinimą Tilžės kalėjime. Režisierius Juozas Ivanauskas, kompozitorius – Mindaugas Urbaitis, scenografas – Vytenis Lingys, kostiumų dailininkė – Gaiva Lingienė. Pagrindinius vaidmenis sukūrė aktoriai Petras Venslovas, Rūta Staliliūnaitė, Algimantas Masiulis, Leonas Zelčius, kiti.

1988 04 05 „Panevėžio tiesa“ išspausdino L. Grigaitės žinutę „Vakaras Vydūnui“ su V.

Radzevičiaus nuotrauka apie Knygos bičiulių draugijos Filosofinės knygos klubo surengtą vakarą „Ekranas“ kultūros rūmų salėje. Apie Vydūno atgimimą, jo kūrybos reikšmę ir galimą įtaką nūdienos žmogui kalbėjo klubo nariai Bonifacas Ruželė, Z. Plėštys, V. Maulius, G. Makštutis, A. Saladūnaitė. Pranešimą perskaitė monografijos „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“ autorius V. Bagdonavičius. Viešnia iš Druskininkų Birutė Zalanskaitė padainavo Rytprūsių krašto dainų. Veikė Onos Pajedaitės fotografijų ir tekstilininkės E. Gailiūnienės darbų ekspozicija.

1988 04 05 „Vakarinės naujienos“ išspausdino Vytauto Vitkūno informaciją apie Vydūno jubiliejui surengtą didelę literatūros parodą Respublikinėje bibliotekoje, parodas, surengtas Vilniaus universiteto mokslinėje bibliotekoje, Meno darbuotojų rūmuose ir kitur.

1988 04 05 Sovetsko miesto laikraštis „Znamia komunizma“ su rubrika „Pažink savo miestą“ išspausdino Isaako Rutmano straipsnį „Viliaus Vydūno atminimui“, iliustruotą namo Tilžėje, kur gyveno Vydūnas bei klaipeidiškio Augustino Burbos medalio, skirto Vydūno gimimo 120-osioms metinėms, nuotraukomis. Autorius trumpai supažindina skaitytojus su Vydūnu, išsamiai papasakoja apie 1988 03 22 Šilutėje surengtą konferenciją, pritaria sumanymui įrengti memorialinį muziejų name, kuriame gyveno Vydūnas (Lenino g. 17), o pirmajame aukšte – kavinę su lietuviška konditerija. Čia galėtų būti lietuviškų leidinių, galėtų vykti susitikimai su lietuvių literatūros ir meno veikėjais ar šiaip įdomiais žmonėmis.

1988 04 09 Jurbarko rajono laikraštis „Šviesa“ išspausdino Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos garbės nario, Vilkijos technikos mokyklos kraštotyros muziejaus vadovo Prano Mikalausko atsiminimus ir samprotavimus apie Vydūną.

1988 04 13 „Tiesa“ išspausdino B. Aleknavičiaus nuotrauka iliustruotą „Eltos“ informaciją apie tai, kad Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų mokomasis teatras pastatė Vydūno veikalą „Ne sau žmonės“. Spektaklyje vaidina aktoriai: Angelė Ignotavičiūtė-Petkevičienė, Gediminas Pauliukaitis, Egidijus Kupčinskas, Vitalija Šeškauskaitė ir kiti.

1988 04 05–11 „Gimtasis kraštas“ išspausdino Viliaus Kavaliausko žinutę „Vydūno pėdsakai už Atlanto“ apie Aleksandro Merkelio parengtą Vydūnui skirtą knygą, kurią žada išleisti Čikagoje veikiantis Vydūno fondas. Knygoje – Vydūno pokariniai dienoraščiai ir laišakai A. Merkeliui.

1988 04 13 „Tiesa“ išspausdino „Eltos“ informaciją, kad Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų mokomasis teatras pastatė Vydūno veikalą „Ne sau žmonės“. Spektaklyje vaidina aktoriai: Angelė Ignotavičiūtė-Petkevičienė, Gediminas Pauliukaitis, Egidijus Kupčinskas, Vitalija Šeškauskaitė ir kiti. Informacija iliustruota B. Aleknavičiaus nuotrauka iš spektaklio.

1988 04 20 „Tiesa“ spausdina Lietuvos TSR valstybinių mokslo ir technikos premijų komiteto prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1988 metų premijavimui pateiktų darbų ir jų autorių sąrašą. Skyriuje „Ekonomikos ir humanitariniai mokslai“ pateikta Vacio Bagdonavičiaus monografija „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“ (V., „Mintis“, 1987).

1988 04 21–27 „Gimtasis kraštas“ išspausdino K. Budgino ir dar 31 Vydūno jubiliejinio minėjimo dalyvių laišką, kuriuo siūloma Vydūno vardu pavadinti Šilutės Vilniaus gatvę, vedančią į jo gimtinę.

1988 04 23 „Literatūra ir menas“ išspausdino Juozo Obelieniaus prisiminimų žiupsnelį su

grupės studentų nuotrauka, daryta 1930 06 10 Klaipėdos „Viktorijos“ viešbučio kiemelyje.

1988 05 04 „Komjaunimo tiesa“ išspausdino V. Markevičiaus žinutę apie tai, kaip buvo surasta Vydūno arfa. Informacija iliustruojama dokumentine Vydūno, skambinančio arfa, ir šalia surastosios arfos stovinčių vydūniečių L. Šarėno, S. Sodonio, Š. Laužiko ir K. Budgino, nuotraukomis.

1988 05 07 „Tiesa“ išspausdino Kintų apylinkės vykdomojo komiteto Juozo Razučio laišką, kuriame rašoma, kad Šilutėje ant namo Valstiečių gatvėje Nr. 1 atidengta skulptoriaus Arūno Sakalausko sukurta memorialinė lenta su Vydūno bareljefu. Informuojama, kad dalis Valstiečių gatvės ir Vasaros gatvė pavadinta Vydūno vardu, kad Vydūno klubo nariai ir rajono kultūros darbuotojai parengė ekspoziciją Kintuose, kur gyvena ir mokytojas Vydūnas ir kad gegužės 8 d. čia bus atidengtas paminklinis akmuo Vydūnui.

1988 05 17 Pakruojo rajono laikraštis „Aukštinė varpa“ su rubrika „Mūsų svečiai“ spausdina A. Šalnos (J. Nekrašius) korespondenciją „Renginys, skirtas Vydūnui“. Valstybinei premijai pateiktos monografijos „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“ autorius V. Bagdonavičius pakruojiškiams papasakojo apie Mažosios Lietuvos veikėją, dramaturgą, filosofą ir publicistą, kuris sugražinamas mūsų kultūrai. Pasirodė straipsnių apie jį, radijo ir televizijos laidų. Kalbėta apie tai, kad Vydūnui reikėtų daugiau skirti dėmesio mokyklų programose, leisti jo veikalus. Autorius rašo kitą knygą apie Vydūną „Siluetų“ serijai. Renginio metu veikė Onos Pajedaitės fotografijų paroda.

1988 05 21 „Literatūroje ir mene“ su rubrika „Valstybinių premijų kandidatai“ spausdinamas V. Bagdonavičiaus straipsnis „Amžino keleivio“ prasmė“. Redakciniame straipsnyje su portretine V. Bagdonavičiaus nuotrauka apibūdinama jo monografija „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“. Jame rašoma: „Tai du dešimtmečius trukusio darbo rezultatas. Gilintis į šią mažai tetrytinėtą lietuvių dvasios istorinę sritį paskatino kalbininko Viktoro Falkenhahno žodžiai apie Mažosios Lietuvos mąstytoją, pasakyti Vydūno gimimo šimtmečio proga, jog tai esanti šekspyriško masto asmenybė, kad ja Lietuvoje taip mažai tesidomima. [...] Juk kol kas negalime sakyti, jog Vydūnas yra tapęs mūsų kultūros savastimi, kaip kiti XX amžiaus pradžios kūrėjai – Maironis, Žemaitė, Vaižgantas. Juo vertingesnis šis tyrinėtojo darbas – pirmas išsamus ir nuoseklus Vydūno įvedimas į mūsų dvasinę būtį.“

Šalia spausdinami Vacio Bagdonavičiaus įspūdžiai ir pamąstymai, pažiūrėjus Kauno teatre Gedimino Jankaus regesių dramą „Amžinasis keleivis“. „Tai – kūrinys apie aktualų Vydūną, apie jo idėjų ir gyvenimo žygdarbio prasmingumą, būtent mūsų dvasinės kultūros kontekste“, – rašo V. Bagdonavičius. „Tauraus humanizmo riteris žmoniškumą ne tik visais jam prieinamais būdais skelbė, ne tik ragino jo siekti, bet ir pats iš savęs jį spinduliavo, juo kaitino kitus, sava sugestija jį budino kituose ir aktyvino. [...] „Amžinas keleivis“ – ne Vydūno gyvenimo kronika, o spektaklis, išryškinąs jį kaip mąstytoją, kuris savo skelbiamo žmoniškumo įsigalėjimą suvokė ir išgyveno kaip labai sunkų ir dramatišką žmogaus tobulėjimą, jo vadavimąsi iš tariamųjų iliuzijų vertybių vergovės. [...] Vydūnas (aktorius Petras Venslovas) čia veikia ne tik kaip istorinė asmenybė, bet ir kaip apibendrintas žmoniškumo esmės pasaulyje reiškėjas, daug kuo primenanti jo paties dramų personažus, turinčius pasirinkti ir teisingą veikimo tikslą, ir teisingas, tikro žmoniškumo vertas to veikimo priemones.“ V. Bagdonavičius, gerai įsijautęs į Vydūno simboliką, džiaugiasi ją atpažinęs scenoje. Ir žiūrovui visi spektaklio komponentai – dramaturginė

medžiaga, o ypač režisūrinė traktuotė (Juožas Ivanauskas), scenografija (Vytenis Lingys), muzika (Mindaugas Urbaitis) turėtų skambėti savita vydūniška tonacija, kuriai būdingas ypatingas taurumas.

1988 11 11 „Tarybinė Klaipėda“ išspausdino MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto etikos skyriaus vyresniojo mokslinio bendradarbio Žibarto Jackūno straipsnį „Prasmingas vydūnistikos puoselėtojo kelias“, kuriame uostamiesčio visuomenei pristatomas V. Bagdonavičius ir jo monografija „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“. Jame rašoma: „V. Bagdonavičius gyvena Vydūno minčių ir jausmų pasaulyje, siekdamas suvokti ir perteikti tėvynainiams mąstytojo dvasinio pasaulio ištakas, išryškinti jo filosofinių pažiūrų, meninės kūrybos reikšmę nūdienei mūsų kultūrai. Du dešimtmečiai kruopštaus darbo subrandino Vydūno gyvenimo ir kūrybos tyrinėtoją kaip mokslininką. [...] Vydūno etinės, filosofinės pasaulėjautos gaivinami susiformavo ir patrauklūs V. Bagdonavičiaus asmenybės bruožai – nuoširdumas, kuklumas, kultūrinių aspiracijų įkvepiami siekiai, kuriuos jis realizuoja ne tik mokslu, bet ir visapusiška visuomenine, kultūrine veikla.“

1988 m. gegužės 8 d. į Kintus suvažiaavę iš visų regionų vydūniečiai atidengė paminklinį akmenį, žymintį, kad „1888–1892 metais Kintuose dirbo ir gyveno Vydūnas“. Buvusioje evangelikų liuteronų bažnyčioje atidaryta ekspozicija. Joje be Vydūno knygų, nuotraukų ir kitų dokumentų pirmą kartą rodoma Vydūno arfa, kurią K. Budginas surado ir kartu su Sauliumi Sodoniu bei Šarūnu Laužiku parsivežė iš Talino.

Tą dieną Kintuose buvo išrinkta iniciatyvinė grupė Lietuvos Vydūno draugijai steigti. Iniciatyvinės grupės pirmininku išrinktas V. Bagdonavičius, pastaruosius dvidešimt metų garsinęs Vydūną po visą kraštą, parengęs ir perskaitęs apie 100 paskaitų, parašęs apie tiek pat straipsnių bei jau minėtą monografiją.

Lietuvos Vydūno draugijos prie Lietuvos kultūros fondo steigiamasis susirinkimas įvyko 1988 metų lapkričio 5 dieną Vilniuje, Respublikiniuose profsąjungų kultūros rūmuose po originalaus Publicistinio teatro spektaklio „Vydūnas“. Steigiamasis susirinkimas patvirtino draugijos įstatus, išrinko tarybą, pirmuosius draugijos garbės narius, revizijos komisiją. Taryba išrinko draugijos valdybą. Valdybos pirmininku išrinktas V. Bagdonavičius.

1988 11 10 „Tiesa“ išspausdino V. Kaltenio žinutę „Įsteigta Vydūno draugija“. Joje rašoma, kad prie Lietuvos kultūros fondo įsteigta Vydūno draugija, suvienijusi iki šiol veikusius Vydūno klubus Šilutėje, Kaune, Klaipėdoje ir Panevėžyje, išvardijami išrinkti Vydūno draugijos valdybos nariai. Informacija iliustruota Vydūno portretu, tempera pieštu Eduardo Jonušo, minint rašytojo gimimo 100-ąsias metines Klaipėdoje (1968 m.). Paskelbta banko sąskaita Draugijos veiklai remti.

Taip prasidėjo jau ketvirtį amžiaus besitęsiantis Vydūno draugijos kelias. Labai norisi, kad jis būtų ilgas ir ne mažiau turiningas kaip lig šiolei.

AR GALI IŠBLUKTI TAUTINĖS SPALVOS?

Dvi popietės su Vydūno draugijos Garbės pirmininku dr. Vaciu Bagdonavičiumi Draugijos 25-mečio išvakarėse. Kalbasi žurnalistas Vytautas Kaltenis.

Pirmasis pasikalbėjimas

Vydūnas, XX amžiaus pradžioje švietęs ir taurinęs Mažosios Lietuvos lietuvius, kad jie atsilaikytų prieš germanizaciją, veikė ir visą to meto lietuvių tautinį judėjimą. Kiek jo pažiūros buvo aktualios mūsų laisvėjimo kovai – Sąjūdžiui?

Vydūnas susiformavo ir į lietuviybės barus atėjo Mažojoje Lietuvoje gyvenusioje Vokietijos imperijos vidaus politikos vykdytojų išnykimui pasmerktoje tautos dalyje. Bet lietuvininkai, kaip etnosas, nykti ėmė ne tik dėl prievartos, nors tokia ir buvo, bet ir todėl, kad buvo stipriai veikiami į materialinę gerovę orientuojančių vertybių, kurias diegė čia itin sparčiai besivystantis kapitalizmas. Lietuvininkų nutautėjimo tempai buvo žiauriai greiti. Bręstantis Vydūnas anksti suvokė, kodėl taip atsitinka. Jį ypač jaudino tėvynainių savanoriško nutautėjimo fenomenas. Į kalėjimus už patį lietuviškumą niekas nesodina, eina lietuviški laikraščiai, į kuriuos galima rašyti, kuriuos galima skaityti. Galima lietuviškai melstis, kitaip tautiškai veikti. Nors valdžia nepalaiko lietuviybės judėjimo, bet ir represijų kokių nesiima. Tačiau nutautinti galima mokyklų, bažnyčių ir gyvenimiškųjų orientacijų pagalba, jei tik pasiduodama. O daugelio (žinoma, ne visų) buvo gana lengvai pasiduodama. Žmonėms tiesiog norėjosi geriau gyventi! Stojęs į žygį dėl tautiškumo nei praturtėsi, nei į geresnę tarnybą prasimuši. Žodžiu, daug prarasi ir nieko nepasieksi. Vydūnas matė, jog nutautėdamas lietuvininkas praranda nemenką dalį savo žmoniškumo. Sustiprėjusi pati orientacija į materialines vertybes ryškiai sumenkina žmogaus dvasingumą ir moralumą, nes skatina jį atsižadėti tėvų papročių ir kalbos, o kartais netgi jų pačių. Tokį atsižadėjimą Vydūnas traktavo kaip ryškų dorovinio nuopuolio bei nutolimo nuo Dievo požymį. Vadinasi, norint išlaikyti žmoniškumą, reikia neprarasti įgimtojo tautiškumo.

Vydūnas savo kūryba ėmė stiprinti mažlietuvių dvasią, jų tautinę savimoneę ir savigarbą, žadinti jų norą stengtis savyje ugdyti tobulesnį žmogų, kuris ryšį su tauta suvoktų kaip būtiną savo egzistencijos sąlygą. Būtent toks žmogus bus pajėgus įveikti labiausiai jo tautiškumui gresiančius pavojus, kuriuos sukelia

Vydūno gimimo 125-ųjų metinių minėjimas Vilniaus gražtų gamyklos klube kartu su Vyskupo Motiejaus Valančiaus blaivystės sąjūdžiu ir Lietuvos blaivybės draugija „Baltų ainiai“, 1993 11 07. Kalba Vydūno draugijos pirmininkas dr. Vacys Bagdonavičius, sėdi dr. Donata Stukaitė ir Birutė Daugelavičienė.

ne tiek prievarta, o savo paties silpnadvasiškumas. Vydūnas, galima sakyti, surado bene optimaliausią buvusių sąlygomis lietuviybės išsaugojimo Rytų Prūsijoje būdą.

Nesmurtinę kovą su tautine spauda Vydūnas suvokė panašiai kaip neprievartinio pasipriešinimo teorijos ir praktikos klasikas indų tautos sūnus Mahatma Gandhi, nors apie jį ir jo kovą sužinojo jau būdamas daug sukūręs ir nuveikęs. M. Gandhi apie nesmurtinį pasipriešinimą spaudai ir blogiui yra sakęs, jog juo pasireiškia ne silpnumas, o dvasinė stiprybė ir tikra drąsa. Tai – galingas dvasinis ginklas, ir jis tegali būti vartojamas tik stiprios valios žmonių, kurie pasižymi tikruoju žmoniškumu.

Turime grįžti prie savo tautų sukurtų dvasinių vertybių, teigė abu mąstytojai. Atsiremiant į savo religiją, tautos dvasią išreiškiantį kultūros paveldą galima išsiugdyti neįveikiamą dvasinį atsparumą. Vydūnas matė lietuvių tautą gyvą, o ne kaip kokią nudžiūvusią žmonijos šaką, kurią reikėtų nupjauti. Gyva ir turtinga jos kalba, išlikę saviti jos gyvenimo ypatumai, didžiuliai jos sukaupti kultūros klodai. Visam tam nereikėjo leist pražūt, nereikėjo leisti tautai būti marinamai, reikėjo gaivinti jos gyvybines galias, žadinti ją veikimui ir kūrybos darbui. Toks buvo metas. Į žygį už lietuvių pakyla „Birutės“ draugija, į ją įsijungia evangelikų liuteronų labdaros, kultūros ir švietimo draugija „Sandora“. Tautinį gyvybingumą ypač ryškiai rodė klaipėdiškių Vydūno bendražygių Adomo Brako, Jono Aušros ir kitų iškilių veikėjų vadovaujama jaunimo kultūros draugijų sąjunga „Santara“.

Vydūnas dar savo kelio pradžioje suformuluoja pagrindinius principus, kuriais turi būti grindžiama tautinė veikla. Tai – dvasinis atsparumas, vidinė stiprybė, tautinė savigarba ir orumas, savo teismo jautimas, besąlygiškas dorumas, tolerancija. Gyvybinga tauta tegali būti kurianti tauta. Todėl prikeliamas naujam gyvenimui benutylanti lietuviška daina, todėl kuriamas savas teatras, todėl nenuilstamai kalbama apie žmogaus dvasingumą, aiškinama jo esmė ir kaip žmogui jo neprarasti, kaip jį ugdyti ir stiprinti, t. y. kaip jam dvasiškai tobulėti. Vyksta germanizacija, visa aplinka nepalanki lietuviams, bet Vydūnas ir jo bendražygiai ne tik ragina, bet ir patys rodo gyvą pavyzdį: kalbėkime lietuviškai, dainuokime lietuviškai, būkim visur lietuviškai! Ką prarasim? Išlikim! O išlikę lietuviškumą kilsim garbėn ir kitataučių akyse.

Vydūno draugijos IV suvažiavimas Vilniuje 1998 12 19. Iš kairės: Donelaičio draugijos pirmininkas dr. Napalys Kitkauskas, perrinktasis Vydūno draugijos pirmininkas dr. Vacys Bagdonavičius (su šventiniu tortu!) ir Algirdas Sagatas. / Vytauto Kaltenio nuotrauka

Žinoma, tai išlikimo taktika, bet ar ir mums, nepriklausomiems, vėl nesidaro svarbi išlikimo problema?

Vydūnui neteko išgyventi 1990–91-ųjų įvykių ir pačiam regėti savo skelbtų nesmurtinio pasipriešinimo principų realų veiksmingumą. Bet tąjį veiksmingumą parodėm mes patys savo nesmurtinės kovos veiksmais ir įsitikinom, kad Vydūnas buvo visiškai teisus, aiškindamas apie neįveikiamą žmogaus dvasios galią. Koks plaustas mus išplukdė į nepriklausomybės vandenį? Kultūra! Laimėjom laisvę todėl, kad per visą sovietinę okupaciją puoselėjom savo kultūrą ir branginom tautiškumą. O kultūra buvo labai aukšta, pasaulinio lygio! Ir tikėjimas nepriklausomybe nebuvo prarastas. Žinoma, teko prisitaikyt, bet sugebėjome išlikti kaip tauta, kurianti savo kultūrą, išlaikanti istorinę atmintį. Juk ir į pirmąją nepriklausomybę plaustą plukdė būtent kultūros veikėjai ir kūrėjai, tokie kaip Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka. Profesionalų politikų nei tada, nei mums atgaunant nepriklausomybę nebuvo.

Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“, Maironio „Lietuva brangi“, Bernardo Brazdžionio „Šaukiu aš tautą“ pakėlė mus naujam atgimimui.

Ką bekalbėtume, Vytautas Landsbergis ir Algirdas Brazauskas vienas kitą matydami išliko mūsų tautos laisvėjimo ir valstybės atkūrimo lyderiai. Kas būtų pasikeitę, jei tarp jų būtų atsistojęs Vydūnas?

Vydūniškieji taikaus ėjimo laisvės principai, manau, nebuvo svetimi tiek sąjūdiečiams, palaikantiems Vytautą Landsbergį, tiek Algirdo Brazausko šalininkams. Tik abu lyderiai laikėsi skirtingų to paties taikaus ėjimo taktikų. Landsbergis manė, kad veikti reikia, nors ir rizikuojant, ryžtingai, nesileidžiant į kompromisus dėl svarbiausių nepriklausomybės principų. Tokia taktika buvo žūtbūtinės kovos taktika. Jos laikėsi dešinysis, radikalūs, Sąjūdžio sparnas.

O Brazausko, kairysis, sparnas buvo atsargesnis: žingsnis po žingsnio...

Taip. Buvę komunistai (bet tik tikrieji Lietuvos patriotai) irgi be išlygų pripažino nepriklausomybės būtinumą, ir jų šūkis „Lietuva be suvereniteto – Lietuva be ateities!“ taip pat greitai virto „Lietuva be nepriklausomybės – Lietuva be ateities!“ Bet Brazausko baiminimasis – tai atsargumo ir atsakomybės dėl galimų tragiškų pasekmių tautai požymis. Ar verta tautai leisti paskęsti kraujo jūroje? Sovietams juk nieko nereiškė visus susemti, ir kam – kulką į kaktą, ką – į Sibirą. Galėjo numesti ir kokią bombikę ant Parlamento.

Bernardo Aleknavičiaus knygos „Vydūnas“ pristatymas Vilniaus Rašytojų klube 1999 12 07. Vydūno draugijos garbės nariai Bernardas Aleknavičius ir dailininkė Eva Erika Labutytė, Vydūno draugijos pirmininkas dr. Vacys Bagdonavičius, literatūrologas dr. Aleksandras Krasnovas, rašytojas Petras Dirgėla / Dalios Dirgėlienės nuotrauka

Pasaulis dar besąlygiškai mūsų nepalaikė. Kruvino susidorojimo atveju gal ir būtų kilę dideli protestai, bet mūsų nebebūtų.

Algirdas Brazauskas labai prilaikė Gorbačiovą. Atsimenu buvo atėjęs į „Tiesos“ redakciją ir prašė žurnalistų, kad jo nepalikytų. Jis sakė: „Man reikia parodyti Maskvai, kad dar kas manęs klauso!“ Ir mes tada nepuolėme pro Sąjūdžio atvertus langus į pavasarį, netgi didžiavomės atlikdami savo misiją...

Vydūnas taip pat buvo atsargus, jis, ko gero, išvelgė dar toliau. Jis irgi būtų buvęs už nepriklausomybę, čia jokių abejonių nėra, ir, ko gero, jam būtų priimtini abu kovos būdai, priklausomai nuo aplinkybių. Prisiminkim jo dramų trilogiją „Amžina Ugnis“. Joje vaizduojama, kaip senasis lietuvių tikėjimas susiduria su krikščionyste. Tiesą sakant

Vilniuje, ant Pamėnkalnio paminklinio akmens, pažymintčio Tautos namų idėjos 100-mečio sukaktį, atidengimo dalyviai 2007 02 16. / Klaudijaus Driskiaus nuotrauka

ne pats tas susidūrimas čia svarbiausia, o išlikimas beviltiškoje situacijoje: žūti ar išgyventi ir išgyventi vardan ko. Vydūnas pasisako už išgyvenimą, už priėmimą to, kas neišvengiama, bet už išsaugojimą tos vidinės savasties, kurios niekas atimti negali. Čia būtų lyg ir pagal Brazausko liniją. Tačiau paskutinieji kriviai tokio kompromiso nepripažįsta ir neišvengiamybės akivaizdoje bevelija žūti paskutinės savojo tikėjimo šventyklos aukuro liepsnose. Jie, pasakytume, veikė pagal Landsbergio liniją. Trilogijos autorius tokio krivių apsisprendimo ne tik nepasmerkia, bet jį išaukština kaip kilnios aukos, dvasinės stiprybės pavyzdį, padėsiantį pasiliekančioms ir išliekančioms savo sielose išlaikyti tai, vardan ko buvo ši auka. Mes šią Vydūno dramą galėtume

traktuoti ir kaip requiem mūsų laisvės kovotojams, galvas padėjusiems partizanams, kurie iki paskutiniųjų kovojo, atrodytų, beviltišką kovą, bet joje matė didžią prasmę, padėjusią mums ne tik išlikti, bet ir laisvę pasiekti.

Vadinasi, išlikimas būtinas.

Taip!

Išlikimas tautai svarbiau už pražūtingą didvyriškumą, garbingą žūtį.

Bet didvyriai žūsta, kad tauta išliktų, tad sakyti, kad vienas ar kitas svarbiau, nėra prasminga. Svarbiau yra suvokti tikrąją tiek pasiaukojančios žūties, tiek išlikimo prasmę.

Beje, Vydūnas savo tautiniame veikime laikėsi visai kitokios taktikos negu radikaliau nusistatę „Birutės“ vadovai, linkę ryžtingai kovoti su germanizatoriais. Jis buvo linkęs ne tiek kovoti, pliekti nutautinimo politikos vykdytojus, o ugdyti tautiečių vidinį atsparumą nutautinimui. Tačiau kovingųjų birutininkų jis nesmerkė ir neniekino, pripažino, kad ir jų taktika yra galima, tik davė suprasti, kad jis pats nėra jos šalininkas. Taip ir Brazausko atsargioji pozicija mus tik perspėjo, kad gali būti totalus tautos sunaikinimas ir kad nereikia per daug erzinti liūto. Latviai kartą atsisakė nepriklausomybės, ją „atidėjo“, o paskui pasiėmė!

Vytautas Landsbergis pirmasis Lietuvoje išėvijęs įvertintas Vydūno premija. Kai šventė savo gimimo 60-metį, turėjau garbės jam įteikti mūsų Draugijos sveikinimą, kuriame buvo pabrėžta, kad tauta jo vadovaujama ėjo nesmurtinės kovos keliu ir rėmėsi tais principais, kurių laikėsi ir Vydūnas.

Vydūno gimimo 125-osios metinėms surengti buvo sudaryta valstybinė komisija, išskilmės vyko Vilniaus operos ir baletų teatre.

Antrasis pasikalbėjimas

Ar, Lietuvai išlaisvėjus, Vydūnas, Vydūno draugija, įsisteigusi beveik kartu su Sąjūdžiu, nepraranda visuotinio susidomėjimo?

Susidomėjimo esama gal kiek ir mažiau. Bet ar Lietuva tokia jau išlaisvėjusi, kaip tą išlaisvėjimą suprato Vydūnas? Vydūno draugija toliau ieško būdų, kaip saugoti tautos vertybes, kelti žmonių dvasingumą. Panašiai kaip ir Vydūno laikais Mažojoje Lietuvoje, dabar Lietuvos Respublikoje aktualus visų pirma žmoniškumo, kartu ir tautiškumo stiprinimo klausimas. Atsiranda nauji iššūkiai lietuvių kalbai ir pačiam lietuviškumui. Tautiškumą ir pilietiškumą mūsų vaikai ne visada suvokia kaip svarbius žmogiškojo orumo požymius. Tai vienas iš globalizacijos iššūkių, į kuriuos turime atsiliiepti. Tačiau atsiliiepdami, turime žinoti, kaip atsiliiepti, į ką remtis. O remtis pirmiausia turime į savo kultūros paveldą, kuriame mūsų tautiškumo šaknys.

Sąjūdį sukėlusioji Atgimimo banga išreiškė tautos dvasinės gyvybės atsigavimo lūkesčius. Tauta žinojo, ko nori, ko siekia. Tad ir Vydūno vardas tuomet skambėjo kaip į tą atgimimą kviečiąs varpas, kaip idealų, kurių reikės siekti, simbolis. Būtent jo skelbtos idėjos tada buvo prisimintos. Dėl to prisiminimo ir Vydūno draugija įsikūrė. Jai labiausiai norėjosi, kad Vydūno idėjų užtaisas suveiktų nepriklausomoje Lietuvoje.

Laikams keičiantis, visuotinė euforija prislopo. Pasibaigus mitingams, naujai iškilę poli-

Susitikimas su Vokietijos Federacinės Respublikos Ambasados Vilniuje pirmuoju sekretoriumi Friedrichu Wilhelmu Nehliu ir žurnalistu iš Berlyno Leonu Stepanausku Vydūno draugijos būstinėje 2011 11 18.

Iš kairės sėdi: Danielius Sadauskas, Rima Palijanskaitė, Laima Burkšaitienė, Eglė Burkšaitytė; stovi: Irena Tumavičiūtė, Juozas Šidiškis, Algirdas Žemaitaitis, dr. Vacys Bagdonavičius, Friedrichas Wilhelmas Nehlis, Leonas Stepanauskas, Apolinaras Tušas, Jonas Aleknavičius ir žurnalistė Nijolė Čižikienė. / Tomo Staniko nuotrauka

Lietuvos sveikuolių sąjungos prezidentas Dainius Kepenis kalba vydūniečių ir sveikuolių renginyje Šiauliuose 2007 04 14 – konferencijoje, skirtoje artėjančioms Vydūno gimimo 150-osioms metinėms.

tikai nebebuvo tokie idealistai, kaip tie, kurie veržėsi laisvėn. Jie Lietuvą suka pragmatizmo keliu, kreipia juo žmogaus vertybinę orientaciją. O tai – tolyn nuo Vydūno idealų. Tačiau imam atsitokėti nuo tuo keliu einant pasiektų kai kurių „laimėjimų“. Gan dažnai pasigirsta: „Mes ne to norėjom! Nuo mūsų idealų atsitraukta, mūsų idealai išduodami!“ Todėl vėl tenka prisiminti, apie ką kalbėjo Vydūnas, į ką jis orientavo. Atsiverskim jo „Probočių šešėlius“. Ten aiškiai pasakyta, kad ne kažkur nueisim, jei pasistatysime paminklą Spėkai ir Medegai – jėgai ir materijai, ir pagal jo skleidžiamą ideologiją gyvensim. Tautai reikia kitokių orientyrų, kitokių paminklų – tokių, kurie kviestų dvasios švieson, ragintų siekti tauresnio žmoniškumo. Reikalingos pastangos, kad Tėvynėje šviesos būtų daugiau, kad skaidrėtų jos padangė. Išorinio blizgesio neužtenka! Štai mūsų sostinė: kaip ji išgražėjusi, rūmai stiklu švyti, automobiliai prabangiausi. Atrodytų, žmogau, džiaukis visu tuo gražumu, priešingybe tarybinių laikų pilkumai, mūsų laikų gerovės rodikliu. Tačiau kažkodėl tas džiaugsmas dažnai neapima, žmogus tose estetiškai prašviesėjusiose gatvėse kažkaip nelabai gerai jaučiasi. O temdo tą džiaugsmą žinojimas, kad daug negero esama už fasadinės valstybės rūmo pusės. Dvasiškai jautresnį žmogų slegia valstybės elito elgsenoje suvešėję egoizmas, savanaudiškumas, korupcija, akis badanti socialinė atskirtis. Ir tai jau nebe šaukštas deguto medaus statinėje, o, ko gero, keli samčiai. Jau visas dešimtmetis tauta lyg ir pasimetusi. Tas pasimetimas yra ypač apėmęs šviesuomenę, kuri jaučiasi nereikalinga ir susigužusi. Europos Sąjunga, NATO nėra tam, kad mes, ten sugužėję ir viską

atidavę, prarastume save. Užsitikrinę saugumą, turime ne tik ekonomiškai išsilaikyti, bet pasirūpinti, kad išliktų tauta ir jos dvasinės vertybės, kad stiprėtų tautos kūrybinės galios, kad tauta savo ateitį kurtų pati, kad į tą kūrybą būtų pašaukta jos jaunuomenė. Jei to nebus, liksime gal net ne mūsų pačių valdoma Europos provincija, kurios tik pavadinimas bus Lietuva, o gal ir jo nebereikės pragmatizmo sumetimais. Tačiau ar visiems būtų geriau, jei pasijusime begyveną vieningoje visus etninius ribotumus įveikusioje, kalbų įvairovės atsikračiusioje Europoje?

Ne, Vydūnas mąstė kitaip!

Lietuva išlaisvėjo, Sąjūdžio marše skambėjęs Vydūno išminties balsas, įsigalėjęs pragmatiškajam požiūriui, kaip ir paties Sąjūdžio galia, prislopo. Bet gyvuoja Vydūno draugija, ir žmonės nesustojo: parsivežė iš Vokietijos Vydūno palaikus, prikėlė juos priglaudusias sunykti bebaigiančias Bitėnų-Rambyno kapinaites, dabar virtusias Mažosios Lietuvos panteonu, rengia paskaitas, minėjimus, leidžia jo knygas. Kiek Vydūno raštų išleista?

Išleisti Vydūno filosofinių raštų 4 tomai, jo publicistikos, surinktos iš periodinių leidinių, dvitomis, kurį parengė Draugijos pirmininkė Rima Palijanskaitė. 2001 m. lietuvių kalba pasirodė jo svarbus veikalas, parašytas vokiškai, „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“. Šiomet atskira knyga išėjo pagrindinis filosofinis traktatas „Sąmonė“. Anksčiau išėjo R. Palijanskaitės parengti teminiai rinkiniai jaunimui „Pasikalbėjimai apie sveikatą“ bei „Kaip tapti saulėtu žmogumi“. Ne viską leidžia Vydūno draugija. Svarbiausias dramas – „Amžina ugnis“, „Probočių šešėliai“, „Pasaulio gaisras“ išleido „Vaga“ (1968 m.) ir pakartotinai „Alma Littera“ (2001 m.). Draugija stengiasi išleisti Vydūno knygas tokias, kokias jis pats leido, vadinamuosius reprintus. Jau išleista „Tautos gyvata“, „Mūsų uždavinys“, „Sąmonė“, „Probočių šešėliai“, „Jūrų varpai“, „Vergai ir dykiai“, „Laimės atošvaita“, „Kaimo didvyris“, „Piktoji gudrybė“, „Lietuva praeityje ir dabar“ (vokiečių k.), rengiamos kitos. Iki Vydūno gimimo 150-ųjų metų Draugijos ir rėmėjų lėšomis taip pakartosime didžiąją dalį jo knygų. Vydūno raidynas apsunkina skaitymą, bet dar esama jo pasekėjų, kurie nori, kad Vydūno knygos raidė ir dvasia tiksliai atitiktų originalą. Valstybė čia neprideda nė cento. Šių knygų leidyba rūpinasi Draugijos vicepirmininkais Tomas Stanikas. Pinigų šaltinį gal nutylėsime. Kol kas.

Dabar pagarbiai kalbama apie tarmes, kurios taip pat apsunkina bendravimą, bet išskirtinumas – vertybė!

Sutinku ir labai vertinu tai! Labai puiku, kad Vydūno kūrybą išgalime leisti jo raidynu. Tačiau tik tuo tenkintis negalime. Platesnei auditorijai, jaunimui teiktina įprastinė knyga, spausdinta tomis raidėmis, kurias tauta vartoja nuo seno. Taip numatome išleisti visą Vydūno kūrybinį palikimą. Tikimės, kad valstybė įsijungs į mūsų projektą ir iki mąstytojo gimimo 150-mečio bus išleista bent 10 jo raštų tomų. Esama ir dar neskelbtų Vydūno darbų, daugelis iš jų rašyti vokiškai.

Vydūno palikimas darosi vis labiau prieinamas. Jo knygų originalus saugoja be didžiųjų šalies miestų, Mažosios Lietuvos – Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių – viešosios bibliotekos. Bet to maža.

Labai reikia, kad tauta norėtų eiti prie to palikimo, siektų iš jo semtis išminties, joje ieškoti to, kas padėtų eiti tobulėjimo keliu. To noro žadinimas yra ypač svarbus Vydūno draugijos uždavinys. Būtina įtikinamai parodyti, kokie didūs dvasios turtai sudėti Vydūno knygų lentynoje. Šiame bare Draugijai reikia atlikti didelį švietėjišką darbą. Tą pagal išgales ji

ir daro. Kai Vydūnas grąžintas į mokyklų programas ir tuo grąžinimu jis pastatytas šalia kitų tautos kultūros korifėjų – Donelaičio, Baranausko, Maironio, Daukanto ir pan., jau yra gerokai pravertos durys į jo pasaulį. Bet tik pravertos ir tik mokiniams. Mes kviečiame pro jas įeiti visus. Labiausiai norėtume, kad pro jas stengtųsi eiti mūsų politikai. Vertėtų jiems įteikti po Vydūno aforizmų knygelę. Po „Mūsų uždavinį“ J. E. Prezidentei, praėjusios kadencijos Seimo ir Vyriausybės nariams, kai kuriems Kovo 11-osios Akto signatarams esame įteikę.

Vydūno palikimas yra kaip koks neišsenkantis energijos šaltinis, kaip akumulatorius, prie kurio tereikia tik lempuotę prisukti. Vydūno draugija tą lempuotę ir suka. Leidžiami ne tik Vydūno raštai, bet ir knygos apie jį. Tokių jau išleista per dešimtį. Jų autoriai – Vydūno draugijos nariai arba Garbės nariai.

Kokius Vydūno šviesos židinius galėtume paminėti? Be pirmųjų Vydūno klubų Šilutėje ir Klaipėdoje, kaip veikia kiti centrai?

Vydūno atminimą gražiai pagerbia, jo kūrybinį palikimą propaguoja Vilniaus universiteto biblioteka, Šilutės F. Bajoraičio viešoji biblioteka, Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejus, Kintų Vydūno kultūros centras. Čia nuolat organizuojami įdomūs ir turiningi jo sukaktuviniai renginiai, vyksta jo ir jam skirtų knygų pristatymai, ruošiamos parodos, fonduose kaupiama rankraštinė ir kitokia unikali medžiaga, kurio įdomiausia dalis publikuojama, ja naudojasi tyrėjai. Veiklesnieji draugijos nariai čia būna dažni svečiai. Būta ne vieno bendro Draugijos ir šių įstaigų renginio. Reikia pasakyti, kad šie kultūros židiniai nemažą dalį Vydūno labai skirtos veiklos yra perėmę iš pirmaisiais įsikūrimo metais labai aktyviai veikusių, o šiandien užgesusių Šilutės ir Kauno Vydūno klubų.

Paskutiniu metu į Vydūno atminimo pagerbimo barus įsitraukia ir Pagėgių viešoji biblioteka. Beje, Vydūno draugija jaučia nuolatinį Pagėgių savivaldybės dėmesį ir paramą, kuri būna ypač reikalinga stovyklų, vykstančių Bitėnuose, metu. Ši savivaldybė Draugijai labai daug padėjo tveriant Bitėnų kapinių tvorą.

Gilią vagą Vydūno sveikos gyvensenos idėjų propagavimo baruose išvarė ir tebevaro Klaipėdos Sveikatos mokslų fakultetas, surengęs jau 15 kasmetinių mokslinių ir praktinių konferencijų „Į sveiką gyvenseną ir skaidrią būtį Vydūno keliu“. Nemaža tų konferencijų dalis – tarptautinės. Jose nagrinėjami ne tik su sveikata ar medicina susiję klausimai. Jų metu veikia sekcija, kurioje skaitomi pranešimai įvairiais vydūnistikos klausimais. Konferencijų medžiaga išleidžiama atskirais leidiniais. Daugelis tų konferencijų surengta kartu su Vydūno draugija.

Sąjūdžio iškeltą vėliavą su Vydūno žodžiais „Tik blaivi tauta gali išlikti!“ tebeaiko Vyskupo Motiejaus Valančiaus blaivystės sąjūdis ir Lietuvos blaivybės draugija „Baltų ainiai“. Ypač sėkminga Vydūno poveikio apraiška – Lietuvos sveikuolių sąjunga ir jos įsteigta Dainiaus Kepenio Palangos sveikatos mokykla, kurioje jau dešimtys tūkstančių dalyvių iš Lietuvos ir net keliolikos pasaulio šalių atgavo sveikatą, gyvenimo pilnatvę, surado kelią į save, savo prigimtį ir vidų, atskleidė savo galimybes ir taip pakeitė ne tik asmeninio, bet ir savo šeimos gyvenimo kokybę.

Vydūno ir Ajurvedos klubas Šiauliuose taip pat propaguoja sveiką gyvenseną, pagrįstą Vydūno mokymu ir Ajurvedos medicina. Vadovaujamosi visuotinai žinomais principais – „Sveikame kūne – sveika siela“, „Sveikata – brangiausias žmogaus turtas“, „Dievas padeda tiems, kurie padeda patys sau“. Siekiama, kad kiekvienas narys įsijungtų savo žiniomis

į diskusijas, kad savo patirtį skleistų kitiems, o dalyvaudamas veikloje išgirstų ką nors naujo. Klubo pirmininkas Stasys Dragūnas išleido knygas „Matymo stebuklas“, „Astrologinio žvilgsnio paslaptys“ ir „Energetinės galios stebuklas“, kuriose pateikia žinių apie netradicinę mediciną ir savo paties gyvenimo patirtį.

Panevėžio klubas atsidadęs lietuviškai filosofinei knygai. Klubo nariai nagrinėja Vydūno filosofiją, rengia paskaitas ir parodas visuomenei.

Kauno vydūniečių veikla skirta visuomenės švietimo, sąmoningumo ir dorovės principų, paremtų Vydūno idėjomis, skleidimui. Ji ypač ryški buvo vadovaujant šviesaus atminimo dr. Donatai Stukaitei. Jos vadovujami kauniečiai per dešimtmetį surengė šimtus visuomenės dvasią skaidrinančių susitikimų su menininkais, kultūros veikėjais, dvasininkais, mokytojais. Jie kvietėsi kompozitorių Giedrių Kuprevičių, alpinistą Vytautą Vitkauską, kunigą Ričardą Mikutavičių, religijotyrininką ir psichologą Aleksandrą Žarskų ir daugelį kitų turtingą dvasinę patirtį turinčių asmenybių. Rengė viešus vakarus Rerichų šeimai atminti, susitikimus, skatinusius sugrįžti ir iš naujo atrasti Joną Basanavičių, Šatrijos Raganą, Vincą Krėvę, Sofiją Čiurlionienę, Vytautą Mačernį, Juozą Urbšį ir kitas asmenybes, pasiaukojančiai tarnavusias Lietuvai ir savo gyvenimu skleidusias gerį bei dvasingumą.

Neseniai Kauno Vydūno vidurinėje mokykloje atidarytas Vydūno atminimui skirtas muziejus. Donata Stukaitė, Tomas Stanikas, Juozas Šidiškis, Aldona Cimbolaitė yra pateikę įsimintinų publikacijų apie Vydūno gyvenimą bei jo skleistas idėjas.

Kaip Vydūnas žinomas Šilutės rajone dabar? Gimtinė buvo pažymėta memorialine lenta ant buvusios Jonaičių mokyklos pastato dar minint jo gimimo šimtmetį (1968 10 19).

1987 metų rudenį Šilutėje įsisteigė pirmasis Lietuvoje Vydūno klubas, savo veiklą jungęs su Priekulės knygos bičiulių draugija ir Tilžės (Sovetsko) kraštotyrininkais. Šilutiškių surengta mokslinė konferencija, skirta Vydūno gimimo 120-osioms metinėms (1988 03 22) davė pradžią platesniam vydūniečių judėjimui, nes toje konferencijoje dalyvavo Klaipėdos, Vilniaus, Kauno, Anykščių, Sovetsko mokslininkai bei kraštotyrininkai, oficialūs rajono ir sostinės valdžios atstovai. Tų pačių metų gegužės 8 dieną Kintuose buvo išrinkta iniciatyvinė grupė Vydūno draugijai steigti. Dabar ten veikia Vydūno kultūros centras ir muziejus. Pačioje Šilutėje yra Vydūno gimnazija, Vydūno gatvė, ant jos namo Nr. 1 – Arūno Sakalausko sukurtas Vydūno bareljefas. Tačiau reikia pasakyti, kad įvyko tokia laikmečio metamorfozė. Vydūno klubo entuziastai įsiliejo į Sąjūdį, o vėliau – ištirpo valdžios struktūrose. Ištikimiausi mūsų bičiuliai liko Šarūnas Laužikas, Saulius Sodonis, dar keletas kitų. Nustatyta Vydūno gimtosios sodybos vieta Jonaičiuose ant Šyšos kranto. Ketinama pažymėti jos pamatus. Vydūno žinomumui Šilutės ir Pagėgių kraštuose nemažai pasitarnavo mokyklos, kurių ne vienoje surengti mokinių rašinių ar piešinių konkursai, viktorinos, parodos, minėjimai. Kaip jau minėjau, šiandien Šilutės krašte vydūnistikos baruose darbuojasi Šilutės F. Bajoraičio viešoji biblioteka bei Kintų Vydūno kultūros centras. Jų švietėjiškoje veikloje ypač daug dėmesio skiriama Vydūno sąsajoms su savo gimtomis bei jaunystės metų vietomis.

Mažajoje Lietuvoje po karo vietinių gyventojų buvo likę nedaug. Klaipėdos miesto bendruomenę sudarė iš įvairių Lietuvos regionų ir ne tik iš Lietuvos suvažiaavę žmonės, tarp kurių buvo ir mano šeima. Mes konsolidavomės remdamiesi to krašto tradicijomis, pirmiausia tokiomis įžymybėmis kaip Kristijonas Donelaitis, Ieva Simonaitytė ir Vydūnas.

1968 metais, minint Vydūno gimimo 100-ąsias metines, dalyvavo senųjų klaipėdiškių, pažinojusių Vydūną, atsiliepė išėivijoje gyvenę mažlietuviai.

Gal jau primiršta, bet 9 dešimtmetį vieną uostamiesčio aikštę siekta pavadinti Vydūno vardu ir joje pastatyti jam paminklą. Kitas variantas buvo Gedimino Jokubonio sukurtą Vydūno skulptūrą pastatyti Kuršių aikštėje.

1988 m. vasario 27 d. įsisteigęs Vydūno klubas kartu su kraštotyrininkais ėmė rūpintis Klaipėdos krašto ir Karaliaučiaus istorijos bei kultūros paminklais. Istoriko Jurgio Mališausko vadovaujama ekspedicija per Kaliningrado srities kultūros fondą sustabdė Sembos piliakalnių naikinimą. Vydūno klubas buvo pirmoji organizacija Klaipėdoje, parėmusi Sąjūdį (1988 06 22), dalyvavo steigiant Lietuvininkų bendriją „Mažoji Lietuva“ (1989 05 27). Klubui teko bent porą kartų atnaujinti savo veiklą, bet klaipėdiečių rengti minėjimai, konferencijos ir kiti renginiai yra aukšto profesionalaus lygio, beveik visi rengiami kartu su Klaipėdos apskrities Ievos Simonaitytės viešąja biblioteka ir Klaipėdos universitetu.

Kada bus pastatytas Vydūnui paminklas Klaipėdoje?

Šiuo metu dėl Vydūno įamžinimo, klaipėdiškių kultūros tradicijų puoselėjimo Vydūno draugijai talkina Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos skyrius, ypač jo vienas vadovų Arūnas Trukanas, žymaus pedagogo, buvusio Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos direktoriaus anūkas. Paminklas turėtų atsirasti Vydūno gimimo 150-mečio iškilėms.

Vydūno draugija kviečia paminklą Vydūnui statyti visiems kartu. Panašiai savo paveldui neabejingų Lietuvos gyventojų sukauptomis lėšomis buvo statomi paminklai didžiajam kunigaikščiui Gediminui, karaliui Mindaugui, tautos himno autoriui Vincui Kudirkai ir kitiems didžiai nusipelnusiems tautos didžiaviryiams.

2012 m. pabaigoje Klaipėdoje įkurta Paminklo Vydūnui statymo komisija (pirmininkas – Rimantas Cibauskas) ir viešoji įstaiga „Mažosios Lietuvos kultūra“ (registracijos Nr. 301914556, direktoriaus mob. +370 657 78686), ir pastaroji atidarė tikslinę sąskaitą lėšoms kaupti projektuojant ir įgyvendinant būsimą Vydūno skulptūrinę kompoziciją.

Jos numeris: LT15 7300 0101 3364 9490, „Swedbank“, banko kodas 73000.

Į ją jau plaukia aukotojų pinigai.

Prisiminus Mažąją Lietuvą, turėčiau baigti pokalbį šių metų naujienomis. Gal pagaliau mums pasiseks sugrįžti prie Vydūno Tilžėje. Neseniai dalyvavome ten surengtoje mokslinėje kon-

Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto konferencijoje „Vydūno keliu į sveiką gyvenimą ir skaidrią būtį“ 2013 03 22. Pirmoje eilėje iš kairės: Klaipėdos miesto meras Vytautas Grubliauskas, Seimo narė Danutė Mikutienė, akademikas Jurgis Brėdikis.

ferencijoje, pristatėme monografiją rusų kalba apie Vydūną (autoriai V. Bagdonavičius ir Aušra Martišiūtė). Galimas dailtas, kad tęsdama tarptautines Šilutės Vydūno klubo tradicijas, anapus Nemuno įsisteigs Vydūno draugija. Svarbiausia – po konferencijos vykusiame Vydūno draugijos narių, Sovetsko miesto savivaldybės ir inteligentijos atstovų bei Lietuvos Respublikos konsulato vadovų pasitarime buvo nuspręsta grįžti prie Vydūno memorialinio muziejaus šiame mieste steigimo klausimo.

Ir dar. Šių metų pavasarį Detmoldo miesto (Vokietija, Lipės kraštas), kuriame po karo Vydūnas rado užuovėją ir parašė paskutinius savo veikalus, visuomenė pagerbė mūsų rašytojo ir filosofo atminimą. Čia prie namo, kuriame pirmiausia jis buvo apsistojęs, buvo atidengta atminimo lenta ir paminklinis Liongino Garlos sukurtas biustas. Čia vyko ir tarptautinė mokslinė konferencija „Europos idėja literatūroje ir kalboje“. Joje skaitytą mano pranešimą apie Vydūno idėjinį palikimą Europai rengėjai suformulavo taip: „Vydūnas – Europos Sąjungos idėjos pradininkas“. Gal bičiuliai vokiečiai kiek ir perdėjo, bet aš neprieštaravau, nes nepasakysi, kad tame formulavime nėra tiesos. Vydūnas yra pasakęs ganėtinai daug svarbaus ne tik mums, bet ir pasauliui. Jis iš esmės kalbėjo apie dabarties globalizacijos (nors to termino ir nevartojo) problemas, apie žmonijos vienijimąsi ir apie tautos situaciją tame vienijimosi procese. Pasaulis turi vienytis, sakė Vydūnas, nes „dvasioje žmonija yra tikra brolija“. Vydūno draugija stengiasi sudaryti tokias galimybes, kad Vydūno balsas sklistų ir kad skleistųsi supratimas apie jį ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Malonu buvo Detmoldoje įsijungti į europinį kontekstą. Dar maloniau buvo visai neseniai sužinoti, kad šiame mieste irgi steigiasi Vydūno draugija. Taigi, bus dar viena mūsų sesė.

Ačiū už pokalbį!

Vilnius, 2013 10 07

VYDŪNO DRAUGIJOS KLUBAI

Saulius Sodonis

ATSIMINIMAI APIE VYDŪNO DRAUGIJOS PRADŽIĄ KINTUOSE IR ŠILUTĖJE

Šilutėje 1987 rudenį susibūrė keletas žmonių, žinančių ir norinčių daugiau sužinoti apie Vydūną. Tie žmonės pasivadino Knygų bičiulių draugijos Šilutės Vydūno klubu. Iš jų veikliausi buvo Virgilijus Skirkevičius, Šarūnas Laužikas, Violeta Motiejaitienė, Valė Jaunienė, Valius Mickevičius, Zita Rudžianskienė ir kiti. Šilutės Vydūno klubo veikloje tuomet taip pat dalyvavo Priekulėje gyvenantis Kazys Budginas. Aš pradiniam Vydūno klubo veiklos etape nedalyvavau. Tuo metu dirbau Kintų vidurinėje mokykloje mokytoju. Artėjant mąstytojo jubiliejui, mažiau, kaip paminėti Vydūno 120-ąsias gimimo metines. Mokykloje tokių žmonių, su kuriais galėčiau pasitarti, nebuvo. Buvo tik Kintų J. Čiulados žuvininkystės ūkyje dailininku dirbantis ir vadinamajame „Vydūno name“ gyvenantis dailininkas Valdas Galadauskas, žuvininkas Tomas Kaknevičius bei telefonistu dirbęs Romualdas Vaitkus.

Kintų centre stovintis buvęs pirmosios mokyklos pastatas tuo metu atrodė labai prastai. Prieš tai „mokytojų bendrabučiu“ vadintas pastatas tapo tuščias, kai Kintų mokytojams pastatė namą ir čia gyvenę pedagogai į jį ir išsikėlė. Kai į Kintus gyventi ir dirbti atvyko dailininkas V. Galadauskas, jam leido laikinai apsigyventi tame vadinamajame „Vydūno name“. Viename iš kambarių jis ir įsikūrė. Pastato būklė tuo metu buvo labai prasta: apgriuvusios molinės sienos, daugelyje vietų įlūžęs stogas, išpuvusios durys ir langai, vietomis nebuvo ir jokių grindų, o į palėpę buvo baisu ir įžengti. Tuomet visuomenėje jau buvo kilusi mintis tą buvusią mokyklą atstatyti, nors daugeliui kintiškių tai atrodė nereikalinga.

Su T. Kaknevičium, V. Galadausku bei R. Vaitkumi besidalijant

Vydūno draugijos nariai Šilutės rajono Frydricho Bajoraičio viešojoje bibliotekoje.

rūpesčiais, kaip paminėti Vydūno 120-ąsias gimimo ir 100-ąsias metines nuo darbo Kintuose pradžios, pastarasis patarė kreiptis į Ventėje gyvenantį Š. Laužiką – jis buvo girdėjęs, kad Š. Laužikas priklauso kažkokiems vydūniečiams. Su Š. Laužiku buvau pažįstamas iš anksčiau.

Susitikęs su juo sužinojau, kad Šilutėje jau kurį laiką veikia Vydūno klubas. Netrukus ištraukiau į jo veiklą. Tuo metu pagrindinis darbas buvo surengti Vydūno gimimo 120-ųjų metinių minėjimą Šilutėje. Tai nebuvo taip lengva. Kultūros skyriaus vedėjas Antanas Mažeika visais klausimais konsultuodavosi su Šilutės Komunistų partijos antruoju sekretoriumi bei Vykdomojo komiteto pirmininku. Pasitarę klube, nutarėme surengti minėjimą Kintuose prieš renginius Šilutėje. Čia tai buvo paprasčiau, todėl tai buvo lyg jėgų išbandymas. Kintuose buvo taip vadinama koncertų ir parodų salė, įrengta restauruotoje evangelikų bažnyčioje. Ji formaliai priklausė Kintų kultūros namams, nors, ko gero, pagrindinis šeimininkas buvo Kintų J. Čiulados žuvininkystės ūkio direktorius Alfonsas Pekarskas. Ar jam leido leisti, ar pats nusprendė, bet minėjimas įvyko bažnyčioje – koncertų ir parodų salėje.

Buvo išrašyti skelbimai, pakviesti žmonės. Dalyvavo nemažas būrys kintiškių, Šilutės vydūniečiai, dalyvavo ir Klaipėdos vydūniečiai su Dionizu Varkaliu priešaky. Atvyko kintiškis nuo gimimo Jurgis Plonaitis iš Šilutės. Jis pasidalino atsiminimais, kaip dirbdamas Kintuose mokytoju jo mamą mokė būsimo Vydūnas. Daugiausia kalbėjo Vydūno klubo nariai: V. Skirkevičius, K. Budginas ir kiti. Čia gimė ir pati „revoliucingiausia“ mintis: pavasarį reikia į Kintus sukviesti visus respublikos Vydūno klubus (turėjome žinių, kad tokių esama) ir sukurti visus vienijančią respublikinę Vydūno draugiją. Visi minėjimo dalyviai tam pritarė. Juolab kad tie metai taip pat buvo jubiliejiniai: sukako 100 metų nuo tada, kai būsimo Vydūnas pradėjo dirbti mokytoju. O pradėjo jis Kintuose. Tad vieta logiškai pateisinama ir pasirinkta su tam tikra motyvacija.

Vėliau įvyko pagrindinis minėjimas Šilutėje. Prieš tai viskas kruopščiai buvo suderinta su visomis institucijomis. Buvo numatyti ir atminimo suvenyrai. Juo buvo pasirinktas Telšių medalininkų stovykloje 1987 metų vasarą A. V. Burbos sukurtas medalis, skirtas Vydūno

gimimo 120-osioms metinėms. Ten dauguma menininkų stovykloje ir kūrė darbus Vydūno tema. Medalis buvo sukurtas, tereikėjo jį tik nulieti. Paprašytas to ėmėsi D. Varkalis iš Klaipėdos.

Š. Laužikas ir Izidorius Žilinskas, visų Dzidu vadinamas, Šilutės teatre surengė parodą „Domėkitės Vydūno raštais ir veikalais“. Tai buvo perfotografuoti Vydūno knygų viršeliai, kurie meniškai apipavidalinti atrodė kaip dideli plakatai. Į parodą kvietė originalus, šilkografijos būdu pagamintas kvietimas.

Oficialus minėjimas vyko pilnutėlėje Šilutės kultūros namų salėje. Viskas buvo gerai, tik su atminimo medaliais kiek problemų buvo: paskutinę minutę į delegaciją iš Vilniaus buvo įtrauktas papildomas narys, o medalių buvo numatytas tam tikras kiekis. Teko skubiai galvoti, kam to medalio neduoti, nes vilniečiui duoti buvo privalu. Suprantama, vienas iš klubo narių to medalio negavo.

Kadangi jau plevėno mintis suburti Vydūno klubus po „vienu stogu“ (Vydūno draugijos), tam reikėjo pagrindinių vydūniečių (V. Bagdonavičiaus, E. Labutytės, D. Kauno) pritarimo. Per oficialų minėjimą pasitarti nebuvo kaip, tai vakarienes dingstimi buvo organizuotas susitikimas tuometinėje Šilutės melioracijos salėje. Dalyvavo nemažai žmonių: pusbalsiu buvo kviečiami visi, išskyrus, aišku, tuos, kurių nereikėjo. Dabar gera prisiminti, kokios smagios tada buvo šnekos: visi šnekėjo apie vienybę, apie galimybę burtis, šviesti žmones Vydūno dvasia. Nors pasitarimas ir užsitęsė iki bemaž antros valandos nakties, visi skirstėsi žvalūs, užsidegę noru veikti. Maloniausia, kad buvo pritarta minčiai gegužės 8 dieną Kintuose surengti respublikinį Vydūno klubų susiejimą, bandant suburti respublikinę draugiją. Data buvo pasirinkta istorinė: 1938 gegužės 8 dieną tarptautinės opinijos spaudžiami hitlerininkai iš kalėjimo po trijų mėnesių paleido Vydūną, kur buvo jį uždarę, radę formalią dingstį.

Iki įvykstant respublikinei vydūniečių sueigai nutiko dalykas, sukrėtęs ir pažadinęs naujiems darbams – buvo surasta ir iš Talino parvežta Vydūno arfa. Sumanius įkurti Vydūno muziejų, tuomet geriausia vieta atrodė restauruotos Kintų bažnyčios (parodų ir koncertų salės) antras aukštas. Ūkio direktorius A. Pekarskas skyrė medienos bei kitokių medžiagų, ir V. Galadauskas ėmė gaminti standus.

Buvusi Kintų pradžios mokykla buvo apleista, o jos tolimesnis likimas dar buvo neaiškus, todėl norint pažymėti, kad miestelis susijęs su Vydūnu, buvo sumanyta jo centre pastatyti nedidelį paminklą. Tais laikais reikėjo nemaža paplušėti, nes tokiam reikalui visokių leidimų gauti reikėjo. O ypač daug laiko užėmė

užrašo derinimas. Galiausiai buvo suderintas toks užrašas „1888–1892 m. Kintuose gyveno ir dirbo Vydūnas“. K. Budginas tuo metu dirbo Priekulės paminklų gamyboje. Iš „sutaupyto medžiagų“ pagamino paminkliuką, kuriam projektą pats ir padarė. D. Varkalis nuliejo iš bronzos lentelę su tekstu. Kompozicijai pagyvinti panaudojo telšiško medalininko P. Gintalo sukurtą medalį. Tada niekam nekilo mintis, kad atėjus „metalu karštligėi“ tą bronzinę lentelę nuo paminklo pavogs.

Paminklo vieta buvo parinkta Kintų centre, tarp dviejų bažnyčių, kur toks žymuo geriausiai tiko. Galutinę vietą nustatė architektas E. Vidrinskas. Keista, bet šiaip jau lyg ir palankiai į visą tai žiūrėjęs A. Pekarskas pagalbininkų paminklo statybai nedavė: teko pačiam išsikasti duobę, išpilti pamatą. Vėliau visgi davė sunkvežimį paminkliniam akmeniui iš Priekulės parsivežti.

Atėjo gegužės 8 diena. Artėjant vidurdieniui, kada buvo numatytos iškilmės, ėmė rinktis pažįstami ir nepažįstami žmonės. Atvyko pagrindiniai vydūniečiai iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir dar beveik iš visos Lietuvos. Valdžios atstovai nepasirodė, nors buvo kviesti. Pradžioje buvo numatytas paminklo atidengimas. Jį po gražios prakalbos atidengė V. Bagdonavičius. Tai progai atminti buvo sodinamas ir ąžuoliukas. Po to sekė Vydūno ekspozicijos atidarymas bažnyčioje. Daugelis susirinkusių pirmą kartą pamatė Vydūno arfą, kuri tuo metu užėmė centrinę vietą. Galiausiai susėdę ėmėme tartis tuo klausimu, kurio ir buvome susirinkę. Visi kalbėjo labai pakiliai ir su užsidegimu: reikia supažindinti tautą su Vydūno keltomis Tėvynės meilės mintimis, šviesti žmones, auklėti Vydūno dvasia, dirbti ir gyventi taip, kaip mokė Vydūnas. Visos kalbėjusių mintys buvo skaidrios ir nuoširdžios. Visi kalbėjusieji pritarė minčiai, kad reikia kurti respublikinę Vydūno draugiją. Tam reikalui organizuoti ir dokumentus sutvarkyti buvo išrinkta iniciatyvinė grupė, kuri turėjo atlikti būtinus tokiais atvejais formalumus. Reikia priminti, kad tuomet įvairios kultūrinės draugijos bei organizacijos būdavo steigiamos prie respublikinio Kultūros fondo. Buvo pasiūlyta dalyvavusiems pasirašyti atminimo knygoje. Malonu šiandien matyti toje knygoje daugelį autografų, nes pasirašyti tuo metu reikėjo drąsos.

1994 metų kovo 19 dieną „Vydūno namas“ buvo restauruotas ir tapo Vydūno muziejumi, į kurio atidarymą suvažiavo žmonės iš visos Lietuvos. Taip ėmė pildytis 1988 metais pradėti sumanymai ir darbai. Šiandien Vydūno klubo Šilutėje nebėra – tie aktyvūs žmonės, kurie sudarė jo branduolį, dabar dirba įvairius darbus.

VYDŪNO ARFA IR KAZYS BUDGINAS

Su Kaziu Budginu asmeniškai man teko susipažinti prieš Vydūno gimimo 120 metų jubiliejų, 1988 metų pradžioje. Atvažiavo tada (žiema) į Kintus ieškodamas mokyklos, kurioje 1888–1892 metais dirbo būsimasis Vydūnas, tada dar mokyklos mokytojas Vilhelmas Storostas. Iki Atgimimo pradžios apie Vydūną garsiai kalbėti išvis buvo nevalia. Tačiau jau buvo papūtę laisvės vėjai, todėl tie, kam rūpėjo, jau ėmė galvoti, kaip bus minimas Mažosios Lietuvos filosofo jubiliejinis 120-asis gimtadienis 1988 m. kovo 22 dieną. Ramiame pamario miestelyje dar nedaug kas žinojo, kad Vydūnas savo kelią į filosofijos pasaulį prieš 100 metų pradėjo kaip tik Kintuose.

Tuo metu buvusi Kintų pradžios mokykla, kurioje ir dirbo Vydūnas, vietinių gyventojų dėl jame buvusių įrengtų butų pedagogams buvo vadinama Mokytojų namu. Pastačius atskirą namą mokytojams, ji stovėjo tuščia ir apleista. Žinodami, kad domiuosi Vydūnu ir kažką žinau apie jo darbus, kolegos mokytojai ir nurodė mane K. Budginui. Nuo tos akimirkos ir prasidėjo mūsų bendradarbiavimas, vėliau išaugęs į draugystę.

Jau nuo pirmųjų mudviejų susitikimo minučių buvo aišku, kad esame artimų pažiūrų žmonės. Nemažai tada žvalgėmės į Mokytojų namą, kuris vėliau vietinių imtas vadinti Vydūno namu. Tada Kazys ir papasakojo apie Vydūno veiklos pažinimą. Vydūnu domėjosi labai seniai. Jis pats važinėjo į Sovetską ir ieškojo lietuvių, o ir Vydūno pėdsakų. Jau tada buvo aišku, kur gyveno Vydūnas, kai 1944 metais traukėsi iš Tilžės. Jis nemažai žinojo apie jo gyvenimą iš Kintų persikėlus dirbti į Tilžės berniukų gimnaziją. Jau buvo išsiaiškines, kad namas, kuriame gyveno Vydūnas ir iš kurio baigiantis Antrajam pasauliniam karui Vydūnas pasitraukė į Vakarų, vadinosi visai ne „Villa Sonne“ (vok. „Saulės vila“), o „Villa Stern“ („Žvaigždės vila“). K. Budginui pavyko rasti keletą Vydūno rašytų laiškų, ant kurių Vydūnas kartais taip ir užrašydavo savo adresą. Apie Tilžę jis galėjo pasakoti labai daug, nes tą namą tuometiniame Sovetske jau buvo apžiūrėjęs ne vieną kartą. O taip pat radęs tame mieste draugų, kurie jam padėjo daug apie buvusią Tilžę sužinoti. Vienas iš tokių – Isaakas Rutmanas, vėliau tapęs draugu ir daugeliui Kazio draugu. Taip su K. Budginu pamažu užsimezgė ne tik bendradarbiavimas, bet ir draugystė. Ne kartą teko lankytis Kazio namuose Priekulėje, kur jis rodė turtingą biblioteką bei supažindindavo su naujausiais savo radiniais.

Buvo aišku, kad traukdamasis į Vokietijos gilumą Vydūnas daug daiktų pasiimti negalėjo. Todėl juos kažkas turėjo rasti. Per adresų biurus K. Budginas rado tuos žmonės, kurie po karo apsigyveno tame name. Vienas iš jų – Aleksandras Blinikovas. Jis su žmona po karo apsigyveno tame pačiame name ir tame bute Tilžėje, kurį karo sumaištyje paliko Vydūnas. A. Blinikovas buvo inžinierius, iš karto po karo paskirtas dirbti į atkuriamą Tilžės popieriaus fabriką. Kai atvykęs paklausė, kur jam apsigyventi – fabriko vadovybė parodė į tuščią miestą: rinkis, kur nori. Likimas lėmė, kad jis pasirinko buvusį Vydūno butą. Apie šešiasdešimtuosius metus jis buvo perkeltas dirbti į Talino popieriaus fabriką. Todėl jis neblogai prisiminė aplinką, kurią rado Vydūno bute. O Kaziumi rūpėjo galimybė bute kada nors įkurti muziejų. Taigi, tame laiške, kuriame aprašinėjo butą, A. Blinikovas užsiminė apie arfą, kuri dabar yra pas jį Taline. Kazys suprato, kad pavyko rasti Vydūno arfą. Abe-

joti, kad tai Vydūno instrumentas kažin ar buvo verta, nes vargu ar kas tame name, o ir apskritai Tilžėje savo namuose galėjo turėti šį gana didelį ir brangų muzikos instrumentą.

1988 m. balandžio mėnesį sulaukiau netikėto skambučio: Kazys susijaudinusių balsu paprašė kuo skubiau atvažiuoti, nes gavęs labai svarbių žinių. Buvo aišku, kad turime parsivežti Vydūno arfą. Jau po kelių dienų išvykome į Taliną. Be mudviejų drauge važiuavo Šilutės Vydūno klubo narys Šarūnas Laužikas ir kintiškis buriuotojas Andrius Varnas. Jis pasinaudojo galimybe atvažiuoti į Talino laivų statyklą kažkokių įrenginių statomai jachtai. A. Varnas, beje, labai pasitarnavo rūpinantis iš A. Blinikovo gauti šį mums (ir visiems) labai svarbų Vydūnui priklausančią instrumentą. Kol mes visai šnekinome jau pensijoje buvusį inžinierių, A. Varnas virtuvėje plepėjo su jo žmona.

Kalbėdami su A. Blinikovu, klausinėjome jo, kur stovėjo tas daiktas, kaip atrodė ir t. t. O kartu vis žvalgėmės – o kurgi toji arfa? Pavyko sužinoti, kad nuo pat atvežimo į Taliną, arfa buvo daugiabučio namo, vadinamo „chruščiovka“, rūsyje. Ji paprasčiausiai netilpo bute. Kai paprašėme A. Blinikovo atiduoti mums arfą – jis nustebo, nes tokio prašymo nesitikėjo. Jis nė neketino atiduoti savo nuosavybe laikomos arfos. Mes karštai ėmėme įrodinėti, koks svarbus šis instrumentas Lietuvai. Galiausiai neatlaikęs „spaudimo“ A. Blinikovas sutiko mums arfą atiduoti. Galima sakyti, jog atiduoti šį instrumentą jį įkalbėjo žmona, kuri po draugiško pokalbio su A. Varnu buvo labai maloniai nusiteikusi mūsų atžvilgiu.

Nusileidome į daugiaaukščio namo rūšį, kur visą tą laiką ir laukė mūsų Vydūno arfa. Nežiūrint netvarkos aplinkui, reginys buvo iškilmingas. Supratome, kad prieš mus – pati didžiausia Vydūno relikvija, kuri kvies tęsti jo pradėtus darbus. Mes nieko nelaukdami supakavome instrumentą ir padėkoję už jį tuoj pat išvažiavome: negalėjome patikėti tokia sėkme ir bijojome, kad A. Blinikovas nepersigalvotų. Šiandien galime tik pasvarstyti, kaip jautėsi Blinikovų šeima taip be niekur nieko, be jokio atlygio mums atidavusi instrumentą. Tačiau Aleksandrą Blinikovą ir jo žmoną šiandien ne vienas mini tik geru žodžiu. Blinikovai buvo išsilavinę žmonės ir arfą pasiėmė iš Sovietų todėl, kad tikėjosi ja išmokti groti. Apie muzikinį išsilavinimą liudijo jų kambaryje buvęs pianinas.

Tada kalbėdami su A. Blinikovu apie gyvenimą Tilžėje bei apie persikėlimą į naują nežinomą būstą Taline, sužinojome, kad iš Vydūno buto jis taip pat vežėsi ir didžiulį meniškai dekoruotą stalą su daugybę įvairių paslapčių. Tačiau jis taip pat netilpo bute, todėl iš sunkvežimio net nekėlė, o išsiuntė jį atgal. Tačiau pasiėmė prie Vydūno stalo buvusią kėdę bei dar keletą įvairių buitinių daiktų. Vasarą mudu su Kaziu surengėme dar vieną „ekspediciją“ į Taliną autobusu. Šį kartą vykome pas Blinikovų sūnų. Tai jam atiteko ta kėdė. Sūnus turėjo nedidelę negalią, o specifinė keturkampė kėdė jam labai tiko ir buvo reikalinga. Todėl į jokias kalbas dėl jos atidavimo nesileido. O gal buvo pasimokęs ir nebenorėjo nieko už dyką iš Lietuvos atvykusiems žmonėms atiduoti: pinigų ar ko kito mes jam nesiuočiau.

Kol nesuradome vietos arfai laikyti, nusprendėme, kad saugiausia vieta bus pas Šarūną Laužiką Ventėje. Tuojau pat paskambinome V. Bagdonavičiui ir kitiems vydūniečiams. Parašiau laišką į savaitraštį „Literatūra ir menas“. Redakcijos darbuotojai nepatikėjo ir mano laišką su aprašymu persiuntė V. Bagdonavičiui. Atvyko tik korespondentas iš to meto „Komjaunimo tiesos“, Vytautas Markevičius. Nufotografavo mus visus tris ir paskelbė laikraštyje. Nuo to laiko Š. Laužikas daug ramybės neturėjo: į Ventę ėmė važiuoti

Šilutės vydūniečiai prie surastosios Vydūno arfos: Saulius Sodonis, Kazys Budginas ir Šarūnas Laužikas 1988.

Vytauto Markevičiaus nuotrauka

ekskursijos žiūrėti Vydūno arfos. Pirmieji atskubėjo (didelis ir pilnas autobusas) Klaipėdos vydūniečiai su D. Varkaliu priešakyje.

Šilutės ir kitų miestų vydūniečiai per Šilutėje vykusį Vydūno 120-ųjų metinių minėjimą nutarė, kad Kintuose reikėtų atidaryti nedidelį muziejų. Tai tapo itin aktualu, kai iš Talino buvo parvežta Vydūno arfa. Muziejui įkurti buvo pasirinktas minėtos restauruotos Kintų bažnyčios balkonas, kur nesančių vargonų vietoje ir buvo įrengta pirmoji ekspozicija. Buvo gauti visokie leidimai ir suderinimai. Kintų J. Čiulados ūkio direktorius Alfonsas Pekarskas skyrė žmogų, kuris pagamins stendus. Tai buvo ūkio dailininkas Valdas Galadaskas. Jis tuo metu gyveno Vydūno name, kur ir buvo įsirengęs nedidelę dailininko dirbtuvę. Tačiau kokia Vydūno muziejinė ekspozicija be eksponatų? Tai, ką turėjo, atidavė K. Budginas. Jis taip pat mane supažindino su klaipėdiečiu Ignu Skripkumi, kuris buvo bendravęs su Vydūnu ir buvo jo sveikos gyvensenos mokymo sekėjas. Jis taip pat turėjo nemažai Vydūno knygų. Sužinojęs, kad Kintuose rengiama Vydūnui skirta muziejinė ekspozicija, daug knygų pirmajam jo muziejui ir padovanojo.

2013 m. liepa

ŠVIESOS ARTUMOJE: VYDŪNO DRAUGIJOS VEIKLA
KAUNE 1988–1998 METAIS

1988 metais, kai Sąjūdis pažadino iš pasyviosios rezistencijos miego, Lietuvos kultūros fondas, vadovaujamas prof. Česlovo Kudabos, paskatino steigti kultūrinės draugijas. Taip Kaune pradėjo veiklą Vydūno draugija, kurią man teko organizuoti dešimt metų. Po kurio laiko draugija įkurta ir Vilniuje. Draugijos veikla grįsta visuomenės švietimo, sąmoningumo ir dorovės principų, paremtų Vydūno idėjomis, skleidimu. Nors iš pradžių šiai veiklai aukojome lėšas, tačiau jos dingio miesto Kultūros fondo sąskaitose, todėl nutarėme dirbti be oficialios narystės ir mokesčių. Veiklos pradžioje mus priglaudė Kauno menininkų namai, paskui Katalikų jaunimo centras, o dar po kelių metų – Maironio lietuvių literatūros muziejus ir jo svetingoji direktorė Aldona Ruseckaitė.

Vydūnas savo žurnale „Jaunimas“ 1912 metų spalio mėn. rašė: „Mūsų draugijos susieis gal mėnesiu dukart, gal rečiau. Bet kas kartą toks susiejimas turėtų būti visiems tarsi jų gyvenimo aukštuma, iš kurios pareina kasdienio gyvenimo aukštuma, iš kurios pareina kasdienio gyvenimo šilumos ir šviesos. Kad taip ir būtų, reikalinga susiejimo pradžioje sukelti prakilnesnius jausmus. Tam derėtų, rodos, kad vakaras prasidėtų su grožybės ir prakilnybės žodžiu, tai esti kad būtų pirmiau gražiai kas prakilnu ir gražu, deklamuojama ar dainuojama.“ [...] „Atsisveikindami turėtų visi jausti tomis valandomis geresniais buvę ir vienas kitam dėkingi būti, kad jis tarsi už rankos vedęs aukštyn tobulesniam žmoniškumam“.

Savo veiklos pradžioje draugijos nariai pirmiausia patys studijavo ir analizavo Vydūno veikalus „Sveikata, jaunumas, grožė“, „Gimdymo slėpiniai“, „Mūsų uždavinys“, „Visumos sąranga“, „Sąmonė“ ir kt. Pirmoji Vydūno draugijos metraštininkė Živilė Baltušnikaitė ragino studijuoti baltų kultūrą, nes baltų dora atsispindi Vydūno dramose „Probočių šešėliai“, „Amžinoji ugnis“ ir kt. Aleksandras Žarskus parengė studiją „Vydūnas ir baltų kultūra“.

1989 m. susipažinome su Vydūno amžininkais P. Mikalausku, K. Skebėra, žemaičiais St. Lukošiumi bei mokytoju iš Skriaudžių K. Arlausku. Buvę Telšių gimnazijos mokiniai pasakojo, kad 1921–1923 m. atvykdavęs Vydūnas skaitė paskaitas, gimnazijoje įkurtas vegetarų būrelis, leistas laikraštėlis „Šaltinis“. Vydūno 125-ųjų gimimo metinių proga 1993 m. organizavome veteranų, pažinusių Vydūną, susitikimą. Tai buvo Birutė Urbienė, Marija Vizgirdaitė, Povilas Stasys, Antanas Zaboras, Elena Miknevičienė, Juzefa Mačiokienė, Ervinas Purvinas, Aldona Vinklerienė. Ne vienas jų matęs Vydūną, o A. Vinklerienė,

užaugusi didžiojoje Venclauskų šeimoje, ne kartą bendravo su į svečius atvykdavusiu Vydūnu. Susitikome su Vydūno draugijos pirmininku dr. Vaciu Bagdonavičiumi.

1990 metais minėjome A. Šveicerio 115-ųjų metų jubiliejų. A. Žarskus apžvelgė Šveicerio etiką, kuri rėmėsi pagarbos gyvybei ir atsakomybės už ją principais. Dalyvavo gydytojas A. Doviltis, pasaulinio kongreso „Gydytojai prieš branduolinį karą“ dalyvis. Tuo metu pasaulyje kasdien buvo skiriama po 1,5 milijardo dolerių ginkluotei. Gydytojas Tomas Stanikas parengė išsamų pranešimą „Tautos dora ir sveikata“. Istorijos daktaras A. Matulevičius supažindino su tautiniais ir kultūriniais santykiais Mažojoje Lietuvoje.

Kasmet minėdavome Motinos dieną, kurioje dalyvaudavo šviesaus atminimo gydytoja N. Elijošaitienė, aktorė D. Jankauskaitė, Rumšiškių mokinių ansamblis, vadovaujamas mokytojos A. Veiverskytės. Buvo atvykusi Vydūno krikšto dukra Gražbylė Venclauskaitė, kuri pasakojo apie Venclauskų šeimą bei Vydūno ryšius su ja. 1992 m. Motinos dieną pažymėjome su „Caritas“ vadove dr. A. Pajarskaite ir Apuolės neįgaliųjų mokyklos mokiniais-literatais, vadovaujamais mokytojos Gražinos Skučienės. 1995 m. kompozitorius Giedrius Kuprevičius buvo atvykęs papasakoti apie savo krikšto motiną – Vydūno bičiulę Moniką Lapinskaitę-Bitlieriuvienę.

1990 m. surengtas apskritas stalias tema „Dvasinė ir fizinė žmogaus sveikata“. Dalyvavo kapucinas tėvas Stanislovas, A. Žarskus, V. Bagdonavičius, gyd. N. Liobikienė, V. Skučaitė, dr. J. Šidiškis ir T. Stanikas. Tėvas Stanislovas pabrėžė tris sielos galias: šviesų protą, gerą širdį ir valią. V. Bagdonavičius rekomendavo kasdien šeimose skaityti Vydūno raštus. Ne kartą skyrėme dėmesio Montessori auklėjimo sistemai (kurią Lietuvoje įdiegė prof. Nemeikšos sesuo Marija Nemeikšaitė) aptarti, dalyvaujant Z. Fursaitėi, A. Žarskui ir A. Didžiokienei.

1991 metus paženklino Vydūno palaikų perlaidojimas Bitėnuose, kuriame dalyvavo visa Lietuva. Tais metais Kauno miesto „Žinija“ surengė paskaitų ciklą „Vydūno fenomenas“, kurį skaitė dr. Vacys Bagdonavičius. 1996 m. V. Bagdonavičius skaitė paskaitą „Vydūnas ir Čiurlionis“. Paskaitą iliustravo Lilės Laucevičienės moksleivių teatrinė grupė su inscenizacija „Netikėt, kad grožis miršta“ pagal Čiurlionio laiškus. 1997 m. Vydūno 129-ojo gimtadienio proga V. Bagdonavičius pateikė plačią Vydūno knygų panoramą, susiedamas ją su Mažvydo „Katekizmo“ 450 metų jubiliejumi.

Įvykių turtingus 1991 metus baigėme vakaru, skirtu Rabindranatui Tagorei. Gyd. T. Stanikas susiejo jį su Vydūnu ir abu pavadino regėtojais. O etnografas Stasys Daunys 40 metų nešiojosi su savimi Tagorės knygelę „Gitanžali“ ir nuolat pasijunta... esąs begalinis. Humanitarinių mokslų daktaras Juozas Jasaitis be galo šiltai ir nuoširdžiai pristatė mums Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, Simoną Daukantą, Motiejų Valančių, Šatrijos Raganą. Gražų pranešimą apie Šatrijos Raganą ir jaunimą 1991 metais paskaitė jauna lituanistė Saulė Zujutė.

Vydūno gyvenime didžiulį vaidmenį vaidino Marta Raišukytė. Tai ne tik idėjinė bendražygė, bet ir Vydūno knygų leidėja. Jos 115 metų jubiliejaus metu ištrauką iš G. Jankaus dramos „Amžinas keleivis“ skaitė Rūta Staliliūnaitė ir Petras Venslovas. Dainavo berniukų choras „Varpelis“. Pranešimą „Martai Raišukytei – 120“ skaitė Aldona Cimbolaitė. Atsiminimais dalijosi E. Purvinas bei gyd. V. Ašmys. Aldonos Cimbolaitės straipsnius spausdino „Kauno diena“, „Kauno laikas“, „Šiaurės Atėnai“. Aldona Cimbolaitė už darbą „Pranašė iš Mažosios Lietuvos“ (Petronėlės Orentaitės organizuotame konkurse

Mažosios Lietuvos tema) pelnė pirmąją vietą ir premiją.

Apie Vydūną kaip muziką sužinojome iš muzikologės D. Palionytės paskaitos, kurią gražiai papildė O. Bėčiuvienės ansamblis „Diemedis“. Vaikų gynimo dienas pažymėti 1992 m. susitikome su monsinejoru V. Kazlausku, kuris supažindino su SOS kaimais ir prie Marijampolės kuriamais Vaiko tėviškės namais; o 1995 m. jau susipažinome su Birutės Preinaitės patirtimi dirbant su socialiai apleistais vaikais. Prasmingai nuskambėjo Alinos Didžiokienės paskaita apie laisvę ir savidrausmę.

Porą kartų pas mus lankėsi architektūros mokslų daktaras N. N. Kitkauskas, pristatęs archeologinius radinius Šventaragio slėnyje, o 1994 m., minint K. Donelaičio 280-ies metų sukaktį, – jau kaip Lietuvos Donelaičio draugijos pirmininkas. Čia L. Laucevičienės moksleivių grupė atliko „Metų“ kompoziciją.

Kiekvienais metais po vieną renginį skyrėme Rerichų šeimai atminti. Doc. J. Šidiškis ne kartą lankėsi Niujorko N. Rericho meno muziejuje ir kelis kartus pasakojo apie šios kūrybinės šeimos nuveiktus darbus. Didelio visuomenės dėmesio sulaukė videofilmas „Grožio šauklys“, kurį iš anglų kalbos išvertė ir puikiai komentavo J. Šidiškis. Truikio namuose, dalyvaujant paminklosaugininkui dr. J. Glemžai, minėjome ir Lietuvos Rericho draugijos 60-metį.

Vydūnui skirta paroda Maironio Lietuvių literatūros muziejuje 2013 04 04.

Kasmetine Vėlinių paminėjimo tradicija tapo susitikimai su A. Žarskumi. Čia svarstyta daug temų: „Negęstanti Vėlinių šviesa“, „Ne mirsime, bet pasikeisime“, „Mirties virsmas: mokytis mirti, t. y. Keistis“, „Anapus mirties“ – pamąstymai apie tris pomirtines būsenas pagal švedo E. Swedenborgo mistinę patirtį ir kt. Visuose renginiuose Aldona Cimbolaitė deklamavo K. Bradūno, J. Degutytės ir kt. poetų eiles.

Pora kartų susitikome su Filosofijos ir sociologijos instituto moksliniu bendradarbiu Audriumi Beinoriumi, kuris atskleidė mediumizmo ir spiritizmo žalą žmogui bei dalijosi išpūdžiais iš gyvenimo Indijoje. Labai išpūdingi susitikimai su alpinistu Vladu Vitkausku. Minint Vincą Krėvę-Mickevičių, Literatūros muziejaus bendradarbiė Virginija Paplauskienė kalbėjo apie Rytų filosofiją kaip dvasios tvirtybės ištakas rašytojo kūryboje. Pažymint Vydūno 125 metų gimimo metines, Literatūros muziejaus bendradarbis V. Šatas skaitė paskaitų ciklą apie Vydūno knygas, eksponavo jas parodėlėje.

Aptardami šeimos ir gyvybės apsaugos problemas, ne kartą bendravome su gydytojų asociacijos „Už gyvybę“ nariais gydytoja B. Obelieniene, kun. V. Rudzinsku. B. Obelienienė nuolat pabrėždavo moters vaidmenį ir atsakomybę bei gyvybės išsaugojimą kaip sakralinę Vydūno filosofijos idėją. 1991 metais mūsų svečias buvo ir kunigas prof. A. Žygas, tvirtinęs, kad Lietuvą reikia mylėti labiau negu save, ką vėliau įrodė jo darbai, ypač – skirti jaunimui. Minint mūsų patriarchą Joną Basanavičių, apie jo gyvenimą ir kūrybą pasakojo D. Stukaitė, išpūdžių iš Vilniaus pateikė Birutė Federavičienė. O pasaką „Iš gyvenimo vėlių ir velnių“ skaitė Aldona Cimbolaitė. Sofijos Čiurlionienės gimimo 110-ųjų metinių minėjime svečiavosi ir kalbėjo anūkė Dalia Palukaitienė. Minint Juozo Urbšio 100 metų sukaktį, jautrų įžanginį žodį tarė Valentinas Markevičius, o gausiais atsiminimais dalijosi Marytė Urbšytė, Kazimiera Galaunienė, Levutė Benešiūnaitė.

Šviesios atminties kun. Ričardas Mikutavičius 1994 m. pristatė Vaižgantą „Gyva Vaižganto dvasia“ – apie savo jausmus gyvenant buvusiam Vaižganto bute. Šviesaus atminimo Leonas Brazdeikis pažvelgė į V. Mačernį žemiečio akimis. Aktorė L. Laucevičienė skaitė V. Mačernio poeziją.

1996 m. domėjomės dvasiniu gyvenimu Vakaruose. Išpūdžiais dalijosi daug keliavęs gyd. T. Stanikas bei jaunimo atstovai Indrė, Rūta, Jovita ir Marius. Buvo gražių išpūdžių iš įvairių dvasingumo židinių. Tačiau mūsų tautos dvasinis lobynas dar neišsemtas ir, anot Vydūno, „pasikvieskime iš svetur vien tat, kas gražu, teisu, malonu.“ (Darbymetis, 1921, Nr. 2.).

VDU dėstytoja Irma Maknevičienė nagrinėjo amerikiečių rašytojos J. Murdoch laisvės sampratą, kuri, laikantis Platono idėjų, apibrėžiama kaip „drausmingas savojo ego nugalėjimas“. A. Didžiokienė vydūniškąją laisvės koncepciją papildė paklusimu dieviškiems dėsniams. Kompozitorius Mečislovas Litvinskis improvizavo tema „Muzika kaip amžinosios harmonijos metafora“. Parapsichologų draugijos pirmininkas Jonas Dainauskas bandė atsakyti į klausimą „Ar bioinformatika yra mokslas?“ Kazio Šimonio 100-ųjų metinių proga Adelės ir Pauliaus Galaunių namuose vyko popietė „Ar grožis išgelbės pasaulį?“. Dalyvavo menotyrininkė Sigita Samuolienė. Išsivystė gyva diskusija, paremta asmeniniais išgyvenimais.

Turėjome svečių ir iš užsienio. 1995 m. susipažinome su svečiu iš Anglijos vienu judėjimo „Moralinis atsinaujinimas“ (Moral Re-Armament) vadovu Eriku Andrenu. Anglas Toni Blach su žmona pristatė Agni Jogos (Gyvosios Etikos) būrelių veiklą

bei demonstravo N. Rericho paveikslų skaidres. 1996 metais svečiavosi dailininkas iš Floridos, originalios mąstysenos žmogus Vladas Vaitekūnas. Jis pakvietė į savo darbų parodą Kauno apskrities bibliotekoje. Svečias iš Karaliaučiaus rašytojas Olegas Kaštanovas pristatė XVI–XIX a. prūsų poezijos antologiją „Svet ty moj edinstvennyj“, kurioje daug lietuvių širdžiai brangių posmų.

Žiūrėjome ir aptarėme R. Abukevičiaus režisuotą spektaklį „Žvaigždžių takai“ pagal Vydūno dramą. Mūsų renginiuose dalyvavo nemažai meninių kolektyvų. Tai miela Kairių šeima, folklorinis klubas „Liktužė“, berniukų choras „Varpelis“, kai kurios grupės bei Lilės Laucevičienės vadovaujama moksleivių teatrinė grupė. Ne kartą dalyvavo skaitovė Daina Kazlauskienė.

Įvyko labai malonus susitikimas su „Sniego gniūžtės“ dalyviais moksleiviais ir jų vadove dr. Ina Pilkauskiene, su jaunimo moralinio atsinaujinimo grupe, ne kartą – su gydytojų asociacijos „Už gyvybę“ nariais bei Sveikuolių klubu, kurio renginiuose bei talkose dalyvavome ir mes. Sekmadieninėje tautinėje mokykloje, minint Vydūno 130-ųjų metų sukaktį, Marytės Linikaitės rūpesčiu surengta Vydūno veikalų parodėlė, sulaukusi nemažo dėmesio. Šį jubiliejų iškilmingai pažymėjo Maironio lietuvių literatūros muziejus, surengęs parodą, taip pat ir 95-mečio paminėjimą, skirtą baltistui Viktorui Falkenhahnui – Vydūno mokiniui.

Praėjus dešimčiai draugijos veiklos metų, negalime džiaugtis kiekybiniais rodikliais. Dirba tik entuziastai-idealistai, nešdami Vydūno idėjas į savo aplinką. Jų nedaug. Reikia paminėti Aliną Didžiokienę, Marytę Linikaitę, Albiną Bučelį, kurie ypač nuoširdžiai padeda ligų ar kitų negandų atveju. Apgailėstaujame, kad nesugebėjome uždegti jaunimo. Daugumai jų Vydūnas „per sunkus“, jo kalbos stilius nelengvai prieinamas, tačiau džiaugiamės jų veikla kitose jaunimo organizacijose. Dvasinis gyvenimas reiškiasi įvairiomis formomis. Tikimės, kad Vydūno vardu pavadinta 35-oji vidurinė mokykla pratęs mūsų pradėtus darbus ir įneš gyvos dvasios, apie kurią taip svajojo Lietuvos filosofas ir dvasinis ideologas Stasys Šalkauskis.

Pasak Vydūno, „žmonės turi išmokti bendruosius reikalus aukščiau kelt už savuosius. Negalima tai pasiekti kokiomis pamokomis, bet gyvais patarimais. Žmonės turi kasdien numanyti, kad jų pačių gerovė pasitaiso tuo, kad gerėja bendroji gyvata... Tikrai aukšta dorovė yra tvirtos žmogaus valios ir galios versmė.“ (Darbymetis, 1924, Nr. 8, p. 20–37).

Robertas Kėrikas, Sigutė Augutienė

VYDŪNO KLUBAS KLAIPĖDOJE

Vienas pirmųjų tautinio atgimimo židinių Klaipėdoje buvo 1988 metų vasario 27 dieną įsikūręs Vydūno klubas. Sovietmečiu mąstytojas Vydūnas buvo žinomas tik saujelei inteligentų, o prieš karą jo išleistos knygos saugomos specfonduose. Ir tik Gorbačiovo „perestroikos“ laikais imta plačiau prisiminti tautos išminčių. Daugumą klaipėdiečių, atėjusių į klubo steigiamąjį susirinkimą, traukė šio Mažosios Lietuvos kultūros veikėjo dvasingumas. Steigiamajame susirinkime dalyvavo 18 žmonių. Buvo išrinkta klubo valdyba: pirmininkas – Šarūnas Reikalas, metraštininkas – doc. Jurgis Mališauskas, išdininkas – Ramūnas Povilanskas. Nutarta klubo susirinkimus daryti kiekvieno mėnesio 22-ąją – Vydūno gimimo dieną. Ši tradicija Vydūno klube išsilaikė 20 metų. Tai buvo pirmasis Vydūno klubas Lietuvoje.

Klube buvo įsteigtos 4 sekcijos ir išrinkti jų vadovai: 1. Vydūno gyvenimo ir jo kultūrinio palikimo (Šarūnas Reikalas); 2. Mažosios Lietuvos nacionalinių santykių (Dionizas Varkalys); 3. Mažosios Lietuvos ir Prūsijos istorijos (Ramūnas Povilanskas); 4. Mažosios Lietuvos ekologijos (Eugenijus Gentvilas). Klubo nariai buvo susirūpinę apleistais Mažosios Lietuvos kultūros paminklais, ekologija. Buvo rengiamos išvykos į Klaipėdos ir Šilutės rajonus, siekiant susipažinti su senųjų kapinių ir bažnyčių būkle. Kapinių ir bažnyčių saugojimo klausimais kalbėta su apylinkių, ūkių vadovais, mokyklų direktoriais. Vydūniečiai ne kartą dalyvavo talkose, tvarkydami apleistas Klaipėdos krašto kapines. Taip pat buvo siunčiami raštai Kaliningrado srities Kultūros fondui bei Kultūros valdybai dėl reikšmingų lietuvių kultūrai istorinių paminklų išsaugojimo. Šiais klausimais itin domėjosi klubo narys Jurgis Mališauskas. Jo iniciatyva buvo sustabdytas piliakalnių

Semboje griovimas. Klubo narys kraštotyrininkas Kazys Budginas surado Vydūno arfą Taline ir su draugais ją parvežė į Kintus. Už šį žygį jis buvo išrinktas Vydūno klubo garbės nariu.

Klubo nariai parengė ir išklusė nemažai pranešimų istorijos, etnografijos, mitologijos, ekologijos, Vydūno kūrybos temomis. Iš jų labiausiai įsimintini buvo svečio iš Latvijos Pangos „Lielvārde juostos“, Ramūno Povilansko „Mažosios Lietuvos istorinės būties klausimas“, Šarūno Reikalo „Vydūno laišakai skautams“ ir kt.

Vydūno klubas buvo pirmoji organizacija Klaipėdoje, parėmusi vėliau (1988 06 22) įsikūrusį Sąjūdį. Tarp pirmųjų klubo narių buvo žinomi Klaipėdos žmonės, politikai. Iki Nepriklausomybės paskelbimo Vydūno klubas buvo populiarus kaip organizacija, jungusi įvairius dvasinės rezistencijos sluoksnius. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, klubo jungiamoji funkcija prarado aktualumą. Kultūros paminklų ir gamtos apsaugą perėmė valstybės institucijos. Dauguma narių paliko klubą, pasirinkdami kitas veiklos formas. Klubo visuomeninė veikla sustojo.

Klube liko žmonės, giliau besidomintys filosofija, religijotyra, Mažosios Lietuvos

Grupė Klaipėdos Vydūno klubo narių: Kazimieras Sipas, Ilona Dargytė, Ignas Skripkus, Robertas Kerikas, Vaclovas Rimkus, Rima Paljanskaitė apie 2000

baltiškuoju palikimu. Buvo susirūpinta, kaip toliau vystyti Vydūno klubo veiklą. Po ilgų apmąstymų gimė „Vydūno klubo manifestas“. Vydūno klubas – dvasinės praktikos siekiančių žmonių bendrija. Kiekvienas klubo narys, nežiūrint jo konfesijos, išpažįsta Aukščiausios Dievybės buvimą ir ieško autentiškiausio ėjimo į minėtą tikslą... Tikrieji klubo nariai dalijosi savo dvasinių ieškojimų patirtimi, tarpusavyje siekdami abipusės naudos – religinio sąmoningumo augimo. Viena iš esminių klubo tyrimų sričių – Mažoji Lietuva.

1992 m. sausio 15 d. susirinkę klubo nariai nutarė atgaivinti klubo veiklą, o klubo valdybos pirmininku paskirti Robertą Kėriką. Klubas atnaujino visuomeninę veiklą viešomis paskaitomis. Klubo nariai aktyviai dalyvavo Vydūno gimimo 125-ųjų metinių renginiuose, skaitė pranešimus vydūnistikos tematika. Minėjime, kuris įvyko Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, klubo nariai skaitė pranešimus: Gintautė Plačaitė – „Vydūno poezija“, Ilona Janutytė – „Dvasinio tobulėjimo samprata Vydūno kūryboje“, Robertas Kėrikas – „Vydūnas ir mūsų šaknys“. Buvo rengiami susitikimai su rytietiškos pakraipos religinių bendruomenių atstovais ir žmonėmis, buvusiais Indijoje.

1993 metų kovo mėn., minint Vydūno gimimo 125-ąsias metines, Klaipėdos universitete surengta Lietuvos kultūros fondo išvažiuojamoji sesija, vadovaujama Kultūros fondo direktoriaus Jurgio Dvariono. Svarstyta, kaip įkurti Klaipėdoje Vydūno centrą. Deja, nieko konkretaus nutarta nebuvo. Galutinė išvada nuskambėjo maždaug taip: „Jeigu bus žmonių, besidominčių Vydūnu, bus ir Vydūno centras“. Galima teigti, kad šiuo centru ilgus metus buvo Vydūno klubas. Svarbiausia tai, kad Vydūno idėjos rado savo sekėjų.

1996 metų gruodžio 6 dieną Klaipėdos Vydūno klubas buvo įregistruotas kaip visuomeninė organizacija su savo įstatais ir simbolika. Klubo aktyvas nuolat ieškojo naujų veiklos formų, skleisdamas Vydūno idėjas visuomenėje. Buvo išklaudyta daug paskaitų, surengta vakaronių, susitikimų. Įsimintiniausias šio laikotarpio Vydūno klube skaitytos paskaitos: Klaipėdos universiteto docento dr. Marijaus Jonaičio – „Vydūnas ir amžinasis moteriškumas“, Klaipėdos universiteto dėstytojos Jolitos Kraniauskaitės – „Vydūno meilės teorija“ (pranešimas publikuotas 2000 m. „Baltijos“ almanache), KU doc. Jurgio Mališausko – „Pietiniai prūsai“, KU doc. Aleksandro Žalio – „Vydūno grožinės kūrybos savitumas“, istoriko Dainiaus Elerto – „Ugnis ir aukojimas baltų pasaulėžiūroje“.

Antrąjį savo veiklos dešimtmetį Klaipėdos Vydūno klubas pradėjo surengdamas mokslinę konferenciją „Vydūnui – 130“, skirtą mąstytojo 130-ajam gimtadieniui. Konferencija, remiama miesto savivaldybės, įvyko 1998 m. kovo 28 d. I. Simonaitytės bibliotekoje. Joje pranešimus skaitė 9 pranešėjai. Įdomiausi buvo šie: „Vydūnas – savęs ir Dievo pažinimo mokytojas“ (klubo narė Rima Palijanskaitė), „Vydūno modernumas ir santykis su archaika“ (Regimantas Tamošaitis), „Vydūno dramaturgija XX a. pirmosios pusės Vakarų dramaturgijos kontekste“ (Aušra Martišiūtė) ir kt. Mažosios istorijos muziejuje atidaryta Roberto Kėriko fotoparoda „Po Vydūno ženklų“, skirta Vydūno draugijos 10-mečiui.

1998–1999 metais Klaipėdos miesto savivaldybės bibliotekoje klubo narė Rima Palijanskaitė organizavo šeštadieninius pokalbius „Padėk pats sau“. Šiuose renginiuose buvo siekiama propaguoti vydūniškąją filosofiją, atkreipti dėmesį į dvasinius bei psichologinius sveikatingumo aspektus ir asmenybės sąmoningumo, saviugdos reikšmę gyvenimo kokybei; kartu buvo kviečiama prisiminti pačią paprasčiausią dvasinės terapijos formą – lietuvių liaudies dainas. Organizuojamuose renginiuose ne kartą lankėsi Dalios

Kiseliūnaitės vadovaujama „Vorusnėlė“ bei Indrės Dirgėlienės vadovaujamas studentų ansamblis, kviesdamas susirinkusius dainuoti ne tik lietuvių liaudies, bet ir paties Vydūno sukurtas dainas. Gausiai susirinkusiems šeštadienio popietėmis paskaitas skaitė gydytojas psichoterapeutas Tomas Stanikas, Psichosomatinio centro Klaipėdoje gydytoja psichiatrė-psichoterapeutė Jolanta Baliūnienė, gydytojas Romualdas Jurgutis, dr. Vacys Bagdonavičius ir kt. Nepamirštas susitikimas su religijotyrintinku Gintaru Beresnevičiumi – pokalbis apie religiją, organizuotas Klaipėdos menininkų namuose.

2003–2005 metais klaipėdiškiams Vydūno klubas suorganizavo daug įdomių paskaitų: „Vydūniškoji sveikatos samprata“ (Dainius Kepenis), „Vydūno idėjos šiuolaikinėje visuomenėje“ ir „Vydūniškoji gyvenimo filosofija“ (Aleksandras Žarskus), „Vydūnas ir Vedų kultūra (Kristina Gulbinienė), „Psichinė sveikata Vydūno požiūriu“ (Tomas Stanikas), „Vydūnas ir Klaipėda“ (Bernardas Aleknavičius), „Tautiškas ir globališkas Vydūno kūryboje“ (doc. Petras Bielskis). Klubo narys Norbertas Stankevičius sukūrė dokumentinį filmą „Tilžė – Vydūno miestas“, kurio premjera įvyko 2004 m. sausio 23 d. Klaipėdos menininkų namuose, o 2005 m. buvo pristatyta klubo naro dr. Jurgio Mališausko išleista knyga „Vėjas iš aistmarių“, už kurią autoriui buvo įteikta I. Simonaitytės vardo premija.

Daugiau nei penkmetį nutrūkusi klubo veikla atsinaujino 2012 m. Atsikūręs Vydūno klubas vienija besidominčius Vydūno kūrybiniu palikimu. Klubo nariai renkasi kartą per mėnesį, nagrinėja Vydūno kūrybą ir jo gyvenimo faktus, dainuoja lietuvių liaudies dainas. Klubas aktyviai dalyvauja Vydūnui skirtuose renginiuose ir pats juos organizuoja. Paminėtina klubo ir Klaipėdos Stasio Šimkaus konservatorijos suorganizuota popietė „Vydūnui – 145“, įvykusi 2013 m. Vydūnui skirtame renginyje apie jo gyvenimą bei kūrybą papasakojo S. Augutienė, o su Vydūno muzikiniu palikimu supažindino prof. Daiva Kšanienė, Klaipėdos S. Šimkaus konservatorijos mokinių choras atliko Vydūno ir kitų Lietuvos kompozitorių kūrinius. Klubo pirmininkė, kaip Vydūno draugijos atstovė, nuo 2013 m. yra VšĮ „Mažosios Lietuvos kultūra“, šiuo metu inicijuojančios Vydūno paminklo statybą Klaipėdoje, narė.

Stasys Dragūnas

ŠIAULIŲ MIESTO VYDŪNO IR AJURVEDOS KLUBO VEIKLA

1993 metais Šiaulių kino teatre „Laikas“ buvo rodomas Putilovo sukurtas filmas apie Vydūną. Šį renginį organizavo pats filmo autorius ir Vydūno draugijos pirmininkas Vacys Bagdonavičius. Filmą žiūrėjo Šiaulių Rericho draugijos nariai ir jos vadovė Marija Jurgelevičienė. Po peržiūros V. Bagdonavičius kreipėsi į visus žiūrovus ir pasakė, jog būtų gerai, kad Šiauliuose atsirastų Vydūno klubas. Po kurio laiko vadovė pasiūlė, kad tą galėčiau padaryti aš, Stasys Dragūnas, besidomintis Vydūnu Rericho draugijoje.

Taip 1994 m. lapkričio 27 d. Šiaulių mieste buvo įkurtas Vydūno ir Ajurvedos klubas, o 1995 m. sausio 23 d. įregistruotas Šiaulių miesto Valdyboje protokolu Nr. 38. Kodėl atsirado žodis Ajurveda? Todėl, kad Ajurvedos medicina, mano įsitikinimu, yra pati seniausia Rytų medicinos kryptis, iš kurios išminties turbūt sėmėsi ir pats Vydūnas. Iš pradžių klubo narių buvo penkiolika, vėliau 20, dar po kelių metų klubo gretas papildė Trečiojo amžiaus universiteto iš kitų klubų nariai. Visi klubo nariai užpildydavo nario anketą, kurioje pažymėdavo savo domėjimosi sritis ir sveikatos įvertinimą. Iš pradžių rinkdavomės kartą per savaitę, vėliau dukart per mėnesį.

2000 m. sausio 11 d. Šiaulių mieste Vydūno ir Ajurvedos klubo pirmininko S. Dragūno iniciatyva 19 miesto organizacijų susibūrė į bendrą junginį ir pasivadino „Sveikos gyven-senos mokykla“. Į mokyklos veiklą įsitraukė aštuonios visuomeninės, penkios valstybinės, dvi privačios, trys neformalūs judėjimai ir viena tarptautinė organizacija. Susibūrę Vydūno ir Ajurvedos klubo ir kitų organizacijų vadovai bei atstovai diskutavo įvairiais sveikatingumo klausimais. Visų organizacijų tikslas buvo vienas – šviesti visuomenę sveikos gyven-senos klausimais. Kiekvienas vadovas eilės tvarka supažindindavo visuomenę su savo organizacijos veikla. Mokykla veikė nepilnus metus.

2000 m. lapkričio 14 d. buvo įsteigta sveikatos studija „Saulė“ prie Šiaulių miesto Vydūno ir Ajurvedos klubo. Į šią veiklą įsijungė Vydūno ir Ajurvedos klubas, Trečiojo amžiaus universiteto jau diplomuotų senjorų grupė, neformalaus judėjimo klubo „Saulė“ vadovė ir dalis jos narių, klubo „Pasveik pats“ vadovė ir dalis jos narių, miesto visuomenės dalyviai. Sveikos gyven-senos mokyklos persiorientavimui į sveikatos studiją „Saulė“ pritarė Šiaulių miesto savivaldybės Bendruomenės sveikatos taryba, Šiaulių miesto Sveikatos, ekologijos

ir socialinių reikalų komitetas, Kūno kultūros centras ir miesto projekto Šiauliai – sveikas miestas koordinadorius. Sveikatos studijos „Saulė“ tikslas buvo siekti, kad šis miesto projektas būtų įgyvendintas, o klubas prisidėtų švietėjiška veikla, propaguojant sveiką gyvenimą ir skatinant gyventojus rūpintis savo sveikatos būkle, palaikant glaudžius ryšius su gydytojais, taip pat studijuojant netradicinės medicinos kryptis, mokantis pažinti save, bendravimo meno paslaptis ir tobulėti.

2006 metais įgyvendintas projektas „Gyvenimo pažinimo centras“ (projekto vadovas S. Dragūnas). Buvo surengta 13 paskaitų sveikatos stiprinimo ir sveikos gyvensenos tema. Keletą metų kiekvieną spalio mėnesį Vydūno ir Ajurvedos klubas dalyvaudavo mieste organizuojamuose sveikatinimo renginiuose, paskaitos buvo skaitomos Kūno kultūros centre (Vytauto g. 145). Organizatoriai – Vydūno ir Ajurvedos klubas ir Kūno kultūros centras. Šiaulių Bendruomenės sveikatos taryba išleisdavo lankstinukus su informacija apie renginius ir tai skelbdavo miesto spaudoje.

2001 m. spalio mėn. buvo skaitomos paskaitos apie netradicinę mediciną ir ligų atsiradimo priežastis bei būdus jų išvengti, apie Vydūno sveikos gyvensenos ir skaidrios būties pagrindus, apie bendravimo meną, taip pat buvo pristatytos S. Dragūno knygos „Energetinės galios stebuklas“ ir „Astrologinio žvilgsnio paslaptys“.

2005 m. vyko paskaitų visuomenei ciklo paskaitos Ajurvedos tematika. 2006 m. paskaitų temos – apie ligų profilaktiką, apie savęs pažinimą ir tobulėjimą, apie stresą bei gyvenimo džiaugsmą, apie kvėpavimo meną ir kt.

Šiaulių mieste susikūrus Nevyrtaisybinių visuomeninių organizacijų konfederacijai

Stasio Dragūno knygos „Matymo stebuklas“ pristatymas Šiaulių Vydūno ir ajurvedos klube 1999 06 25.

(ŠNVOK), Vydūno ir Ajurvedos klubas tapo jos nariu. Mieste buvo apie 400 visuomeninių organizacijų, o ŠNVOK sąraše 2005 metais jau buvo 74 nariai. Tik ŠNVOK nariai galėjo teikti projektus, kuriuos rėmė miesto savivaldybė. Vydūno ir Ajurvedos klubas keletą metų sėkmingai dalyvavo šioje konfederacijoje. Bet konfederacijai nutarus rinkti narystės mokesį, Vydūno ir Ajurvedos klubas nuo 2007 m. nebegalėjo priklausyti šiam junginiui. Siekiant sustiprinti bendrą darbą miesto visuomenei sveikatos stiprinimo srityje, Vydūno ir Ajurvedos klubo pirmininko iniciatyva buvo suorganizuotas ir 2005 m. lapkričio mėn. pasirašytas Nevyriausybinių visuomeninių organizacijų, dirbančių sveikatos stiprinimo srityje, bendradarbiavimo protokolas. Susitikime dalyvavo ir parašais šį protokolą patvirtino Vydūno ir Ajurvedos klubo pirmininkas Stasys Dragūnas, Trečiojo amžiaus universiteto (TAU) steigėja gyd. Birutė Marija Paplauskienė, Sveikos gyvensenos grupės prie Bendruomenės sveikatos tarybos vadovė, Šiaulių universiteto docentė dr. Laimutė Bobrova, Šiaulių „Šviesuolių“ klubo prezidentė Irena Alzbutienė, Sporto veteranų klubo vadovas Stasys Kaniušas, Šiaulių sporto sąjungos „Žalgiris“ vadovas Vincas Baškys.

Šiaulių miesto klubo „Šviesuoliai“ prezidentė Irena Alzbutienė 2007 metais suorganizavo didžiulį renginį, skirtą artėjančio 150-ojo Vydūno gimtadienio proga. Tai buvo puikus renginys, kurį rėmė miesto savivaldybė. Šiame renginyje dalyvavo Vydūno draugijos pirmininkas V. Bagdonavičius su delegacija iš Vilniaus, Sveikuolių sąjungos prezidentas Dainius Kepenis, sveikos gyvensenos klubai iš kitų miestų ir daug šiauliečių. Renginyje dalyvavo ir kalbėjo Vydūno krikštaduktė Gražbylė Venclauskaitė. Šiuos renginius Šiauliuose ketinta organizuoti kasmet iki 2018-ųjų metų. Deja, dėl atsiradusių finansinių sunkumų šių renginių tradicija nutrūko.

Apibendrinant galima tarti, kad Šiaulių Vydūno ir Ajurvedos klubas 1994–2008 metais vystė savo veiklą, vadovaudamasis patvirtintais įstatais, kurių svarbiausias tikslas buvo sveikatos stiprinimas ir netradicinės medicinos krypčių, o ypač Ajurvedos studijavimas ir propagavimas visuomenei.

Vydūno ir Ajurvedos klubo pirmininkas S. Dragūnas kasmet dalyvauja Klaipėdos universiteto rengiamose mokslinėse-praktinėse konferencijose, minint Vydūno gimtadienius. Klubo nariai dalyvauja kasmet organizuojamose stovyklose Bitėnuose ir yra daug prisidėję prie kapinaičių tvarkymo ir tvoros statymo darbų.

2013 m. spalio

PANEVĖŽIO VYDŪNO KLUBAS

Klubas įsikūrė 1987 m. gegužės mėn. Steigiamajame klubo susirinkime dalyvavo ir savo pasiūlymus pateikė filosofas Romualdas Ozolas. Klubui nuo pat jo įsteigimo vadovavo Bonifacas Ruželė – buvęs pedagogas, bibliofilas, aistringai pamėgęs filosofiją. Per dvejus metus klubas surengė 17 įvairių renginių. Tai susitikimai su žinomais filosofais J. Minkevičiumi, A. Šliogeriu, R. Grigu, B. Genzeliu, V. Bagdonavičiumi, A. Juozaičiu ir, suprantama, su klubo nariu ir panevėžiečių pamiltu R. Ozolu. Buvo aptartos šešios knygos: A. Šliogerio „Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas“ bei „Daiktas ir menas“, V. Bagdonavičiaus „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“, R. Ozolo „Pasakojimai apie filosofus ir filosofiją“ ir kt. Du arba tris renginius per metus klubas surengdavo visuomenei. Jie turėjo didelį pasisekimą: renginiai buvo gausiai lankomi, salės būdavo perpildytos. Kiti renginiai būdavo uždari, juose dalyvaudavo tik klubo nariai.

Klubas, vadindamasis didžiojo lietuvių mąstytojo ir žymaus visuomenės veikėjo vardu, išipareigojo bent vieną renginį per metus skirti Vydūnui. 1987 m. rugpjūčio mėnesį Vacys

Panevėžio klubo patriarchas Bonifacas Ruželė.

Panevėžio Vydūno klubo nariai prie savo būstinės.

Bagdonavičius papasakojo apie Vydūno gyvenimą, kūrybą ir jo vaidmenį dvasiniame tautos gyvenime. Pažymint Vydūno gimimo 120-ąsias metines, 1988 m. kovo 26 d. buvo organizuotas didelis renginys su menine dalimi, paroda. Šio renginio metu pranešimą perskaitė dr. V. Bagdonavičius.

Klubas kaupia medžiagą apie Vydūną ir jį pažinojusių žmonių prisiminimus. Klubo narys Laimutis Pšitulskis nutapė Vydūno portretą, kuris ir šiuo metu puošia klubo būstinę. Po pakilios veiklos Sąjūdžio ir pirmaisiais atkurtos nepriklausomybės metais, klubo veikla kurį laiką buvo prigesusi, tačiau apie 2000-uosius metus, susiformavus pastoviam narių branduoliui (apie 15 žmonių), klubas pradėjo veikti sistemingai, pagal kiekvienais metais sudaromą darbo planą, rinkdamasis kartą per mėnesį G. Petkevičaitės-Bitės namuose (Šv. Zitos g.) Panevėžyje. 2006 metais klubas buvo oficialiai įregistruotas Juridinių asmenų registre su sąskaita banke. Pagal įstatus klubas yra asocijuotasis Lietuvos Vydūno draugijos narys. Įregistravus klubą, jo vadovu tapo ir iki šiol jam vadovauja Zenius Jonas Jurgelaitis. Pagrindinės klubo veiklos kryptys – Vydūno filosofinio, literatūrinio bei kultūrinio palikimo studijavimas, jo reikšmės nūdienai aptarimas, taip pat gilinimasis į filosofinį, kultūrinį,

istorinį tautos palikimą, skaitytų leidinių šiomis temomis aptarimas, dalyvavimas kasmetinėse Vydūno draugijos stovyklose Bitėnuose.

Didžiausias įnašas į sėkmingą klubo veiklą nuo klubo įsikūrimo iki šiol yra klubo patriarcho Bonifaco Ruželės. Jis – ir aktyviausias nagrinėjamų temų teikėjas, ir produktyviausias jų ruošėjas, ir solidžiausias iškilusių diskusijų išrišėjas, ir pagaliau stropiausias klubo veiklos metraštininkas. Pranešimai, kuriuos ruošia B. Ruželė – o jų jis parengia daugiausia – visada pasižymi giliu nagrinėjamo klausimo išmanymu, išsamiu jo išdėstymu ir aktualia sąsaja su nūdiena. Aktyviai klubo veikloje dalyvauja ir visai moteriškajai jo grandžiai vadovauja Zinaida Janulionienė, visada aktyvūs ir produktyvūs yra Audrius Daukša ir Laimutis Vasilevičius, o savo eilėmis nuotaiką neretai pragiedrina poetas Petras Čiplys. Kita vertus, turbūt nėra nė vieno klubo nario, kuris nebūtų parengęs pranešimo jį dominančia tematika arba nebūtų aktyviai dalyvavęs diskusijose.

Klubo veikla nėra uždara. Keletą dienų prieš renginį apie svarstomą temą, vietą ir laiką yra paskelbiama miesto laikraščiuose, kviečiant pokalbiuose dalyvauti visus, kuriuos sudomino nagrinėjami klausimai. Dažnai sulaukiame tegu ir negausiai susirenkančių plačiosios visuomenės narių dėmesio. Didžiausio visuomenės dėmesio sulaukta nagrinėjant J. Girniaus veikalą „Žmogus be dievo“, Arvydo Juozaičio knygą „Karalių miestas be karalių“ (dalyvaujant autoriui), akademiko Z. Zinkevičiaus knygą „Lietuvių tautos kilmė“ (dalyvaujant autoriui). Didelio visuomenės dėmesio sulaukė renginys tema „Baltų aukso amžius, Protvos galindų baltai“, kurią paruošė klubo narys Laimutis Vasilevičius. Taip pat paminėtini renginiai Panevėžyje viešint Vydūno draugijos pirmininkui Vaciu Bagdonavičiui, poetui Donaldui Kajokui (Panevėžio raj. Ustronės knygnešių muziejuje), pristatant naujas Vydūno knygas ir leidinius, susijusius su Vydūnu.

Kasmet rengiame ekskursijas į žymias tautinio paveldo vietas – aplankėme J. Basanavičiaus ir G. Petkevičaitės-Bitės gimtinę, senuosius Žemaitijos kultūros židinius.

AKADEMINIO SKAUTŲ SAJŪDŽIO VYDŪNO JAUNIMO FONDAS ČIKAGOJE

Vacys Bagdonavičius

JIS BUVO LIETUVOS AŽUOLAS, LIKIMO PERSODINTAS
Vytautą Mikūną (1922–2007) prisimenant

1968 m. vasarą Vilniaus universiteto bibliotekos specfonde kvapą užgniaužęs skaičiau Čikagoje leidžiamo žurnalo „Mūsų Vytis“ tų metų ketvirtąjį numerį. Jis buvo skirtas Vydūno šimtosioms gimimo metinėms. Ką tik buvau pradėjęs rinkti medžiagą disertacijai apie Vydūną, ir tai, ką čia radau, buvo tikras lobis. Pamačiau keliolika mums neprieinamų nuotraukų, paties Vydūno pasakojimą apie dramatišką bėglio kelionę Vokietijos gilumon baigiantis karui, įdomius Jono Dainausko, Jono Kubiliaus straipsnius, Erdmono Simonaičio bei Igno Končiaus atsiminimus apie pažintį su Vydūnu. Radau ir Vytauto Mikūno straipsnį apie Vydūno šalpos fondą. Prie straipsnio buvo pridėta 1952 m. gegužės 5 d. rašyto Vydūno sutikimo fondą pavadinti jo vardu faksimilė bei Lietuvių akademinio skautų sąjūdžio Vydūno fondo valdybos narių 1968 m. nuotrauka. Jos centre – simpatiškas, jaunai atrodantis fondo valdybos pirmininkas Vytautas Mikūnas.

Toks buvo mano pirmasis, neakivaizdinis, susitikimas su vienu iš ryškiausių skautijos išėivijoje, pagrindiniu Vydūno fondo veikėju Vytautu Mikūnu. Tas pats žurnalo numeris padėjo užmegzti ir tiesioginį ryšį su šiuo Vydūno idealų puoselėtoju tolimoje Amerikos žemėje. Čia buvo paskelbta ir informacija apie Vydūno minėjimus išėivijoje ir Lietuvoje. Toje informacijoje buvo ir žinutė, kad Broniaus Kviklio archyve Čikagoje yra medžiagos apie Vydūną ir kad toji medžiaga kaupiama ir toliau, kad galima ją siūlyti nurodytu adresu. Tuo adresu tuojau pat parašiau ir neilgai trukus gavau atsakymą su pirmomis Vydūno straipsnių kopijomis. Vėliau tokių siuntų ne tik su publikacijų, bet ir Vydūno laiškų kopijomis gavau dar keletą. B. Kviklys pažymėjo, kad jo vydūniana nėra itin gausi ir patarė kreiptis į

ypač daug vydūnianos sukaupusį Vytautą Mikūną. Nurodė ir jo adresą. Nedelsdamas tuo adresu parašiau ir gana greitai gavau šiltą atsakymą, kuriame pasidžiaugta Lietuvoje pradėtu Vydūno gyvenimo ir kūrybos tyrimu ir pažadėta tą tyrimą visokeriopai remti. Tame laiške buvo įdėta ir pora išėivijoje skelbtų Vydūno straipsnių kopijų. Ir taip pradėjo iš Čikagos plaukti banderolės su Vydūno nuotraukomis, rankraščių ir publikacijų kopijomis. Toji medžiaga anais laikais buvo ypatingos vertės ir nepaprastai pravertė mano vydūnistikos tyrimuose, kurių rezultatai buvo paskelbti daugelyje straipsnių ir knygų. Dalis tos medžiagos kartu su B. Kviklio atsiųstais Vydūno neskelbtų darbų tekstais pateko į Vydūno „Raštų“ ketvirtąjį tomą. Prisimenu, iš pradžių už kiekvieną siuntą rašydavau padėkos laiškus, tačiau Vytautas išpėjo, jog to daryti nedera. Pabrėžė, jog pasitarnauti Vydūno įamžinimui, jo dvasinio paveldo sklaida yra bendras ir šventas visų tą galinčių daryti reikalas ir kad jis esąs laimingas, jog jo sukauptoji medžiaga šiam reikalui gali pasitarnauti.

Vytautas P. Mikūnas ir dr. Vacys Bagdonavičius Vilniuje 1992 m. / Zacharijaus Putilovo nuotrauka

Vėliau susiradęs keletą kitų „Mūsų Vyčio“ numerių sužinojau, kad Vytautas Mikūnas yra šio žurnalo redaktorius, kad didele dalimi ant jo pečių laikosi gana įtempta minėtojo Vydūno fondo veikla. Tasai fondas buvo įsteigtas tam, kad teiktų paskolas išėivijos lietuvių studentams. Jas gavo Vokietijoje, Lietuvoje, Airijoje, Argentinoje, Havajuose, Meksikoje, Turkijoje, Šveicarijoje, Kanadoje studijuojantys lietuviai. Nuo savo veiklos pradžios fondas yra suteikęs kelis šimtus paskolų ir lituanistinių stipendijų, kurių bendra suma viršija milijoną JAV dolerių. Paskolos duodamos studijoms, kurias baigus pinigus reikia grąžinti. Lituanistinių stipendijų gavėjai paskolų grąžinti neprivalo. Dalis fondo sukauptų lėšų skiriama knygų leidimui, jaunimo organizacijoms remti, lituanistiniam švietimui. Fondas yra išleidęs (ar parėmęs leidybą) knygų lietuvių, anglų ir vokiečių kalbomis. Reikšmingiausios iš jų: J. Jakšto „Nepriklausomos Lietuvos istorija“, A. Merkelio „Didysis varpininkas Vincas Kudirka“, E. Gudavičiaus „Lietuvos istorija“ (pirmas tomas), istorinis, iliustracinis ir topografinis Lietuvos žemėlapiai. Vydūno fondas – vienintelis iš veikiančių fondų, kurio apyvarta neturi lygių: paskolomis pasinaudoję ir studijas baigę studentai jas grąžina fondui, o šis vėl jas panaudoja naujoms paskoloms teikti. Taip kiekvienas doleris išmokamas kelis kartus. Kai kurie paskolų gavėjai vėliau ir patys aukoja fondui. Pagrindinės fondo pajamos gaunamos iš kalėdinių atvirukų leidimo ir platinimo. Jie platinami JAV, Kanadoje, Australijoje, o dabar – ir Lietuvoje. Yra nemažai aukotojų, kai kurie paaukėjo stambesnes pinigų sumas. Vydūno vardu fondas pasivadino mąstytojui su tuo sutikus. Šį vardą fondas garbingai pateisino, nemaža dėmesio skirdamas Vydūnui įamžinti, jo idėjoms skleisti bei raštams leisti. Kol mąstytojo palaikai ilsėjosi Detmolde, fondas apmokėdavo kapo priežiūrą, vėliau finansiškai prisidėjo prie palaikų pervežimo į Lietuvą. Fondo rūpesčiu ir lėšomis išleisti šie Vydūno veikalai: antrasis „Probočių šešėlių“ leidimas (1954 m.), „Vydūno laišakai skautams“ (1978 m.), antrasis vokiškojo veikalo „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ leidimas (1982 m.), „Mano Tėvynė“ (Čikaga, 1993 m.; Kaunas, 1999 m.), Beje, šias ir anksčiau minėtas fondo leistas knygas redagavo, o kai kurias ir sudarė Vytautas Mikūnas. Fondas taip pat rėmė V. Bagdonavičiaus knygos „Sugrįžti prie Vydūno“ (2001) leidybą. Vydūnui daug dėmesio buvo skiriama ir „Mūsų Vytuje“. Fondas rengia Vydūno minėjimus, organizuoja jam skirtas parodas, o Lietuvių kultūros centre Čikagoje įrengė nuolatinę mąstytojui skirtą ekspoziciją. Tarp kasmetinių fondo premijų laureatų – du iš Lietuvos. Penkioliktąją premija 1991 m. pagerbtas Vy-

tautas Landsbergis, šešioliktąja – šių eilučių autorius. 2002 m. premija paskirta pačiam ilgamečiam šio fondo valdybos pirmininkui Vytautui Mikūnui.

Išvardyti svarbesnieji Vydūno fondo veiklos momentai toli gražu neatspindi viso tos veiklos masto ir į ją įdėtos didžiulės energijos. Neatspindi ir didžiulės tos veiklos reikšmės, išlaikant lietuviškumą išivijoje. Juk fondo šelptas mokslus išėjęs jaunimas likdavo lietuviškosios bendruomenės dalimi, pats daugiau ar mažiau prisidėdavo prie tautiečių veiklos, lietuviškumo dvasią perteikdavo jaunesnėms už save kartoms. Neperdedant galima pasakyti, jog didžiausioji tos fondo veiklos našta teko būtent Vytautui Mikūnui. Dar daugiau – beveik visas fondo gyvavimas nuo pat pirmos dienos daugiau kaip 50 metų susijęs su šiuo kukliu, ramiu, bet lietuviškos puoselėjimui ypač atsivavusiu žmogumi, duoną kasdieninę iki pensijos pelnysiu sąžiningu inžinieriaus darbu. 1952–1953 m. jaunas inžinierius – ką tik įkurto fondo valdybos reikalų vedėjas, o nuo 1966 iki 2002 m., taigi, trisdešimt penkerius metus – valdybos pirmininkas. Fondas buvo tapęs neatskiriamu ir bene pačia svarbiausia jo gyvenimo dalimi. Net ir paskutiniai penkeri to gyvenimo metai, pažymėti grumtynėmis su sunkia liga, buvo neįsivaizduojami be rūpesčių fondo reikalais. Vytautas Mikūnas ne tik nuderbo liūto dalį organizacinių fondo darbų, bet ir, pasitelkęs visus savo ekonomisto sugebėjimus, sukūrė ir tobulino finansinį lėšų kaupimo mechanizmą ir daugkartinio panaudojimo, pasakytume, investavimo sistemą. To investavimo pelnas – ne piniginis, o dvasinis – išivijoje puoselėjama lietuviškumą. Talentingo verslininko sugebėjimai buvo ištaisai nukreipti dvasinių vertybių puoselėjimui. Vydūno dvasia čia turbūt ir įkvėpė, ir padėjo.

Daug pastangų Vytautas Mikūnas įdėjo, kad šiandieninės Lietuvos universitetuose būtų įsteigtos S. Čiurlionienės, V. Zaunienės, I. Končiaus, S. Kolupailos ir B. Kviklio (jie buvo Akademinio skautų sąjūdžio Garbės nariai) premijos. Jas gavo daugiau kaip 20 laureatų. Taigi, V. Mikūno iniciatyva imta palaikyti ir skatinti kūrybiškai besireiškiantį ne tik išivijos, bet ir Lietuvos jaunimą, siekiant, kad šis savo sugebėjimus skirtų atsigauančiai Tėvynei.

Pradėjęs studijas Vilniaus universitete (o tai buvo 1942–1943 m.), V. Mikūnas jautė šiam universitetui didelę pagarbą, kurią išreiškė jo bibliotekos fondus papildydamas daugeliu jo paties dovanotų vertingų knygų. Sovietmečiu tai darė tyliai, be jokio afišavimo.

V. Mikūno dėka buvo gražiai remiama ir Vydūno draugijos veikla Lietuvoje, prisidedama prie jos akcijų (Vydūno perlaidojimas, Bitėnų kapinių tvarkymas ir kt.) bei leidybos reikalų. V. Mikūnas tapo vienu iš pirmųjų šios draugijos Garbės narių.

Šių eilučių autorių su Vytautu Mikūnu siejo bendras rūpinimasis Vydūno įamžinimo, jo idėjų sklaidos reikalais. Ir bendrauta ne tik laiškais, kuriais iš Čikagos Vilniun dar sovietmečiu plaukė unikali vydūnistika. Būta gražių susitikimų akimirku Vilniuje, kur Vytautas nuo kokių 1991 m. atvykdavo vos ne kasmet. Pirmasis susitikimas buvo apie kokius 1985 m. Tada su Vytautu įvykdėme vieną „aferą“, apie kurią netrukus prabilta viešai, bet niekas nežinojo, kas ją padarė. Tada, sovietinei cenzūrai įsikišus, „Vagos“ leidykloje buvo įstrigusi A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“, kurios korektūriniai lankai jau buvo parengti. Vytautas norėjo tuos lankus išsiųsti ir bent nedideliu tiražu Čikagoje išleisti. Paklausė, ar aš negalėčiau kaip nors tąjį ruošinį sumedžioti. Nebuvo paprasta tai padaryti, bet vis dėlto pavyko surasti gerą bičiulį, kuris žinojo kaip šį reikalą sutvarkyti ir sutvarkė. A. Kojelavičiaus veikalo leidybinis pusfabrikatis viename iš Vytauto lagaminų laimingai

prasprūdo pro visus patikrinimus ir netrukus buvo Čikagoje padaugintas. Tiesa, po trijų metų, 1988-siais, „Lituanistinės bibliotekos“ serijoje šis veikalas didžiuoliu tiražu (buvo jau Atgimimas) pasirodė Lietuvoje. Prisimintina, kad tada užkliuvus A. Kojelavičiui, cenzūroje užkliuvo ir lietuviškasis Vydūno „Septynių šimtmečių“ vertimas. Su Vytautu tarėmės, ar jo nereikėtų išleisti Čikagoje. Nusprendėme geriau kantriai palaukti ir legaliai išleistą knygą paskleisti Lietuvoje, o išeiviai visas Lietuvoje išleistas knygas gauna be jokių problemų.

Visi V. Mikūno darbai susieti su skautybe. Pats Vydūno fondas priklauso būtent Akademiniam skautų sąjungai. Skautu Vytautas tapo 1932 m., įstojęs į Vytauto Didžiojo skautų draugovę. Po karo lietuvių skautus subūrė Freiburge (Vokietija), kur tęsė studijas. Atvykęs Čikagon, įkūrė Korp! Vytis draugovę, buvo jos valdybos pirmininkas. 1952–1954 m. buvo Korp! Vytis centro valdybos pirmininkas, 1973–1975 m. – Lietuvos skautų sąjungos pirmininkas. Nuo 1952 m., kaip jau žinome, visa V. Mikūno veikla susijusi su ASS Vydūno fondu. Aktyviai bendradarbiavo su Lietuvių enciklopedija, „Skautų aidu“, dienraščiu „Draugas“.

Vytauto Mikūno nenuilstamas triūsas Tėvynės labui buvo aukštai įvertintas. Jis buvo apdovanotas Lietuvos skautų sąjungos ordinais: Lelijos, Padėkos, Geležinio Vilko, Už Nuopelnus. 2002 m. LR Prezidentas Valdas Adamkus V. Mikūnui įteikė DLK Gedimino 5 laipsnio ordiną.

Tauri Vytauto Mikūno širdis sustojo 2007 m. liepos 20 d. Lietuva neteko ištikimo, jai visas jėgas paskyrusio sūnaus, skautų bendrija – vieno iš veikliausių savo vadovų, Vydūno draugija – ypatingai nusipelnusio savo Garbės nario, didžio humanisto idealų puoselėtojo.

... Vytautas išėjo, praėjus lygiai 65 metams nuo 1942 m. liepos 20-osios, kai Norilsko kalėjime bolševikai sušaudė jo vyresnį brolių Stasį Mikalavičių, nepanorėjusių tarnauti okupanto armijoje. Vytautas savo gyvenimu Lietuvai atidirbo ir už jį.

Praėjo metai be Vytauto Mikūno, bet jis tarsi tebėra su mumis, nes tai, ką jis paliko, yra mus veikiantis dvasinis užtaisas, įpareigojantis nesavanaudiškai dirbti Tėvynei ir Artimui.

Vacys Bagdonavičius

VYDŪNO FONDO (ČIKAGA) DOVANA VILNIAUS
UNIVERSITETO BIBLIOTEKAI

2010-ųjų metų Kovo 11-osios išvakarėse Vilniaus universiteto biblioteką pasiekė vertinga siunta iš JAV – dvi dėžės su Vydūno knygomis, nuotraukomis, rankraščiais, dienoraščiais, užrašų knygutėmis, laiškais, kitokia medžiaga. Siuntėjas – Čikagoje veikiantis Akademinio Skautų Sąjūdžio Vydūno Fondas. Su šiuo fondu ilgą laiką bendrauja Lietuvoje nuo 1988 m. veikianti Vydūno draugija. Gautoji siunta – irgi to bendravimo rezultatas. Fondas yra parėmęs ne vieną šios draugijos akciją – Vydūno palaikų perlaidojimą, Bitėnų kapinių tvarkymą, kai kurių knygų leidimą, konferencijų rengimą ir pan. Ilgametis Fondo valdybos pirmininkas Vytautas Mikūnas (1922–2007) buvo išrinktas šios draugijos Garbės nariu.

Grupė Čikagos Vydūno fondo narių, ruošiančių siuntą į Lietuvą – iš kairės prof. A. Marchertas, prof. V. Černius (fondo valdybos pirmininkas), L. Maskaliūnas (fondo tarybos pirmininkas), R. Gurauskas, sėdi J. Variakojienė 2010 01 26.

1952 m. kovo 23 d. įsisteigęs Fondas Vydūno vardu pasivadino pačiam mąstytojui sutikus. Šį vardą Fondas garbingai pateisino, nemažai dėmesio skirdamas Vydūnui įamžinti, jo idėjoms skleisti bei raštams leisti. Fondo rūpesčiu ir lėšomis išleistas antrasis misterijos „Probočių šešėliai“ leidimas (1954 m.), „Vydūno laišakai skautams“ (1978 m.), antrasis vokiškojo istoriosofinio veikalo „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ leidimas (1982 m.; „Vaga“ 2001 m. išleido lietuviškąjį šio veikalo vertimą), „Mano tėvynė“ (1993 m. Čikagoje, 1999 m. Kaune; pastarojo leidimo visas tiražas padovanotas Lietuvos mokykloms). Vydūnui daug dėmesio skiriama ir Fondo leidžiamame žurnale „Mūsų Vytis“. Fondas rengia Vydūno minėjimus, organizuoja jam skirtas parodas, yra įrengęs nuolatinę ekspoziciją. Fondas rinko ir sukaupe su Vydūnu susijusią medžiagą, kurios didelė dalis kaip tik ir pasiekė Vilniaus universiteto biblioteką. Didele sukauptos vydūnistikos dalimi (kopijų ir kitokiu pavidalu) Fondas pasidalijo su Vydūno draugija. Šia Fondo suteikta unikalia medžiaga galėjo esmingai praturtėti Lietuvoje leidžiami Vydūno „Raštai“ (ypač 3 ir 4 tomai), V. Bagdonavičiaus knygos „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“ (1987 m.) bei „Sugrįžti prie Vydūno“ (2001 m.). Pastarosios leidimą Fondas parėmė ir finansiškai.

Svarbiausioji Fondo misija – remti studijuojantį lietuvių jaunimą. Didžiąja dalimi tai daroma teikiant lietuviams studentams paskolas. Jos buvo teikiamos Vokietijoje, Lietuvoje, Airijoje, Argentinoje, Havajuose, Meksikoje, Turkijoje, Šveicarijoje, Kanadoje. Paskolos yra duodamos studijoms, kurias baigus pinigus reikia grąžinti. Lituanistinių stipendijų gavėjai grąžinti neprivalo. Apie 170 stipendijų išmokėta Lietuvoje. Fondas Lietuvoje įsteigė kelias vardines stipendijas, Akademinio Skautų Sąjūdžio garbės narių S. Čiurlionienės, V. Zaunienės, I. Končiaus, S. Kolupailos, B. Kviklio vardų žymenis ir premijas. Fondas

Pristatoma Čikagos Vydūno fondo dovana – rašytojo leidiniai, rankraščiai ir kiti dokumentai – Vilniaus universiteto bibliotekai 2010 04 01.

taip pat skiria kasmetines premijas už sėkmingą visuomeninę veiklą. Tarp šios premijos laureatų du iš Lietuvos – LR Atkuriamojo Seimo pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis ir Vydūno draugijos pirmininkas dr. Vacys Bagdonavičius.

Nemažą Fondo lėšų dalį sudaro visuomenės paaukoti pinigai bei pajamos, gaunamos iš lietuviškų atvirukų leidimo bei platinimo. Leidyba taip pat sudaro svarbią Fondo veiklos dalį. Išleisti 3 Lietuvos žemėlapiai – istorinis, iliustracinis ir topografinis, 18 knygų, iš kurių minėti Vydūno veikalai, J. Jakšto „Nepriklausomos Lietuvos istorija“, E. Gudavičiaus „Lietuvos istorija“ (1 t.), B. Makauskio „Lietuvos istorija“, A. Merkelio „Didysis varpininkas Vincas Kudirka“.

Vydūno Fondo veikla šiandien esmingai prisideda prie nepriklausomos Lietuvos stiprinimo ir yra gražus pavyzdys, kaip reikia dirbti ne siekiant pelno, o kilniai aukojantis Tėvynės labui. Praėjusių metų vasarą fondas buvo apdovanotas Lietuvos tūkstantmečio žvaigžde. Beveik prieš šešis dešimtmečius Vydūnas, sveikindamas lietuvių skautus išėivijoje, sakė: „Prašau Visagalio, kad būtų su Jumis ir stiprintų Jūsuose kilnų žmoniškumą, kad būtut kaip lietuviai ir kitiems pavyzdys, kuris ragina eiti tauresniu žmoniškumo taku“. Vydūno Fondas tuo taku ir eina beveik šešios dešimtys metų, palikdamas ryškius pėdsakus lietuviybės baruose.

VYDŪNO DRAUGIJOS SVEIKINIMAS ČIKAGOS VYDŪNO FONDUI JO 60-MEČIO PROGA

Brangūs Vydūno Fondo žmonės,

gražios Fondo 60-mečio sukakties proga leiskite Jus visus pasveikinti Vydūno draugijos vardu ir palinkėti, kad ir kiti dešimtmečiai, kurie bėgs ne mažesniu greičiu kaip ir praėjusieji, būtų tokie pat vaisingi ir tiek pat gero Lietuvai bei visiems pasaulio lietuviams Jūsų veikimo dėka paliekantys. Dėl to, kad lietuviybė pasaulyje yra ryški žmoniškumo gija, kad jąja sava varsa spindi ne vienas mokslo, meno, kultūros, politikos pasiekimas, nemaža dalimi esate didžiai nusipelnę ir Jūs, savo visokeriopa parama prie tų pasiekimų prisidėję. Jūsų dėka Vydūno mums perduotoji Jo iš Amžinosios Ugnies aukurų perimtoji lietuviybės liepsna šiandien žėri mūsų tautos jaunuomenės širdyje. O ji tą liepsną, tvirtai tikėkime, perduos savajam jaunimui. Tikėkime, kad perduos ir kaip Jūsų veikimo credo pasiimtąjį Vydūno nuolatinį priminimą „vykinti tautos ir žmogaus gyvenimo prasmę, tai esti siekti tobulesnio žmoniškumo“.

Vydūniškos Jums dvasios giedros ir stiprybės tolesniame prasmingo veikimo kelyje, brangūs vydūniškosios misijos tąsos bendražygiai!

*Vydūno draugijos vardu –
Vacys Bagdonavičius
Vydūno draugijos garbės pirmininkas
Vilnius, 2012 m. spalio 29 d*

ŠIEK TIEK DAUGIAU APIE DRAUGIJOS VEIKLĄ

SVARBIAUSIEJI MŪSŲ RŪPESČIAI

Tie rūpesčiai paaiškės iš mūsų pasiųsto čionai skelbiamo laiško Respublikos AT pirmininkui p. V. Landsbergiui. Lygiai tokio pat turinio laiškas įteiktas ir buvusiai Premjerei p. K. Prunskienei, su panašiu reikalo išdėstymu kreiptasi į Respublikos kultūros ir švietimo ministeriją, Rašytojų sąjungą, Kultūros fondą. Apie tai kalbėta dar 1990 m. sausio 29 d. Sovetske įvykusiame Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šilutės ir Sovetsko atstovų susitikime, balandžio 3 d. Respublikos Aukščiausiojoje Taryboje Mažosios Lietuvos reikalų tarybos narių susitikime su deputatine užsienio reikalų komisija, gruodžio 11 d. Mažąja Lietuva besirūpinančių visuomeninių organizacijų atstovų susitikime su buvusiu vicepremjėru p. R. Ozolu bei kitais Vyriausybės nariais. Visur parodytas didelis susirūpinimas ir pritartimas, tačiau nerimas lieka. Trūksta lėšų, nelengvai sekasi tartis su Kaliningrado srities ir Sovetsko miesto valdžia, nors šiokių tokių prošvaisčių čia jau matosi. Per „Ramuvą“ primename tiems, į kuriuos kreipėmės, ar jų pareigas perėmusiems, kad tarp kitų rūpesčių nepasimestų duoti pažadai, jog Vydūno atminimas laukia didelio ir nė vienai dienai neatidėliotino dėmesio, operatyvių sprendimų.

Pakartotinai kreipiamės į visus norinčius ir galinčius paremti šį šventą reikalą. Mūsų sąskaitos Socialinio banko operacinės valdybos Vilniuje Nr. 702102 (kodas 751014). Būtinai nurodykite tikslinį nukreipimą „Vydūno draugijai“. Nuoširdžiausiai dėkome tiems, kurie prie Vydūno įamžinimo aukomis jau prisidėjo.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui p. Vytautui Landsbergiui

*Gerb. p. Pirmininke,
kreipiuosi į Jus Lietuvos kultūros fondo Vydūno draugijos vardu. Draugija mano, kad reikalas, dėl kurio drįstame Jus trukdyti šiuo ypač sunkiu Valstybei metu, yra neatidėliotinas ir mūsų tautai taip pat svarbus, kaip ir kiti (politikos ar ekonomikos) reikalai. Esame įsitikinę, kad Jūs ne tik kaip politikas, bet ir kaip kultūros veikėjas, šio reikalo reikšmingumą suprantate be jokių papildomų aiškinimų ir įrodinėjimų. Laikome savo pareiga tikrai jį priminti ir paprašyti atrasti galimybių jį paremti.*

1993 m. kovo 22 d. minėsime vieno iš pačių įstabiausių ir įžymiausių savo kultūros veikėjų – mąstytojo ir rašytojo Vydūno (1868–1953) gimimo 125-ąsias metines. Šis jubiliejus turėtų praeiti ne mažiau reikšmingai kaip M. K. Čiurlionio šimtmetis ar Maironio 125-metis ir suvaidinti esmingą vaidmenį, vykstant didžiojo Išminčiaus ir Kūrėjo prisikėlimui mūsų tautos sąmonėje, jo idėjų įsitvirtinimui mūsų darbuose ir dvasios raiškoje. M. K. Čiurlionio ir Maironio svarbos mūsų kultūrai įrodinėti nereikėjo ir jų jubiliejai iš esmės buvo iškilūs pagerbimo akta, tuo tarpu Vydūną didesnei mūsų tautos daliai dar tebereikia atrasti tiesiogine šio žodžio prasme. Todėl jo jubiliejus turėtų tapti labai veiksmingu šio didžio žmogaus kūrybinio palikimo, gyvenimo ir kultūrinės veiklos žygdarbio sureikšminimo aktu.

Esame tvirtai įsitikinę, kad jei nelaisvės metais būtume gaivinęsi ir stiprėję vydūnišku dvasingumu, būtume visai kitokie atėję į Atgimimą, į Nepriklausomybę, kitaip būtume elgęsi, ją įtvirtindami. Tačiau ne mažiau, o gal net ir labiau iš visų mūsų tautos kultūros korifėjų Vydūnas yra aktualus ir šiuo nelengvu laiku. Jo kūrybinis palikimas yra tarsi galinga išminties energija pakrautas akumulatorius, kurį protingai eksploatuodami, galėtume pasiekti tikros dvasios stiprybės, vidinės laisvės bei ja grįstos vienybės, kurios nepajėgtų įveikti jokia prievarta ir galybė. Argi ne tąja dvasine jėga, kuria ir be kieno nors pamokymų intuityviai rėmėmės, grįstos visos ikišiolinės mūsų pergalės? Argi ne ji subtiliai primenama visuose Jūsų pasisakymuose? Ir įgijus realią politinę laisvę mūsų laukia ne mažiau sunkus tolesnis dvasinio laisvėjimo kelias. Juo einant, geresnio vadovo kaip Vydūnas mūsų tauta kol kas dar neturi. Tad būtina vydūniškąją dvasios jėgą iš potencialios paversti aktualia, atverti jai visus kanalus į visų tautų tautos žmonių širdis ir protus. Svarbiausias žingsnis to siekiant yra Vydūno raštų leidimas, jo idėjų propagavimas, jo pavyzdžio iškėlimas. Visa tai jau daroma, ir kokios nors pagalbos čia nereikia. Tačiau Vydūnas laukia ir kitokios valstybinio masto paramos. Jį patį, jo kūrybą ir idėjas sureikšminti mūsų tautos ir pasaulio akyse gali tinkamas jo atminimo įamžinimas, kuriam iki šiol buvo skiriamas mažiau negu kuklus dėmesys.

Primename svarbiausius šį įamžinimą įkūnyšiančius objektus, reikalingus rimtos valstybės globos ir paramos.

1. Būtina restauruoti buvusią Kintų (Šilutės raj.) pradžios mokyklą, kurioje 1888–1892 m. mokytojas ir gyveno Vydūnas, ir įsteigti joje memorialinį muziejų.

2. Nedelsiant reikia parsigabenti iš Detmoldo (Vokietija) Vydūno palaikus, nes nėra kam prižiūrėti kapo. Pasibaigus kapo vietos užpirkimo laikui, kapas gali būti visai panaikintas. Siūloma Vydūną palaidoti prie Rambyno (Šilutės raj.) esančiose kapinaitėse, į kurias amžinam poilsiui sugrįžtų ne tik Vydūnas, bet ir kiti M. Lietuvos įžymieji žmonės. Reikalinga parengti šių kapinaičių, galinčių tapti M. Lietuvos panteonu, sutvarkymo projektą bei jį realizuoti.

3. Būtina išspręsti Vydūno gyvento namo Tilžėje (dabar Sovetskas, Lenino g. 17) problemą. Reikėtų šį namą nupirkti arba parūpinti Lietuvoje du butus, kuriuose apsigyventų dvi Sovetskio lietuvių šeimos, o į pastarųjų likusius laisvus butus būtų galima perkelti gyventojus iš Vydūno namo. Name po remonto reikėtų įrengti Vydūno memorialinį muziejų. Jame galima būtų suteikti būstinę Tilžės lietuvių kultūros centrui, įkurdinti mūsų Respublikos konsulatą, lietuvišką biblioteką.

4. Jubiliejui reikėtų pastatyti Vydūno paminklą Šilutėje. Paminklui būtų galima panaudoti skulptoriaus G. Jokūbonio sukurtą modelį.

Šiuo svarbiu reikalu kreiptasi į Respublikos Kultūros ir švietimo ministeriją ir ji jau ėmėsi žygių kai ką iš minėtų dalykų įgyvendinti. Tačiau kyla nerimas, kad ji ne ką tegalės padaryti, jei Respublikos Vyriausybė nuspręs, jog neverta skirti šiam reikalui lėšų arba jų skirs apgailėtina mažai.

Labai prašytume Jus, p. Pirmininke, įtikinti vykdomąją valdžią, kad į Vydūno įamžinimą ji nepažiūrėtų kaip į nereikšmingą ir valstybei nieko neduosiantį dalyką, kad pernelyg „neapkarpytų“ pateikiamų sąmatų. Šis įamžinimas būtų bene pirmasis ryškesnis Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos žingsnis, rūpinantis Tautos dvasine kultūra – josios būties pagrindu.

Su gilia pagarba,

Vacys Bagdonavičius (Vydūno draugijos pirmininkas)
Vilnius, 1990 11 22

Ramuva. 1990

Vacys Bagdonavičius

AR TAPS KADA NORS „VILLA SONNE“ VYDŪNO MUZIEJUMI?

Ką tik po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo „Literatūroje ir mene“ (1990.III.24) paskelbtame interviu esu sakęs: „Kaip bus su Mažosios Lietuvos žeme, parodys laikas, kuris subrandins vienokį ar kitokį ten dabar gyvenančių žmonių apsisprendimą, sukurs tas ar kitas šio apsisprendimo aplinkybes, o kad Mažoji Lietuva būtų prarasta amžiams kaip mūsų kultūros lopšys, netikiu. Nemanau, kad nuo mūsų ten bus atsiverta aklina siena, kad dar tebesančios mūsų kultūros paminklų liekanos bus sunaikintos. Jas, tas liekanas, turime gelbėti visomis išgalėmis. Tam reikės, tegul ir nelengvai, rasti bendrą kalbą su dabartiniais krašto žmonėmis, ypač su tenykštės valdžios atstovais. Su pastaraisiais paskutiniu metu susitarti darosi ne taip lengva“... Nuo tada, kai buvo pasakyti šie žodžiai, praėjo jau šešeri metai. Tuos žodžius alei vieno galiu pakartoti ir dabar. Tebėra tikėjimas, viltis, bet tebėra ir nežinia, susikalbėjimo sunkumai, gal netgi didesni negu tada. Svarbiausia – tebėra ta pati mums rūpimų kultūros paminklų Karaliaučiaus krašte situacija, beveik toji pati nelengva ten gyvenančių mūsų tautiečių švietimo ir kultūros padėtis. Žinoma, kai kuriais faktais bei fakteliais galima šį teiginį ir užginčyti. Juk jau legalizuotos kelios krašto lietuvių bendruomenės, o nenuilstantis vienintelis visame krašte lietuvių kunigas Anupras Gauronskas nespėja atlikti pamaldų, juk Karaliaučiuje iš vokiečių labdaros pastatyta visų tautybių katalikams skirta medinė Bažnyčia, Lietuvos Respublikos lėšomis ir darbo jėga atstatoma sovietmečiu sugriauta katalikų Bažnyčia Tilžėje. Juk šiaip taip visokius trikdžius nugalėdama veikia krašto Lietuvių bendrija su padaliniais, veikia vienas kitas lietuvių kalbos būrelis kai kuriose mokyklose, viena kita lietuviška grupelė kai kuriuose darželiuose, pedagogi-

niame koledže Įsruityje pradėta rengti lietuviškų pradinių klasių mokytojus, bibliotekose esama lietuviškų knygų ir laikraščių. Taigi, šis tas yra daugėliau, palyginus su tuo, kas buvo. Karaliaučiaus krašto lietuviai turi tik menkus trupinius to, ką Lietuvoje turi rusai – faktiškai absoliučiai viską, ko reikia žmogui kaip tautinės kultūros subjektui. Pastaruoju metu lietuviai patiria gal jau nebe visai atvirą, gal kiek prislopintą spaudimą, didesnę ar mažesnę vietos valdžios nepasitenkinimą, visokius įtarinėjimus ir pan.

Jeigu religijos, švietimo ir kultūros srityse Karaliaučiaus krašto lietuviai ši bei tą vis dėlto yra gavę, tai lietuviškosios kultūros paminklų reikalai per šešerius metus nepagerėjo. Nors pastangų dėta nemažai. Sudarytoje 1991 m. Lietuvos ir Rusijos valstybių kultūrinio bendradarbiavimo sutartyje yra net specialus protokolas dėl Lietuvos ir Karaliaučiaus krašto bendradarbiavimo. Daug kartų tartasi tarpvalstybiniu lygiu, atskirai tarp Lietuvos valdžios ir Rusijos valdžios įgaliojimus gavusios Karaliaučiaus krašto administracijos. Tačiau visi tie pasitarimai, sutartys dar nepadėjo įamžinti nei M. Mažvydo, J. Bretkūno, L. Rėzos, Vydūno, nei daugelio kitų iškilų Mažosios Lietuvos žmonių atminimo, nepadėjo sustabdyti dar išlikusių bažnyčių, kitokių paminklų griuvimo. Lietuviškojo ir prūsiškojo paveldo šiame krašte labai nenorima nei prisiminti, nei globoti. Kai kukliu ne slaptai, o viešai pastatytu simboliniu paminklėliu buvo bandyta pažymėti Didžiojo prūsų sukilimo vado Herkaus Manto žuvimo vietą, tas paminklėlis buvo gana greitai nuverstas. Nors ir buvo deklaruota, kad paminklas šiai iškiliai istorinei asmenybei yra reikalingas, dėl jo pastatymo buvo suderinta su vietos valdžia, aukštiesiems krašto administracijos pareigūnams atrodė, kad tie suderinimai esą teisiškai nepagrįsti. Paminklo nuvertimą jie teisingai netgi estetiniais motyvais: atseit, jis buvęs žemo meninio lygio, todėl menkinęs paties prūsų vado reikšmingumą. Be to, paminklo simbolika kėlusį gana prieštarų minčių. Taip pat aiškinta, jog paminklo demontavimas nereiškia nuvertimo: atėjus laikui, būsiąs pastatytas geresnis, gražesnis. Mums tenka pagrįstai abejoti, ar iš viso jis ateis.

Tokias abejones mummyse stiprina gana ilga ir paini dar nesančio ir nežinia ar kada nors būsiančio Vydūno memorialinio muziejaus steigimo Tilžėje istorija. 1988 m. rudenį tokio svarbaus muziejaus įkūrimo iniciatyvą iškėlė ką tik įsisteigusi Vydūno draugija, kuri su Lietuvos kultūros fondu kreipėsi į tuometinę Karaliaučiaus valdžią. Netrukus į Vilnių atvažiavo Kaliningrado istorijos muziejaus darbuotoja E. Radkovskaja ir besikuriančio Sovetsko miesto muziejaus vedėjas G. Ignatovas bei darbuotoja V. Ponomariova. Jie kreipėsi į Lietuvos Kultūros ministeriją bei Vydūno draugiją, prašydami padėti steigti Vydūno memorialinį muziejų kaip Sovetsko miesto istorijos muziejaus filialą. Į Vydūno muziejaus steigimą palankiai pažiūrėjo ir tuometinės Rusijos TFSR Kultūros ministerija, kuri 1989 m. sausio mėnesį mūsų šaliai Kultūros ministerijai pranešė paprašiusi Kaliningrado srities Vykdomojo komiteto pasirūpinti, kad būtų patuštintas muziejui skirtas namas. Tuometinis Lietuvos kultūros ministro pavaduotojas Z. Grigošaitis, remdamasis tuo raštu, 1989.II.11 laišku kreipėsi į Tarybinio kultūros fondo Kaliningrado skyrių, prašydamas pasirūpinti, kad Vydūno gyventas namas Tilžėje buvusioje Klauzijos (Clausius Strasse) gatvėje Nr.27A (dabar Lenino g. 17) būtų realiai ištuštintas. Ministerija pasižadėjo parengti namo restauravimo projektą ir atlikti visus muziejaus įrangos darbus. Tereikėjo, kad muziejaus steigimo idėjai ir jos įgyvendinimui pritartų Sovetsko miesto valdžia. Net abejonių nekilo, kad taip ir bus. Palankų sprendimą, atrodė, turėjo paskatinti 1989 m. gegužės 20 d. vykusį Sovetsko miesto šventę, per kurią buvo iškilmingai

atidengta nauja paminklinė lenta Vydūnui, pasakytos optimizmo kupinos kalbos. Deja, tai miesto valdžią veikiau išgąsdino negu nudžiugino. Po keleto dienų Lietuvos Kultūros ministerijon buvo atsiųstas Sovetsko miesto Vykdomojo komiteto pirmininko A. Stepanovo pasirašytas 1989 m. gegužės 25 d. raštas: „Posėdyje apsvarstęs Lietuvos SSR Kultūros ministerijos prašymą dėl namo Lenino g. Nr. 17 atidavimo Vydūno muziejui, Liaudies Deputatų tarybos miesto Vykdomasis komitetas, atsižvelgdamas į tai, kad nei partiniai, nei tarybiniai organai negavo iš miesto gyventojų ir visuomeninių organizacijų prašymų atidaryti Sovetske Vydūno muziejų, nutarė, kad ministerijos prašymą būtų galima patenkinti tuo atveju, jeigu ji pastatys ekvivalentines gyvenamas patalpas namo gyventojams perkelti. Kitaip Vykdomasis komitetas bus priverstas Lietuvos SSR Kultūros ministerijos rašte nurodytą prašymą atmesti“. Norisi šiame A. Stepanovo rašte pažymėti esantį vieną esminį netikslumą: prašymas iš miesto gyventojų ir organizacijų dėl Vydūno muziejaus vis dėlto buvo. Tik, matyt, visa bėda, kad po prašymu pasirašę keletas šimtų Tilžės miesto ir jo apylinkių gyventojų buvo lietuviai, o juos palaikiusi visuomeninė organizacija – Tilžės lietuvių kultūros centras. Tačiau šis raštas reikšmingas ne tiek šia detale. Jį galima laikyti gana ryškaus posūkio pradžia pačioje muziejaus kūrimo istorijoje. Juo pirmiausia norėta atvėsinti Lietuvos krašto siekimą šį muziejų turėti. Galvota, kad Lietuva nesiryš skirti lėšų „pastatyti ekvivalentines gyvenamąsias patalpas“. Tačiau nepriklausomybę neužilgo atstačiusi Lietuva tam ryžosi. Tik dabar imta galvoti ne vien apie Vydūno gyvento buto patuštirimą muziejui, bet ir apie viso namo perėmimą Lietuvos dispozicijon, t. y. apie jo įsigijimą nuosavybėn arba ilgalaikę nuomą. Tokiam norui pagrindą suteikė iš Lietuvos Respublikos biudžeto skirtos lėšos, už kurias Tilžėje pagal Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos ir Sovetsko miesto administracijos susitarimą buvo pastatyti trys nauji butai Vydūno namo gyventojams. Šis susitarimas iš esmės reiškė, kad realiai prasideda muziejaus kūrimas, kad belieka atlikti su tuo susijusius formalumus. Tiesa, dar iki to susitarimo ne kartą buvo aiškinamasi dėl muziejaus kūrimo tikslingumo, dėl Vydūno reikšmingumo tiek lietuvių kultūroje, tiek Karaliaučiaus krašto istorijoje. Buvo numatyta, kad su Vydūnu ir jo nuopelnais reikia išsamiai supažindinti krašto visuomenę, o proga tam atsirado itin gera: 1993 m. kovo mėnesį buvo švenčiamas rašytojo 125-mečio jubiliejus. Krašto laikraščiuose pasirodė nemaža straipsnių, Tilžės muziejuje veikė Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejaus parengta puiki Vydūnui skirta paroda, Tilžėje įvyko gražūs minėjimai. Rusų kalba buvo įgarsintas ir Karaliaučiaus krašto administracijai padovanotas dokumentinis filmas apie Vydūną. Deja, per krašto televiziją jis neparodytas iki šiol. 1994 m. išleista ir Vydūno raštų rinktinė rusų kalba „Tikiu šventąja paslaptimi“. Kartu buvo rengiama muziejaus koncepcija, namo rekonstrukcijos projektas, ruošiamasi pradėti konkrečius muziejaus kūrimo darbus.

Kol vyko parengiamieji darbai, kol Klaipėdos statybininkai Tilžėje statė minėtus butus, buvo stengiamasi, kad būtų pasirašyta ir pati sutartis dėl namo nuomos. Lietuvos kultūros ministerija su Karaliaučiaus krašto ir Tilžės administracija derino ne vieną sutarties variantą, tikslino įvairias detales. Į Karaliaučių, Tilžę iš Lietuvos važinėjo gana aukšto lygio delegacijos – Seimo, Prezidentūros, Kultūros ministerijos, Kultūros fondo, Vydūno draugijos atstovai.

Sutartis buvo baigiama rengti pasirašyti 1992 m. spalio 15 d., kai Tilžėje susitiko Lietuvos Respublikos delegacija ir aukšti Karaliaučiaus srities pareigūnai bei Tilžės miesto

valdžia. Po kelias valandas trukusių derybų Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatas Romualdas Ozolas ir Karaliaučiaus srities administracijos vadovo pavaduotoja profesorė Irina Kuznecova pasirašė ketinimų protokolą, kuriuo buvo įsipareigota po mėnesio galutinai parengti ir pasirašyti pačią namo nuomos sutartį. Protokole numatyta susitarti, kad Tilžės miesto valdžia 99 metams išnuomos Lietuvai Vydūno namą, kurį Lietuva už savo lėšas rekonstruos ir kuriame taip pat už savo lėšas įrengs memorialinį muziejų ir jį išlaikys. Visos tos lėšos bus užskaitytos kaip nuomos mokestis. Greitai buvo parengtas šios sutarties projektas, reikėjo tik pasirašyti... Deja, ji nepasirašyta iki šiol, įpusėjus ketveriems metams nuo pasirašyto ketinimų protokolo. Sutarties projektas dėl įvairiausių derinimų ir priekabių buvo užkonservuotas. Iš Karaliaučiaus ir Tilžės buvo keliami vis nauji reikalavimai, pateikiamos vis kitokios nuomos sąlygos, aiškinama, kad Rusijos įstatymai neleidžia kitai valstybei nuomoti nekilnojamąjį turtą ir pan. Pasidarė visiškai aišku, kad to muziejaus labai nenorima. Tačiau ir atvirai atmesti jo idėją pasidarė nebeapatogu, ypač kai Lietuva dar 1994 m. pastatė minėtus butus, kurie, atrodo, iki šiol tebėra tušti. Neaišku, dėl kieno kaltės į šį reikalą buvo įpainiota Tilžės lietuvių bendruomenė. Tai Karaliaučiaus ir Tilžės administracijos panaudojo kaip pretekstą blokuoti sutarties pasirašymą. 1995 m. pradžioje Lietuvos institucijoms ėmusių ryžtingesnių veiksmų, visi atsiradę neaiškumai, atrodė, buvo pašalinti ir vėl viskas iš naujo suderinta. Karaliaučiuje 1995.II.21 Lietuvos Respublikos Prezidento patarėjas prof. A. Matulionis ir minėtoji prof. I. Kuznecova pasirašė naują ketinimų protokolą. Jame vėl buvo numatyta Lietuvos ir Karaliaučiaus krašto instancijoms per mėnesį suderinti naują sutarties tekstą. Nors protokole to neužfiksuota, žodžiu buvo susitarta sutartį iškilmingai pasirašyti Tilžėje Vydūno gimimo dieną, t. y. kovo 22 d. Atrodė, beliko darbo tvarka suderinti kai kurias sutarties teksto smulkmenas, ir dvidešimt penkeriems ar bent dešimčiai metų Lietuvai pagaliau būsiąs išnuomotas Vydūno namas, jame įsikurs memorialinis rašytojo muziejus ir lietuvių kultūros propagavimu Karaliaučiaus krašte besirūpinantis centras. Deja ir kovo 22 d. žadėtieji parašai nebuvo brūkštelėti. Vėl iš Karaliaučiaus ir Tilžės girdėjosi neloginiai visokie atsikalbinėjimai. Lietuva vėl bandė susikalbėti, vėl siuntinėjami sutarties variantai, stengiamasi abiem pusėm susitikti ir kiekvieną smulkmeną išsamiai aptarti. Tačiau šį kartą nepavyko ir paties susitikimo organizuoti, nes Karaliaučius ir Tilžė jo visaip vengia. Visai neseniai pats likimas padovanojo dar vieną progą. 1995 m. rugsėjo mėnesį Karaliaučiuje Lietuvos kultūros fondo pastangomis buvo surengtas puikus prof. S. Sondeckio vadovaujamo kamerinio orkestro koncertas, kuriuo visi labai džiaugėsi ir vertino kaip reikšmingiausią visų metų miesto kultūrinio gyvenimo įvykį. Lietuvos ir Karaliaučiaus srities kultūrinio bendradarbiavimo perspektyvas dar labiau atskleidė 1995 m. spalio 13–15 dienomis Vilniuje vykusios Karaliaučiaus srities rusų kultūros dienos. Atrodė, kad tinkamesnės progos ilgai brandintai sutarčiai pasirašyti nesugalvosi. Deja, Karaliaučiaus srities administracija nežinia kuriam laikui atidėjo ir po šių dienų numatytą susitikimą Vydūno namo klausimu. Maža to, per pačias Karaliaučiaus srities rusų kultūros dienas Vilniuje buvo pateiktas netgi akibrokštas. Ponia I. Kuznecova, srityje kuruojanti kultūros reikalus, per dienų progą vykusią spaudos konferenciją pareiškė, jog Vydūno muziejaus Tilžėje tiesiog nėra kaip steigti, nes apie rašytoją srityje nieko nežinoma, reikia pirma praeiti ilgą supažindinimo su juo laikotarpį ir tik tada galvoti apie muziejų. Sunku susilaikyti nepavadinus tokio šnekėjimo atvira demagogija. Žinoma, informacija apie

Vydūną Karaliaučiaus krašte galėtų būti platesnė ir išsamesnė, jeigu tik patys krašto pareigūnai bent kiek pasistengtų. Iki šiol per krašto televiziją dar neparodytas minėtas dokumentinis filmas apie Vydūną, nedėta nė mažiausių pastangų nors krašto bibliotekoms parūpinti Vydūno raštų rinktinę rusų kalba. Vydūno draugija bent porą šimtų tos knygos egzempliorių nupirko iš savo kuklių lėšų ir pačia artimiausia proga padovanos krašto bibliotekų fondus tvarkančiai institucijai.

Kaip „rūpinamasi“ informacijos apie Vydūną skleidimu Tilžėje akivaizdžiai rodę dar šie faktai. 1994 m. vasarą Vydūno draugija už savo pinigus Tilžės Vydūno lietuvių kultūros draugijos prašymu pagamino gražų informacinį stendą, kurio vienas langas buvęs skirtas mažai ekspozicijai apie Vydūną, kitas – informacijai apie vietos lietuvių kultūrinį gyvenimą. Stendo projektiniai brėžiniai suderinti su miesto valdžia, gauti jos leidimai, bet jo pastatyti dėl tos pačios valdžios „malonės“ negalima. Net į p. I. Kuznecovą buvo kreiptasi. Lyg ir buvo sakyta, kad pastatyti stendą kliūčių neturėtų būti, bet visi pakartotini tilžiškių lietuvių prašymai neišgirsti iki šiol. Stendas tebetrūnija Sovetsko kojinių fabriko pašiūrėje.

Kultūrinio bendradarbiavimo tarp Karaliaučiaus krašto ir Lietuvos pašiūrėje tebetrūnija pats Vydūno muziejaus klausimas. Atsiranda vis nauji ir nauji, kartais ir seni, pretekstai jį atidėti. Susidaro įspūdis pastangų, kad sprendimas niekad nebūtų priimtas.

Sunkius Vydūno muziejaus steigimo reikalus aptarėme ne vien dėl paties muziejaus svarbos mūsų kultūrinei atminčiai. Iš to galime susidaryti vaizdą apie tikrąsias dabartinės Karaliaučiaus srities administracijos nuostatas dėl viso lietuviškojo ir prūsiškojo paveldo. Šiai administracijai labai nesinori pripažinti Karaliaučiaus kraštą buvus lietuvišką. Tad tegul kuo mažiau, anot jos, čia būna to lietuviškumo paliudijimų.

Kn.: Potsdamas ir Karaliaučiaus kraštas. – V., 1996. P.155–163

P. S.

Šiuo metu prie Vydūno memorialinio muziejaus Tilžėje reikalo vėl grįžtama. Apie jį buvo kalbama Tilžėje (Sovetske) 2013 m. rugsėjo 27 d. vykusioje tarptautinėje Vydūnui skirtoje konferencijoje (žr. paskesnę straipsnį).

Rima Palijanskaitė

VYDŪNO SUGRĮŽIMAI TILŽĖJE

2013 m. rugsėjo 27 d. Lietuvos Respublikos konsulas Sovetske Lietuvos Respublikos pirmininkavimo ES Tarybai proga surengė tarptautinę konferenciją ir dr. V. Bagdonavičiaus bei dr. A. Martišiūtės-Linartienės monografijos rusų kalba „Vydūnas Europos kultūros kontekste“ pristatymą. Renginio iniciatorius – Lietuvos Respublikos konsulato Sovetske ministro patarėjas Bronius Makauskas.

Vydūno draugijos, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bei Lietuvos Respublikos Konsulato Sovetske surengtos mokslinės konferencijos dalyvai 2013 09 27. Tomo Staniko nuotrauka

Reginys vyko Sovetsko muzikos mokyklos konferencijų salėje. Konferencijos atidarymo metu sveikinimo žodį tarė Sovetsko vicemeras I. S. Jablonskij, išreikšdamas džiaugsmą ir tikėjimą, kad konferencija ir knyga bus labai naudinga šio miesto istorijai ir kultūrai. Konferencijos dalyvius ir svečius pasveikino LR konsulė Natalija Raškauskienė, pabrėždama, kad tai puiki proga daugiau sužinoti apie XIX a. pab. – XX a. pr. žymų Tilžėje gyvenusių ir kūrusių Lietuvos kultūros veikėją Vydūną. Kiti sveikinusieji išreiškė mintis apie miesto istorijos pažinimo svarbą, apie glaudžias Vydūno sąsajas su Tilže, ir tikėjimą, kad pavyks atidaryti jo vardo muziejų.

Profesorius Bronislovas Genzelis savo pranešime „Vydūnas ir Imanuelis Kantas“ išryškino etines šių žymių mąstytojų pažiūras. Didelį dėmesį pranešėjas skyrė tautų nesantaikos ir karų problematikai, pabrėždama, kad Vydūnas buvo pacifistas ir tikėjo, kad žmonija kažkada liausis kariavus, nes kare niekas nelaimi. Šiuos klausimus Vydūnas apmąstė Antrojo pasaulinio karo pabaigoje savo veikale „Kada karų nebebus“.

B. N. Adamovas iš Karaliaučiaus pranešime „Vydūnas Kaliningrado srities spaudoje“ apžvelgė daug straipsnių, kelis jų – skelbtus kultūrinėje spaudoje bei literatūros almanache. Kaliningrado srities spaudoje Vydūnas dažniausiai buvo minimas Prūsijos, Mažosios Lietuvos, Lietuvos ir Vokietijos istorijos kontekste. Tiesa, spaudoje buvo rašoma ir apie 1988 m. Vydūnui skirtą konferenciją Šilutėje, ir apie Vydūno perlaidojimą Bitėnuose 1991 m., ir apie Vydūno muziejaus Sovetske steigimo klausimą, ir apie vydūnizmo reiškinį Lietuvoje, jį lyginant su gandizmu Indijoje, tačiau pateikiamos žinios apie patį Vydūną ir jo kūrybą visgi labai menkos. Pranešėjas iš Karaliaučiaus išreiškė viltį, kad šią spragą padės užpildyti ši konferencija ir išleista knyga rusų kalba apie Vydūną.

Regimantas Tamošaitis pranešime „Naujas požiūris į Vydūno kūrybą“ kalbėjo apie svarbiausias Vydūno idėjas, kurios sutapo su jo gyvenimiškąja pozicija ir jo paties gyvenimo pavyzdžiu. Pranešėjo teigimu, Vydūnas artimas mums ir šiandien, nes kalbėjo apie visiems žmonėms bendrus dalykus – apie tai, kas yra aktualu visiems. Tuo, R. Tamošaičio manymu, Vydūnas savo kūryba yra artimas K. Voitylos idėjoms knygoje „Asmenybė ir veiksmas“. Vydūno originalumas tas, kad jis sujungė Vakarų krikščionybės idėjas su pasaulėžiūra Rytų filosofijoje. Išryškindamas Vydūno tautines idėjas ir kraujo, kalbos bei tikėjimo svarbą, pranešėjas pabrėžė, kad tai lemia kiekvienos tautos savitumą – taip susiklosto skirtingas ryšys su transcendencija ir skirtingas požiūris į ją. Aušra Martišiūtė, kalbėdama apie Vydūną Europos kultūros

kontekste, pabrėžė, kad Vydūno kūryboje itin ryški lietuvių ir vokiečių kultūros sąveika. Išaugęs lietuvių šeimoje, bet vokiečių kultūros aplinkoje, mąstytojas turėjo savitą pasaulėžiūrą. Nusprendęs tapti rašytoju, jis plėtė savo akiratį, studijuodamas Vokietijos universitetuose. Todėl Vydūnui buvo labai gerai pažįstamos naujos meninės idėjos pasaulyje, ypač – dramatinėje kūryboje. Pranešėja pateikė daug XX a. pr. dramaturgijos naujovių pavyzdžių Europoje ir Vydūno kūryboje, kurie ilgus metus nebuvo pastebėti ir tinkamai įvertinti. Perėmęs daug modernių Vokietijos ir kitų Europos šalių dramaturgijos idėjų, Vydūnas jas savaip transformavo, pritaikydamas lietuviškai tematikai. Vydūno dramatinė kūryba, pasak pranešėjos, glaudžiai susijusi su jo filosofija. Susipažinus su Vokietijos ir visos Europos šalių kultūra, Vydūno žvilgsnis krypsta į lietuvių kultūrą, tad ir jo dramų herojams būdingas sugrįžimas į savo tėvynę, pastangos puoselėti savąją kultūrą.

Bagdonavičius, pristatydamas monografiją apie Vydūną rusų kalba, džiaugėsi, kad Vydūnas tarsi vėl sugrįžta į Tilžę. Tarptautinės konferencijos rodo, kad Vydūnas svarbus visai Europai. Apie Vydūną galima kalbėti ne tik kaip apie istorinę asmenybę, nes jis tarsi gyvena mūsų gyvenimuose: kuo mes gyvenam šiandien, kas itin svarbu mums – visas tas problemas Vydūnas analizavo. Kalbėjo ir apie globalizaciją – kaip apie žmonijos vienijimąsi, kuris vyksta, deja, net su kraujo praliejimu. Žmonija Vydūnui – brolybė, bet dvasine prasme, tad ir vienijimasis, ir tautų laisvė turi išlikti, kiekvienas žmogus ir kiekviena nacija turi vystytis. Vydūnas, pasak V. Bagdonavičiaus, stengėsi parodyti, kaip reikia

siekti techninės pažangos ir dvasinės kultūros harmonijos. Tai šiandieninei vartotojiškajai visuomenei ypač aktualu – ji turi rūpintis, kad žmogus vystytųsi dvasiškai.

Išleistoje monografijoje apie Vydūną Vacys Bagdonavičius atskleidžia svarbiausias Vydūno filosofines idėjas: pristatomos Vydūno humanizmo socialinės ir teorinės ištakos ir žmogaus kaip svarbiausios problemos jo filosofijoje samprata, analizuojama vydūniškojo pažinimo kaip mokslo ir išminties vienovės samprata, estetiniai žmogaus ir pasaulio santykiai, vertybiniai kultūros klausimai, žmogaus, tautos ir žmonijos santykiai, socialinis žmogaus gyvenimas ir jo idealas. A. Martišiūtė monografijoje išryškina Vydūno dramaturgijos nacionalinį ir europinį kontekstą. Nacionalinis ir Vokietijos bei visos Europos kultūros kontekstas Vydūno kūryboje yra savitai persipynę, suteikdami jai savitą stilių.

Po pranešimų vykusioje diskusijoje aktyviai dalyvavo Margarita Kuplanova ir Natalija Trofimovna Trapeznikova bei kiti Sovietško miesto lietuviybės puoselėtojai, neabejingi Vydūno atminimo įamžinimui ir jo idėjų puoselėjimui. Buvo išreikšta viltis, jog kita Vydūnui skirta konferencija vyks Vydūno name.

Konferenciją apvainikavo paties Vydūno žodžiai. Ištrauką iš Vydūno veikalo „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ perskaitė Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Teatro ir kino fakulteto vaidybos ir režisūros ketvirto kurso studentas Artūras Svorobovičius. Kartu su savo dėstytoja Rita Juodeliene, Artūras perskaitė ištrauką iš Vydūno dramos „Pasaulio gaisras“. Šis vokiečio majoro ir Magės dialogas buvo puiki filosofinių Vydūno idėjų iliustracija ir meninė konferencijos užbaiga.

Baigiamąjį žodį taręs konferencijos organizatorius Bronius Makauskas pabrėžė, kad ši konferencija ir knyga padės pažinti Vydūno gyvenimą bei jo kūrybą, ir išreiškė viltį, jog idėja dėl Vydūno namo-muziejaus bus įgyvendinta, nes gera idėja niekada nemiršta...

Po konferencijos delegacija iš Lietuvos susitiko su Sovietško vice-meru – vyko diskusija dėl galimos perspektyvos steigti Vydūno muziejų kaip Sovietško miesto Istorijos muziejaus filialą. Tenka konstatuoti, jog tai nebus lengva ir paprasta, tačiau aktyvūs Tilžės visuomenės veikėjai gali pasiekti, kad ši idėja būtų įgyvendinta. Kita konferencijos dalyvių grupė iš Lietuvos po konferencijos skubėjo aplankyti namą, kuriame ilgus metus gyveno ir kūrė Vydūnas, o kartu susipažinti su kitais Vydūną menančiais ir jo akį džiuginusiais pastatais.

2013 m. spalio

DVIDEŠIMT METŲ, KAI Į GIMTĄ ŽEMĘ SUGRĮŽO
VYDŪNO PALAIKAI

1991 metų spalio 17-ąją Lietuva pasitiko, o 19-ąją į minkštas Rambyno smiltis amžinam poilsiui paguldė iš tolimojo Vokietijos miesto Detmoldo sugrįžusius savo didžiadvasio – Vydūno (1868–1953) palaikus. Tasai sugrįžimas buvo prasmingas būtent tuo, kad įspūdingai ir tauriai mums visiems priminė apie šio lietuviškojo Mahatmos paliktąją dvasios lobyną, jį itin sureikšmino. Tada tikėjome, jog tame lobyne akumuliuota dvasios energija stiprindamiesi tapsime kitokie, ateisime į tą Dievo karalystę, kuri yra mumyse pačiuose, jog mūsų tautos gyvenimas klostysis taip, kad po keliolikos metų mūsų laisva valstybė pasirodys besanti, kaip kadaise sakė Vydūnas, „viena iš aiškiausiųjų žmoniškumo reiškėjų“. Po dvidešimties metų tenka apgailestauti, kad taip, deja, neatsitiko, kad savo pačių lūkesčių nepateisino, nes pasukome ne visai ta kryptimi, kurion rodė gimton žemėn amžinam poilsiui grįžusiojo tautos didžiadvasio mums paliktoji išmintis. Gal tojo grįžimo sukakties prisiminimas padės prisiminti, kam išties laisvi tapome, kokią savo ėjimo kryptį esame beprarandą ir kad dar nevēlu ton vydūniškosios išminties nužymėton kryptin sugrįžti.

Vydūno grįžimas nebuvo staigus ir netikėtas. Jo atminimas ir idėjos pavergtos Lietuvos padangėje nedrąsiai sklandė jau nuo kukliai pažymėtos šimtmečio sukakties (1968 m.). Jau tada pradėta svajoti ir apie palaikų parsivežimą, apie tai, kad ateisias tam palankus metas. Į realų dalyką tos svajonės ėmė panašėti 120-mečio sukaktį švenčiant (1988 m.). Nuo tada imta jau rimtai rūpintis supilti Vydūno kapą gimtoje Lietuvos žemėje. Tas rūpestis tapo vienu iš svarbiausių 1988 m. rudenį įsikūrusios Vydūno draugijos uždavinių. Jį sprendžiant būtų

Atsisveikinimas su Vydūnu Šilutės kultūros rūmuose 1991 10 18-19.

realiai įgyvendinamas vienas iš pagrindinių draugijos užsibrėžtų tikslų – prisidėti prie Vydūno atminimo įamžinimo. 1990 m. atkūrus Nepriklausomybę, draugija apie Vydūno idėjų sklaidą, jo atminimo įamžinimą bei sureikšminimą primena valstybės institucijoms, aukštiems valdžios pareigūnams, ragina sukurti valstybinę komisiją mąstytojo 125-mečio sukakčiai paminėti. Kaip ypač neatidėliotinas reikalas nurodomas Vydūno palaikų perlaidojimas Lietuvoje. Kaip rašoma draugijos pirmininko V. Bagdonavičiaus 1990 m. lapkričio 22 d. kreipimesi į Lietuvos Respublikos AT (Atkuriamojo Seimo) pirmininką prof. Vytautą Landsbergį, „nedelsiant reikia pargabenti iš Detmoldo (Vokietija) Vydūno palaikus, nes nėra kam prižiūrėti kapo. Pasibaigus kapo vietos užpirkimo laikui, kapas gali būti visai panaikintas“. Ilgai nelaukti dėl Vydūno palaikų perlaidojimo draugiją energingai ragina Vokietijos lietuviai, ypač tiesiogiai kapo priežiūra besirūpinantis evangelikų kunigas Vasario 16-sios gimnazijos Hiutenfelde kapelionas Fricas Skėrys, kurio vardu kapas 1983 m. buvo užpirtas paskutinį kartą. Šiuo reikalu draugijai neduoda ramybės ir Lietuvos visuomenė. Draugijos iniciatyva svarstoma, kur turėtų būti to kapo vieta: Vilniaus Rasos, Klaipėda, Tilžė (dabartinis Sovetskas), gimtieji Jonaičiai, Rambynas? Po daugelio mąstymų ir svarstymų, pasirinktos Bitėnų kapinaitės prie Rambyno, nuo kurio ne kartą skambėjo Vydūno žodis ir jo rankos mostui paklūstanti lietuvininkų daina. „Siūloma Vydūną palaidoti prie Rambyno (Šilutės raj.) esančiose kapinaitėse, į kurias amžinam poilsiui sugrįžtų ne tik Vydūnas, bet ir kiti Mažosios Lietuvos išymieji žmonės“, – rašoma minėtame kreipimesi į V. Landsbergį. „Reikalinga parengti šių kapinaičių,

galinčių tapti Mažosios Lietuvos panteonu, sutvarkymo projektą bei jį realizuoti.“ Tokiam pasiūlymui pritarė ir 1991 m. vasarą įsteigta Vyriausybinių Vydūno 125-mečio jubiliejaus komisija. Tų metų rugpjūtį Vydūno draugija kartu su Šilutės rajono valdyba spaudoje („Lietuvos aide“, „Tiesoje“) paskelbė kvietimą talkon tvarkyti labai apleistas Bitėnų kapines, į kurias atguls Vydūno palaikai. Atsiliepiant į tą kvietimą, vieną rugsėjo vidurio šeštadienį tose kapinaitėse gimė labai graži didelė talka, kurion suvažiavo keli šimtai žmonių iš visos Lietuvos bei Karaliaučiaus krašto. Įvyko tarsi stebuklas: beveik neįžengiamais brūzgynais pavirtusi, visų užmiršta, vandalų lobių ieškotojų nuniokota aplinkinių kaimų lietuvininkų amžinojo poilsio vieta per dieną vėl tapo šviesiomis kapinėmis su atstatytais kryžiais bei gražiai besirikiuojančiais antkapiais, išryškintais kapų kauburėliais, netgi su išvaduotomis iš sulaukėjusios augmenijos daugiametėmis prieš kelis dešimtmečius sodintomis gėlėmis. Po tos didžiosios talkos, laukiant Vydūno palaikų sugrįžimo, kapinės buvo dar labiau švarinamos. Tuo rūpinosi Šilutės rajono savivaldybė, vietos seniūnija, talkino vietos žmonės bei aplinkinių mokyklų moksleiviai. Siekiant kapines apsaugoti nuo miško žvėrių, jos buvo

Karstas su Vydūno palaikais Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčioje 1991 10 19.

aptvertos pinta vielos tvora. Buvo taip pat sutvarkytas į kapines nuo plento vedantis kelias. 1991 m. spalio 3 d. į Vokietiją su Lietuvos Respublikos institucijų įgaliojimais tvarkyti Vydūno palaikų pargabenimo reikalų išvyko Vydūno draugijos pirmininkas Vacys Bagdonavičius (jis buvo paskirtas perlaidojimo komisijos pirmininku). Gražiai sutapo, kad spalio pradžioje į Detmoldą partnerystės reikalais reikėjo važiuoti Kauno savivaldybės delegacijai. Jai ir buvo pavesta grįžtant parvežti didžiojo išminčiaus palaikus.

Dalyvaujant Lipės apskrities vadovybės, Kauno savivaldybės delegacijos, Vydūno draugijos nariams, Vokietijos lietuvių bendruomenės atstovams spalio 14 d. senosiose Detmoldo kapinėse Vydūno palaikai buvo ekshumuoti ir perkelti į naują karstą. Iki spalio 16 d. jie buvo saugomi toje pat kapinių koplyčioje, kurioje buvo pašarvoti 1953 m. vasario mėn.

Prie karsto su Vydūno palaikais Bitėnų-Rambyno kapinaitėse 1991 10 19. Centre: kanklininkas Antanas Bujokas, Kovo 11-osios Akto signataras Stanislovas Gediminas Ilgūnas, klaipėdietis sąjūdietis Dionyzas Varkalis.

Visas su ekshumacija ir išlydėjimu susijusias išlaidas padengė Lipės apskrities valdžia. Spalio 16 d., dalyvaujant Vokietijos lietuvių bendruomenės nariams, kun. Frico Skėrio ir Valterio Banaičio maldomis Vydūno palaikai išlydimi į kelionę Lietuvon. Po pusantros paros trukusios kelionės Lietuva juos pasitiko Lazdijuose spalio 17 d. vakare. Su sustojimais Marijampolėje, Kaune, Jurbarkė, kur buvo susirinkę daugybė pasitinkančių

žmonių, keliauta Šilutėn, kur kultūros namuose 18 d. apie trečią val. ryto palaikus pasitiko atsisveikinimo iškilmes ruošusieji gerieji Šilutės, Vilniaus, Klaipėdos ir kitų Lietuvos vietų žmonės. Ruošiantis sutikti grįžtančius Vydūno palaikus buvo padaryta labai daug: pertvarkyta ir gražiai apipavidalinta salė, kaimiško audimo drobėmis užklota pakyla karstui, tauriam susikaupimui nuteikė apšvietimas, vestibulyje į ateinančius Vydūnas žvelgė iš didžiulio tapyto portreto. Iš viso to, kas buvo padaryta, dvelkė ypatinga dvasia, švytėjo ypatinga aura... Negailėdami laiko ir jėgų, iš peties buvo pasidarbavę savivaldybės tarnautojai, kultūros darbuotojai, bibliotekininkai, dailininkai, techninis personalas. Didelė rūpesčių našta teko kultūros skyriaus vedėjui Sauliui Sodonui, daug sielos įdėjo ir ypatingą kūrybingumą parodė dailininkės vilnietė Eva Labutytė ir klaipėdietė Sofija Kanaverskytė, muzikinę ritualo dalį ruošusieji talkininkai. Išaušus rytui, pro karstą, kurio papėdėje degė vaidilučių ir žynių globojama Amžinoji ugnis, o viršuje spindėjo vydūniškasis Visatos ir Žmogaus tapatumą žymintis ženklas, ėjo ir ėjo per visą dieną ir iki kitos dienos pietų ne tik šilutiškiai, bet ir žmonės iš visos Lietuvos. Visą atsisveikinimo laiką skambėjo skaitovų tariamas paties Vydūno žodis, jojo giedotojų repertuaro bei kitos dainos bei giesmės, arfos ir kanklių garsai, tauri liaudies ir klasikinė muzika. Vakare – gražios evangelikų pamaldos ir prasmingi kunigų žodžiai. Lietingą spalio 19-osios vidurdienį – pamaldos Šilutės evangelikų bažnyčioje, prasmingas Respublikos AT pirmininko V. Landsbergio žodis. Toliau – lydint didžiulei miniai iš visos Lietuvos suplūdusių žmonių, paskutinioji kelionė į senųjų baltų šventovę Rambyną, romuvietiškos apeigos ir atsisveikinimo mitingas prie išmūrytos kapo duobės Bitėnų kapinaitėse. 1991-ųjų metų skausmus iškentėjusi, kraujo auką atidavusi, paskutinius vergovės retežius nusimetusi, suvargusi, bet nepalūžusi Lietuva atidavė pagarbą Tam, kuris jos buvo ypač nusipelnęs ir kuriam ji iki tol taip ir nebuvo atiduota. Taurus žmonių susikaupimas reiškė ne tik pagarbą, bet gerokai daugiau – suvokimą to, jog kartu su šventomis relikvijomis grįžta atsiminimas didžiulio dvasios klodo, kurio pats turėjimas daro didelę garbę. Pati laidojimo apeiga, atrodė, žymi ne atsisveikinimą, o veikiau pakilusios tautos susitikimą su nešėju tos dvasios, kurios dabar labai reikės, gal net labiau negu tada, kai ji užgimė. Didžios pagarbos tauriam išminčiui žodžius tarė mitingą vedęs Šilutės rajono Kultūros skyriaus vedėjas Saulius Sodonis, AT pirmininkas Vytautas Landsbergis, Vydūno draugijos pirmininkas Vacys Bagdonavičius, Vydūno brolio vaikaitis Jurgenas Storostas, Čikagos Vydūno fondo atstovė Stefanija Gedgaudienė,

Respublikos kultūros ir švietimo viceministras Kornelijus Platelis, evangelikų vyskupas Jonas Kalvanas (vyresnysis). „Prieš akis dar ilgas Vydūno grįžimo kelias į mūsų protus, širdis, sielas, kelias daug ilgesnis negu nuo Detmoldo iki Rambyno. Tebūnie šis kelias kuo trumpesnis ir greitesnis, o vydūniškoji išmintis tebūnie tikrasis orientyras tame kelyje“, – prie kapo duobės sakė Vydūno draugijos pirmininkas. Uždengiant kapą ir apklojant jį gėlėmis bei vainikais, skambėjo evangelikų giesmės. Temstant daugybės žvakių šviesoje iškilo lietuvininkų kapams būdingas medinis krikštas su tradiciniu užrašu: „Czon ilsis ramybėje Vydūnas. 1868–1953“.

Atgulus Vydūno palaikams, Bitėnų kapinės turėjo būti ne tik rūpestingiau prižiūrimos, bet ir tobulinamos, kūrybiškai tvarkomos, nepažeidžiant autentikos, pritaikant kai kurias naujoves. Jų tvarkymą prižiūri Šilutės rajono savivaldybė (2001 m. perima Pagėgių savivaldybė), vykdo iš pradžių Vilkyškių, vėliau Lumpėnų seniūnija. Daugiau kaip dešimtmetį iki mirties (2003 m.) kapinių teritoriją rūpestingai tvarkė Vydūno draugijos Garbės narys bitėniškis Jonas Gudavičius.

1991 m. pabaigoje architektai Marija ir Martynas Purvinai (2002 m. jie išrenkami Vydūno draugijos Garbės nariais) parengia Vydūno kapo bei visų kapinių sutvarkymo projektą, kuris apsvarstomas valstybinėse kultūros ir paveldosaugos institucijose bei visuomenėje. Pagal šį projektą kapinės pradedamos formuoti kaip Mažosios Lietuvos panteonas. Jame vėliau bus palaidotos urnos su Martyno Jankaus (1993 m.), Valterio Kristupo Banaičio (1999 m.), Jono Vanagaičio (2010 m.) bei jo žmonos (2011 m.) palaikais. Jų kapai formuojami ir antkapiniai paminklai statomi pagal M. ir M. Purvinių projektus.

Kapinių augmenijos tvarkymas patikimas šilutiškiui miškininkui Juliuui Balčiauskui (2002 m. jis išrenkamas Vydūno draugijos Garbės nariu). Šį pavedimą iki savo mirties (2008 m.) jis atlieka labai nuoširdžiai ir kūrybiškai, pasodina daug savo paties skiepytų medelių, suteikiančių kapinėms savitą koloritą. Iš savo išvestų nykštukinių eglaičių suformuoja Vydūno kapo formą, primenančią vydūniškąjį visatos simbolį.

Apie kapinių tvarkymą po Vydūno palaikų sugrįžimo J. Balčiauskas papasakojo 2004 m. gegužę rašytame laiške šių eilučių autoriui. Cituoju šį laišką: „Galutiniam kapų sutvarkymui 1995 m. pavasarį buvo sutelkta Jurgio Lėbaro kuopos 20 vyrų šaulių. Talkino vietos gyventojai mokyti. Birutė ir Kazimieras Žemguliai, Daiva Žemgulytė, kapelių prižiūrėtojas Jonas Gudavičius. Prieš pradedant darbą buvo sukalbėta trumpa maldelė mirusiems. Buvo pageidauta darbo metu vengti necenzūrinių žodžių. Kapai yra mirusiųjų ramybės vieta. Sudarėme tris talkininkų brigadas: viena brigada išlygino Vydūno kapo prieigas, nes buvo kupstuotas paviršius, antra – ištiesino ir iškirto kapų taką, trečia – pažymėtose vietose sodino augmeniją. Kapinaitės kruopščiai apsodintos tam kraštui būdingais augalais. Daugelis J. Balčiausko aukotų medelių buvo skiepyti ir formuoti. Iš viso daugiau kaip 100 vienetų. Dienos darbą baigus buvo sugiedotas Jurgio Zauerveino Mažosios Lietuvos himno „Lietuviais esame mes gimę“ posmelis. Sekantieji darbai – augalų priežiūra bei antkapių formavimas. Darbą kapinaitėse dėmesingai vertino ir moraliai parėmė tuo metu buvę Šilutės rajono savivaldybės merai p. A. Balčytis ir Š. Laužikas. Transportu ir viskam, kas reikalinga, padėjo savivaldybės Kultūros ir švietimo skyrių vadovai p. A. Plikšnys, p. S. Sodonis. p. V. Griškevičienė, Fr. Bajoraičio vardo bibliotekos direktorė p. D. Užpelkienė, Šilutės muziejaus direktorė p. R. Šikšnienė, Šilutės rajono paminklosaugininkė p. N. Lauraitienė, Miškų ūkio vyr. miškininkas p. V. Aušbikavičius. Aukotojai, talkininkai, visi dirbo nelaukdami padėkos,

skatinami kilnių vidinių impulsų. Jie sakė: „Niekas niekam neskolingas, triūsiamė savo krašto labui.“

Po Vydūno palaikų grįžimo į kapinių tvarkymą iš karto įsitraukia ir Vydūno draugija. Po perlaidojimo atėjus kitai – 1992-ųjų metų – vasarai, Bitėnuose, jaukioje Birutės ir Kazimiero Žemgulių sodyboje išdygsta vydūniečių palapinių miestelis: prasideda iki šiol tebesitęsianti draugijos kasmetinių vasaros stovyklų era. Stovyklų programa turininga ir įvairi: gilesniam Vydūno idėjinio ir kūrybinio palikimo pažinimui skirti pokalbiai ir diskusijos, susitikimai su Vydūną pažinojusiais ar Mažosios Lietuvos praeitį menančiais, ją tyrinėjančiais žmonėmis, dabartinais šio krašto gyventojais – kuo nors pasižymėjusiais ar paprastais kaimiečiais, ekskursijos po aplinkines vietas, istorijos ir gamtos paminklų lankymas, vakarai su dainomis prie Rambyno aukuro. Tačiau bene svarbiausią šios programos dalį sudaro veikla, susijusi su Vydūno ir jo bendražygių amžinojo poilsio vietos – Bitėnų kapinių – tvarkymu. Būtent toji veikla ir buvo pagrindinis stovyklos organizavimo motyvas. Pirmųjų kelių stovyklų metu tvarkoma kapinių ir jų prieigų teritorija – ryškinamas pagrindinis takas, ravimi kapai, netoliese atrandamas šaltinėlis, iš kurio suformuojamas šulinėlis, prie jo padaromi laipteliai, o jo vandeniu laistomi

*Vydūniečiai Bitėnų-Rambyno kapinėse
prie atstatyto Vydūno antkapinio akmens,
parvežto iš Detmoldo 2006 08 03.*

pasodinti želdiniai, nušienaujamas ne tik plotas prie įėjimo į kapines, bet ir visi kelio iš Bitėnų kaimo į kapines pakraščiai, išvalomas gana platus pakelės miško ruožas. Tiek dėl vietos žmonių, kuriuos savo laiške minėjo J. Balčiauskas, tiek dėl vydūniečių stovyklautojų triūso, kapinių ir jų prieigų teritorija tapo šviesi, jauki, tauriam susikaupimui nuteikianti. Tačiau kas vasarą čia iš visos Lietuvos susirenkantiems Vydūno draugijos nariams vis didesnę rūpestį ėmė kelti tai, kam padaryti nebeužteko vien darbščių rankų ir pačių paprasčiausių įrankių – kastuvų, grėblių, laistytuvų bei maišų šiukšlėms išnešti, bet ką padaryti verkiant reikėjo. Su gražiai sutvarkyta iš sunykimo išgelbėtų kapinių teritorija labai kontrastavo jas juosianti išsiklaipiusi pintos vielos tvora, kuri paprastai naudojama ūkio reikalams. Vien ji dvelkė nepagarba už jos gulintiems. Ji tebuvo tik iš bėdos – kad kapų ir juos puošiančių želdinių nenuniokotų miško žvėrys. Dar labiau akį rėžė iš statybinės armatūros suvirinti kreivi šleivi laikinieji kapų vartai. Suprantama, visi suvokė, kad toks kontrastas negalės akių badyti amžinai, kad kažkada kažkam reikės jį panaikinti, juo labiau, kad į kapines vis dažniau ėmė užsukti ekskursijos bei pavieniai turistai, tarp jų ir užsieniečiai. Į Vydūno draugijos užuominas, kad gražiai pradėtą kapinių tvarkymo darbą reikėtų gražiai ir užbaigti (o tam užbaigimui reikia gerų medžiagų ir bent šiokių tokių lėšų), tuometiniai vietos valdžios atstovai atsakydavo pritariamai linksėdami ir sakydami, kad kol kas tam dar sunku rasti reikalingų finansinių išteklių. Visus (ir pačius vydūniečius) tada gąsdino galimi milžiniški kapinių aptvėrimo išlaidų mastai. Mat buvo orientuojamasi į M. ir M. Purvinų kapinių sutvarkymo projektą, pagal kurį tvora turėjo būti iš akmens ir metalo. Apie tokio projekto įgyvendinimą tuo laiku galima buvo tik fantazuoti. Vydūniečiai bent savo mintyse ieškojo išeities. Ir surado. Tardamiesi su projekto autoriais jie pasiūlė tą projektą supaprastinti ir jam įgyvendinti panaudoti pačią prieinamiausią ir pigiausią vietinę medžiagą – medieną. Tiktai vartams reikėtų klinkerinių plytų bei metalo. Architektai tokiam pasiūlymui pritarė ir netrukus pateikė jį atitinkanti naują kapinių tvoros ir vartų projektą. Vydūniečiai nedelsdami ėmėsi jį įgyvendinti. Gavę tam įgyvendinimui vietos valdžios sutikimą, jie pirmiausia ėmėsi vartų statymo. Iš tęstinio projekto „Vydūno idėjų sklaida ir atminimo įamžinimas“, o taip pat iš rėmėjų sukauptų lėšų draugija nupirko reikalingo metalo, surado studijas neseniai baigusį metalo kalyba užsiimančią jauną dailininką Edmundą Liudavičių, kuris pagal Purvinų projektą nukaldino metalinę vartų dalį. Buvo nupirktos ir reikalingos klinkerinės plytos. 1998 m. vasaros stovyklos metu vydūniečiai darbavosi, kad netrukus Bitėnų kapinių lankytojai į jas įeitų pro gražius vartus, kad juos pasitiktų rimčiai ir susimąstymui nuteikiantis tuose vartuose iškaltas Vydūno posakis „Spindulys esmi begalinės šviesos“. Baigę darbą vydūniečiai po pastatytais vartais užkasė laišką ateities kartoms. Vydūno draugija apmokėjo ir vartų statymo darbuose talkinusios vienos Šilutėje veikusios statybų firmos pateiktą sąskaitą už medžiagas ir darbą. Vartai iškilmingai buvo atidaryti 1998 m. rugpjūčio 8 d. kasmetinės „Sueigos pas Martyną Jankų“ metu.

Gražūs, Mažosios Lietuvos tradiciniam labai artimi kapinių vartai išties džiugino apsilankančiųjų akį ir atrodė kaip čia nuo amžių buvę, o nelabai kokia vielinė tvora mažiau į akį ir bekrīto. Padarę gerą pradžią, lėšų savo sąskaitoje beveik neturintys vydūniečiai tikėjosi, kad jų iniciatyvą tęs vietos institucijos ir iš savo išteklių parūpins tvorai reikalingas medžiagas. Kartu tikėjosi, kad galės prie projekto tąsos prisidėti savo darbu. Tačiau apie jokiais iniciatyvas iš niekur nieko nesigirdėjo. O laukti geresnių laikų vydūniečiams

irgi nebesinorėjo. Tačiau iš kur, beveik neturint pinigų, nusipirkti gana nemažai medienos? Buvo manoma aktyviau paieškoti rėmėjų, kreiptis į vieną ar kitą fondą ir taip šį tą sukaupus nupirkti bent pirmam darbų etapui reikalingos medžiagos.

Tačiau pasitaikė gera proga reikalą sutvarkyti paprasčiau. 2001 m. pradžioje buvo įsteigta Pagėgių savivaldybė. Tų metų, berods, vasarį šios savivaldybės viešojoje bibliotekoje buvo surengtas „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ pirmojo tomo pristatymas. Jame dalyvavo ir naujosios savivaldybės meras Vaclovas Algirdas Mišeikis bei kiti valdžios atstovai. Tarp leidinio pristatytojų buvo ir Vydūno draugijos pirmininkas V. Bagdonavičius. Jis išdrįso kreiptis į merą dėl Bitėnų kapinių tvarkymo tąsos ir dėl galimybių parūpinti tam tvarkymui reikalingos medienos, kurios neturėtų trūkti savivaldybės teritorijoje besidriekiančiuose miškuose ir kurių apdoroti galėtų bet kuri iš čionai veikiančių lentpjūvių. Kreipimasis buvo iš karto išgirstas, ir sutartu laiku atitinkamos formos medinių tvoros statinių tos vasaros stovyklautojams buvo pristatyta tiek, kiek tuo kartu jų reikėjo. Sulaukta ne tik tų statinių, bet ir reikalingos pagalbos transportu, apdorojant metalo detales, gręžiant skylės betoniniuose stulpuose ir pan. Visu tuo nuoširdžiai ir su užsidegimu rūpinosi ir savų

Prie pastatytų Bitėnų-Rambynų kapinaičių vartų 2006 m. rugpjūtis. Iš kairės: Julius Balčiauskas, dr. Vacys Bagdonavičius, Jonas Gudavičius, Kazimieras ir Birutė Žemguliai. / Vytauto Kaltenio nuotrauka

tarnybos rūpesčių nestokojantis tuometinis savivaldybės administracijos vadovas Remigijus Kelneris. Tvoros statiniai buvo tvirtinami draugijos nusipirktais varžtais, pastatytoji tvora dažoma irgi draugijos išigytais dažais. 2001 m. vasaros darbai ėjosi gana nelengvai, nes nebuvo patirties, tveriant reikėjo prisitaikyti prie gana sudėtingo reljefo, įveikti kitokias kliūtis, nuolat ieškoti detalių, apie kurių reikalingumą nebuvo numatyta iš anksto. Tačiau vartus įrėminanti fasadinė tvoros dalis buvo pastatyta nepriekaištingai.

Sakoma, gera pradžia – pusė darbo. Kitų metų darbai ėjo greičiau ir sklandžiau. Bitėnų kapinių tvorą stovyklaujantys vydūniečiai baigė tvirti 2006-ųjų vasarą. Tada iš Detmoldo atsivežtasis antkapinis akmuo buvo sugrąžintas prie Vydūno kapo iš Šilutės muziejaus, kur buvo saugojamas nuo metalines raides lupinėti ėmusių vandalų. Taip buvo baigtas keletą metų trukęs Vydūno draugijos vykdytas projektas, kurį medžiagomis ir kitaip, be minėtųjų Šilutės rajono ir Pagėgių savivaldybių, Lumpėnų seniūnijos, dar rėmė UAB „Lumpėnų Rambynas“, Šilutės miškų urėdija, Rambyno regioninio parko direkcija, Teofilio Dargelio IĮ, UAB „Germeta“. Projektui naudotos iš Vydūno Fondo (Čikaga), Mažosios Lietuvos fondo (Kanada), Ramintos Lampsatyės (Vokietija), LR Kultūros ministerijos gautos lėšos. Kapinės iš tikro tapo Mažosios Lietuvos panteono statuso vertu kultūros objektu, kurį aplanko daugybė žmonių ne tik iš Lietuvos, bet ir kitų šalių, ypač Vokietijos. Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ kasmet gegužės mėnesį čia rengia kapinių šventę. Reikia tikėtis, kad čia atguls dar ne vieno šiam kraštui nusipelnusio lietuvininko palaikai, kad numatyti pastatyti kenotafiniai akmenys primins tuos išėivius ar išstremtuosius iš Mažosios Lietuvos, kurių kapai išsibarstę toliausiose šalyse, ar tuos, kurių kapai taip ir liks nežinomi kur nors amžino įšalo žemėje, Sibiro platybėse ar išlyginti su žeme kokio nors sovietinio kalėjimo teritorijoje, kaip yra atsitikę su iškiliojo Mažosios Lietuvos dailininko Adomo Brako amžino poilsio vieta tolimajame Barnaule.

Vydūno palaikų pralaidojimo, kartu Bitėnų kapinių atgimimo dvidešimtmetį prie Vydūno kapo ir ant Rambyno šiemetiniai (2011 m.) Vydūno draugijos stovyklautojai dainomis, giesmėmis bei 1991 m. spalį sakytų kalbų pakartojimu gražiai pažymėjo rugpjūčio 3 d. Rugpjūčio 5 d. šią sukaktį paminėjo ir šiemetinės „Sueigos pas Martyną Jankų“ dalyviai, turėję galimybę susipažinti su paroda apie tai, kaip grįžo Vydūno palaikai ir kaip gūdus brūzgynas tapo jaukia ne tik šio išminčiaus, bet ir jo bendražygių bei kitų Anapilin iškeliavusiųjų lietuvininkų amžinojo poilsio buveine.

Voruta, 2011 08 20, Nr. 16(730); 2011 09 03, Nr. 17(731).

VYDŪNO DRAUGIJOS STOVYKLOS BITĖNUOSE

1991 m. spalio 19 d. Bitėnuose perlaidoti iš Detmoldo parvežti Vydūno palaikai. Prieš tai Vydūno Draugijos narių ir kitų entuziastų pastangomis kapinėse vyko talkos, tvarkant visiškai apleistą, medžiais ir krūmais apžėlusią kapinių teritoriją. Nors kapinės ir jų aplinka labai pasikeitė, buvo akivaizdu, kad čia reikia dar gerai padirbėti. Vydūno draugija po perlaidojimo Bitėnuose įsipareigojo Vydūno kapą globoti ir puoselėti, tikintis, jog kapinaitės netrukus taps Mažosios Lietuvos panteono verta šventove.

1992 m. Šilutės Vydūno klubo aktyvistai sumanė organizuoti talką kapinių tvarkymui, kviečiant Vydūno draugijos narius iš visos Lietuvos. Ieškodamas tinkamos vietos palapinėms būsimiems talkininkams, Saulius Sodonis susitarė su Bitėnų kaimo šviesuoliais mokytojais Birute ir Kazimieru Žemguliais, jog leis savo kieme (buvusios mokyklos stadione) savaitei apsistoti atvykėliams iš visos Lietuvos. Taip nuo pirmosios stovyklos Draugijos stovyklavietė kasmet įsikuria itin mieloje ypatingai svetingų šeiminkų sodyboje.

1992 m. paskutinę liepos savaitę Bitėnuose vykusioje pirmojoje Vydūno draugijos stovykloje buvo tvarkomos Bitėnų kapinaitės ir jų aplinka. Susirinko apie penkiolika žmonių, daugelis jų ir šiandien yra aktyvūs Vydūno idėjų puoselėtojai: Vacys Bagdonavičius, Algimantas Jucevičius, Tomas Stanikas, Juozas Šidiškis, Vytautas Gocentas ir kt. Vakaris Marija Liugienė mokė iš šiaudų pinti sodus, o bendromis pastangomis nupintas išpūdingas sodas tapo puikia dovana sodybos šeiminkams. Pasak pirmojoje stovykloje dalyvavusios Dalios Viliūnienės, stovyklautojai tąsyk buvę labai išžūlūs – valgį ruošdavo Žemgulių virtuvėje... Vėliau buvo suorganizuota lauko virtuvė stovyklavietėje, ir šeiminkauti šių svetingų žmonių virtuvėje nebereikėjo. Stovyklavietėje kiekvieną vakarą po darbų vyko pokalbiai, diskusijos ir skambėjo dainos. Stovyklautojai, keliavę į Rambyną, pateko į vieną tuo metu kuriamo režisieriaus Z. Putilovo filmo apie Vydūną Tamsoje būti šviesa epizodą. Itin įsimintinas susitikimas vyko su bitėniške Elena Grigolaityte-Kondratavičiene. Savo atsiminimus vydūniečiams ši paskutinioji Rambyno vaidilutė pasakojo prie Nemuno, slėpingai žėruojant laužo liepsnoms. Ne vienas vėliau atvykusiųjų į stovyklą susidomėjo ir perskaitė Ulos Lachauer knygą „Rojaus kelias“, kurios herojė yra Grigolaitytė-Kondratavičienė. Paklausta, kas labiausiai įsiminė iš pirmosios stovyklos, M. Liugienė

Vydūno draugijos stovyklos dalyviai prie Rambyno kalno aukuro, 1994. / Roberto Kėriko nuotrauka

atsakė, jog tai buvimo kartu džiaugsmas – „buvo labai smagu“... 1993-aisiais – įvairiais renginiais Lietuvoje turtingais Vydūno jubiliejiniiais metais – stovyklos nebuvo, tad antroji stovykla vyko 1994-aisiais. 1995 m. rugpjūčio 14–19 d. surengta trečioji, 1996 m. liepos 22–28 d. – ketvirtoji, o 1997 ir 1998 m. – penktoji bei šeštoji Draugijos stovykla.

1998 m. vykusi Draugijos stovykla – viena išpūdingiausių. Jos metu Draugijos nariai savo lėšomis ir savo pačių rankomis pastatė Bitėnų kapinaičių metalinius vartus. Vartų projekto autoriai – architektai Marija ir Martynas Purvinai, nukaldino skulptorius Eimuntas Liudavičius. Į vartų pamatus įdėtas Draugijos laiškas ateities kartoms su 28 stovyklautojų parašais, linkintis tauraus žmoniškumo ir dvasios giedros. Pastačius metalinius vartus, imta diskutuoti, o vėliau – su Pagėgių savivaldybe pradėtas derinti kapinių tvoros projektas.

Nuo 2000 m. Draugijos stovykla Bitėnuose veikė kasmet. 2001 m. pirmąją rugpjūčio savaitę pradėta statyti medinė Bitėnų kapinaičių tvora. Kasmet stovyklų metu buvo pastatoma viena kapinių tvoros pusė ar jos dalis, pradedant nuo kapinių vartų. Šių darbų pabaigtuvių vainikas buvo iškeltas 2006 m. stovy-

klos metu. Tais pačiais metais prie Vydūno kapo gražintas iš Detmoldo (Vokietija) atvežtas antkapinis akmuo, nuo 1991 m. saugotas Šilutės muziejuje. Taip vydūniečiai užbaigė svarbų 1998 m. vasarą pradėtą Bitėnų kapinių tvarkymo etapą.

2011 m. stovyklautojai aptvarkė senąsias Bitėnų-Šilėnų kapines, darbo priemones parūpinus Rambyno regioninio parko kultūrologei Giedrei Skipitienei. Stovyklautojai ne kartą dalyvavo talkose bitėniškiais: į rietuvę sukrovė didžiulę malkų stirtą garbaus amžiaus bitėniškei, skaldė malkas, tvarkė statybines medžiagas, keletai stovyklautojų teko padėti netgi bitininkystės darbuose... Vydūno draugijos jaunimas ir stovyklautojų vaikai bei vaikaičiai po darbų kapinėse ne kartą ir patys ėmėsi iniciatyvos: Romualdas, Mykolas ir Laurynas, susiradę statybinės medžiagos, atstatė sukiaužusį tiltelį per Bitės upelį, kuris gyvenvietę dalija į dvi dalis.

Vakarais po nelengvų dienos darbų, stovyklavietėje būdavo aptariamoms naujausios Vydūnui skirtos ar pačių Draugijos narių išleistos knygos, o kartais diskusijos ar dainos prie jaukios laužo šviesos tęsdavosi ir iki vidurnakčio. Kone kasmet buvo keliaujama po artimiausias Bitėnų apylinkes, o vaizdingais pasakojimais apie šį kraštą stovyklautojus ne kartą praturtino Rambyno regioninio parko kultūrologė Giedrė Skipitienė. Vyko žygiai ir į tolimesnes Rambyno regioniniame parke esančias vietas, vienas jų – savo seną istoriją menantis Šereitlaukis. 2002 m. lankytasi Orvydų sodyboje Gargždėlės kaime (Kretingos raj.), 2005 m. aplankyta didžioji Vilkyškių girios Raganų eglė, Vilkyškių kapinaitės ir kt. Po dienos darbų vyko ir daug įdomių susitikimų – pačioje stovyklavietėje ir už jos ribų. Tai susitikimai su bitėniškiais bei

Martyno Jankaus vaikaitės Evos Mildos Jankutės-Gerolos viešnagė Vydūno draugijos stovykloje 2006 m. Ona Šeštokienė, E. M. Jankutė-Gerola, Algirdas Sagatas, Danguolė Ozėlytė.

Vydūniečių stovyklos Bitėnuose dalyviai
2007 05 04

šio krašto šviesuoliais (2005 ir 2007 m. – su rašytoja B. Savickiene), ir iš tolimų kelionių po pasaulį sugrįžusiais – alpinistu V. Vitkausku (2002 m.) bei mokslininkais, kultūros veikėjais. Kartą apsilankyta Šilutės Vydūno gimnazijoje, o 2004 m. Šilutės centriniam knygyne miesto šviesuomenei buvo pristatyti nauji Draugijos narių leidiniai.

Pasibaigus didiesiems Bitėnų kapinių tvoros rekonstrukcijos darbams, prasidėjo tarsi naujas Draugijos stovyklų etapas: daugiau laiko buvo galima skirti seminarams, pokalbiams apie Vydūną ir jo kūrybą bei išvykoms. Ne kartą aplankytas Kintų Vydūno kultūros centras, Ventės ragas. 2010 m. keliauta maršrutu Bitėnai-Kintai-Lankupiai-Priekulė-Vanagai-Švėkšna-Bitėnai, Priekulėje aplankant Simonaitytės memorialinį muziejų ir rašytoją Editą Barauskienę. Vyko ekskursijos po Rambyno regioninį parką, 2013 m. apsilankant ir senas legendas menančioje kaimo turizmo sodyboje „Senasis Rambynas“.

Stovyklos gyvenimą paprastai pagyvina susitikimai, o jų per paskutiniuosius metus būta daug. Tai susitikimas su Vydūno

krikšto dukra Gražbyle Venclauskaite (2010 ir 2011 m.), knygotyrininku prof. D. Kaunu (2010 m.), su dailininkų plenero Bitėnuose menininkais, Šilutės F. Bajoraičio bibliotekos lankytojais, pristatant naujas knygas (2009, 2012, 2013 m.) ir kt. 2011 m. stovykloje lankėsi svečiai iš Latvijos – Rericho draugijos nariai Ingrida Raudsepa ir Alvil Hartmanis. Jie ir latvė Linda Lemhena papasakojo apie Vydūno kūrybos ir latvių klasikų J. Rainio bei Aspazijos kūrybos sąsajas. Latviai Draugijos stovykloje tapo įprasti svečiai. Ne vienerius metus į stovyklą atvykdavo latvė Linda Lemhena, o vėliau – Ingrida Raudsepa.

Stovyklautojų dvasią ypač gaivina dainos bei giesmės – ne vienerius metus stovyklautojus dainuoti pakviesdavo Marija Liugienė, ne kartą stovyklautojus džiugino Eirimo Veličkos kanklių garsai bei jo atliekamos dainos. Vėliau dainomis stovyklą praturtino klaipėdiškės Sigutė Augutienė, Laima Augutyte, Angelė Šapalienė, vilniškiai Giedrė ir Gintarė Baltakytės bei Tautvydas Skipitis. Paskutiniųjų stovyklų metu kanklių garsais ir įvairiomis dainomis džiugina panevėžiškis Audrius Daukša, o mokytis Mažosios Lietuvos liaudies dainų kviečia Eglė Burksaitė.

Stovyklautojai kasmet aplanko M. Jankaus muziejų, dalyvauja muziejaus organizuojamose konferencijose bei kituose renginiuose ir Sueigoje pas M. Jankų. Ypač aktyviai vyduniečiai įsijungė į 2006 m. M. Jankaus premijų įteikimo šventę – laureatus bei premijos steigėją I. Jankutę pagerbė ažuolų vainikais. 2002 m. pirmą kartą neįprastoje vietoje – po atviru dangumi – Bitėnuose įvyko penktasis Draugijos suvažiavimas. Vėliau po tuo pačiu dangumi vyko ir šeštasis (2011 m.), o 2012 m. – jau ir septintasis Draugijos suvažiavimas. Kiekviena stovykla jos dalyvių sielą praturtina naujais išpūdžiais, mintimis, išvalgomis. Ir kiekvienas čia atvykęs į stovyklos gyvenimą įneša savąjį sielos balsą. Galima teigti, jog patys stovyklautojai savaitę trunkantį gyvenimą Bitėnuose praturtina naujomis spalvomis ir tradicijomis, – tiek žvelgiant į jos kultūrinę pusę, tiek į paprasčiausią stovyklos buitį. Pvz., stovyklaujant Algimantui Jucevičiui būta daugiau disciplinos ir dėmesio fizinei kultūrai: kėlimasis tuo pačiu metu ir bendra rytinė mankšta buvo lyg ir nerašyta taisyklė. Mankštindavomės vadovaujami vyriausio amžiumi stovyklautojo gydytojo Vytauto Gurevičiaus (1919-2012) pagal jo paties sukurtą metodiką. Vėliau organizuotos rytinės mankštos tradicija nutrūko, nors norintys galėdavo prisijungti prie savo įprastos rytinės mankštos pratimus siūlančių išbandyti stovyklautojų Stasio Dragūno, Audriaus Daukšos ir kt. Stovyklautojus apie metą pusryčiauti ir pietauti paprastai primena skambantis varpas, o prieš valgį būta įvairių maldų bei giesmių; turbūt įdomiausia jų buvo E. Veličkos atliekama latviška daina-malda. Kai stovyklautojų skaičius pasiekdavo 30 žmonių ir daugiau, paruošti vegetariškus pusryčius ir pietus nebūdavo labai paprasta. Ilgus metus vyriausiosios šeiminkės titulas priklausė Onutei Šeštokienei, o paskutiniaisiais metais šią atsakomybę našta perėmė Dalia Viliūnienė, dažnai talkinant ir klaipėdiškei Angelei Šapalienei. Iškilus ūkinėms problemoms ar meistrystės poreikiams, savo iniciatyvomis dažniausiai kitus pralenkdavo vilniškis Stasys Urbonas.

Stovyklautojai yra kūrybingi ir išradingi – surengė ne vieną parodą, knygų mugę, meninę programėlę, kurios buvo atliekamos prie Vydūno kapo ir ant Rambyno kalno. Buvo mokamasi pinti sodus, rišti juostas (Onutei Šeštokienei organizuojant bei mokant), o kartą mokyta netgi lietuvių liaudies šokių... Panevėžiškis Petras Čiplys ne kartą džiugino savo originaliu, itin emociu ir paveikiu eilėraščių skaitymu, savo pavyzdžiu paskatindamas prisiminti mėgstamiausius eilėraščius ir kitus stovyklautojus. Keramikė

Danutė Jazgevičiūtė 2011 m. surengė savo kūrybinės veiklos pristatymą, tuo pačiu stovyklautojams atskleidė daug keramikos paslapčių. Jau ne vienerius metus stovyklautojus džiugina šiauriečių reričių Gintauto ir Dianos Stungurių iniciatyva įamžinti stovyklautojų gyvenimą nuotraukomis, filmais ir straipsniais. Kad stovyklos gyvenimas neliktų užmarštyje – apie jas straipsnius rašė V. Bagdonavičius, J. Mikalajūnienė, R. Palijanskaitė. Visas stovyklautojų iniciatyvas ir indėlį į darnų stovyklos gyvenimą būtų sunku išvardyti...

Spindulys esmi begalinės šviesos – pasitinka į Bitėnų kapines atvykusius Vydūno žodžiai, primindami, kad kiekvienas mūsų – spinduliai tos pačios begalinės šviesos...

Vydūniečių stovyklautojai prie laužo
2007 08 04

VYDŪNO IR JO PROTĖVIŲ TAKAIS

Bitėnuose Vydūnas lankėsi ne kartą – ir ant legendinio Rambynų kalno, ir Martyno Jankaus sodyboje, kur dabar įkurtas jo vardo muziejus ir Mažosios Lietuvos paveikslų sodas. Ir ne tik švenčių ant Rambynų kalno metu. Legendinį kalną ir jo apylinkes Vydūnas yra ypynęs ir į savo mistinę grožinę kūrybą, siedamas jį su sakralia vieta, Lietuvos šventviete. Todėl buvodami Bitėnuose, einame Vydūno išvaikščiotais takais ir kartu tarsi prisiliečiame prie Vydūno sielos...

Prisilietimų prie Vydūno dvasios Bitėnuose dėka neseniai gimė ir vienas (tikėtina, ne paskutinis) paveikslas. 2013 m. Sueigos pas Martyną Jankų metu vykusiame tradiciniame dailininkų plenero darbų pristatyme stovyklautojai atkreipė dėmesį į Sauliaus Rudziko darbą „Pokalbis su Vydūnu“. Paveikslų sode tai antrasis su Vydūno vardu susijęs darbas. Laiko, lietaus ir vėjo pažeistas dailininko Kęstučio Šiaulyčio paveikslas, skirtas didiesiems Mažosios Lietuvos kultūros veikėjams Vydūnui, M. Jankui ir J. Zauerveinui, iš ekspozicijos iškeltas. Paklaustas, kaip gimė paveikslas, dailininkas Saulius Rudzikas atsakė, kad šio mistinio pokalbio su Vydūnu idėja gimė Bitėnuose – prie jo kapo. Pasak dailininko, Vydūnas jam visada buvo artimas – kaip ir jo propaguotos Rytų filosofijos idėjos. Šis rytietiškomis spalvomis prisodrintas paveikslas ne vienam priminė nuotrauką, kurioje

*Vydūniečių stovyklos Bitėnuose šokiadienis
2010 08 03*

įamžintas ant Rambynų kalno rymantis ir anapus Nemuno žvelgiantis Vydūnas. Dailininkas apie Vydūno pamėgtas vietas ant Rambynų (juolab apie šią nuotrauką) sužinojo jau po to, kai darbas buvo baigtas...

Atvykę į Bitėnus, stovyklautojai pirmiausiai aplanko Bitėnų kapinaites ir Vydūno kapą bei Rambynų kalną. 2011 m. stovyklos metu paminėtas iš Vokietijos parvežtų Vydūno palaikų iškilmingo perlaidojimo 20-ietis. Šioje sukakties šventėje drauge su vydūniečiais dalyvavo vietiniai gyventojai, o dainomis ir eilėmis ją praturtino iš Suvalkijos krašto atvykę mokytojai – Vilija Žalienė su bendraminčiais. Tai dienai įamžinti Stasio Urbono iniciatyva buvo pasodintas ąžuoliukas. Draugijos pirmininkas Vacys Bagdonavičius priminė savo kalbą, prieš 20 metų pasakytą kapinaitėse. Vydūniečiai perskaitė ir kitas anuomet perlaidojimo iškilmėse sakytas kalbas. Šilutiškis Saulius Sodonis pasidalijo prisiminimais apie tai, kaip buvo ruošiamasi perlaidojimo iškilmėms Šilutėje ir kaip jos vyko.

Stovyklaudami Bitėnuose, keletą kartų vydūniečiai pasiekė Tilžę – miestą, kuriame Vydūnas praleido didžiąją savo gyvenimo dalį. Pirmą kartą buvo nuvykta 1997-aisiais metais – tąsyk buvo aplankytas Vydūno gyventas namas, ant kurio 1968-aisiais buvo pritvirtinta memorialinė lenta, kartu susipažįstant su kažkada Vydūno išvaikščiotosiomis gatvėmis. Antrą kartą stovyklautojai į Tilžę keliavo 2010-aisiais. Šįkart stovyklautojų laukė ekskursija po miestą, lydint draugijos „Birutė“ vadovei Danutei Narušaiti: aplankytas Sovetsko (Tilžės) istorijos muziejus, o Brigantinoje, Birutės draugijos patalpose – Vydūnui skirta ekspozicija; susitikta su Katalikų bažnyčios klebonu Anupru Gauronsku ir Lietuvos konsulu Sovetske Arūnu Kaminsku.

Į Bitėnus atvykę stovyklautojai dažnai nukanka ir į pamarį – Kintų Vydūno kultūros centrą, kur kadaise mokytojavo filosofas, kartu aplankant ir garsųjį Ventės Ragą. Stovyklautojai paprastai aplanko Vydūno muziejų ir susipažįsta su atnaujintomis muziejaus ekspozicijomis; kai kurie jų čia apsilanko pirmą kartą. Į Kintus atvykę stovyklautojai ne kartą dalyvavo susitikimuose su menininkais, nes čia kasmet vyksta tradicinė emalio meno specialistų kūrybinė stovykla „Pamaris ženkla“, kurioje savo darbais menininkai perteikia pamaris krašto istorijos, gamtos tradicijas atspindinčius ženklus ar simbo-

Vydūno draugijos stovykloje Bitėnuose
prof. Domas Kaunas, Danguolė Oželytė,
Dalia Vilūnienė, Antanas Stunguryš ir dr.
Vacys Bagdonavičius 2010 08 07.

lius. 2013 metų tema buvo „Laiškai Vydūnui“ – skirta Vydūno 145-osioms gimimo metinėms. Kūrėjai menine kalba bandė kalbėtis su Vydūnu apie jo filosofiją ir apie tai, ką mes norėtume jam šiandien pasakyti ar paklausti. Tad nenuostabu, kad jaunieji menininkai aktyviai įsijungė į diskusiją su Vydūno draugijos nariais apie tai, kas Vydūnui buvo svarbiausia, ir uždavė ne vieną itin įdomų klausimą, pvz., kaip Vydūną suvokia ir jaučia į jo kūrybą besigilinantys žmonės. Įsigyję Draugijos išleistų Vydūno knygų, dailininkai siekė geriau jį suvokti, ir tai turbūt įkvėpė kuriant savąjį „Laišką Vydūnui“...

Viena iš įsimintiniausių dienų stovyklautojams – išvyka po Šilutės krašto apylinkes 2012 -aisiais, aplankant su Vydūnu ir jo protėviais susijusias atmintinas vietas. Prieš kelionę buvo išklaudyta dr. Vacio Bagdonavičiaus paskaita apie Vydūno giminės genealogiją. Automobilių kolona tąsyk patraukė link Šilutės, stabtelėdama Pagryniuose (Vydūno tėvo gimtinėje), Vileikiuose (čia gyveno Vydūno senelė) ir prie miesto bažnyčios, apie kurios varpus (tada – Verdainės) savo atsiminimuose rašė Vydūnas, jog sekmadienio vidurdienį jiems gaudžiant atėjęs į šį pasaulį. Aplankytos ir Mažių kapinaitės, kuriose palaidoti čia gyvenę Vydūno protėviai Storostos. Į kapinaites maloniai mus palydėjo Šilutės Rotary klubo pirmininkas Aleksas Kvederis ir Antanas Balvočius. Tai minėto klubo pastangomis sutvarkytos šios kapinaitės – pašalinti bevirstantys medžiai ir pakelti nuvirtę kryžiai.

Svarbiausioji šios stovyklautojų kelionės stotelė buvo Jonaičiai – Vydūno gimtinė. Čia, ant Šyšos upės kranto, ieškota išlikusių

Vydūno gimtojo namo pamatų. Tenka apgailestauti, kad iki šiol tam nedėta rimtų pastangų. 1968 m. Jonaičiuose atidengta atminimo lenta ant sienos namo, kuriame anksčiau būta mokyklos, bet tikroji Vydūno gimtinės vieta liko nežinoma. V. Bagdonavičiaus rankose – detalaus 1914 metų Jonaičių ir jos apylinkių vokiečių žemėlapis kopija. Kaip rodo žemėlapis, Jonaičiuose ant Šyšos kranto XX a. pradžioje stovėjo tik dvi sodybos. Vienoje jų ir gimė Vydūnas. Tai buvusi jo tėvo giminaičio ūkininko Palkio sodyba, kurioje tėvai nuomojo namelį, tariant Vydūno žodžiais, „sode ant Šyšos kranto“. Vienos sodybos pastate pastebėję jo senumą liudijančius fragmentus, ne vienas turbūt pamanė, jog gal šioje vietoje ir buvę Vydūno giminaičiams priklausę statiniai? Tačiau ši sodyba yra šiek tiek atokiau nuo Šyšos. Išklaušę jos šeimininkės Onos Petrikauskienės pasakojimo, žemėlapis vedami nuėjome prie upės. Greitai paaiškėjo, jog čia, ant Šyšos kranto, yra išlikę ne tik seno namo pamatai, o ir šulinys. Kitos prie Šyšos buvusios sodybos vietoje dabar yra dirbami laukai. Stovyklautojai pasijuto stovį prie realaus atradimo slenksčio. Didelė tikimybė, jog savo kojomis ėjome Vydūno gimtinės žeme, kurioje jis žengė pirmuosius žingsnius. Iš čia mažajam Viliui įpusėjus antruosius, tėvai išsikėlė į Pilkalnį. Su sodybos šeimininkais Ona ir Aloyzu Petrikais tada atsiveikinome, vildamiesi čia dar sugrįžti.

Be abejo, Vydūno ir jo protėvių takais stovyklautojai keliauja kasmet – ne tik aplankydami su tuo susijusias vietas, o ir rengdami pokalbius, paskaitas, diskusijas. Beveik kasmet Vacys Bagdonavičius stovykloje skaitė paskaitas apie Vydūno gyvenimą ir jo kūrybinį palikimą, jo filosofines pažiūras į įvairius žmogaus, tautos ir pasaulio gyvenimo reiškinius. Organizuojant stovyklą, būta bandymų paraginti aktyviau į Vydūno gyvenimo bei jo kūrybinio palikimo gvildinimą įsijungti ir visus Draugijos narius. 2010 m. sumanytoje konferencijoje dalyvavo apie dešimtį stovyklautojų, ir kiekvienas jų palietė vis kitus jo gyvenimo ir kūrybos aspektus bei pasidalijo savąja Vydūno atradimo patirtimi. Ilgametė Draugijos metraštininkė Jūratė Mikalajūnienė tąsyk papasakojo kelionės po Detmoldą išpūdžius, apsilankius Vydūno gyventame bute Moltkės gatvėje. Dabartinė to buto savininkė parodė kambarį, kuriame gyveno Vydūnas, ir Jūratė galėjo pažvelgti pro langą į sodą, kuriuo taip gėrėdavosi prie atviro lango Vydūnas. 2011 m. stovykloje vyko seminarai-pokalbiai – kasdien vis kita tema: apie Vydūno gyvyje tikėjimo sampratą, vydūniškąją simboliką, Vydūno ir vokiečių kultūros sąsajas. Stovyklautojai, prisiliesdami prie dar nepažintų Vydūno gyvenimo detalių ir jo filosofijos, tikėtina, kasmet vis daugiau priartėja prie jo svarbiausių idėjų, stengdamiesi ir po stovyklos gyventi tomis vertybėmis, kuriomis gyveno Vydūnas.

Netruko prabėgti daugiau nei du dešimtmečiai nuo pirmosios stovyklos. 2012 m. stovykloje buvo paminėtas stovyklų Bitėnuose 20-etis. Prisiminimais apie pirmosios stovyklos džiaugsmus ir rūpesčius pasidalino joje buvusieji – Vacys Bagdonavičius, Dalia Viliūnienė, Algirdas Sagatas, Juozas Kuzminskas ir Birutė Žemgulienė. Tai, kad šios stovyklos tapo tradicija – didžiausias pastangas dėjo Vacys Bagdonavičius ir ilgametis draugijos pirmininko pavaduotojas, patyręs keliautojas ir alpinistas Algimantas Jucevičius. Puikūs jų organizaciniai gebėjimai ir pasišventimas padėjo suburti žmones iš visos Lietuvos ir drauge atlikti išties didžius darbus bei priartėti prie dvasinė viršukalnės, kurios vardas yra Vydūnas...

Vytautas Gocentas

Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ narys

Į BITĖNUS, KAPINIŲ TVARKYTI, VYDŪNO PAGERBTI
„Niekuomet žmogus nėra toks gražus, koks jis yra kurdamas.”

Vydūnas

Kultūros tyrinėtojų pripažįstama, kad valstybės ir tautos kultūros pažinimui gali pasitarnauti ir apsilankymas vietos kapinėse. Jos iškalbingai atspindi tautos kultūrinę savimonę. Iki esminių pokyčių II-ojo pasaulinio karo metais apie Mažosios Lietuvos ir jos sudėtinės dalies Klaipėdos krašto gyventojų pagarbą mirusiems taip pat galima buvo spręsti apsilankius vietos kapinėse.

Senųjų gyventojų evakuacija, pasitraukimas, tremtis, vadinamoji repatriacija 1944 ir vėlesniais metais pakeitė krašto gyventojų sudėtį – XX a. II pusėje senieji gyventojai liko negausi gyventojų mažuma. Pasiturintys krašto ūkininkai, mokytojai, kunigai, tarnautojai, kiti inteligentijos atstovai turėjo nedelsdami pasirinkti – arba pasitraukti iš Raudonosios armijos puolamo krašto, arba būti ištremtiems į Sibirą.

Per stebuklą krašte išlikusiems seniesiems gyventojams teko patirti neregėtą pažeminimą. Relingumas, taip pat krikščioniškoji pagarba mirusiųjų atminimui irgi pateko į sovietinio režimo nemalonę. Persekiojami liuteronų tikėjimą išpažįstantys krikščionys – neleidžiama atstatyti bažnyčių, o išlikusios – paimamos ūkinėms funkcijoms atlikti. Jose įkuriami kolūkių sandėliai, malūnai ir kt. Persekiojami kunigai už katechetinį vaikų ir jaunimo mokymą. Ilgainiui nebelieka maldos namų, uždaromos ir naikinamos senosios miestų kapinės, o ištuštėjusių kaimų ir miestelių kapinės beviltiškai nyksta. Nelikus senųjų gyventojų, nebėra ir kam jomis pasirūpinti.

Sąjūdžio atgaiva sukėlė naujas viltis išlikusiems seniesiems Klaipėdos krašto gyventojams. Minėtina, kad jau įsteigus 1989 m. gegužės 27 d. kraštiečių sambūrį Lietuvininkų bendriją „Mažoji Lietuva“, buvo nutarta pasirūpinti ir Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų kapinių tvarkymu – visokeriopu ir neatidėliojamu. Vienoje iš susiejimo rezoliucijų „Dėl kapinių“ išsakyti svarbiausieji rūpesčiai: „Sudaryti galimybę evangelikų liuteronų bendruomenėms turėti atskiras kapines, ypač saugoti nuo sunaikinimo senąsias lietuvininkų kapines“. Žinoma, kraštiečiai pagal išgales jau ir anksčiau savo tėviškėse rūpinosi kapų priežiūra, aptvėrimu, žolės šienavimu. Tai buvo geruoju pavyzdžiu ir kitiems – kartkartėmis su dėkingumu apie tai buvo rašoma ir Klaipėdos krašto evangelikų leidinio „Keleivis“ (leistas 1992–1996 m.) skyrelyje „Kronika“.

Taigi, antrąją steigiamojo Bendrijos susiėjimo dieną kraštiečiai tuo ir pasirūpino – vienas būrelis pasuko į Karklės kapinaites, kad pagražintų kapus gėlėmis, išgrėbstyti takelius, o vėliau pagiedotų ir pasimelstų kapinių šventėje. Didesnysis būrelis išvyko į iškilmingas susiėjimo pamaldas Šilutėje ir kapinių tvarkymo talką Bitėnuose. Kaip ir visuomet tokiu atveju pasiteiravau Bendrijos seimelio pirmininko Viktoro Petraičio: „Ką pasiimti – grėblį, o gal kirvuką ir pjūklą?“ Pirmininkas nedvejodamas atsakė, kad šį kartą bus reikalingesnis kirvis ir pjūklas. Po pamaldų Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčioje susiėjimo dalyviai iškeliavo į Bitėnus. Trumpai stabtelėję prie Rambyno kalno ir apsilankę Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjo, publicisto, spaustuvininko, vieno „Aušros“ leidėjų Martyno Jankaus muziejuje, visą popietę skyrė kapinių tvarkymui. Tarp savanorių galėjai matyti ir liuteronų kunigą Joną V. Kalvaną jaunesnįjį (1948–2003), kuris į pamaldas Šilutėje ir talką Bitėnuose buvo atvykęs iš Tauragės.

Bitėnų kapinėse buvo išlikę nemažai kapų. Paminklai ir tvorelės apnykusios, bet vis dar matomos. Kapus vis labiau gožė medeliai, krūmynai. Atmintyje – išjudintas antkapėlis su pavarde Bormann. Viską rūpestingai ir neišskirdami mėginome išsaugoti

---

Kapinių šventė Bitėnų-Rambyno kapinaitėse 2003. Pamaldas vedė Vilkyškių parapijos kunigas Mindaugas Kairys, kartu meldėsi kunigai iš Klaipėdos Reinholdas Moras ir Darius Petkūnas. / Vytauto Kaltenio nuotrauka

ir sutvarkyti. Sutvarkėme ir minėtą antkapėlį – ir šiandien ten žydi gėlės. Prie įėjimo į kapinaites pamėginome nugrėbstyti senus lapus – jų čia buvo labai storas sluoksnius. Daug metų lapai krito ir krito, sudarydami storą sluoksnį, pro kurį negalėjo joks žolynėlis prasi-kalti. Tą dieną ir lapų šūsnis įveikėme, ir kirtome bei pjovėme ne vietoje išsikerojusius medelius, krūmynus.

Netrukus, birželio 17 d. (šeštadienį) Bendrijos nariai išvyko į Klaipėdos krašto šiaurinę pusę – tvarkė Vėveriškių ir Jankaičių kaimų kapinaites.

1991 m. gegužės 25 d. Bendrijos III-asis susiėjimas vėl įvyko Klaipėdoje. Jo metu buvo priimta rezoliucija „Dėl Rambynų-Bitėnų komplekso statuso“. Rezoliucijoje be kitų sprendimų klausimų atkreipiamas dėmesys ir į kapinių tvarkymą: „Tautinio atgimimo me-tais privalome atgaivinti senąjį Mažosios Lietuvos dvasinį centrą. Senose Bitėnų-Užbičių kapinaitėse norime kurti Mažosios Lietuvos veikėjų panteoną“. Jau steigiamajame susiėjime bitėniškė Elena Grigolaitytė-Kondratavičienė (1910–1995) pasidalino ne tik labadieniais ir sveikinimais iš Bitėnų, bet vienišumo jausmu. M. Jankaus muziejui reikalinga ir labai laukiama etnografinė ir kita medžiaga apie lietuvininkus. Minoriskai nuskambėjo ir la-bai atviras prisipažinimas: „Anapus Nemuno – Ragainės žiburėliai. Jie sušvyti vakarais, tačiau nieko nebesako lietuviui, esančiam šiapus Nemuno...“ Taigi šiai moteriškei, tuomet baigiančiai aštuntąjį savo amžiaus dešimtmetį ir ją aplankančioms dviem dukterims Bi-rutei Kondratavičiūtei-Ramanauskienei bei Irenai Kondratavičiūtei-Karkleienei teko rūpintis ir nemažomis kapinaitėmis.

Matyt, tie 1991 metai Bitėnų atgaivai buvo lemtingi. Teko garbė dalyvauti Vydūno draugi-jos metiniame susirinkime (1991 m. balandžio 27 d. Vilniuje). Pasisakydamas palaikiau mintį, kad nesant galimybės Vydūną perlaidoti Tilžėje, Bitėnai – tinkama vieta Vydūno palaikų sugrįžimui. Rambynas tiek daug kartų lankytas Vydūno, jo bendražygių.

1991 m. birželyje dr. Vaclovo Bagdonavičiaus ir jo vadovaujamos Vydūno draugijos ini-ciatyva sudaroma vyriausybė Vydūno 125-mečio jubiliejaus komisija su kultūros ir švietimo ministru Dariumi Kuoliu priešakyje. Birželyje Bitėnuose įvyksta ir Mažosios Li-etuvos panteono kūrimo, perkeliant Vydūno, M. Jankaus palaikus iš Vokietijos, aptarimas, diskutuota dėl architektų Marijos ir Martyno Purvinų parengto kapinaičių sutvarkymo projekto.

Birželio 6–22 dienomis devyni Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ atstovai keli-auja į Vokietiją. Aplanko M. Jankaus, Vydūno, Erdmono Simonaičio, kun. prof. Viliaus Gaigalaičio kapus ir tariasi dėl jų palaikų pargabenimo į Lietuvą. Tuomet mokytojas ir liuteronų kunigas Fracas Skėrys (1919–1994), pasitikęs kraštiečius, prisipažino: „Pagaliau sulaukiau ir savųjų“.

Rugsėjo viduryje Vydūno draugijos ir šilutiškių kvietimu iš visos Lietuvos suvažiuoja Vydūno mylėtojai, pasekėjai – Bitėnų kapinaitės pradedamos ruošti Vydūno palaikų sugrąžinimui į tėvoniją iš Vokietijos. Po minėtų pirmųjų tvarkymų čia ir vėl reikėjo ger-okai paplušėti – ne tik ravėti ar grėbeliu pagražinti...

Spalio mėnesio trečioji savaitė paženklinta ypatingais įvykiais – dr. V. Bagdonavičius iš Detmoldo parlydi karstą su Vydūno palaikais. Kas galėdamas skuba į Lazdijus – vakarėjant prie Lenkijos ir Lietuvos valstybinės sienos su jauduliu pasitinkame transportą ir žmones, gabenančius Vydūno palaikus. Tuomet sienos vis dar buvo lyg aklinos, neįveikiamos – tau-tos šviesulio palaikų sutiktuvės buvo ir dvasiškai pakilios, ir pagarbos apeiga paženklintos.

Po sutiktuvų Lazdijuose teko nuvykti ir į Šilutę – su Vilniaus liuteronų choristais giedota prie Vydūno karsto. Pagerbimu vis rūpinosi ir kraštiečių dailininkė Ieva Labutytė iš Vilniaus. Jau Bitėnuose, kur Vydūno palaikus palydėjo ir apeiginis „Kūlgrindos“ folkloro ansamblis, I. Labutytė įdavė Mažosios Lietuvos žalią-baltą-raudoną trispalvę ir įpareigojo prie kapo duobės ją uždengti karštą – Vokietijoje laidotas pagerbiant tautine vėliava, o savajam krašte – su krašto vėliava.

1992 m. liepos paskutiniąją savaitę (nuo 26 d.) teko ir vėl laimėti keliauti į Bitėnus – stovyklauti pirmojoje vydūniečių stovykloje. Algimantas Jucevičius, aistringas keliautojas ir aktyvus Vydūno draugijos veikėjas surinko reikalingą turistinį inventorių ir visa tai nugabeno mikroautobusu į Bitėnus. Ten pat su žmona Aušrele ir penkiamete dukra Astute atvykome ir mes. Stovyklavome tuometinio M. Jankaus muziejaus kieme – ten ir palapinės, ir valgio gaminimas, ir mieli širdžiai vakarojimai. Vydūniečiai buvo pasiryžę maitintis vegetariškai. Tai taipogi buvo viena iš stovyklos vertybių, kuriomis pasidalino vydūniečiai. Nuolatos stovyklautojus globojo ir buvusi mokytoja bei M. Jankaus muziejaus pirmoji vadovė Birutė Žemgulienė ir jos vyras mokytojas Kazimieras Žemgulis. Ant jų ūkinio trobesio linksmi kleketavo gandrų šeimynėlė.

Kitą dieną jau darbavomės Bitėnų kapinaitėse. Elena Kondratavičienė turėjo nemažų rūpesčių laistyti kapinaičių gėles. Per keliuką ėjo apleista šaltinio versmė – su bendražygiu iškuopėme versmę, iškėlėme seną prieškarinę vonią, kurią puošė lyg ir liūto kojos. Įrengėme medinius laiptelius, pakėlėme versmės vandenį – du ar trys kibiraičiai vandens jau buvo nešami gėlių laistymui. Beje, iš augančių daugiamėčių melsvių kerų taip pat buvo atidalinta daigų ir kitur prie kapų bei takų pasodinta.

Vieną vakarą ir Elena Kondratavičienė ėjo su stovyklautojais vakaroti – nusileidome prie Nemuno. Bitėniškė pasipasakojo, kaip laiveliu per Nemuną keldavosi į Ragainę, kur buvo ir krikštyta, ir konfirmuota. Kai dabar buvo nukeliavusi, rado buvusioje apniokotoje bažnyčioje moteriškę. Ten – ir baldų parduotuvė, ir gyvenamieji kambariai. Toji moteriškė pasakiusi kažkokį į „cirkas“ panašų žodį. Negi šventnamyje toks galėtų būti – ne, tai „cerkvė“ arba rusų ortodoksų bažnyčia. Paaukojo pinigėlių ir šiam šventnamiui – ekumeniškai pasielgė, pasidžiaugdama, kad į Martyno Mažvydo ir josios evangeliškąją protestantų bažnyčią sugrįžta tarnystė Dievui...

Viena diena buvo paskirta ir Tilžės, dabartinio Sovetsko, aplankymui. Su laimingaisiais į Tilžę keliavo ir žmona su dukrele, dairėsi Vydūno ir kitų lietuvių šviesuolių mieste. Žinoma, Tilžė

nebe tokia, kaip Vydūno laikais, bet ten jo žingsnių aidas pasiliko, lietuviškoji veikla skleidėsi. Tebestovi ir širdžiai mielas namas, kuriame 1933–1944 m. gyveno Vydūnas.

Šiandien Bitėnų kapines puošia metaliniai vartai, pagaminti pagal architektų Martyno ir Marijos Purvinų projektą. Jų viršutinėje dalyje iškalti Vydūno žodžiai „Spindulys esmi begalinės šviesos“. Kapinių teritoriją medine tvora Bitėnuose vykstančių stovyklų metu aptvėrė Vydūno draugijos nariai. Kapines pagražina šilutiškio gamtininko Juliaus Balčiausko pasodinti dekoratyviniai medžiai ir krūmai.

Nebesutiksi jau šiandien Bitėnuose Elenos Kondratavičienės. Vokiečių žurnalistė, filmų režisierė Ulla Lachauer vis lankė ir kalbino pasakojimams dosnią bitėniškę, o galiausiai išleido knygą „Rojaus kelias“. Čia – ir kaimo istorija, ir jos žmonių likimai.

Kasmet gegužės mėnesį Elenos Kondratavičienės dukterys, artimieji, Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ nariai keliauja į Bitėnų kapinių šventę, kur su giesme, malda prisimenami visi čia palaidoti. Su jais ir krašto iškiliai – mąstytojas ir filosofas Vydūnas, spaustuvininkas ir visuomenininkas Martynas Jankus, žurnalistas ir muzikologas Valteris Kristupas Banaitis, spaudos darbininkas, Tilžės akto signataras Jonas Vanagaitis ir jo žmona Marija, tragiškai žuvęs prieškarinio Lietuvos pasienietis Aleksandras Žvinakis, Tilžės akto signataras, gydytojas, visuomenės veikėjas Valteris Didžys ir jo žmona Liudvika. Kapuose pagal architektų Marijos ir Martyno Purvinų projektą pastatytas ir atminimo paminklas liuteronų kunigui, poetui Kristijonui Donelaičiui.

Vydūno draugijos vadovų ir narių ilgametės visuomeninės pastangos prikeliant ir puoselėjant Bitėnų kapines – akivaizdžios visiems. Dabar tai ir vietos savivaldos – Lumpėnų seniūnijos rūpestis, kapinių prižiūrėtojos Danutės Ilgevičienės darbo baras. Pabaigoje norėtusi priminti dr. V. Bagdonavičiaus palinkėjimą – susigrąžinkime Vydūną visomis prasmėmis. Pagerbkime atminimą, naujai atsiverskime ir perskaitykime jo parašytas knygas. Tyrinėtojas parengė Vydūno raštus, kartu su Vydūno draugija išleido ne vieną mąstytojo ir filosofo knygų pakartotinę laidą.

Artėjant K. Donelaičio jubiliejiniams metams, matyt, ir vėl praverstų aktualizuoti Vokietijoje išleistą (vokiečių ir lietuvių k., 1947 ir 1948 m.) Vydūno traktatą „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m., kaip jį vaizdavo Kristijonas Donelaitis“, iliustruotą iškilaus XX a. lietuvių menininko Vytauto K. Jonyno grafikos darbais.

Rima Palijanskaitė

VYDŪNAS – TILTAS TARP LIETUVIŲ IR VOKIEČIŲ KULTŪRŲ

„Su brėkstančiais naujais laikais gimsta ir nauji įsitikinimai. Kai viena tauta gerbia kitą, remia jos vertybių ugdymą, jos kultūrą, tai ji paklūsta Kūrėjo valiai ir leidžiasi jos vedama. Ir nebeliks tada ko bijoti.”

Vydūnas

Šiaurės Reino-Vestfalijos žemėje, Detmolde, kasmet vykstančiose Europos dienos šiemet paminėtas Vydūnas, praleidęs šiame mieste paskutinius septynerius savo gyvenimo metus. Atidengta atminimo lenta, to paties pastato nišoje pastatyta Liongino Garlos sukurta bronzinė Vydūno skulptūra. Šiame name po karo buvo įkurta viena iš Jungtinių Tautų pagalbos ir atstatymo organizacijos (UNRRA) stovyklų, skirta pabėgėliams iš Lietuvos, perkeltiesiems asmenims, trumpai gyventi čia teko ir Vydūnui. Šio namo fasadas, labai primenantis senąjį prūsų stilių, yra ideali vieta Vydūno atminimui pagerbti. Pastatas, priklausantis Bažnyčiai, saugomas kaip istorinis paminklas. Dabar jame įsikūręs studentų bendrabutis, kuriame apsistoja pasaulyje gerai vertinamos Muzikos kolegijos ir Rytų Vestfalijos-Lipės žemės kolegijos studentai – jauni žmonės iš keturių žemynų bando čia sukurti mažą pasaulio bendruomenę. Viktoras Falkenhahnas yra sakęs: „Vydūnas vokiškumo gelmėse matė ir pripažino aukščiausias žmogiškąsias vertybes, kurias išreiškė daugelis genialių vokiečių, tokie kaip Meisteris Eckhartas, Goethe, Schilleris, Thomas Mannas ir kiti, tokias vertybes, kurių baltai savo dvasios gelmėse laukė, kad galėtų papildyti, taigi ir patobulinti savąjį aukštą humanizmą“. Vydūniškasis humanizmas, persisunkęs lietuviška ir vokiška dvasia, skatina tiesti tiltus ir tarp tautų, ir tarp kultūrų, ir tarp religijų. Vydūno 145-osios gimimo, 60-osios mirties metinės paminėtos ir Lietuvoje – buvo surengta tarptautinė konferencija „Vydūnas ir vokiečių kultūra“ – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas su Vydūno draugija siekė atskleisti šio mąstytojo sąsajas su vokiečių kultūra. Vilniškės konferencijos dalyvių pasveikinti atvykęs Vokietijos ambasadorius Lietuvoje Matthiasas Mülmenstädtas kalbėjo, kad istorinis Vydūno veikalas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“, išleistas 1932 m., neprarado aktualumo iki šiol. Vydūnas anksti suprato, kad nacionalistiniai siekiai negali vesti žmonių į tarpusavio supratimą, nes trukdo suderinti interesus. Nenuostabu, kad ši knyga neatitiko nacių ideologijos ir 1933 m. buvo uždrausta. Vydūno indėlis į skirtingų kultūrų bendradarbiavimą, ambasadoriaus manymu, galėtų būti puikus tiltas tarp vokiečių ir lietuvių. Todėl išreiškė viltį, kad glaudus bendradarbiavimas, prasidėjęs 1991 m. perkeliant Vydūno palaikus iš Detmoldo (jo pokarinės tėvynės) į Lietuvą, bus tęsiamas ir toliau. LR Seimo Švietimo,

Konferencijos Vilniuje 2013 02 20 dalyviai: Lietuvos Respublikos Seimo narys Algirdas Patackas, dr. Vacys Bagdonavičius, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius dr. Mindaugas Kvietkauskas, dr. Arūnas Baublys, viešnia iš Detmoldo savivaldybės Petra Heidrich-Schröder, Vokietijos Federacinės Respublikos ambasados Vilniuje ambasadorius Matthias Mülmensstädt, kunigas Miroslavas Danys (Detmoldas). / Tomo Staniko nuotrauka

mokslo ir kultūros komiteto narys Algirdas Patackas, pavadinęs Vydūną indoeuropiečių išminčiumi, kurio idėjos, kaip ir jis pats, yra amžinos, apgailestavo, kad jo įnašas į Lietuvos kultūrą ir tautinę savimonę iki šiol nėra adekvačiai suvoktas.

Vacys Bagdonavičius pranešime „Vydūno veikla vokiečių ir lietuvių santykių kontekste“ apžvelgė ilgus dešimtmečius trukusią mąstytojo veiklą Mažojoje Lietuvoje, žadinant tautos dvasią, savigarbą, palaikant lietuvių pastangas neprarasti tautinės tapatybės. Vydūnas savo akimis matė, kad nutautėjimą neišvengiamai lydi dvasinis ir moralinis nuosmukis. Pirmąją knygą – 1904 m. Bitėnuose gotiškais rašmenimis išleista trumpa Lietuvos istorija „Senutė“ – Vydūnas siekė duoti atkirtį propagandai, kuri mokyklose diegiama Mažosios Lietuvos vaikams, esą jų protėviai yra „senieji vokiečiai“. Tautiečių nacionalinei savimonei ir savigarbai stiprinti, kitataučių akyse „garbėn kelti lietuviškumą“ labai padėjo Tilžės giedotojų draugijos veikla, į kurią buvo orientuojamasi ir Didžiojoje Lietuvoje. Pranešėjas paminėjo daug vokiečių kultūros veikėjų, reikšmingai prisidėjusių prie Vydūno vertybinių nuostatų formavimo ir būsimų darbų – tai apie lietuvius ir jų kalbą rašę vokiečių mokslininkai Eduardas Gizevijus ir Otto Glogau, rytietiško atspalvio išminties šviesa spindėję Arthuro Schopenhauerio ir Friedricho Nietzsche's darbai, vokiečių mistikai Johannes Eckhartas ir Jakobas Böhme. Bičiuliški ryšiai Vydūną siejo su daugeliu vokiečių šviesuolių – tai muzikai Wilhelmas Wolffas (Tilžės muzikos

mokyklos direktorius) ir Karlas Janzas, poetas poliglotas Georgas Sauerweinas (1831–1904), vokiečių literatūros klasikas Hermanas Sudermannas (1857–1928), rašytojas ekspresionistas Alfredas Brustas (1861–1934), dailininkas Fidas-Hugo Hoppeneris (1868–1948), kalbininkas Viktoras Falkenhahnas (1903–1987). Pasak pranešėjo, Vydūno filosofija ir lietuvius, ir vokiečius mokė siekti darnių tarpusavio santykių.

Istorikės Silvos Pocytės pranešime „Vydūno kultūrinės veiklos fenomenas Prūsijos Lietuvos XIX–XX a. sandūroje“ buvo aptariami pagrindiniai lietuvininkų tautinio tapatumo kriterijai, susiformavę iki XIX a. vidurio, ir analizuojama, kaip Prūsijos Lietuvos gyventojų sociokultūrinės laikysenos aplinkybės pakeitė 1871 m. sukurtos Vokietijos imperijos pradėta vykdyti germanizacijos politika. Autorė, pristačiusi pagrindinius lietuvininkų tautinės-kultūrinės veiklos aspektus amžių sandūroje, daugiausia dėmesio skyrė Vydūno kultūrinei veiklai, atsispindėjusiai Tilžės giedotojų draugijos darbe. Pranešimo pagrindinė išvada – Tilžės giedotojų draugijos produktyvus ir nepertraukiamas darbas iki Pirmojo pasaulinio karo buvo susijęs su jos vadovo – Vydūno – intelektualiniu išskirtinumu bendrakultūrinėje aplinkoje. Reikšminga, jog Vydūno, propagavusio Rytų filosofijos mintis ir idėjas, priėmimas ir jo įsitvirtinimas protestantiškoje erdvėje liudijo būriškos-pamaldžios lietuvininkų visuomenės modernėjimą. Vydūnas sugebėjo užimti įžvalgią kultūrinio tarpininko tarp lietuviškumo ir vokiškumo poziciją, kuri įgalino lietuviškumo saugojimą kultūrinio kompromiso, o ne konfrontacijos keliu. Tai ir galima pavadinti Vydūno kultūros veiklos fenomenu Prūsijos Lietuvos aplinkoje XIX–XX a. sandūros laikotarpiu.

Arūnas Baublys pranešime „Vydūnas – tarp tautiškumo ir pilietiškumo“ gvildeno Vydūno pastangas puoselėti tautiškumą (lietuviškumą), kartu gerbiant valstybės tvarką, išliekant lojaliu jos piliečiu. Pranešėjas apžvelgė politinę bei socialinę situaciją Vokietijoje, kai po jos suvienijimo 1871 m. Otto Bismarckas radikaliomis priemonėmis ėmė vykdyti tautinių mažumų asimiliacijos politiką. Negalėdamas tam pritarti, Vydūnas savo kultūrine veikla stiprino tautiečių dvasinę atsparą asimiliacijai. Kita vertus, kaip Vokietijos pilietis, Vydūnas stengėsi suprasti vokiškosios valdžios socialinę politiką ir išlaikė pagarbumą jos vadovų atžvilgiu.

Daiva Kšanienė pranešime „Vydūno muzikinė veikla vokiškosios kultūros fone“ išsamiai apžvelgė muzikinę bei kultūrinę aplinką Tilžėje, kuri ugdė mąstytojo muzikinę pajautą, meninį skonį, priminė apie Vydūno įgytą muzikinį išsilavinimą Ragainės

mokytojų seminarijoje bei muzikos istorijos studijas Vokietijos universitetuose. Tad, autorės tvirtinimu, kurdamas Tilžės lietuvių giedotojų draugiją, Vydūnas jau turėjo viziją, parentą įvairiapuse asmenine lietuviška ir vokiška muzikine patirtimi. Ilgainiui su bendraminčiais ir bendradarbiais (lietuviais ir vokiečiais) jis padėjo Mažosios Lietuvos lietuviškų chorų repertuaro pagrindus. Prie šio kūrybinio darbo daugiausia prisidėjo Vydūno brolis Albertas Storostas (1878–1905), iš dalies Valteris Voska (XX a. I pusė) bei vokiečiai Karlas Janzas (1868–XX a. I pusė), Peteris Wilhelmus Wolffas (1853–1918), E. M. Gottlebe. Per keletą metų šie muzikai sukūrė ar keturiems balsams harmonizavo 85 lietuviškas dainas ir apie 20 giesmių. Daugumą savo dainų, pasak pranešėjos, Vydūnas subalansavo, remdamasis lietuvių liaudies dainų melodijomis, bet savaip jas transformavo, adaptuodavo, kai kada elgdavosi muzikiniu požiūriu laisvai, sukultūrindamas ritmą ir harmoniją, t. y., priartindamas prie akademinės muzikos tradicijų. Panašiai laisvai Vydūnas elgėsi ir su tautosakos tekstais – juos perkurdamas ar sukurdamas visiškai naujus ir taip išreiškdamas savąsias etines idėjas bei nuostatas. Per 40 nenutrūkstamos veiklos metų (1895–1935), anot muzikologės, ši Vydūno vadovaujama Tilžės giedotojų draugija surengė per 200 koncertų ir susilaukdavo kaskart vis daugiau klausytojų. Draugija dažnai buvo kviečiama pasirodyti ir išimtinai vokiečių draugijų šventėse. Taigi, Draugija tapo Mažosios Lietuvos lietuvių dvasinio ir kultūrinio gyvenimo branduoliu.

Bronius Genzelis į Vydūno filosofiją žvelgė per Immanuelio Kanto filosofijos prizmę. Taip, kaip Lietuvos filosofija neišsivaizduojama be Vydūno, taip, anot pranešimo autoriaus, be vokiečių filosofijos, atsigręžusios į Rytų kultūrą, ir be Kanto moralės filosofijos neišsivaizduojamas Vydūno kūrybinis palikimas. Mūsų mąstytojui Kantas imponavęs dviem aspektais: požiūriu į lietuviybę ir moralės filosofija. Šie du svarbiausieji aspektai pranešime ir buvo gvildenami. Kantas aukštino lietuvių kalbą, kvietė ją saugoti, teigė, kad „Prūsų lietuvis tikrai nusipelno, idant būtų išlaikytas jo charakterio savitumas, o kadangi kalba yra svarbiausia charakterio formavimo ir išlaikymo priemonė, tai kartu ir jos grynumas tiek mokykloje, tiek bažnyčioje“. Autorius išryškino Vydūno idėją apie visų tautų lygiateisiškumą ir lygiavertiškumą – žmonija negalinti egzistuoti be tautų taip pat, kaip tautos – be individų. Tačiau tautiškumo idealas Vydūnui nebuvo galutinis tikslas, todėl jam buvo svetimas nacionalizmas ir šovinizmas. Pranešėjas daro išvadą, jog analizuodami Vydūno pasaulėjautą ir lygindami ją su I. Kanto, negalime priskirti

Vydūno prie kantininkų, tačiau turime konstatuoti, jog Karaliaučiaus filosofas neabejotinai veikė Vydūno pasaulėjautą, kreipė jį į pacifizmą, įsitikinimą, kad žmogaus būties problemos neišsprendžiamos prievarta.

Aušra Martišiūtė-Linartienė pranešime „Vydūnas ir vokiečių dramaturgija“ analizavo ekspresionizmo – dažnai laikomo tipišku pirmųjų XX a. dešimtmečių vokiečių meno reiškiniu – bruožus. Ekspresionistinė drama, pasak autorės, išaugo iš simbolistinės, neoromantinės dramaturgijos; ji daug dėmesio skyrė sceniniams efektams, kūrinių teatrališkumui, kartu propagavo etines vertybes, stengėsi išreikšti visuomenės ir pasaulio krizę, žmogaus bei žmonijos atsinaujinimo idėją, parodyti naujo žmogaus gimimą. Ekspresionistines dramas kūrė skirtingų pasaulėžiūrų menininkai: jose – ir aktyvus politinis santykis su tikrove (Ernst Tollerio dramose), ir religiniai, mistiniai motyvai (Reinhardto Sorge's, Georgo Kaiserio, Walterio Hasencleverio ir kt. dramose); ekspresionistai domėjosi ir Kinijos, Japonijos, Indijos tikėjimais, senosiomis kultūromis. Literatūrologė gvildeno populiarius ekspresionistinės dramos siužetus: tėvo ir sūnaus (arba senosios ir naujosios kartos) konfliktas, į išganyką vedąs herojaus gyvenimo kančių kelias (stacijos), dominuojančios epochos idėjos ir katastrofos nuojauta, tautinio identiteto ir amžinųjų vertybių išsaugojimas ir kt. Analizuodama ekspresionizmo aspektus Vydūno dramose, autorė išryškina joms būdingą siužeto konstrukciją ir išskiria pagrindines dramų „Probočių šešėliai“, „Pasaulio gaisras“, „Jūrų varpai“, „Vergai ir dykiai“, „Laimės atošvaita“, „Tėviškė“, „Varpstis“ siužeto idėjas. Pranešėja daro išvadą, jog Vydūno ir vokiečių dramaturgijoje „vienintelis literatūros apskritai siužetas – žmogaus atsinaujinimas“ (G. Kaiseris); Vydūnas dramose išryškina ne sau žmogaus tragiką ir tapsmo sau-žmogumi idėją, kai tapęs Naujuoju Žmogumi – žmogumi-sau, t. y. individualiu ir autentišku, asmuo geba tapti žmogumi tautai bei žmonijai.

Rima Palijanskaitė pranešime „Vydūnas ir vokiečių mistika“ apžvelgė pagrindines vokiškosios mistikos kryptis – teologinę mistiką (Vydūno minimų bei cituojamų J. Eckharto, J. Böhme's ir Silezijos Angelo idėjas), rozenkroicizmą, pietizmą ir teosofiją. Nors mistika paprastai mažai susijusi su konkrečia epocha ar tam tikru kraštu bei jos kultūra, visgi Vokietijoje – Vakarų mistikos širdyje – ilgainiui ji įgijo savitų bruožų ir galų gale XVI a. atvedė prie reformacijos. Žmogaus dvasiniam tobulėjimui skirtoji Vydūno filosofijos dalis yra mistiškoji dalis. Mistikos apstu ir grožinėje Vydūno kūryboje – ja persunktos Vydūno misterijos ir kelios dramos bei apysakėlės, regėjimai bei pasakos. Daug mistinių elementų yra ir daugelyje kitų rašytojo kūrinių, išryškinant žmogaus būties bei pasaulio slėpingumą. Autorė daro išvadą, kad Vydūnas savo kūryboje iš esmės reiškia tas pačias mistines idėjas, kurios būdingos vokiečių mistikai. Vienintelis ryškesnis skirtumas – kad į savo mistinių regėjimų lauką Vydūnas įtraukia tautos gyvatą. Todėl vydūniškasis „kelias į Dievo širdį veda per tautos širdį“ – jos kalbą ir kultūrą. Kita vertus, tai atliepia Eckharto pastangas apie Dievą bei žmogų mąstyti ir rašyti gimtąja kalba, ir Böhme's nuostatą savo žinojimą semti iš savo paties gelmės, taip išreiškiant savojo krašto, savosios tautos bei jos kultūros esmę...

Žurnalistas iš Berlyno Leonas Stepanauskas pranešime „Vydūnas Detmolde“ apžvelgė paskutiniuosius Vydūno gyvenimo metus, prisimindamas Vydūno paliktus pėdsakus jį pažinojusiųjų širdyse, kurių svarbiausias – paties žurnalisto bičiuliu tapęs baltistas Viktoras Falkenhahnas. Jo dėka žurnalistas buvo įtrauktas į mokslinę vokiečių baltistų

*Vydūnui skirtos ekspozicijos atidarymas
Lipės apskrities muziejuje Detmolde 1992
06 25. Vilniaus universiteto Rankraštyno
darbuotija Virginija Bagdonavičienė,
Vydūno draugijos pirmininkas Vacys
Bagdonavičius, Lietuvos literatūros draugi-
jos Vokietijoje pirmininkas Hansas Masal-
skis, Lipės apskrities muziejaus direktorius
prof. dr. Reineris Špringornas. / Zacharijaus
Putilovo nuotrauka*

draugiją, kurios veikloje dalyvauja iki šiol. Pranešėjas ypač išryškino Falkenhahno indėlį, rašant Vydūnui istorinį veikalą apie septynis vokiečių ir lietuvių santykių šimtmečius. Vydūnui buvo užtrenktos visų Vokietijos bibliotekų durys, tad reikiamą medžiagą bibliotekose surinko jo jaunasis bičiulis. Be to, pasak autoriaus, Vydūnas su Falkenhahnu aptardavęs kiekvieną šio veikalo skyrių, todėl galima tvirtinti, jog jis yra šios knygos bendraautorius.

Kunigas Miroslavas Danys pranešime „Vydūnas Lipės krašto bažnyčios šaltiniuose“ pristatė savąją epopėją, kaip atradęs Vydūną ir kokių žygių ėmėsi, kad mąstytojo atminimas būtų pagerbtas Detmolde.

Konferencijos pranešimų rinkinys (papildytas anksčiau įvairiuose leidiniuose skelbtais straipsniais), išleistas vokiečių kalba, buvo pristatytas per Europos dienas Detmolde gegužės 10–11 d. Svarbiausias tų dienų įvykis Lietuvai – atminimo lentos, skirtos Vydūnui, ir jo skulptūros, kuri apskritai yra pirmoji viešojoje erdvėje, atidengimo iškilmės.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTRUI P. ARŪNUI GELŪNUI

Vilnius, 2011 m. lapkričio 23 d.

Dėl lietuvių literatūros klasiko, filosofo, kultūros veikėjo VYDŪNO atminimo įamžinimo Vokietijoje

Iškilaus lietuvių kultūros veikėjo, filosofo ir rašytojo, Pasaulinės rašytojų sąjungos PEN klubo garbės nario Vydūno (1868–1953) gyvenimas ir veikla yra esmingai susiję su Vokietija. 1896–1913 m. jis studijavo Berlyno, Greifsvaldo, Halės ir Leipcigo universitetuose, Pirmojo pasaulinio karo metais dėstė lietuvių kalbą ir skaitė kursą apie lietuvių kultūrą prie Berlyno universiteto veikusiame Rytų seminare. Su savo vadovaujama Tilžės lietuvių giedotojų draugija jis įnešė nemažą indėlį ne tik į lietuviškosios diasporos Rytprūsiuose tautinio identiteto stiprinimą, bet ir viso krašto kultūrinio gyvenimo praturtinimą, vokiečių ir lietuvių kultūrinių ryšių plėtojimą ir stiprinimą, santykių tarp abiejų tautų harmonizavimą. Tam harmonizavimui pasitaravo ir Vydūno veikla vokiškose kultūrinėse organizacijose, čia skaitomi paskaitų ciklai, vokiškoje spaudoje skelbiama humanizmo idėjas propaguojanti jo publicistika bei eseistika. Jo vokiškai rašytas veikalas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ (išleistas 1932 m. Tilžėje, 1982 m. pakartotinai išleistas Čikagoje, 2001 m. išleistas vertimas į lietuvių kalbą Vilniuje) ir šiandien tebėra vienas iš ryškesnių mokslinės vertės nepraradusių istoriografinių šaltinių tų santykių istorijai pažinti ir to pažinimo pagrindu plėtoti dabartinius kultūrinius, politinius, ekonominius Vokietijos ir Lietuvos valstybių santykius. Nukentėjęs nuo nacistinio režimo, Vydūnas buvo aukštai vertinamas vokiečių šviesuomenės, patyrė jos moralinį palaikymą. Vokietijoje, Lipės apskrities centre Detmolde, prabėgo paskutiniai septyneri šio kūrėjo gyvenimo metai (1946–1953). Šio miesto gyventojai jį ilgai prisiminė kaip veiklų dvasinės kultūros propaguotoją, žmoniškumo idėjų skleidėją.

Vydūno draugija siūlo, atsižvelgiant į šio iškilaus mūsų kultūros veikėjo sąsajas su Vokietijos kultūra bei įnašą į ją, o taip pat artėjant garbingoms jo sukaktims (60 m. nuo mirties 2013 m. bei 150 m. nuo gimimo 2018 m.), įamžinti Detmolde jo atminimą memorialine lenta. Tokią lentą reikėtų pritvirtinti prie Vydūno

gyvento namo Detmolde Moltke's g. 36. Tą reikėtų padaryti iki šešiasdešimtųjų jo mirties metinių 2013 m. vasario 20 d.

Dėl Vydūno atminimo įamžinimo memorialine lenta Detmolde buvo kalbama su Lipės apskrities vadovybe dar 1991 m. Vydūno palaikų perlaidojimo metu (šių eilučių autoriui teko būti šio perlaidojimo komisijos pirmininku) bei 1992 m. atidarant kuklių Vydūnui skirtą ekspoziciją Lipės kraštotyros muziejuje Detmolde. Tokiam sumanymui buvo pritarta ir pažadėtas bendradarbiavimas jo įgyvendinimo atveju. Prisimintina, kad Lipės apskrities vadovybė padengė didžiausiąją dalį su Vydūno palaikų perlaidojimu bei minėtosios ekspozicijos atidarymu susijusių išlaidų, rūpinosi šių akcijų organizaciniais bei viešinimo reikalais. Gaila, kad tolesnis bendravimas šia linkme nebebuvo pakankamai aktyviai vystomas. Vydūno atminimo puoselėjimu Detmolde nebesirūpinant mūsų valstybės institucijoms, prieš keletą metų buvo uždaryta ir kukli mąstytojui skirta ekspozicija Lipės kraštotyros muziejuje. Jos atkūrimu ir atnaujinimu taip pat reikėtų pasirūpinti.

Norime taip pat atkreipti dėmesį į tai, kad, susipažinęs su minėtu veikalu „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ bei kitomis Vydūno veikimo Vokietijoje apraiškomis, susirūpinimą dėl lietuvių mąstytojo atminimo įamžinimo Detmolde yra išreiškęs Vydūno draugijoje svečiavęsis dabartinis Vokietijos Federacinės Respublikos ambasados Lietuvoje pirmasis sekretorius Friedrichas-Wilhelmas Nehlis, kuris pažadėjo visokeriopą ambasados paramą, jeigu šio reikalo sprendimo imsis Lietuvos Respublikos valstybinės institucijos. Jo kontaktiniai duomenys: Friedrich-Wilhelm Nehl, Vokietijos Federacinės Respublikos ambasada Vilniuje, Z. Sierakausko 24/8, tel. 2106402, faksas 2106446, mob. 8 685 20390, el. paštas: friedrich-wilhelm.nehl@diplo.de.

Vydūno draugija tiki, kad tarpvalstybinio bendradarbiavimo lygiu šis iškilaus mūsų kultūros veikėjo atminimo įamžinimo klausimas bus sėkmingai sprendžiamas, juo labiau, kad tam palankias sąlygas sudaro Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės vizito šių metų rugpjūtį Vokietijoje metu priimti abiejų valstybių įsipareigojimai stiprinti ne tik politinius ir ekonominius, bet ir kultūrinius ryšius, aktualizuoti su tais ryšiais susijusį paveldą.

Vydūno draugija pasižada pagal galimybes konsultacijomis ar kitokia forma prie to sprendimo prisidėti.

Pagarbiai,

dr. Vaclovas Bagdonavičius

Vydūno draugijos garbės pirmininkas

Rima Palijanskaitė

VYDŪNO ATMINIMO ĮAMŽINIMO DETMOLDE PĖDSAKAIS

Istoriją kuria žmonės. Ją kartais lemia netgi iš pirmo žvilgsnio nereikšmingos detalės, rodos, savaime suprantamas neabejingumas ar dėmesingumas ir tam tikri konkrečių asmenybių sprendimai, žingsniai...

Ištakos

Iš Tilžės Vydūnas pasitraukė 1944 m. rudenį. Po varginančių ir sudėtingų klajonių 1946 m. rudenį jis atsidūrė Detmolde, kuriame ir pragyveno iki mirties 1953 m. vasario 20 d. Laidotuvės įvyko vasario 26 d. – Lietuvos trispalvė užklotas karstas buvo įdėtas į išmūrytą kapo duobę senosiose Detmoldo kapinėse.

1989 m. pavasarį įvykusiame Vydūno draugijos ir lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ bendrame susirinkime buvo nutarta rūpintis Vydūno palaikų perlaidojimu Lietuvoje. 1991 m. spalio 19 d. Vydūnas amžiams grįžo į Tėvynę ir atgulė savo mylimo Rambyno kalno papėdėje esančiose Bitėnų kapinaitėse. Vacys Bagdonavičius, Vydūno draugijos pirmininką ir šios svarbios misijos iniciatorių bei pagrindinį rengėją, kartu su Vydūno sugrįžimo į Lietuvą džiaugsmu lydėjo ir liūdna mintis: niekas čia nebeprimins Detmoldo miesto gatvėmis vaikščiojusio, su

Konferencijos „Europos idėja literatūroje ir kalboje“, vykusios Detmolde 2013 05 11 dalyviai Jaana Muhonen (Suomija), Luciano Malusa (Italija), Petra Heidrich-Schröder (Vokietija), Vacys Bagdonavičius (Lietuva), Dieter Ruge (Vokietija).

jo žmonėmis šiltai bendravusio Vydūno. Tada ir kilo mintis šio didžio prūsų lietuvio atminimą Detmolde įamžinti memorialine lenta ir paminkliniu biustu, panašiu į tuos, kuriais pagerbti su Detmoldu vienaip ar kitaip susiję įžymūs žmonės – tokie kaip J. Brahmsas, R. Wagneris, D. Grabbe, F. Freiligrathas ir kt. Anuometinė apskrities valdžia šiam drąšiam Vacio Bagdonavičiaus išsakytam sumanymui pritarė, tačiau turėjo prabėgti daugiau nei du dešimtmečiai, kad jis įsikūnytų.

Artėjant Vydūno mirties 60-osioms metinėms, Vydūno atminimo įamžinimo klausimas Draugijai tapo itin aktualus, bet šios idėjos įgyvendinimas kelią skynėsi sunkiai. Tuomet 2011 m. pabaigoje Vydūno draugija prašydama pagalbos kreipėsi į Friedrichą-Wilhelmą Nehlį, dirbusį tada Vokietijos ambasados Lietuvoje pirmuoju sekretoriumi. Ambasadorius šiai idėjai išreiškė pritarimą ir pažadėjo dėti visas pastangas, kad užmegztų dialogą su Detmoldo miesto valdžia ir kad jam baigiant diplomatinę tarnybą Lietuvoje šis klausimas būtų išspręstas.

Idėjos inicijavimas ir jos realizavimas

Kas nulėmė, kad šis Vokietijos pilietis taip entuziastingai atsiliepė į Draugijos pagalbos prašymą ir ėmėsi šios iniciatyvos? Susitikimo su Draugija metu Friedrichas-Wilhelmas Nehlis pajuokavo esąs ketvirtadaliu baltas – jo senelis kilęs iš Klaipėdos. Tačiau tikroji priežastis turbūt ta, jog jis jau ne vienus metus domėjosi Vydūnu. Tik atvykęs 2008 m. į Lietuvą, Friedrichas-Wilhelmas Nehlis ieškojo literatūros apie vokiečių ir lietuvių istoriją, šių dviejų valstybių santykių peripetijas, nes apie tai studijų metu nieko nebuvo girdėjęs. paieškos buvo bevaisės. Tuomet valstybės tarnybos darbuotojas Rolandas Kazlauskas padovanojo Vydūno knygą „Sieben Hundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen“ („Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“). Knyga pranoko jo lūkesčius, o susidomėjusį Vydūno asmenybe ambasadorių Vilija Gerulaitienė supažindino su jo gyvenimo ir kūrybinio palikimo tyrinėtoju Vaciu Bagdonavičiumi. Friedrichą-Wilhelmą Nehlį Vydūnas sužavėjo išmintimi, drąsa ir įžvalgomis; jo teigimu, Vydūnas pranokęs savo laikmetį daugiau nei šimtmečiu, jis stebėjosi, kad tokia knyga galėjo būti apskritai tais laikais parašyta...

Ėmėsis iniciatyvos, Friedrichas-Wilhelmas Nehlis pirmiausiai ieškojo žinių apie Vydūną Detmoldo interneto svetainėse, bet jokių žinių neaptiko. Tada Vydūno pėdsakų teko ieškoti pačiame Detmolde – šį kraštą jis puikiai pažinojo, nes šiame krašte yra jo gimtinė. Netrukus jis surado Vydūno pėdsakus Detmolde, užmezgė draugiškus ryšius ir su Detmoldo meru. Po kelių susitikimų buvo priimti visi reikalingi sprendimai dėl Vydūno atminimo įamžinimo būdo, vietos ir laiko. Detmoldo miesto meras išreiškė sutikimą dėl Vydūno atminimo įamžinimo, miesto savivaldybei prisiimant atminimo lentos pagaminimo išlaidas. Prieš palikdamas diplomatinę tarnybą Vilniuje, 2012 m. birželio mėn. Friedrichas-Wilhelmas Nehlis su žmona išreiškė pagarbą Vydūnui, aplankydamas jo kapą Bitėnuose ir Rambyną.

Vydūno atminimo įamžinimo Detmolde idėją realizuoti buvo pavesta Lipės krašto liuteronų bažnyčios patikėtiniui Rytų Europai kunigui Miroslavui Daniui. Jis apie Vydūną, kaip didį mąstytoją ir rašytoją, sužinojo dar 1991 metais, kai buvo rengiamasi pervežti jo palaikus į Lietuvą. Didelėmis asmeninėmis pastangomis kunigui pavyko surasti ir su mies-

to savivaldybe suderinti optimalų Vydūno atminimo įamžinimo projektą pastate, kuriame 1946 m. rudenį kartu su kitais pasitraukusiais iš Lietuvos buvo prisiglaudęs ir Vydūnas. Dabar šiame valstybės saugojamame pastate Wiesenstrasse g. 5, priklausančiame Lipės krašto liuteronų bažnyčiai, yra įsikūręs Muzikos kolegijos ir Rytų Vestfalijos-Lipės kolegijos studentų, atvykstančių čia iš viso pasaulio, bendrabutis. Jame, pavadintame „Bursa“, dažnai skamba muzika ir vyksta įvairi meninė veikla. Kun. M. Danys, bendradarbiaudamas su Vydūno draugija, parengė atminimo lentos projektą ir tekstą, rūpinosi visais jos pagaminimo reikalais, o 2012 m. pabaigoje skaitė pranešimą apie Vydūną Detmolde. Ne kartą lankėsi Lietuvoje (ir Bitėnų kapinaitėse), o 2013 m. metų vasario 20 d. dalyvavo Vydūno mirties 60-osioms metinėms paminėti skirtoje konferencijoje.

Vydūno pagerbimo ir jo atminimo įamžinimo Detmolde idėją palaikė ir prie jos įgyvendinimo daug prisidėjo Detmolde miesto meras Raineris Helleris, Vokietijos ambasadorius Vilniuje Matthiasas Mülmenstädtas, miesto archyvaras Andreasas Ruppertas, Lietuvoje ne kartą viešėjusi Detmolde savivaldybės referentė spaudai ir viešiesiems ryšiams Petra Schröder-Heidrich, atsakingas už šalių partnerystę Berndas-Heinrichas Korte.

Suvokę šios neeilinės asmenybės humaniškumą ir indėlį ne tik į Lietuvos kultūrą, Vokietijos piliečiai su užsidedimu domėjosi Vydūnu ir stengėsi, kad jo atminimas Detmolde būtų deramai pagerbtas. Namas Moltkės gatvėje, kuriame Vydūnas gyveno, pasak kun. M. Danio, netinkamas ne tik dėl to, kad namas privatus, bet ir dėl vietos – tai toliau nuo centro esanti maža nereikšminga gatvelė. Tenka tik suklusti ir prisiminti, jog svarstant paminklo vietą Vydūnui Klaipėdoje, buvo ne vienas siūlymas Vydūno paminklą statyti ne miesto centre, bet nuo triukšmo (vadinasi, ir nuo praeivių, ypač miesto svečių akių) atokiame skverelyje. Šie vokiečiai, beje, tokių klaipėdiškių pasiūlymų turbūt nesuprastų...

Vydūno skulptūros istorija

M. Daniui informavus Vydūno draugiją, jog kartu su atminimo lenta yra galimybė to paties namo nišoje įrengti ir Vydūno biustą, Draugija ėmė svarstyti įvairias galimybes. Buvo pasirinkta Liongino Garlos sukurta Vydūno skulptūra, nes ji savo dydžiu labiausiai tiko numatytai namo nišai. Laiko iki iškilmių Detmolde buvo likę nedaug, tad reikėjo skubėti; būta ir abejonių, ar bus suspėta. Bronzinę skulptūrą – pasinaudodamas V. Bagdonavičiaus turimu gipsiniu L. Garlos Vydūno biustu – greitai ir kokybiškai pažadėjo pagaminti Žilvinas Pabrinkis. Skulptūra išties buvo greitai atlieta.

Vienas sudėtingesnių Draugijai iškilusių klausimų – išlietos Vydūno skulptūros nugabenimas į Detmoldą. Tai padaryti pasisiūlė Vokietijos ambasados Lietuvoje darbuotojas Mathiasas Kobsas – jis pasirūpino ir skulptūros gabenimo išlaidų padengimu. Tomui Stanikui beliko skulptūrą tinkamai supakuoti ir pristatyti Mathiaso Kobso nurodytai firmai. Jo asmeninė iniciatyva Draugiją maloniai nustebino, o jo indėlis išties nemenkas.

Paaikšėjus, jog skulptūra bus pagaminta laiku, ir jau pradėjus svarstyti kelionės į vyksiančias iškilmes galimybes, susirūpinta Vydūno draugijos delegacijos į Detmoldą ir skulptūros pagaminimo išlaidų kompensavimo Draugijai iš valstybės lėšų klausimais. Draugijos vadovų pastangos buvo bevaisės. Tada buvo kreiptasi į Signatarų klubą. Draugija dėkinga signatarui Algirdui Patackui, o ypač signatarų klubo pirmininkei Birutei Valionytei: jai pasistengus svarbių susitikimų metu buvo priimtas nutarimas padengti Vydūno

Vydūno draugijos delegacija Detmolde prie Wiesenstrasse g. Nr. 5 namo, kur atidengtas Liongino Garlos sukurtas bronzinis Vydūno biustas. Iš kairės: Dalia Zagorskytė, Ingrida Raudsepa, Algirdas Sagatas, Vytautas Abraitis, Jonas Burbulevičius, Eglė Burkšaitytė, Astrida Iriste, Līpės kunigaikštystės princas dr. Arminas, dr. Vacys Bagdonavičius, Lietuvos Respublikos Ambasadorius Vokietijos Federacinėje Respublikoje Deividas Matulionis, LR kultūros viceministras dr. Romas Jaročkis, Vydūno draugijos pirmininkė Rima Palijanskaitė, keturioliktas – Juozas Šidiškis, buvęs Vokietijos Federacinės Respublikos Ambasados Vilniuje pirmasis sekretorius Friedrichas Vilhelmas Nehlis 2013 05 10. / Georgijaus Garmaus nuotrauka

skulptūros gamybos išlaidas, taip kompensuojant kuklias Vydūno draugijos ir jos narių asmenines lėšas. Prie to prisidėjo Lietuvos Respublikos Vyriausybė, padėjusi parengti Vydūno atminimo įamžinimo Detmolde iniciatorių projektą, padengiant bronzinės Vydūno skulptūros pagaminimo išlaidas. Sprendžiant bronzinės Vydūno skulptūros finansavimo klausimus, reikšmingą pagalbą suteikė ir Lietuvos ambasada Vokietijoje – ambasadorius Deividas Matulionis ir jos darbuotojas Mindaugas Lašas.

Detmolde – delegacija iš Lietuvos

Iškilus dvejonėms, ar kelionėn į Detmoldą pavyks surinkti minimalų vykstančiųjų Vydūno draugijos narių ir Vydūno bičiulių skaičių, į šios istorinės kelionės organizavimo klausimus aktyviai įsijungė žurnalistė Astrida Petraitytė, užmezgusi ryšius su Signatarų klubo nariais. Buvo nuspręsta pagalbą pasitelkti kelionių agentūrą „Švitė“, ir signatarų bei jų artimųjų dėka buvo sudaryta pakankama vykstančiųjų grupė.

Taip į Vydūno atminimo įamžinimo iškilmes gegužės 8 dieną

išvyko delegacija iš Lietuvos – 30 Vydūno draugijos narių bei jos bičiulių, taip pat Lietuvos signatarai Balys Gajauskas, Kęstutis Lapinskas, Virgilijus Čepaitis bei jų artimieji. Detmolde prisijungė kitu keliu atvykę Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos skyriaus atstovai.

Gegužės 10 dieną aplankę Vydūno pamėgtąsias Eksternšteino uolas (ten Vydūnas ne kartą lankėsi, pėsčiomis įveikdamas netrumpą kelio atkarpą), dalyvavome kun. M. Danio organizuotame susitikime su Lipės krašto princu dr. Arminu, atstovaujančiu „Bursos“ (pastato, prie kurio pritvirtinta Vydūno atminimo lenta) kuratorijai. Princas nuo pat pradžių palaikė paminklinės lentos įgyvendinimo idėją ir tuo daug prisidėjo, kad ji būtų realizuota. Jis ne tik maloniai sutiko priimti iš Lietuvos atvykusiuosius, bet ir parodė ypatingą dėmesį, pakviesdamas mus į savo rūmų kiemą ir su kiekvienu atsiseikindamas prie savo rūmų vartų. Prieš tai susipažinome su turistams skirta buvusiojo Lipės kunigaikščio rūmų dalimi: vaikstant neapleido mintis, jog čia neabejotinai lankėsi ir Vydūnas.

Po aktyvios ir kupinos įspūdžių dienos laukė svarbiausios mūsų kelionės tikslo akimirkos – Vydūno atminimo lentos atidengimo iškilmės. Vėjo atidengtą Vydūno skulptūrą išvydome kiek anksčiau, pro šalį vykdami autobusu į Vydūno pamėgtąją – galbūt jam priminusią Rambyną – gamtos šventovę (Eksternšteino uo-

Vydūno draugijos delegacija prie Eksternšteino uolų, kurias lankydavo Vydūnas, 2013 05 10. / Tomo Staniko nuotrauka

las). Mūsų delegacijos narius, pasirengusius po atminimo lentos atidengimo sugiedoti Vydūno sukurtą „Lietuvių giesmę“ (muzikos autorius – Karlas Janzas), pasveikino Detmoldo miesto meras Raineris Helleris. Iškilmes sveikinimo žodžiu pradėjo miesto meras, primindamas aktyvų Vydūno dalyvavimą Lipės krašto bažnyčios gyvenime, išryškindamas daugelį savo amžininkų pralenkusią Vydūno asmenybę. Meras pabrėžė, kad populiarinti Vydūno idėjas Detmolde nuo šiol tampa pareiga. Jis taip pat savo kalboje akcentavo, kad šis europinės idėjos pradininkas „yra centrinė Europos dienų, vykstančių Detmolde, figūra“. Dr. Martinas Dutzmannas savo šventinėje kalboje sakė, jog šiandien šiame bendrabutyje gyvenantys įvairių šalių studentai susipažįsta ir išmoksta plačiau žvelgti į pasaulį – tai būtų patikė Vydūnui. Vydūno draugijos pirmininkė Rima Palijanskaitė savo kalboje siekė išryškinti šios šventinės akimirkos priešistorę – Vydūno palaikų išvežimą 1991 m. spalį iš Detmoldo. Kalbėdama ji pabrėžė nuolatinį Draugijos siekį įamžinti čia didžiojo mąstytojo praleistus šviesius metus. Ir už tai išreiškė didžiausią dėkingumą visiems prie atminimo įamžinimo prisidėjusiems Vokietijos piliečiams, o ypač Friedrichui-Wilhelmui Nehliui ir kunigui Miroslavui Daniui. Po atminimo lentos atidengimo sugiedojome Vydūno draugijos himnu pasirinktą Vydūno „Lietuvių giesmę“. Šios giesmės repeticijoms kelionės metu vadovavo Jonas Burbulevičius – ne vienas balsingų keliautojų jų metu ją išmoko

Vydūno draugijos delegacija Detmolde prie Motkės gatvės namo Nr.36, kuriame 7 metus gyveno Vydūnas 2013 05 11. Pirmoje eilėje iš kairės trečias Balys Gajauskas, penkta Vydūno draugijos pirmininkė Rima Palijanskaitė, kunigas Miroslavas Danys, Ingrida Raudsepa, vertėja Irena Tumavičiūtė, Georgijus Garmus. /Tomo Staniko nuotrauka

ir prisijungė prie Jono suburto „choro“ šventinio renginio metu. Prie jo prisijungė ir Lietuvoje žinoma pianistė-muzikologė profesorė (Vydūno draugijos garbės narė) Raminta Lampsatyte, atvykusi į šias iškilmes iš Berlyno.

Šventinis vakaras tęsėsi Detmoldo mero priėmimu miesto halėje, kur buvo sakomos Vydūno atminimui ir Europos dienų atidarymui skirtos iškilmingos kalbos. Nuoširdumu bei gilumu ypač išsiskyrė kunigo M. Danio kalba. Jis bandė atsakyti, kodėl Vakarų vokiečiai, Lipės krašto gyventojai ir bažnyčia neįvertino, pamiršo Vydūną ir kodėl taip vėlai detmoldiečiai atrado Vydūną? Paliesdamas sudėtingus politinius, socialinius bei kultūrinius šio reikalo aspektus, M. Danys išreiškė mintį, jog mums dar daug reikia apie Vydūną sužinoti. „Savo dvasine kūryba Vydūnas gali tapti tautų taikaus sugyvenimo pranašu ne vien tik Europoje, bet ir – žvelgiant plačiu mastu – visame pasaulyje“, – tokiais žodžiais savo kalbą baigė M. Danys.

Gegužės 11-osios ryte mūsų delegacija aplankė namą Moltkės g. 36, kur Vydūnas gyveno septynerius metus iki pat savo mirties. Susipažinę su Detmoldu, senamiestyje vykstančia šventine muge, popiet vykome į rotušę: čia vyko konferencija „Europinė idėja kalboje ir literatūroje“. V. Bagdonavičius (organizatorių pageidavimu – lietuvių kalba) perskaitė pranešimą „Vydūnas – Europos idėjų skleidėjas“. Lietuvių delegacija, sudariusi konferencijoje klausytojų daugumą, buvo aktyvi diskusijų dalyvė. Savo pranešimu, o vėliau ir diskusijų metu V. Bagdonavičius turėjo galimybę papildyti ir paryškinti Vydūno idėjas apie kultūros bei dvasinių vertybių reikšmę žmonijos evoliucijoje.

Padėkos Vokietijos piliečiams

Nors Vydūno draugija jau seniai puoselėjo šio mąstytojo atminimo įamžinimo Detmolde idėją, tenka pripažinti, kad be jau minėtų Vokietijos piliečių pastangų ši idėja būtų kol kas likusi neįgyvendinta svajone. Būta, beje, vilčių, kad šią idėją galėtų inicijuoti Vokietijoje gyvenantys lietuviai ar pačios Lietuvos valstybinės institucijos, bet tokių entuziastų neat-sirado. O Vydūno draugijos dėtos pastangos šia kryptimi jokių rezultatų nedavė.

Vydūno draugija Detmolde vykusio Europos dienų atidarymo metu miesto halėje įteikė padėkas visiems prie šios idėjos įgyvendinimo labiausiai prisidėjusiems Vokietijos piliečiams. Idėjos iniciatorių Friedrichą-Wilhelmą Nehlį ir už jos realizavimą atsakingą kunigą Miroslovą Danį Draugija išrinko savo Garbės nariais, įteikdama tai pažymintčius diplomus, o kitiems Vokietijos piliečiams įteikė Draugijos padėkas. Kartu su diplomais ir padėkomis buvo įteiktos knygos; tai vasario 20 d. konferencijos (vykusios Vilniuje) pranešimų pagrindu išleista knyga vokiečių kalba „Vydūnas ir vokiečių kultūra“, paties Vydūno knygos ir Vydūno kūrybinį palikimą atspindintis D. Kauno albumas „Vydūno knygos“. Padėkos žodžius Vokietijos piliečiams išreiškė ir Lietuvos Respublikos kultūros viceministras Romas Jarockis.

Vydūno atminimo Detmolde puoselėjimas tęsiasi. Šia asmenybe susižavėjęs M. Danys ir miesto vadovybė sumanė steigti Detmolde Vydūno draugiją, o M. Danys puoselėja idėją sukurti filmą apie Vydūną, ieškodamas jį dar menančių, su juo bendravusių detmoldiečių. Vieną iš jų vydūniečiai viešnagės Detmolde metu sutiko ir išklausė patys – tai ponia P. Müller, kuri, būdama 12 metų mergaitė, sakė gerai įsidėmėjusi dažnai pasivaikščioti eidavusį (kaimynystėje gyvenusį) žilaplaukį Vydūną. Namu, kuriame gyveno Vydūnas (Moltke's g. 36) dabartinė šeimininkė ponia Sabine Linde džiaugiasi ir didžiuojasi, kad jos name gyveno didis mąstytojas ir rašytojas. Ji, beje, dalyvavo Vydūno atminimo įamžinimo iškilmėse ir kitądien vykusioje konferencijoje. Jai įsigyjant straipsnių knygą „Vydūnas ir vokiečių kultūra“, vydūniečiai atsitiktinai su ja susipažino. Knygos viršelyje vienoje iš nuotraukų ji atpažino esančius prie jos namo laiptelius.

Idealizmo ir patriotizmo pavyzdžiai

Draugijai vertėjauti nuo pat pirmojo susitikimo su Wilhelmu-Friedrichu Nehliu mielai sutiko Irena Tumavičiūtė. Ji dalyvavo visuose susitikimuose bei renginiuose ir padėjo Draugijai rengiant įvairius raštus vokiečių kalba. Didžiulis jos indėlis – vasario 20 d. Vilniuje Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto kartu su Vydūno draugija surengtos konferencijos pranešimų pagrindu išleistos knygos vokiečių kalba „Vydūnas ir vokiečių kultūra“ straipsnių redagavimas. Irena Tumavičiūtė vyko ir į Detmoldą, talkindama visuose vykusiuose renginiuose. Ji išvertė ir Lipės apskrities laikraštyje pasirodžiusią publikaciją apie Vydūno atminimo įamžinimą Detmolde ir pati apie šią kelionę parašė ne vieną straipsnį. Be jos pagalbos Vydūno draugijai būtų buvę labai sunku išsiversti. Paklausus, kas jai teikia jėgų šiems labdariniams darbams ir patriotizmui, atsakė, jog šis kelias prasidėjo Vilniaus universiteto teatro studijoje, o vėliau tęsėsi Kiemo teatre rengiamuose spektakliuose. Čia vaidino įvairiuose patriotizmu alsuojančiuose spektakliuose, teko vaidinti ir Vydūno dramose. Irena keliautojams pristatė kartu su ja Vilniaus universiteto teatro

studijoje vaidinusią mūsų kelionės bendražyge Almą Kurpaitytę-Lapinskienę, kuri, pasak Irenos, ypač sužibėjo 1968 m. pastatytoje Vydūno dramoje „Pasaulio gaisras“.

Vyriausiąjį (bet energingumu kelionės bendražygiams nenusileidusį) Lietuvos signatarą Balį Gajauską (kartą, beje, Kaune mačiusį Vydūną) kelionės bendražygiai, grįždami iš Detmoldo, paprašė pasidalinti atsiminimais, savo patirtimi ir atsakyti į kelis klausimus. Daugelio sąmonei sunkiai įtikimas faktas – sovietų lageriuose praleisti 37 jo gyvenimo metai. Signataro atsakymas buvo aiškus ir paprastas – dirbti Lietuvai ir kovoti už jos laisvę, kovoti su jos okupantais jį išmokę skautų vadovai, kuriuos ir dabar su didžiausiu dėkingumu prisimenąs. Todėl svyravimų ir pasirinkimo nebuvę, daugiau nei pusė sąmoningo gyvenimo – kova. Turbūt tai šio žmogaus legendos gyvenimo esmė ir prasmė: niekada nebūti abejingam Lietuvai, jos likimui, o kilus pavojui – nuolat budėti ir kovoti... Galbūt meilė Lietuvai ir padėjo nepalūžti, išsaugoti vydūniškąjį jaunatviškumą.

Draugija dėkinga visiems dalyvavusiems šioje svarbioje misijoje ir įvairiopai ją praturtinusiems bei prisidėjusiems prie jos sėkmės: svarbiomis akimirkomis pagelbėjusiai vokiečių kalbos žinių nestokojančiai Gražinai Mažeikaitei-Sajienei, Europos

Atminimo lenta Vydūnui ir jo krašto žmonėms, radusiems čia prieglobstį po Antrojo pasaulinio karo, atidengta Detmoldo prie Wiesenstrasse g. Nr. 5 namo 2013 05 10 / Tomo Staniko nuotrauka

dienų Detmolde programą ir kitus tekstus vertusiai, Lipės krašto laikraščio leidimu straipsnio (apie Vydūno atminimo įamžinimą Detmolde) publikavimui Lietuvoje pasirūpinusiai Rasai Oesterwinter, kelionės akimirkas įamžinusiam kelionės bendražygiui fotoreporterui Georgijui Garmui ir kitiems. Keliautojų grupę, beje, galima pavadinti tarptautine, nes bendražygių gretose buvo Vydūno draugijos bičiulė iš Rygos Ingrida Raudsepa, čia sutikusi Latvijos pilietybę išlaikiusią, Lietuvoje gyvenančią ir puikiai lietuviškai kalbančią Astridą Iriste.

Aktyviausieji Vydūno atminimo Detmolde puoselėtojai verti valstybės institucijų padėkos

Prie Vydūno atminimo įamžinimo Detmolde istorijos yra prisidėję daug Vydūno draugijos narių ir jos bičiulių – visus juos išvardinti būtų turbūt sudėtinga. Vienas svarbiausiųjų, be abejo, – Draugijos įkūrėjas ir ilgametis jos vadovas, nenuilstantis mąstytojo atminimo įamžinimo Detmolde idėjos puoselėtojas Vacys Bagdonavičius, dalyvavęs sprendžiant daugelį organizacinių klausimų. Vydūno mirties 60-osioms metinėms pažymėti Vydūno draugija ir Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas organizavo konferenciją „Vydūnas ir vokiečių kultūra“. Konferencijos ir knygos tuo pačiu pavadinimu vokiečių kalba leidybos sėkmė būtų sunkiai įsivaizduojama be šio instituto direktoriaus pavaduotojos mokslo reikalams Aušros Martišiūtės-Linartienės rūpesčio.

Nuo pat pirmųjų atminimo lentos Vydūnui projektavimo žingsnių su kunigu Miroslavu Daniu, Detmoldo savivaldybe, Vokietijos ambasada Vilniuje ir Lietuvos ambasada Berlyne glaudžiai bendradarbiavo Draugija, o jos vardu – vicepirmininkas Tomas Stanikas. Jo indėlį rengiant Vydūno atminimo įamžinimą ir kelionę į Detmoldą sunku pervertinti – jis nusipelnęs ne tik Draugijos, bet ir valstybės institucijų dėmesio bei jų padėkos. Vydūno atminimo lentos ir skulptūros atidengimas Detmolde yra ne tik svarbus mąstytojo atminimo įamžinimo faktas, bet ir ypač gera proga lietuvių kultūros Vokietijoje ir Europoje sklaidai bei Vokietijos ir Lietuvos kultūrinių ryšių plėtojimui ir stiprinimui. Tad Vacio Bagdonavičiaus pradėti ir Tomo Staniko pratęsti žygiai, stengiantis Vydūno atminimą įamžinti Detmolde, vertintini kaip didis indėlis į dviejų tautų kultūrinių ryšių stiprinimą. Vydūno draugijai šis pasiekimas ir kelionė į iškilmes Detmolde yra tarsi vienas svarbiausių šio ilgo laikotarpio darbų apvainikavimas.

Vydūno atminimo įamžinimą savo dalyvavimu pagerbė ir Lietuvos, ir Vokietijos oficialūs asmenys. Į iškilmes atvyko buvęs Vokietijos ambasados Lietuvoje pirmasis sekretorius, šiuo metu – Vokietijos konsulas administracijai Honkonge Wilhelmas-Friederichas Nehlis su žmona, Detmoldo miesto meras Raineris Helleris ir savivaldybės bei administracijos atstovai, Lipės krašto bažnyčios superintendantas dr. M. Dutzmannas ir jos atstovai, Lietuvos kultūros ministro pavaduotojas dr. Romas Jarockis, Lietuvos užsienio reikalų ministerijos informacijos ir viešųjų ryšių departamento direktorius Giedrius Puodžiūnas, Lietuvos ambasadorius Vokietijoje Deividas Matulionis, Lietuvos kultūros atašė Vokietijoje Gabrielė Žaidytė ir kt.

**Lietuvos Respublikos Ministrui pirmininkui Andriui Kubiliui
Klaipėdos miesto merui Vytautui Grubliauskui**

Vydūno draugija
J. Basanavičiaus g. 29, Vilnius

Dėl Vydūno paminklo
2012 m. rugpjūčio 9 d.

2012 m. rugpjūčio 9 d. Bitėnuose (Pagėgių savivaldybė) įvyko visuotinis Vydūno draugijos susirinkimas, kuriame dalyvavo dauguma draugijos narių iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio bei kitų Lietuvos vietų. Susirinkime buvo svarstytas Vydūno paminklo klausimas ir šiuo klausimu priimtas toks kreipimasis į Lietuvos Respublikos Premjerą bei Klaipėdos miesto merą:

Vydūno draugija yra tvirtai įsitikinusi, kad paminklas Vydūnui turėjo jau seniai būti pastatytas, nes šis iškilus kūrėjas ir mąstytojas yra viena iš pačių ryškiausių ne tik Mažajai Lietuvai, bet ir visai mūsų tautai ypač nusipelnusių asmenybių. Jis vertas ne mažesnio pagerbimo kaip M. Mažvydas, K. Donelaitis, M. K. Čiurlionis, Maironis, I. Simonaitytė ar kitas panašaus masto kūrėjas. Tuo paminklu yra pats laikas rimtai susirūpinti, nes beliko penkeri metai su trupučiu iki šio kūrėjo gimimo 150-mečio (2018 m. kovo 22 d.). Tai jau nuo dabar turi tapti valstybinės svarbos reikalu, kurį spręsti reikėtų įsipareigoti Vyriausybei, o vykdyti imtis Kultūros ministerijai kartu su ta savivaldybe, kurios teritorijoje bus parinkta vieta paminklui. Reikia tikėtis, kad netrukus bus įsteigta valstybinė ar vyriausybinių komisija minėtai sukakčiai rengti ir paminklo atsiradimas taps vienu iš svarbiausių jos įgyvendintinos programos punktų. Tačiau kai ką nuveikti reikia nedelsiant – nepražiopsant ko nors svarbaus iš to, kas vyksta dabar ar vyks artimiausioje ateityje. Ilgai nedelsiant reikėtų padiskutuoti ir apsispręsti dėl vietos paminklui parinkimo. O tą nedelsiamą (tik nebūtinai labai skubotam ir dėl to neapgalvotam) apsisprendimą skatina gana rimta aplinkybė. Klaipėdoje ruošiamasi rekonstruoti Atgimimo aikštę, ir dėl tos rekonstrukcijos kyla įvairių idėjų ir pasiūlymų. Viena iš tokių idėjų, kurią išskėlė Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos krašto skyrius, – rekonstruojamoje aikštėje derėtų rasti Vydūno paminklui.

Į tą idėją verta labai rimtai įsiklausyti, nes praleidus ją negirdomis, ir gali įvykti vienas iš apmaudžiausių minėtų pražiopsojimų – nepasinaudojimas gera proga. Tą idėją apsvaistėme savo visuotiniame susirinkime ir jai pritarėme. Pirmiausia Klaipėda, mums atrodo, Vydūno paminklui yra viena iš tinkamiausių vietų, nes šis miestas šiandien ryškiausiai įprasmina istorinę Mažosios Lietuvos atmintį bei stengiasi ją sieti su dabartimi. XX amžiaus miesto kultūros raidoje įspausti labai ryškūs didžiojo Mažosios Lietuvos sūnaus veikimo pėdsakai, atrodo, ir šiandien tebeaidi jo žingsniai, po jo vardo vėliava vyksta svarbūs kultūros renginiai, tokie kaip dainų šventės, parodos, konferencijos, iškilmingai minimos jo sukaktys, jo kūrybinis palikimas įeina į universiteto studijų programas.

Visiškai pritariame ir siūlymui paminklą statyti miesto Atgimimo aikštėje. Atsižvelgiant į Vydūno fenomeno reikšmingumą Mažajai Lietuvai ir Lietuvos valstybei, paminklas turi iškilti centrinėje, kuo reprezentatyvesnėje miesto vietoje, kur susiburia daugiau žmonių.

Atgimimo aikštė tuos kriterijus, atrodo, neblogai atitinka. Neturi atsitikti taip, kad užginčijus šios aikštės tinkamumą, Vydūno paminklas būtų nukištas kur nors į užkampį, atokų, miesto svečių atsitiktinai užklystamą skverelį, mažai kam žinomą gatvelę ar į miesto pakraštį. Tokiu paminklu Vydūnas būtų įprasminamas kaip marginalinė periferinės reikšmės figūra. Dėl Atgimimo aikštės pasirinkimo Vydūno paminklui esama ir prieštaravimų. Svarbiausias argumentas prieš tokį pasirinkimą yra tas, kad toje aikštėje yra stovėjęs paminklas Leninui. Mūsų toks argumentas neįtikina. Taip argumentuodami turėtume labai daug architektūriškai gerų ir kitaip vertingų vietų Lietuvoje užkeikti ir šiukštu nieko reikšmingo dabarčiai ten nedaryti, nes galį blogai veikti ten stovėjusių statybų dvasios. Betgi tas dvasias reikia išvaikyti ir jų valdytas teritorijas atsikariauti. Būtent nauji objektai sovietmečio statybų uzurpuotose geriausiose miestų ar miestelių vietose ir turėtų atkurti prieš tai buvusią gerąją tų vietų aurą ar sukurti naują, suteikti joms tų objektų teikiamą sakralią prasmę bei tikro kultūrinio reikšmingumo matmenį. Nejaugi to nereikia dabartinei Atgimimo aikštei, tikrajam jos vardo prasmingumui įtvirtinti? Jei toji aikštė nieko neverta ir pačia savimi sumenkintų Vydūno reikšmingumą, tad kam ją taip reikėjo pavadinti – juk ji diskredituoja pačią Atgimimą! Beje, Vydūnui skirto paminklo ar skulptūrinės kompozicijos atsiradimas šioje aikštėje kaip tik labai gražiai įprasmintų jai suteiktąjį Atgimimo vardą. Atgimimą datuojame 1988-ųjų birželiu, o tų metų kovo ir balandžio mėnesiais per visą Lietuvą nuvilnijo dvasios laisvę skelbianti Vydūno 120-mečio minėjimų banga – tikrasis Atgimimo šauklys, pranašavęs greitą Sąjūdžio užgimimą. Nejaugi nėra ši sąsaja didžiai prasminga, juo labiau, kad tikrasis dvasinis atgimimas, į kurį tautą kvietė Vydūnas, dar tebelaukia mūsų. Prisiminkime, kad Klaipėda buvo bene ryškiausias tos Vydūno sukakties minėjimų židinys, kad, ko gero, visi tų minėjimų dalyviai tapo aktyviaisiais Sąjūdžio dalyviais, kai kurie – ir vadovaujančiais. Taigi, jei sykį pasirinkome aptariamąją aikštę Atgimimo vardui įamžinti ir dėl to pasirinkimo iki šiol nesigailėjome, tad gal pasistenkime tą pasirinkimą padaryti dar prasmingesnį ir pasinaudokime tam tinkama proga, kartu atiduodami ir tikrą pagarbą jos su kaupu nusipelnusiam Vydūnui.

Paminklą turime statyti kaip dėkingumo už tai, ką gavome, ženklą. Ar pastatytu paminklu tasai dėkingumas ir nuoširdi pagarba bus tikrai išreikšta, priklausys ir nuo to, kaip bus įgyvendinta pati idėja. O tą „kaip“ palikime tiems, kam bus patikėta šios garbingos misijos intis. Jeigu jie tą misiją atliks kaip šventą, neturės jokios reikšmės tas faktas, kad Lenino stovylos kadaise čia stovėta. Savo kūriniumi jie sugebės tą vietą atšventinti. Kad taip įvyktų, vėlgi priklausys

nuo to, kaip skaidriai vyks konkursas paminklui sukurti, kokias galimybes turėsime aptarti ir kokius pateiktus projektus vertinti. Viešą konkursą reikėtų skelbti kuo greičiau, kad pakaktų laiko tiek projektų kūrimui, tiek dėmesingam jų vertinimui.

Išreiškdami savo nuomonę dėl paminklui parinktinios vietos, nemanome, kad negali būti svarstomi alternatyvūs variantai. Tačiau tie svarstymai neturi būti skirti dirbtinam laiko gaišinimui ir baigtis tuo, kad taip ir liktų nieko nenuspręsta, o Vydūno įamžinimui tektų laukti dar geresnių laikų, kaip jau yra atsitikę.

Visuotinio Vydūno draugijos susirinkimo vardu:

Vaclovas Bagdonavičius

Draugijos garbės pirmininkas

Rima Palijanskaitė

Draugijos pirmininkė

Tomas Stanikas

Draugijos vicepirmininkas

Tarybos nariai:

Audrius Daukša

Stasys Dragūnas

Zenius Jurgelaitis

Juozas Šidiškis

Vilija Žalienė

Bitėnai, 2012 m., rugpjūčio 9 d.

VYDŪNO DRAUGIJA KREIPIASI:

paminklą Vydūnui statykime visi kartu

Iškilas kūrėjas ir mąstytojas Vydūnas (1868–1953), viena iš pačių ryškiausių tautai ir valstybei nusipelnusių asmenybių, yra vertas ne mažesnio pagerbimo kaip M. Mažvydas, K. Donelaitis, A. Baranauskas, M. K. Čiurlionis, J. Basanavičius, Maironis, I. Simonaitytė ar kitas panašaus masto kūrėjas. Geriausiai pagerbsime įsiklausydami į jo raginimą siekti tauresnio žmoniškumo ir visu savo veikimu tą siekimą išreiškdami. Tačiau reikalingas ir tą pagarbą vaizdžiai išreiškiantis, atminimą sureikšminantis ir įamžinantis materialus paminklas. Tuo paminklu yra pats laikas rimtai susirūpinti, nes beliko nepilni penkeri metai iki šio kūrėjo gimimo 150-mečio (2018 m. kovo 22 d.).

Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos skyrius pasiūlė Vydūno paminklą statyti Klaipėdoje numatomoje rekonstruoti Atgimimo aikštėje. Tą idėją Vydūno draugija apsvarstė savo visuotiniame susirinkime ir jai pritarė. Klaipėda Vydūno paminklui yra viena iš tinkamiausių vietų, nes šis miestas šiandien ryškiausiai įprasmina istorinę Mažosios

Lietuvos atmintį bei stengiasi ją sieti su dabartimi. XX amžiaus miesto kultūros raidoje išpausti labai ryškūs didžiojo Mažosios Lietuvos sūnaus veikimo pėdsakai, atrodo, ir šiandien tebeaidi jo žingsniai, po jo vardo vėliava vyksta svarbūs kultūros renginiai, tokie kaip dainų šventės, parodos, konferencijos, iškilmingai minimos jo sukaktys, jo kūrybinis palikimas įeina į universiteto studijų programas.

Paminklą reikėtų statyti kaip dėkingumo už tai, ką gavome, – paliktąją išmintį ir tauraus gyvenimo pavyzdį, – ženklą. Ar pastatytu paminklu tasai dėkingumas ir nuoširdi pagarba bus tikrai išreikšta, priklausys nuo to, kaip bus įgyvendinta pati idėja. O tą „kaip“ palikime tiems, kam bus patikėta šios garbingos misijos imtis, kurie įsipareigos tą misiją atlikti kaip šventą. Viskas priklausys nuo to, kaip skaidriai vyks konkursas paminklui sukurti, kokias galimybes turėsime aptarti ir kokius pateiktus projektus vertinti.

Tačiau labiausiai tas dėkingumas bus matyti iš to, kaip Lietuvos žmonės parems šią paminklo statymo akciją, kaip kiekvienas stengsimės prie jos prisidėti. Reali galimybė kiekvienam norinčiam į šią akciją įsijungti jau yra.

Dar 2012 m. pabaigoje Klaipėdoje įkurta Paminklo Vydūnui statymo komisija (pirmininkas – Rimantas Cibauskas) bei viešoji įstaiga „Mažosios Lietuvos kultūra“ (registracijos Nr. 301914556, direktoriaus mob. tel.: +370 657 78686), kuri atidarė tikslinę sąskaitą kaupti lėšoms būsimai Vydūno skulptūrinei kompozicijai projektuoti ir įgyvendinti. Jos numeris – LT15 7300 0101 3364 9490 Swedbank (banko kodas 73000). Į ją jau plaukia aukotojų pinigai. Kviečiame aktyviai įsijungti į aukotojų gretas.

Pervesdami pinigus, būtinai nurodykite VŠĮ registracijos numerį, sąskaitos numerį bei aukojamų lėšų paskirtį.

Vydūno draugija kviečia paminklą Vydūnui statyti visiems kartu. Panašiai savo tautos paveldui neabejingų lietuvių sukauptomis lėšomis buvo statomi paminklai Didžiajam kunigaikščiui Gediminui, Karaliui Mindaugui, Tautos himno autoriui Vincui Kudirkai ir kitiems tautai didžiai nusipelnusiems žmonėms.

Vydūno draugijos taryba

BRANGI DOVANA VYDŪNO DRAUGIJAI

Vienas iš praėjusio rudens Vydūno draugijos renginių buvo ypatingas. 2004 metų lapkričio 11-ąją Vilniaus vydūniečius aplankė Draugijos garbės narys – Berlyne gyvenantis žurnalistas Leonas Stepanauskas. Labai įdomus buvo jo pasakojimas apie Detmolde prabėgusius paskutiniuosius kelerius Vydūno gyvenimo metus, apie svetingus jį, karo pabėgėlį iš Tilžės, priglaidusius šio miesto Moltke's gatvės 36-ojo namo šeimininkus Rethmeierius, apie jų ir garbaus įnamio gražius santykius, apie jaunojo Manfredo Rethmeierio ir jo sužadėtinės Marlis meilę bei jų pažintį su žiluoju ilgaplaukiu išminčiumi. Pasakojimas buvo grįstas pokalbių bei susirašinėjimų su dabar jau pražilusiais tuometiniais pokario jaunuoliais medžiaga. Beje, vienas iš jų – Manfredas jau prieš keletą metų iškeliavo Amžinybėn. Marlis Rethmeier, dabar jau ne tik penkių vaikų motina, bet ir dešimties anūkų močiutė, smalsiam ir įdėmiam pėdsekiui lietuviui, žurnalistui iš Berlyno ne tik pa-

sakojo, bet ir patikėjo kai kurias brangias Vydūno ir jo artimųjų relikvijas iš savo šeimos archyvo – nuotraukas, laiškus, Detmolde rašytų straipsnių nuorašus, vokiškus laikraščius su rašiniiais apie Vydūną ir pan.

Vydūniečiai su didžiausiu susidomėjimu klausėsi gyvo ir vaizdingo svečio pasakojimo, labai praturtinusio jų žinojimą apie paskutinį Vydūno gyvenimo tarpinį, apie tuos žmones, kurie jį supo ir apie kuriuos mūsųose kuo mažiausiai kalbėta bei rašyta. Tačiau tai, ką vydūniečiai patyrė vakarui besibaigiant, pranoko visus jų lūkesčius. Leonas Stepanauskas Draugijos pirmininkui įteikė didelį labai kruopščiai sutvarkytą aplanką su visa ta medžiaga, kuria disponuota pasakojant. Žado netekę vydūniečiai vartė albumus su originaliomis Vydūno bei jo brolių, seserų, kitų artimųjų nuotraukomis, pageltusius rankraščių bei mašinraščių lapus, kurių ne vieną užbaigdavo ranka užrašyti žodžiai „Dr. Wilhelm Storost – Vydūnas“. Tarp dokumentų – vienas ypač jaudinantis 1916 02 12 rašytas laiškas, kuriuo kapitonas Zenker panelei Storost (Vydūno seseriai) su dideliu liūdesiu praneša apie jos (taigi, ir Vydūno) brolio Hermano žūtį nuo priešo kulkos Moorstedo vietovėje Belgijoje prie Prancūzijos sienos.

Draugijos pirmininkas, dėkodamas Leonui Stepanauskui už ypatingos vertės dovaną, pažymėjo, jog tieji penkiasdešimt unikalių archyvinių vienetų labai esmingai prisidės prie kuo tikresnio, pilnesnio ir žmogiškesnio Vydūno portreto sukūrimo. Kaip ir tos žinios, kurias Leonas Stepanauskas paskelbė apie Vydūno ir Rethmeierių šeimą vasarą „Moters“ žurnale ir „Šiaurės Atėnų“ savaitraštyje, o rudenį – „Lietuvos aido“ laikraštyje. Naujausia ir labai jaudinanti L. Stepanausko informacija apie Vydūno brolio mirtį – „Šiaurės Atėnų“ 2005 01 29 numeryje.

Vydūno draugijos informacija

Jonas Trinkūnas

VYDŪNAS IR ROMUVA

1967 metai buvo ypatingi. Dar tęsėsi šioks toks sovietinis liberalizmas. Jaunimas telkėsi į kraštotyros ir etnokultūros sąjūdį. Tų metų birželio mėnesį Lietuvos-Indijos draugija ėmė rengti senovinę Rasos šventę, kuri tarsi pažadino daugelį iš snaudulio. Ši draugija veikė gana trumpai, bet Indijos idėjos tam tikra prasme atvėrė vartus į senąją Lietuvą. Čia jau galima kalbėti apie Romuvos gimimą, kuris buvo neatskiriama susijęs ir su Vydūno dvasiniu pasauliu.

1968 metais buvo minimas Vydūno gimimo šimtmetis. Romuviečiai aktyviai įsijungė į minėjimo renginius. Tų metų kovo 22 dieną (tą dieną buvo gimęs Vydūnas) Vilniaus universiteto Kolonų salėje

įvyko Vydūno 100-mečio minėjimas. Po to vyko minėjimai Kaune ir kitose Lietuvos vietose. Minėjimuose dalyvavo seni vydūniečiai, pasakodami apie savo susitikimus su Vydūnu. Tai buvo mokytojas Mykolas Šeduikis, aktorė Potencija Pinkauskaitė, režisierius Antanas Sutkus (jis staiga mirė Kaune minėjimo metu) ir daugelis kitų žymių vydūniečių.

Vydūno kūryba ir idėjos tapo esminėmis romoviečių pasaulėžiūros paskatomis. Nuo pat 1967 metų pirmųjų švenčių romoviečiai ėmėsi senųjų religinių tradicijų atkūrimo. Vydūno filosofinės dramos „Probočių šešėliai“ (1908 m.), „Amžina ugnis“ (1913 m.) turėjo didelės įtakos garsindamos lietuvių senameldišką praeitį.

Dramoje „Amžina ugnis“ Vydūnas skelbia Romuvos – senosios baltų šventovės – didybę. Nuo to laiko Romuva tampa giliosios (senameldiškosios) lietuviybės simboliu. Romuvos vardo jėga slypi ne tik jo istoriškume, pati žodžio prasmė lietuviams reiškia svarbų ramumo, taikingumo ir gražumo idealą. Jaunieji kraštotyrininkai savo judėjimą 1969 metais pavadino Ramuvos vardu, kuris iš tikrųjų slėpė Romuvos vardą. Bet sovietiniai saugumiečiai gerai suprato judėjimo idėjas, ir 1971 metais Vilniaus miesto ramuva buvo uždaryta.

Daugelis istorinių šaltinių kalba apie lietuvių stipriai reikštą Ugnies gerbimą. Vydūnas senosios religijos Ugnį suvokė kaip vieną iš svarbiausių lietuvių simbolių. Jis įžvelgė Ugnies religinę prasmę ir rašė: „Ugnis, kaip kasdien vartojamas dalykas, nebūtų galėjusi būti tikybos simboliu, kad nebūtų buvus išvysta sąryšis tarp jos ir saulės, tarp šilumos bei šviesos ir visos gyvybės“. Visose lietuvių religinėse šventėse, taip pat Vedų ugnies kulte svarbiausią vietą užėmė Amžinoji ugnis. Savo raštuose Vydūnas daug mąstė apie ugninę senosios religijos prigimtį. „Nėra abejotina, kad senovės tikyba žmonėms liepė Dievą garbinti ugnies pavidalu. O tai taip giliai lietuvių buvo išmanyta, kad dar ir šiandien ugnis lietuviams šventa. Tik ugnis verčia tiesiog išmanymą kreipti į dvasinę pusę“ (Vydūnas).

Vydūnas buvo paskutinysis lietuviškųjų prūsų mąstytojas, buvo giliai išjautęs savo protėvių tragišką žūtį. Nors ir būdamas didelis tolerantas, jis primindavo tą žalą, kurią darė prievartinis krikštijimas. „Negali būti abejonės, kad su naujos tikybos įvedimu lietuvių sąmonė, dora, sąžinė, turėjo apsidrumsti“ (Vydūnas).

Mums, romoviečiams, labiausiai brangi buvo lietuviška Vydūno kūrybos dvasia. O ir pats kūrėjo gyvenimas buvo glaudžiai susijęs su Mažosios Lietuvos žeme. „Amžinoje Ugnyje“ tai vienoje, tai kitoje vietoje suskamba Liudviko Rėzos užrašytų liaudies dainų frazės. Ant Rambyno kalno jis ne kartą kalbėjo kaip senovės krivis. Vydūnas girdėjęs iš savo motinos, kad jų šeima – tai tiesioginiai aukščiausių baltų-lietuvių žynių krivių giminės palikuonys iš to meto, kai užgeso šventa Amžinoji ugnis.

Rita Tarvydienė

Kintų Vydūno kultūros centro direktorė

VYDŪNO DRAUGIJA – VYDŪNO MINTIES MOKYTOJAI

Veiklos ar gyvenimo sukakčių minėjimas žmogaus gyvenime svarbus todėl, kad stabtel-tume tarsi kryžkelėje, apsidairytume. Kur einu? Kur atėjau? Ir kaip eiti toliau? Tokios mintys užplūdo pradėdant galvoti apie Vydūno draugijos ir Vydūno muziejaus Kintuose partnerystę ir dvasinę draugystę.

Tuos klausimus kėliau sau ir savo darbui Vydūno muziejuje nuo 1995 m. Atvykau su šeima kaip jauna dailės mokytoja į buvusią mokyklą, kurioje mokytojavo Vydūnas, kurti naujo gyvenimo sau, Kintų vaikų dailės mokyklai ir Vydūno muziejui. Viskas buvo nauja ir nepažįstama. Buvo vasara, pastatas gražus, ką tik baigtas restauruoti: vieta pasirodė ypač jauki ir labai prasminga. Priėmė mus tada pirmasis mano sutiktas „vydūnietis“, kintiškis Saulius Sodonis. Jam, kaip tuometiniam Šilutės rajono savivaldybės švietimo ir kultūros skyriaus vedėjui, buvo tekusi misija perduoti man valdyti jau 1994 m. kovo 19 d. atidarytą Vydūno muziejaus ekspoziciją. Gal vieta, o gal įtaigus, paprastas ir nuoširdus Sauliaus pasakojimas ne tik apie šio namo, Kintų miestelio, čia gyvenusio Vydūno gyvenimo istoriją, bet ir apie Šilutės bei visos Lietuvos žmonių pradėtą savosios kultūros atkūrimo procesą tarsi magija įtraukė į muziejinę veiklą.

Dabar, jau beveik po dvidešimties metų veiklos, galvoju: jei būčiau tada daugiau ir giliau pažinusi pačią Vydūno asmenybę, jo veiklos platumą ir gilumą, abejodama savo sugebėjimais, nebūčiau drįsusi šios veiklos pradėti. Bet smalsumas ir pažinimo troškimas vertė mokytis: kaip fiksuoti ir saugoti, kaip muziejaus lankytoji vaizdu ir žodžiu perteikti Vydūno gyvenimo ir kūrybinės veiklos raidą. Pirmieji mokymosi žingsniai žengti tvarkant ekspoziciją, studijuojant Vydūno palikimo originalus, fotografijas, straipsnius, fiksuojant, kokiais keliais ir iš kur eksponatai atkeliavo į muziejų. Taip atsirado pirmoji neakivaizdinė pažintis su Vydūno draugijos nariais ir jos pirmininku Vaclovu Bagdonavičiumi. Vartydama dar šviežiai ekspozicijoje sudėtus Vydūno knygų originalus, laiškų faksimiles, fotografijas, sužinojau, kad beveik visa ekspozicija užpildyta Vydūno draugijos žmonių dovanotais eksponatais. Knygos, spausdintos XX a. pradžioje, beveik šimtametės, man besimokant jų neteko matyti bibliotekose. Jos kažkur, man nežinomų žmonių Lietuvoj ir net kituose pasaulio kraštuose, kantriai ir ilgai buvo saugomos, renkamos, kaupiamos viliantis, kad išauš diena, kai jos taps kažko svarbaus dalimi. Tų žmonių nepažinojau, tik žiūrėjau į jų veidus juodai baltose fotografijose. Energingi, susimąstę, ryžtingi, su viltingu spindesiu akyse, kažkuo panašūs į patį Vydūną. Kitoje pusėje užrašyta: „1988 m. gegužės 8 d. Kintai, Vydūno draugijos steigiamasis susirinkimas“... Vartau pirmąją Vydūno muziejaus lankytojų knygą. Pirmajame lape randu įrašą: „Čia pasirašė atvykę 1988 m. gegužės 8 d. į Kintus, Vydūno draugijos iniciatyvinės grupės steigiamąjį susirinkimą...“. Kitas lapo įrašas byloja, kad 1991 m. liepos 17 d. prasidėjo Kintų parapijinės mokyklos, kurioje 1888–1892 m. mokytojavo Vilius Storostas-Vydūnas, restauravimo darbai ir kad respublikoje pagarsintas kvietimas savo darbu prisidėti prie mokyklos restauravimo ir Vydūno vardo įamžinimo. Pirmieji 1991 m. liepos 22 d. talkininkai – Vydūno draugijos pirminin-

kas Vaclovas Bagdonavičius su jaunimu iš Lietuvos ir Maskvos lietuvių jaunimo bendrija „Atžalynas“... Visi tos vasaros talkininkai knygoje įrašę savo pavardes, vardus, pareigas nuo moksleivio iki profesoriaus. Viename paskutiniųjų puslapių – ilgai laukto rezultato įrašas: „Tolimesniuose puslapiuose pasirašė Vydūno muziejaus atidarymo iškilmių dalyviai 1994 m. kovo 19 d.“... Įrašų apie aštuoniasdešimt.

1998 m. švenčiant Vydūno 130-ąjį gimtadienį, labai jaudinausi ir laukiau pirmojo susitikimo su draugijos pirmininku Vaclovu Bagdonavičiumi. Tada sutikau šiltus ir draugiškus, nusiteikusius padėti žmones. Pirmininko knyga „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“ (1987 m.) man buvo įvadas į Vydūno gyvenimą ir filosofiją. Turėjau sau pačiai atsakyti į daug iškilusių klausimų, kad galėtume teisingai skleisti informaciją apie Vydūno minties esmę. 2014 m. Vydūno muziejus Kintuose švęs 20-ies metų įkūrimo sukaktį. Vydūno gyvenimo pavyzdžiu ir minties galia besidominčiųjų ratas išaugo. Vydūno draugija per šiuos du dešimtmečius tapo ištikimais Vydūno muziejaus draugais ir dvasios mokytojais, Vydūno minties skleidėjais. Per paskutiniuosius metus vystosi graži tradicija – pokalbių ir diskusijų renginiai apie Vydūno kūrybos aktualumą šiandieniniame gyvenime.

Vydūno draugijos gimimą ir vystymąsi sutapatinau su žmogiškosios dvasinės energijos sankaupa, kuri ištrykšta tarsi šaltinis iš žemės ar šviesos spindulys užtamsintame lange. Vydūno draugijai Kintai tapo steigimosi lopšiu. Tikiu, kad draugijos kūdikėlis užgimė gal ir kitoje vietoje, bet krikštui priimti jis išsirinko Pamario kraštą, kuris istoriškai tapo Vydūno veiklos ir kūrybos pradžia. Tai rodo, kad šio sambūrio žmonėms labai svarbi dvasinės energijos galia. Jie tarsi mūsų protėvių kriviai ieškojo to užgriuvusio tiesos šaltinio. Patys susitelkė, kad atkeltų akmenis ir paleistų gyvybę, išliktų budėtojais, kad šis dvasios šaltinis būtų gyvybingas, neužsiterštų ir girdytų ateinančias kartas. Taip įvardyčiau Vydūno draugijos užgimimą ir jos indėlį į Vydūno muziejų Kintuose.

Georgijus Garmus

Lietuvos Rericho draugijos narys

VYDŪNO DRAUGIJA

Vydūno draugijos veiklos 25-mečiui

Vydūno draugija Lietuvos Rericho draugijos nariui, visados širdyje jautusiam dvasinį artumą vydūniečiams, buvo neatsiejama pastarųjų 25 gyvenimo metų dalis. To gyvenimo, kuris buvo susijęs ne su medžiaginiais norais ir tikslais, bet su praktiniais siekiais atrasti savyje, pasaulyje ir supančiuose žmonėse aukštesnį tikslą, grožę, kaip sakytų Vydūnas, ir dvasingumą. Praėjus keleriems metams nuo Vydūno draugijos įkūrimo 1988 m., atkurtos Lietuvos Rericho draugijos patalpos Vilniuje, Jakšto g. 9, tarsi neatsitiktinai atsirado greta (už sienos) Vydūno draugijos būstinės. Visados jutau, kad turime eiti kartu, kad mūsų draugijos nariai taipogi turėtų labai giliai pajusti Vydūno spinduliuojamą šviesą. Ir be Vydūno savęs tobulinimo kelyje kažko ypatingai trūktų. Vydūnas man visų pirma yra

Tėvynė. Tėvynė – tai kelias, didis kelias. Esi regimojoje Tėvynėje, bet širdyje jauti, kad per ją eini į amžinąją dvasinę Tėvynę. Tai neatsiejama. Ir kažin kaip būtų, jeigu ją prarastum? Ar nepasiektum amžinąją tikslą?

Vidiniu žvilgsniu peržvelgiu prabėgusį gyvenimo trisdešimtmetį. Vydūniečių dėka dalyvavau Vydūno palaikų perlaidojime Bitėnuose. Kaip dabar regiu, – kilnus žmonių susibūrimas ant Rambyno kalno vėlyvo rudens vakarą degančių ugnies deglių šviesoje. Po to daug įvairių įvykių, kurie vyko ir kaip bendri Vydūno ir Lietuvos Rericho draugijų renginiai. O tokių būta nemažai: etikos forumai, iš kurių dešimtajame 2006 metais Kaune Lietuvos šviesuoliai, vydūniečiai ir rerichiečiai, tarp jų – ir prakilni inteligentijos atstovė Kazimiera Galaunienė, pasirašė kreipimąsi į Lietuvos Prezidentą ir Vyriausybę dėl Kultūros dienos Lietuvoje įteisinimo; konferencijos, Kultūros dienos minėjimai ir kt. Profesorius Vacys Bagdonavičius, ilgametis Vydūno draugijos pirmininkas ir įkūrėjas, čia dalyvaudavo visuomet. Tai ypatinga asmenybė, Vydūno draugijos siela, švelnios, taktiškos, gilios, nieko neužgaunančios lietuviškos mąstysenos nuostabus pavyzdys, visą gyvenimą buvęs pakerėtas Vydūno žmoniškumo šviesos, ją skleidžiantis Lietuvoje ir už jos ribų. Menų 1983 metų rudenį, kada vėlyvo rudens vakarą Verkių rūmuose, rodos, mokslininkų namų susitikimų salėje, pirmą kartą išvydau gerb. Vacį Bagdonavičių, skaitantį pranešimą apie Vydūno filosofiją jo mirties trisdešimtmečio proga. Gūdžiais tarybiniais laikais! Vydūno draugijoje veikia nuostabūs žmonės. Negaliu nepaminėti tų, kuriuos gerai pažįstu. Tai Rima Palijanskaitė, dabartinė draugijos pirmininkė, Tomas Stanikas, Juozas Šidiškis, amžiną atilį Donata Stukaitė ir daugelis kitų. Ir visi šie nariai yra labai daug nuveikę Vydūno draugijai, lietuviško, vydūniško dvasingumo ir idėjų sklaidai. Tai yra žmonės, degantys vidine šviesa. Daug gražių pastangų yra įdėjęs Tomas Stanikas ir kiti čia paminėti ir nepaminėti Vydūno draugijos nariai.

Džiugu, kad 2013-ieji yra ypatingi Vydūno draugijos narių kilnių siekių įgyvendinimo metai. 2013 m. pavasarį su vydūniečiais ir kitų Lietuvos iškilnių žmonių grupe lankėmės Detmolde, kur buvo atidengtas Vydūno biustas ir atminimo lenta ant namo, kuriame prieglobstį 1946 m. rado Vydūnas. Vacys Bagdonavičius skaitė pranešimą apie Vydūno idėjinį palikimą Europai Detmoldo rotušėje Europos dienų Detmolde proga. Pranešėjas išties labai entuziastingai ir nuoširdžiai atskleidė temą. Susilaukta labai palankios reakcijos. Vienas iš renginio vedančiųjų susidomėjo Vydūno idėjomis, skelbiančiomis tautų sugyvenimą žmoniškumo kultūros pagrindu. Tai ir galėtų būti esminė Eu-

ropos Sąjungą vienijanti idėja. Lietuvių mąstytojas, dar gerokai prieš jai susikuriant, toli numatė, kas iš tikrųjų jungia žmonių ir tautų širdis.

Šių metų birželio pabaigoje įvyko žurnalo „Delphis“ redakcijos atstovų ir Lietuvos Rericho draugijos jungtinis seminaras, kuriame Vydūno draugijos garbės pirmininkas Vacys Bagdonavičius „Delphis“ žurnalo redakcijos atstovus supažindino su Vydūno kūryba ir filosofija. Pranešėjas svariai atstovavo Lietuvai čia, lygiai kaip ir Detmolde. Vydūno vardas ir idėjos garbingai nuskambėjo dalyvaujant rusų tautos šviesuomenės atstovams. Taip mezgasi ryšiai su Vydūnu ir už Lietuvos ribų. Vydūno ypač įtaigi idėja dėl tautų sugyvenimo žmoniškumo kultūros pagrindu neabejotinai duos savo gerų vaisių ateityje. O Vydūno draugija yra aktyvi didžiojo mastytojo idėjų puoselėtoja, skelbėja, saugotoja ir įgyvendintoja. Aiškiai matyti kilnūs, gražūs, šviesūs siekiai ir darbai.

Linda Lemhena

Ryga

ŽVILGSNIS IŠ ŠALIES: VYDŪNIŠKOJI DVASIA LIETUVOJE

Jau 15 metų lankausi Lietuvoje ir vis giliau susipažįstu su Vydūnu. Manau, lietuviai – laiminga tauta, nes turi didį mąstytoją. Paprašyta pasidalinti apie tai, kuo man artimas Vydūnas, nejučia ėmiau svarstyti, kur pastebiu man artimos vydūniškos dvasios apraiškas Lietuvoje. Sakoma, iš šalies – geriau matyti...

Vydūniškojo žmoniškumo spinduliai

Savo pasaulėjautoje ir savo kūryboje sujungti visų pasaulio religijų ir gyvenimo esmę, vydūnišką dvasią, manau, turėjo Vilius Orvidas (Salantai). Kaip ir Tėvas Stanislovas, pasižymėjęs beribe meile visiems žmonėms ir akiai malonios aplinkos kūrimu.

Vydūnišką dvasią regiu neofolkloro ir šiuolaikinės baltų kultūros festivalyje „Mėnuo Juodaragis“, kuris jau 9 metus organizuojamas Lietuvoje; jame kartu puikiai sugyvena ir baltų pagoniško

palikimo, ir neofolkloro, ir darkwave muzika. Beje, didelė festivalio dalis šiemet buvo skiriama Vydūno asmenybei ir jo dvasiniam palikimui. Čia darniai sugyvena ir juodais džinsais, ir tautiniais rūbais apsirengę žmonės...

Galbūt mano paminėti asmenys, renginių organizatoriai ir nelaiko savęs Vydūno gerbėjais, bet, anot šio išminčiaus, reikėtų ieškoti daugiau bendrumų negu skirtumų.

Manau, jog Vydūnas ir jo mokymas gyvena giliai mėstančių žmonių širdyse ir mintyse. Gali juk būti, kad kukliai, bet skoningai, gražiai pasipuošti mokanti, kilniai besielgianti ir savo skaistybę branginanti jauna lietuvaitė yra tokia todėl, kad jos mama kadaise (vaikystėje ar jaunystėje) skaitė Vydūną ir, augindama dukrą, pasinaudojo jo pamokymais...

Vydūnas kelia aukštyn

Prisiminkime Biblijos žodžius apie gerus vaisius duodantį gerą medį. Man Vydūnas ir jo pasekėjai vis daugiau siejasi su paprastumu, kilnumu, galbūt garsiai nedeklaruojamu, bet dideliu vidiniu dvasingumu, siekimu tobulinti save, siekti sielos tyrumo, skaistybės.

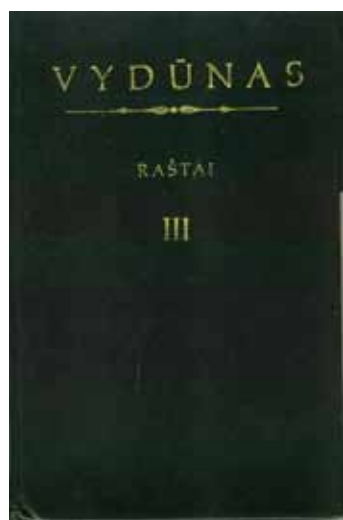
Ir dar vienas akivaizdus, atrodo, tikrai vydūniškas dalykas: bendraudama su savo draugais vydūniečiais, aš gal net dažniau negu bendraudama su savo draugais latviais galiu pasijusti pati savimi. Gal dėl to, kad sekimas Vydūnu atveria galimybę būti savimi, atskleisti save, savo tikrąją prigimtį, savo esmę, kuri yra labai dora ir kilni. Apie tai savo darbuose daug rašo Vydūnas.

Kiek kartų pati skaitau Vydūną arba girdžiu kalbant apie jį, jaučiuosi, tarsi mano dvasia kiltų aukštyn ir aš tapčiau geresnė. Ačiū Tau, Vydūnai!

Klaipėda, 2005 m., rugsėjo 16 d.

PRISTATOME VYDŪNĄ

Dabartiniai Vydūno raštų leidimai

Raštai. Parengė V. Bagdonavičius. Vilnius: Mintis, 1990–1994, t. 1–4.

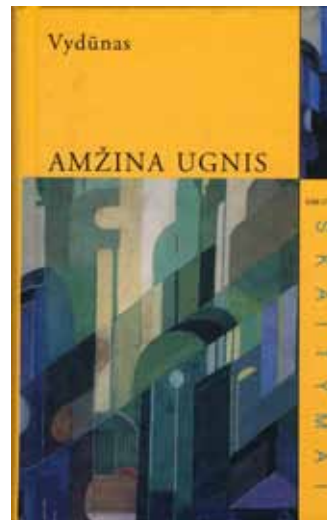
Sveikata, jaunumas grožė. Gimdymo slėpiniai. Sudarė V. Bagdonavičius. Kaunas: Farmacija, 1991.

Я верю в святое таинство. Sudarė V. Bagdonavičius. Vilnius: Mintis. 1994.

Amžina ugnis. Probočių šešėliai. Pasaulio gaisras: dramos. Vilnius: Vaga, 1968.

Amžina Ugnis. Probočių šešėliai. Pasaulio gaisras: dramos. Vilnius: Alma litera, 2001.

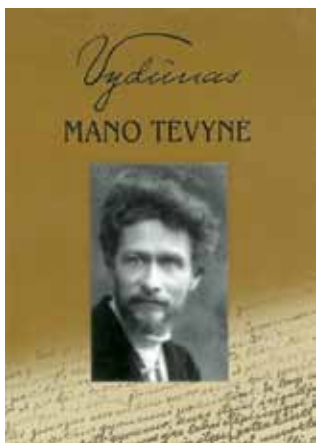
Žvilgis į gyvenimo gelmes. I. Gyvenimas – kelionė tobulumui. Sudarė R. Palijanskaitė. Klaipėda: Vydūno draugija, 2006.

Žvilgis į gyvenimo gelmes. II. Kultūra – gyvenimo kūrimo tęsinys. Sudarė R. Palijanskaitė. Klaipėda: Vydūno draugija, 2008.

Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių. [Vertimas iš vokiečių k., vertė Vita Gaigalaitė ir Rapolas Šaltenis]. Vilnius: Vaga, 2001.

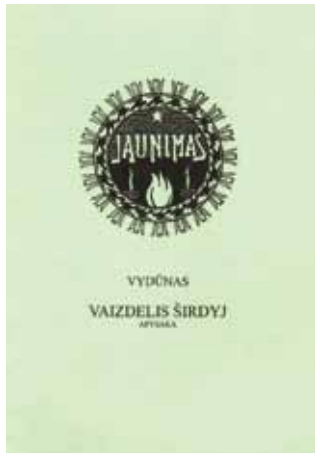
Mano Tėvynė. [Veikalo Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių fragmentas. Akademinio Skautų Sąjūdžio Vydūno Fondo dovana Lietuvos mokykloms.] Kaunas – Čikaga: ASS Vydūno fondas, 1999.

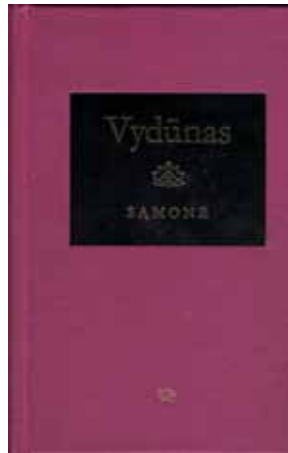
Kaip tapti saulėtu žmogumi. Sudarė R. Palijanskaitė. Klaipėda: Eglė, 2009.

Pasikalbėjimai apie sveikatą. Sudarė R. Palijanskaitė. Klaipėda: Vydūno draugija, 2004.

Vaizdelis širdy. Apysakėlė. Iš Jaunimo 1913, nr.3. Parengė R. Palijanskaitė. Šiauliai, 2011.

Šamonė. Parengė V. Bagdonavičius. Vilnius: Vaga, 2013.

Asmenybė ir sveikata. Sudarė R. Palijanskaitė. Kaunas: Jūsų Flintas, 2013.

Sigutė. Lietuvos pasakėlė. Pasveikimas. Pjesės. Vilnius: Vyturys, 1994.

Vydūno giesmės ir dainos. Atlieka choras Vilnius. Aušra Liutkutė, sopranas, Laura Stančikaitė, sopranas. Kompaktinė plokštelė. Vilnius: Vydūno draugija, 2008.

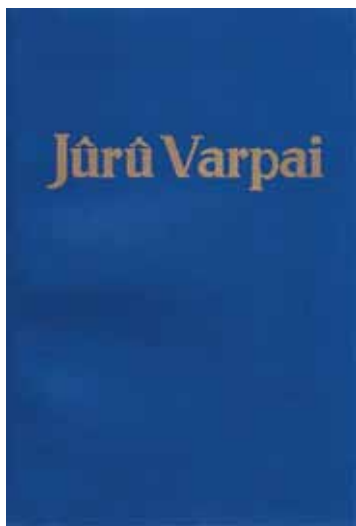

Dainos iš Vydūno rinkinių. Atlieka Aušra Liutkutė, sopranas. Kompaktinė plokštelė. Vilnius: Vydūno draugija, 2003.

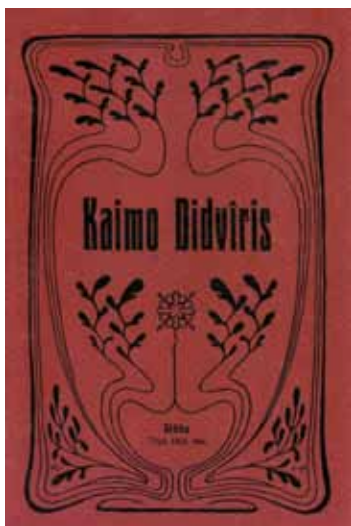
Fotografuotiiniai Vydūno knygų leidimai

Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m., kaip jį vaizdavo Kristijonas Donelaitis. Kassel-Mattenberg: Mažosios Lietuvos tarybos spaudos komisija, 1948. – Perspausdinta 2013.

Jūrų varpai. Triveiksmė misterija. Tilžė: Rūta, 1920. – Perspausdinta 2013.

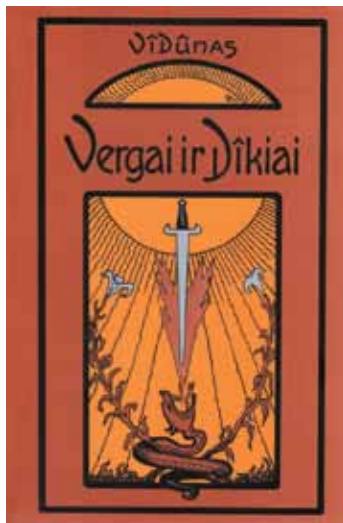
Kaimo didvyris. Apysakėlė. Tilžė: Rūta, 1914, - Perspausdinta 2008.

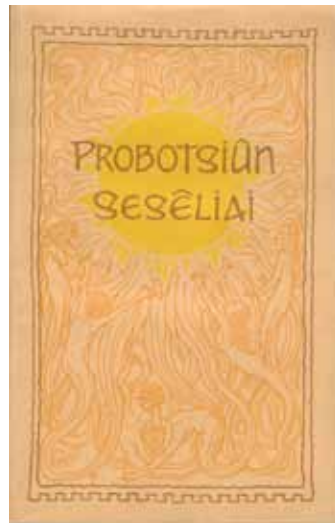
Laimės atošvaita. Penkų veiksmų tragedijė. Tilžė: Rūta, 1934. – Perspausdinta [2013].

Die Lebenswelt im Preussischen Litauen ums Jahr 1770 in den Dichtungen des Pfarrers Christian Donelaitis mit ihrer volkischen Bedeutung. Kassel-Mattenberg: Mažosios Lietuvos tarybos spaudos komisija, 1947. – Perspausdinta 2013.

Vergai ir dykiai. Keturių veiksmyų tragaida. Tilžė: Rūta, 1919. Perspausdinta [2013].

Probočių šešėliai. Dramatiška aidija trijose dalyse. Tilžė; Vilhelmas Storost, 1908. – Perspausdinta 2012.

Sveikata. Jaunumas. Grožė. Tilžė: Rūta, 1928. – Perspausdinta 2013.

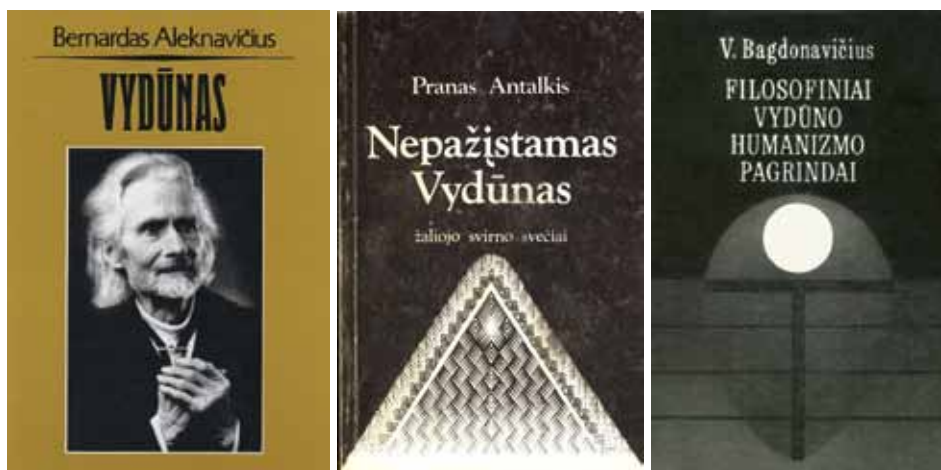

Mūsu uzdevinys. Tilžē: Rūta, 1921. – Perspausdinta 2010.   Litauen in Vergangenheit und Gegenwart. Tilsit: Lituania, 1916. – Perspausdinta 2013.
 Tautos givata. Tilžē: Rūta, 1920. – Perspausdinta 2012.

Sāmonē. Tilžē: Rūta, 1936. – Perspausdinta 2011.   Piktoji gudrybē. Tilžē: Rūta, 1908. – Perspausdinta 2012

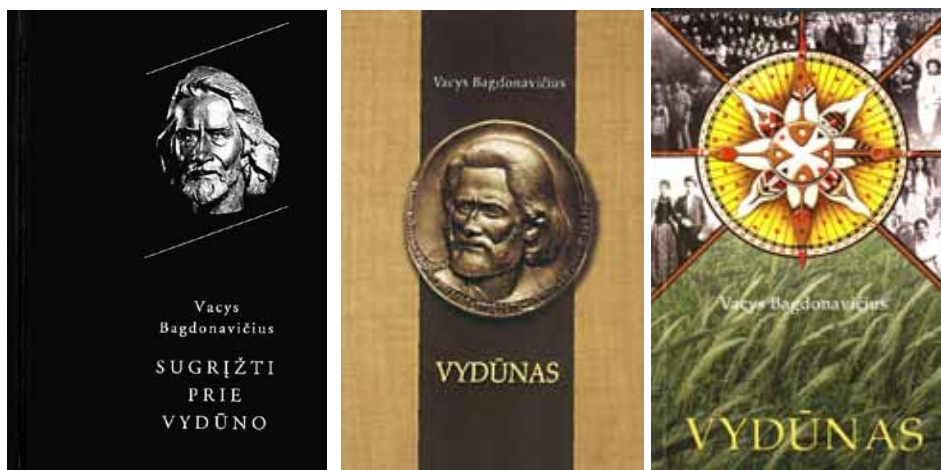
Leidiniai apie Vydūną

Bernardas Aleknavičius. Vydūnas. [Albumas]. Vilnius: Mintis, 1999.

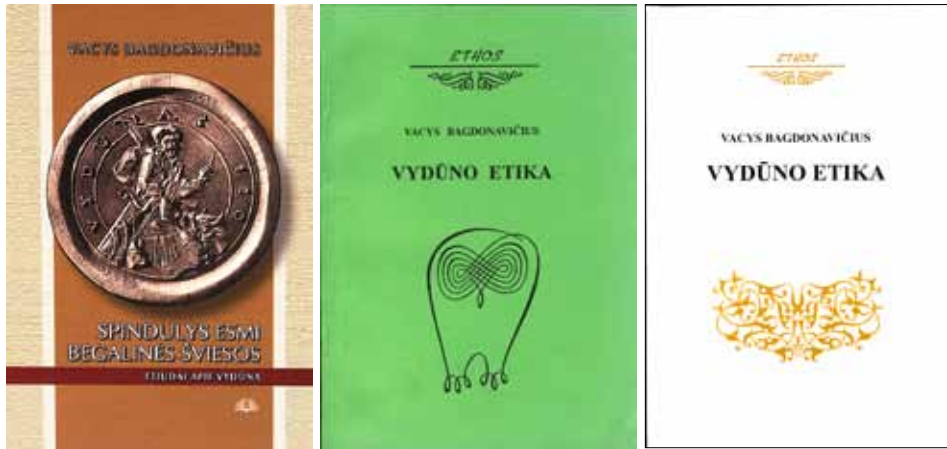
Pranas Antalkis. Nepažįstamas Vacys Bagdonavičius. Vydūnas. Dokumentinė Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai. Vilnius: Taura, 1991.

V. Bagdonavičius. FILOSOFINIAI VYDŪNO HUMANIZMO PAGRINDAI. Vilnius: Mintis, 1987.

Vacys Bagdonavičius. Vydūnas. Trumpa biografija. Vilnius: Vacys Bagdonavičius. Vydūnas. Sugrįžti prie Vydūno. Straipsniai, esė, filosofijos ir meno institutas, Kintai: Vydūno draugija, 2005.

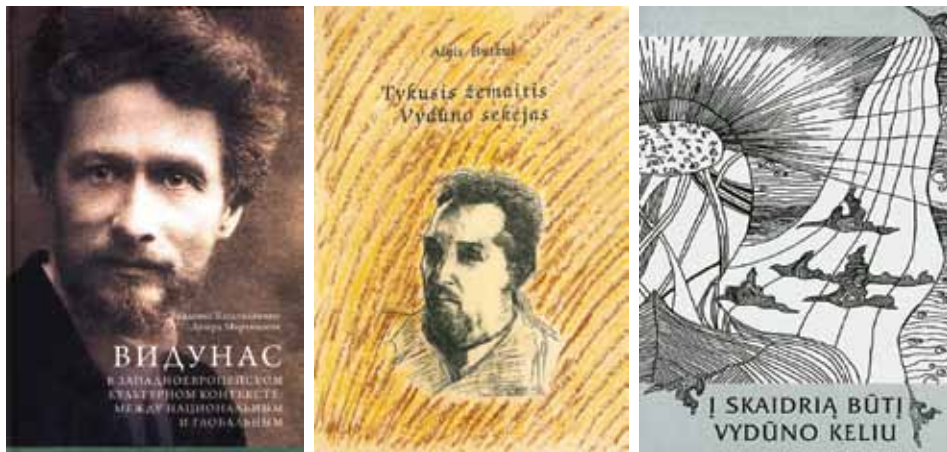
Vacys Bagdonavičius. Vydūnas. Trumpa biografija. 2 leidimas. Vydūno kultūros centras, 2008.

Vacys Bagdonavičius. Spindulys esmi begalinės šviesos. Etiudai apie Vydūną. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008.

Vacys Bagdonavičius Vydūno etika. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1999.

Vacys Bagdonavičius Vydūno etika. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Lietuvos etinės kultūros draugija „Ethos“, 2003.

Vaclovas Bagdonavičius, Aušra Martišute. Видунас в Западноевропейском культурном контексте. Вильнюс: Институт литовской литературы и фольклора, 2013.

Algis Butkus. Tykusis žemaitis - Vydūno sekėjas. Tikras pasakojimas. Vilnius, 2005.

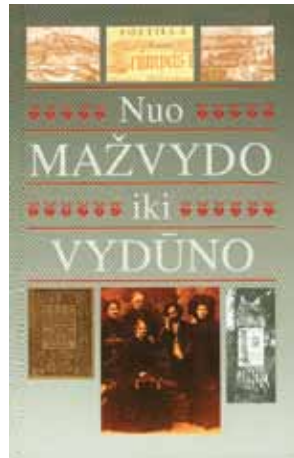
Į skaidrią būtį Vydūno keliu. [Moksleivių rašiniai ir piešiniai]. Parengė Rima Palijanskaitė. Klaipėda, 2005.

Vytautas Kaltenis. Ak, gražus dangau! Klaipėdietiški pasakojimai. Vilnius: Mažosios Lietuvos Fondas, Aušra Martišiūtė. 2000.

Aušra Martišiūtė. Vydūno Karaliaučiaus krašto šviesuoliai. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.

Nuo Mažvydo iki Vydūno. Karaliaučiaus krašto šviesuoliai. Sudarė V. Šilas. Vilnius: Mintis, 1998.

Domas Kaunas. Visos Vydūno knygos. Vydūno gyvenimo metų leidinių katalogas. Vilnius: Baltijos kopija, 2008.

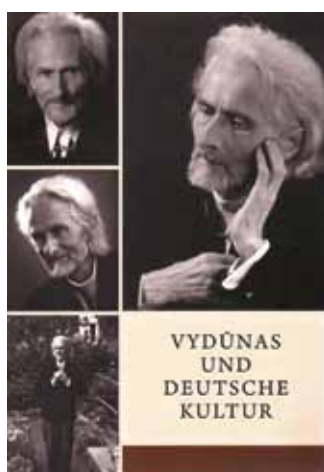
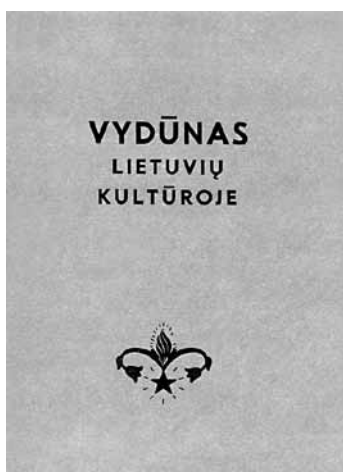

От Мажвидаса до Видунаса. Составитель В. Шилас. Вильнюс : Минтис, 1999.

Rima Palijanskaitė. Amžinių jūrų varpai. Vydūniškosios mistikos link. Klaipėda: Eglė, 2010.

Regimantas Tamošaitis. Kelionė į laiko pradžią: indų idealizmas, Vydūnas, Krėvė. Vilnius: Pradai, 1998.

Vydūnas lietuvių kultūroje. [Straipsnių rinkinys]. Sudarytojas Vacys Bagdonavičius. Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1994.

Vydūnas und deutsche Kultur. [Straipsnių rinkinys] Sudarytojai Vacys Bagdonavičius ir Aušra Martišiūtė-Linartienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013

UDK 061.23:008(474.5)(091)

Sk-06

Skaisčiu tikėjimu, galingu veikimu (Vydūno draugijai – 25). Sudarytojai:
Vacys Bagdonavičius ir Rima Palijanskaitė – Vydūno draugija – Vilnius:
Vydūno draugija, 2013. 172 p.: iliustr.

ISBN 978-609-95541-1-2

Knygoje pateikiama 1988 m. įsisteigusios Vydūno draugijos trumpa kūrimosi istorija ir veiklos apžvalga, išryškinami svarbiausieji tos veiklos momentai, aptariami reikšmingiausi darbai, parodomas jų aktualumas dabartiniam Lietuvos kultūriniam gyvenimui.

Tiražas 200 egz. Išleido Vydūno draugija.

J. Basanavičiaus g. 29, LT-03109 Vilnius; tel.: +370 686 95 109; el. paštas:
rima.palija@gmail.com; interneto svetainė: <http://vydunodraugija.lt>

Spausdino UAB „Print easy“.

Juozapavičiaus pr. 7N, LT-45251 Kaunas